

શ્રી પંચપરમેષ્ઠિ ગુણ રત્નમાળા.

(શ્રી મત્રરાજ કલ્પમટોદરિના ૧૦૮ શુણ્ણી રત્નોત્તુ)

તત્ત્વજ્ઞાનની અનેક હપ્તિકત અને કથાઓ યુક્ત વિસ્તાર

(૫૫૬ વિવચન)

પ્રસિદ્ધકર્તા

શ્રી જૈન આત્માન દ સભા

ભાવનગર

વીર સવત ૨૪૪૬ આત્મ મવત ૨૭ વિક્રમ સવત ૧૯૭૫

ધી આનંદ પ્રી દીપ પ્રેસમાં ગાહુ ગુવાળય ૬ લલ્લુભાઈએ ગપ્પુ
સ્ટેશન રોડ—ભાવનગર

પ્રસ્તાવના

પ્રાતઃસ્મરણીય, મુકુટમત્રશિરોમણિ અનેક ગુણકર્મ મહોદધિ, ચોપૂર્વના સારભૂત પચ્ચપરમેષ્ઠી નમરકાઠ મહામત્રે જેનો મહિમા કલ્પવૃક્ષ ક્રમતા પણ અધિક શાસ્ત્રકાર મહારાજે વર્ણવેલ છે. આ યોગ અને પરલોભની અભિજ્ઞ સિદ્ધિના માટે ધ્યાન કરવા યોગ્ય પણ છે તેનો એક અક્ષર સાત સાગરોપમ એક પદ પચાસ સાગરોપમ અને અમર મત્ર પાંચમે સાગરોપમના પાપોનો નાશ કરે છે. નવનાખ નાર વિદિ પૂર્વક જપ કરતા નર્કનું નિવારણ કરી ભવનોપાગ-મોક્ષ પામે છે એમ અપૂર્વ મહિમા શાસ્ત્રમાં વર્ણવેલ છે.

આ મહામત્ર કારી પચ્ચપરમેષ્ઠી નવમર મત્ર કે જેના ૧૦૮ ગુણો દોષને તેના ચમત્કાર-પ્રભાવ-તથા તેના ફળનું છે. હજાર પૂર્વક વિસ્તારથી વર્ણન શ્રી જ્ઞાન સૂત્ર અને ત્રયોમા આમ પુરોએ કહેલ છે કે જેના અભ્યાસ અને આરાધનથી માનવ જન્મ મક્ષણ થાય છે.

જિનેશ્વર ભગવાને કર્મની નિર્જગ માટે-આ માના મોક્ષમાટે-ધ્યાનતપ ઉત્કૃષ્ટ ક્રિયા મ્હેતી છે અને ધ્યાન પચ્ચપરમેષ્ઠીના ૧૦૮ ગુણોનું થઈ શકે છે આ ત્રયમાં શ્રીપચ્ચપરમેષ્ઠીના ૧૦૮ ગુણોનું અપૂર્વ વર્ણન આપવામાં આવેલ છે. પચ્ચપરમેષ્ઠી શ્રીઅરિહત સિદ્ધ, આચાર્ય ઉપાધ્યાય, અને સાધુ મુનિરાજ અને તેના અનુક્રમે બાર આઃ છત્રીય, પત્રીય અને સતાવીસ ગુણો મળી ૧૦૮ ગુણો થાય છે કે જેનું નવમરવાણી દ્વારા ધ્યાન થઈ શકે છે, આ ૧૦૮ ગુણોનું નજીપણ સર્વ દોષને ન હોઈ શક્યાથી દાન પછે જામે નવકારવા તીમા માત્ર નવકાઠ મત્રનું એક એક પારે એક અક્ષર થાય છે, પરંતુ શાસ્ત્રકાર મહારાજનું કથન પચ્ચપરમેષ્ઠીના ૧૦૮ ગુણના વર્ણનનું સ્મરણ નવકારવાણી દ્વારા મોક્ષ મેળવવા માટે કરવાનું ફરમાન છે, જેથી ભવ્યજનોના ઉપકાર નિર્મિતે પોતાના પૂજ્ય ગુરુરાજ શ્રી જિનતાબશ્વરિની આચાર્યો શ્રી અગતગગગના વિદ્વાન મુનિરાજ શ્રી રામચિજ્જયજી ઉપાધ્યાયજીએ આ અપૂર્વ ત્રયની રચના કરી છે. આ ત્રયના કર્તા મહાત્મા રામચિજ્જયજી ઉપાધ્યાય એક વિદ્વાન મુનિશ્રી હતા એમ આ ત્રય વાચનારને સ્હેજે માત્રમ પડશે. કારણકે શ્રીપચ્ચપરમેષ્ઠીના ૧૦૮ ગુણોના વર્ણનમાં અનેક ચમત્કારી કથાઓ દ્રવ્યાનુયોગની હકીકતો, શાસ્ત્રોની સાદતો આપીને જીવાસુ માટે અત્યંત રચના કરી છે. આટલી

હકીમના આ પ્રથમી મહત્વતા તથા રચના માટે આપી હશે તેની અદગની હકીકતનું દુર્લભ વિવેચન કરીએ છીએ

આ પ્રથમા અરિહત, સિદ્ધ આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ મહારાજ એ પચપરમેશીના ૧૦૮ ગુણોનું વર્ણન આપવામાં આવેલ છે

પ્રથમ અરિહત ભગવાનના ૧૨ ગુણનું વિવેચન કરતા પહેલાં વિસ્તારથી અનોખી અદગ મહેવા લોકનું સ્વરૂપ દ્રષ્ટાત પૂર્વક સરસ રીતે બતાવવામાં આવેલ છે, કારણકે લોકમા રહેવા એવા અરિહત ભગવાનના ગુણનું પ્રથમ વર્ણન કરવાનું છે ત્યારના આકાશપ્રાતિદર્શન અને ચાર મૂલાતિશયો મળી, બાર ગુણોને પ્રથમ પદ શ્રી અરિહત ભગવાનના છે તેનું વીવેચન કરેલું છે આકાશપ્રાતિદર્શનનું સામાન્ય સ્વરૂપ મનારી ચાર મૂલાતિશય પૈકી પ્રથમ જ્ઞાના તિશય બતાવી બીજા પૂજાતિશયના વર્ણનમાં પ્રભુના સમવસરગુણની રચના કે જે દેવો કરે છે તે સમવસરગુણની રચનાનું સ્વરૂપ એટલા વિસ્તારથી કરવામાં આવી છે કે જે ખાસ વાચવા અને જાણવા જેવું છે તેટલુંજ નહિ પરંતુ તે વિસ્તાર પૂર્વક વર્ણન વાંચના શ્રી અરિહત પરમાત્માની પુણ્યપ્રકૃતિમાં સાનુદાયક થવા માટે હૃદયમાં અરિહત પરમાત્મા પ્રત્યે ભક્તિ રસનો જન્મ થાય છે ત્યારના બાળીના જે વચનાતિશયમાં જે કપ પ્રકારના ગુણો છે તે મૂલ નતાવવા સાથે એવા અપાપપગમાનિશયનું વર્ણન આપી શ્રી અરિહત-પરમાત્માના ચાર ગુણોનું સગ્વ સુદર અને દિતકર વર્ણન જણાવી તે વિભાગ પૂર્ણ કરેલ છે

૨ બીજા ભાગમાં શ્રી સિદ્ધ ભગવત કાને કહેવા તેનો મામાન્ય અર્થ બતાવી આપ્યો મન ત્યાજ થવાથી ઉત્પન્ન થયેલ આકાશગુણોનું વર્ણન બતાવવામાં આવેલ છે

જીવનું મુખ્ય લક્ષણ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર વગેરે તે જ્ઞાનાવરણીય વગેરે આકાશમાં અવરાધે બેઠેલ છે તે મનુષ્ય જન્મ રૂપી શુભ સામગ્રી પામી પોતાના સ્વરૂપને મેળવવા કેવી કેવી રીતે આશ્રય રૂપી સવર આદરી તપવડે નિર્જંગ કંગી ત્રિભોગ રૂપી, સૈન્યથી નામના કળ્પવડે ગિરિ થઈ છેવટે, તેજ અથવા બાર કર્મ પ્રકૃતિ અપાવી મોક્ષે જાય છે એટલે સિદ્ધસ્વરૂપ કેમ પ્રકટે છે તે પ્રથમ બતાવવામાં આવેલ છે તેવા પરમાત્મારૂપે પગિજ્ઞાન પોમેના શ્રીસિદ્ધ ભગવતના આકાશગુણો ૧ અનતજ્ઞાન ૨ અનતદર્શન ૩ અન્યાબાધપણ ૪ હા વક્ર મમ્મિત્વ ૫ અમેયપણ, ૬ અરૂપીપણ ૭ અચરિતવતુપણ, અને ૮ અનંતેવીય જેને અનુક્રમે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ અપવાધી અનતજ્ઞાન એમ આકાશ અંતરાયકર્મ અપવાધી અનંત ત્રિવર્ગીય પ્રગટ થાય છે, તે ઉપર જતાવેના આકાશગુણનું વર્ણન કરીને સાથે સુમોખક બી આસ્વાદ ઉત્પન્ન કરે તેવું પ્રથમ કરતાં મહારથે બતાવેલ છે

હવે ત્રીજા પદમાં શ્રી આચાર્ય મહારાજના ૩૬ ગુણોનું વર્ણન આપવામાં આવેલ છે. પ્રથમ આચાર્ય મહારાજ કોને કહેવા ? તે સામાન્ય રીતે બતાવેલ છે પાંત્રી આચાર્ય મહારાજના ૩૬ ગુણોનું નામ આપવામાં આવેલ છે કે જે એક ઝગીસી શ્લોક છે જેનું શાસ્ત્રમાં તેની છત્રીય છત્રીથી એટલે જુદી-જુદી રીતે ૧૦૯૧ બાગમે જન્મુ ગુણોનું વર્ણન કરવામાં આવેલ છે.

આ સભા તરફથી તે ગુરુગુણ છત્રીમીના નામથી મૂળ અને ગુજરાતી બાયાનર મને જાણવામાં આવેલ કે આ પ્રથમ માત્ર (એક છત્રીથી) ૩૬ ગુણોનું વર્ણન આપવામાં આવેલ છે તેમાં પદેતા ગુણ કે જે આશ્વદેશ કહેવાય છે તેમાં કૃત્ય ન થયેતા આચાર્ય મહારાજ કેવા હોવા જોઈએ ? તેમ બતાવી તે આશ્વદેશ માં પચીસ છે, તેના નામે તેના મુખ્ય નગનાં નામે તેમાં કેટલા કેટલા આમે છે તેનું વીરતારથી વર્ણન આપવામાં આવેલ છે કે જેથી જૈન શાસ્ત્રની બૃહદ્ગ વિદ્યાનું યોગ ધણુ તે મમ કરે છે અને તે પણ ખામ જાણુવા જેવા છે તે પત્રી બીજા ત્રીજા ગુણ કુળ જાતિનું વર્ણન આપતા ચોથા ગુણ રૂપનું વિવેચન કરતા ત્રજદરામીની કથા આપી તે ગુરુનુ મ્થન પૂર્ણ કરે છે પાચમે ગુણ દર મદનન જીવે પતિયુક્ત, સાતમે આશસા રહિતપણુ આમે અવિચલન નવમે માયા મદીનપણુ દસમે રિધર પરીપાત્રી (સુવાય બને ન બુને તેવા) અગીઆગમે સર્વ મધ પોનાના વાક્યને ગૃહણુ કરે તે બાગમે સભાને જ્ઞાનના ૧૩ મો નિનને જ્ઞાનના ૧૪ મો મધ્યસ્થ ૧૫ મો રેશ, ૧૬ મો મળને જાણનાર તેનું વર્ણન આપી, ૧૭ મા ગુણ બાવને જાણનાર એટલે અ ધના મળનો અભિપ્રાય જાણનાર એટલે બીજાના મનના અભિપ્રાયની અનુકુળતાએ પ્રવર્તન કરનાર, જે કમળને બોધ કરનાર સરિની જેમ નીપણુ કહેવાય છે તે કમળનો બોધ કરનાર સરિનું રમ પૂતક દ્રષ્ટાત આપી આ ગુણને મારી ને મમજાવેલ છે જે ખામ પડેલ કરવા યોગ્ય છે.

અગામો ગુણ આસનસમ્પ્રતિજ—એટલે અ ય દર્શનીએ પોનાનો પક્ષ અગીમ કર્યો હે ય તે વખતે તમ્મજ તેનું નિરાકરણુ કરવામાં—પ્રત્યુત્તર દેવામાં જેમની શુદ્ધિ, શક્તિ, નિપુણતા તે સરિપણને યોગ્ય છે તે ઉપર પરદેશી રાજાને બોધ કરનાર શ્રીમાન્ કેશીયુત અને પરદેશી રાજાની વિન્તાર પૂર્વક અને મદણુ કરવા વાચક સુદ કથા આપી આ ગુણનું વર્ણન પૂર્ણ કરેલ છે ત્યાગ બાદ પોંચ પ્રમરના આચાર કે જે શાનાચાગ દર્શનાચાગ ચારિનાચાગ તપાચાગ અને વિધાયાર કરી યુક્ત હોય તેનું વિવેચન વીશ એવીશ ચારીશ તેવીશ અને ચોવીશના ગુણમાં બતાવી પચીસમાં ગુણમાં સત્ર અર્થ અને તેજ ને જાણુ નાર હોય તે બતાવેલ છે ત્યારબાદ આદરણુ-દ્રષ્ટાત નિપુણ હેતુ નિપુણ-ઉપ

આચાર્ય ભગવાનના ચાર ક્રમે ૧ સાગલા-ગગના મુનિઓની વાર વાર સભા ન
 હરી ક્રિયામાં ચલ કરાવવો-૨ તેઓના ચારિત્રમાં અતિચાર અનાચાર થતો હોય
 તેનું નિવારણ કરાવવું તે વારણ, ૩ સાધુઓમાં પ્રમાદ રહતો હોય તે તે દુર
 કરાવી સ માટે પ્રવર્તાવવા તે-ચોથજી અને છેવે દોગ વચનોએ કરીને સત્-
 ક્રિયામાં પ્રવર્તાવવા તે-પડિચોથા કહેવાય છે તે પ્રમાણે આચાર્ય શરણે
 રહેના સાધુઓના મોંનો ને નિવારણ ન કરાવ તો-તાનાં નશુ મતોથી
 આચાર્ય અટ થયા કહેવાય છે એમ બતાવી તે ઉપર એક દ્રષ્ટાંત આપી આચાર્ય
 ભગવાનના ૩૬ ગુણોનું વર્ણન પૂણ કરવામાં આવે છે આ ત્રીજા વિભાગમાં
 ધણ જાણના, સમજના અને મહણ કરવા યોગ્ય હોનાથી અભ્યાસીઓ માટે
 ખાસ ઉપયોગી છે

હવે ચાલો ૫ શ્રી ઉપાધ્યાયજી મહારાજ કે જે અગ્રીયાર અગ્રો અને
 ચૌક પૂર્વેને પોતે સૂત્ર અને અર્થથી બહુ અને મીઠાને બણાવે જે આ મને
 હેતુથી પચીસ ગુણોને ધારણ કરનાર છે તેટલો સામાન્ય અર્થ કહી તેમને
 નમસ્કાર કરી મથકતાં મહારાજ વિસ્તારથી તે ગુણનું વિવરણ કરે છે પ્રથમ
 અગ્રીયાર અગ્રો-આચાર્ય સૂત્ર વિગેરેના નુત સ્કંધ અધ્યયન ગિદેશ, પદો તે
 દરેક નામો માથે તે કેટલા છે તેમજ તેની જાતિ નુર્ણિ અને નિર્ધારિત વિગેરે
 પચાગીનું શ્લોક પ્રમાણ આપી તેમાં શુ શુ અધિમર આવેન છે તે માથે તેના
 તપના દીવમો કેટલા છે અને તે ચારિત્ર લીલા પત્રી ક્યારે બણાય છે, તે વગેરે
 બહુજ વિસ્તારપૂર્વક આપવામાં આવેન છે, ત્યાગ્યાદ બારમાં દૃષ્ટિવાદગમ્ય અને
 ચૌકપૂર્વનું વર્ણન કરવામાં આવેન છે એ પ્રમાણે પચીસ ગુણોનું વર્ણન કરી
 દૃષ્ટિવાદની મુદિમરૂપ બીજા સિદ્ધિના જે વત માન મળે છે તેના નામો પણ
 આપવામાં આવેન છે ત્યાગ્યાદ કાલિ-સૂત્ર તથા ત્રણે સધ્યા મિત્રાવના બીજા
 મળમાં જે સૂત્રો બણાય છે તથા આખ્યાન કરાય છે જેને ઉ કાલિક સૂત્ર કહે
 વાય છે તેના તથા દસ પ્રકિર્ણકોના તથા ચારમૂલમુરોના તથા છ ઠેક સૂત્રોના
 નામો આપી એટલે કે આ પછી ગુણોના નિવરણમાં જૈન આગમો-સૂત્રોનો
 અધિકાર બતાવી શ્રી ઉપાધ્યાયજી મહારાજના ગુણોનું વર્ણન પૂર્ણ કરવામાં
 આવેન છે આ પછી વિવેચન આગમો અને તેના અધિકારનું વર્ણન બણાવ્યા
 માટે ખાસ ઉપયોગી છે

મનાવીશ ગુણે કરી બીજાજમાન ઝોના પચમ પડે શ્રી સાધુ મુનિરાજના
 તે ગુણોનું વર્ણન છેવે આ ૫ મા આપવામાં આવેન છે પ્રથમ તે સત્તાવીસ ઉ
 ત્તમ ગુણોના ધરનારને મુનિરાજ કહેવાય તેમ સામાન્ય આખ્યા કરી પત્રી સત્તા
 વીસ ગુણો-૫ પચમહારનો ૫ પચેનિ નિમ્મલ ૪ ચાર કથાય વિવેક, ભાવસ ય
 કરણમત્ય કે જેને ક્રિયા કહેવાય છે તે છ આવશ્યકરૂપ તથા સમિતિ ગુપ્તિ
 વિગેરે ૩૫ છે તેનું વિવેચન કરી બેતાનીજ દોષ રહિત આદ્યજ્ઞ પાળીતી

મગ્ધેશ્વરી કરવાની મુનિશ્રીને દોવાથી તે દોનું વજન કરવામાં આવેલ છે
 સાર પગી સનરમો ગુણુ યોગસય, આગમો શમા, ઓગળીશમો વિગ
 મતા ૨૦-૨૧-૨૨ મન-વચન અને કાયા સમાદગ્ધતા ત્રેવીશમો ચોવી
 શમો અને પચીશમો જ્ઞાન દશન અને ચગિત સપતતા ૧૪ીશમો વતનાપ્પા
 સનના વર્ણન કરી તેના વજનમા માત્રીય પગી ૬૬ની દફીકન જળ્યાત્રી, છેવા
 ૨૭ મા ગુણુ મારજ્ઞાતિક અધ્યામનનાની દફીમ્ન જળ્યાત્રી આ મુરોમા કરે ત
 ગુણેનુ વર્ણન સમાપ્ત કરવામાં આવે ૮ તે સિવાય પ્રકરણોને વિરોધીજ
 પ્રકાર સત્તાવીસ ગુણો જળ્યાવશ છે જેવા કે પચમહાવરો, રાત્રિ ભોગજનત્યાગ
 હ્રમ્ય રક્ષા પાચ હયો તથા લાસને નિપ્રદ, દશમા ભાવવિશુદ્ધિ પ્રતિ
 લેખના મયમ યોગને વિ. બુદ્ધિ-અકુશ મન વચન કામાનો સુરોષ સિના
 દીક પીઝને સહન ૨૨વી-પગિ ૬૬૦ શતવા-મરજ્ઞાત ઉપમગને મદન કરવા એ
 રીતે ૨૭ ગુણોના જળ્યાત્રી તે પાળચાચળા મુનિરાજ જેવા પ્રકરના દોષ છે તે
 આપપાતિક ઉપાગમા જે પ્રમરે જળ્યાવશ છે તેનું વર્ણન અચકનાં શ્રીમાન
 અદિ જતાવે છે તેમા લખિયોનું વજન, કેટલાક પ્રકારનાં તપોના નામ
 અને તે કરવાનો વિધિ અને સાધુ પદિમાનું વજન જનારી લગ્નવત મમદાવીર
 સ્વામીના સિખો કેવા ઉત્તમ પ્રકારના મુનિઓ હતા ? તે પણ માથે જતારી
 પચમ ૫૦ શ્રી મુનીગજના ૨૭ ગુણુ વર્ણન અને પૂર્ણ કરવામાં આવે છે

આ મથમા પચ પરમેશ્વરીના ગુણાનું વર્ણન કરવામાં આવેલ દોવાથી
 આ મથનું નામ ગુણમાવા રાખવામાં આવેલ છે આ ગુણેનું એક ચિત્રે અ-
 પ્પાધન અને પ્પાન કરનાર કોઈ પણ પ્રાણી તેવા તેવા પ્રકરના ઉત્તમ ૫૬ ગ્રામ
 કરે છે નવકાગ મ ૧ કે જે ચૌદ પૂર્વનો સાર અને સકલ મન સિરોમણિ કહે-
 વાય છે તેનો જપ કરનાર મનુષ્યોએ આ પચપરમેશ્વરીના ગુણેનું રમરણ
 થવા-પ્રાપ્ત થના આ મથ અવરય બહુવા તમા સાબજવા યોગ્ય છે એમ સાર
 દહને નિશ્ચયપૂર્વક આ મથમ્તા મદારાજે મથના ઉવટના ભાગમાં જળ્યાવેલ છે

આ મથનું ૫૦૦ પાકન-અભ્યાસ કરવાથી પાપનો દાપ થાય ૮ અને આ
 પચ પરમેશ્વરી અને તેના ગ્રાનાદિ ગુણોથી એવા શ્રી સિદ્ધચક્ર મહારાજનું સેવન
 કરવાથી મયજ્ઞાસુ દરી અને શ્રીપાગરાજ વગેરેની જેમ વાંછિતની સિદ્ધિ થાય છે
 જે દફીમ્ન રાત્રિમા મોજુદ છે સિવાય આ પચપરમેશ્વરી ૩૫ નવકાર
 મંત્રનું અમરણ કરવાથી સિવકુમાર વગેરે કેટલાએક જન અને મદાનુભાવ
 ગુરો ધણી સપતિ પામ્યા છે, તેથી તે મહામત્રના મદાત્મ ઉપર ૧ શિવકુમાર
 ૨ આઠારાગામિની વિદ્યા સાધનાર ચોર ૩ શ્રીમતી, ૪ ગોવાળ ૫ જિનદામ
 ૬ ત્રેશી ૭ અને ૮ કુપ્પાની ચમ કારિક આલ્હાદાગક અને સપૂર્ણ સશિમમા
 કથાઓ આપી આ ઉત્તમ મથની ગૌરવતામા મથકાર મદારાજે અવધિ કરી છે

આ મથમા પચપરમેશ્વરીના ૧૦૮ ગુણેનું વજન ૧ કરવામાં આવતાં, તે

ગુણોનો પ્રમગ હોવાથી નવમર મત્રનુ રમરણ કરનાર તેના અધિકારી હિતમ આવક કે જે એકનીય ગુણોએ કરી ખીરાજમાન છે તે એકનીય ગુણોના નામ તથા સામાન્ય અથ સાથેનુ અથના ઉપરના આગમ કાગલ ચક્રવર્તી તરીકેનું વર્ણન આપી આ અથની અપૂર્વતા પ્રભાવશાલિતા-આવ સૌદર્યતા, ગુણ મહેના, બતાવી અથમર મહારાજે જાન્ય પ્રાણીઓ ઉપર અતિઉપકાર કરેન છે જેવો અત્ય મગતરૂપ પોતાના ગુરૂની પ ૫૨ પગ (પ્રશસ્તિ) આપી સામાન્ય રીતે જૈન ઇતિહાસ સાહિત્યને પુષ્ટિ આપી છે

એકદરે આ અથ મનુષ્ય જીવનના માર્ગદર્શક અને ધ્યાન કરવા માટે બહુ ઉપયોગી છે નવમર મત્રનો જાપ કરનાર મનુષ્યોએ પચ્ચપરમેશ્વરના ગુણોનુ રમગણ થવા માટે આ અથ જણવા સાબળવા યોગ્ય છે જેથી તેની મહત્તા અને ઉપયોગિતાના સબધેમા જેટલુ ધારીયે તેટલુ ક્ષી સમાય તેમ છે અથની શૈલી બહુજ ઉત્તમ છે તે સાથે પ્રમગે પ્રમગે જણવા યોગ્ય તત્વજ્ઞાનની અનેક દ્રષ્ટીક્રમે અને કથાઓ આપેન તેવાથી મનન કરવા યોગ્ય છે શ્રી ખરતરગચ્છના મહાન આચાર્ય શ્રીજિનનાસમુરિ કે જેઓની વિન્તા અને વ્યાખ્યાનશક્તિ અમત્તમગિ દની અને જૈનવર્માના ધણા ઉત્તમ અથો તેમજે લખેલા છે તેમના શિષ્યો અને પ્રશિષ્યો પણ વિન્તા રતા આ અચ્છમા અનેક પુરુષો પડિતો થઇ ગયા છે કે જેમના નત્વજ્ઞાન અને ન્યાયના અથો દાવમા મેલુદ છે નથયકસારે જેવા અથોના કર્તા શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર મહારાજ પણુ આ અચ્છમા મુનિરાજ દના આચાર્ય શ્રી જિનતાબચરિ મહારાજની આજ્ઞાથી તેઓએના પ્રશિષ્ય શ્રીમાન રામચંદ્રપણુ પાદ મહારાજ કે જેમજે આ અથ સ ૦ ૧૮૧૭ના આશ્વિન શુક્ર (વિજ્યા) દશમીના રોજ જેસનમેર (માગવાડ) મા ગિરિ ઉપર ખીરાજમાન શ્રી ચિતામણિ પાદ નાથ મહારાજના પ્રમાદથી પૂજુ કરી છે કાંઈ કાંઈ અથોમા કાંઈ દ્રષ્ટીમતે અથે જુદા જુદા આચાર્ય મહારાજ કે વિદ્વાન અથ કર્તા મહારાજના અભિપ્રાય જુદા જુદા ધણી વખત જેવામાં આવે છે, તેમ આ અથ શ્રી ખરતરગચ્છીય મહાત્માનો મનાવેનો હોવાથી જેમ નપગચ્છ અને ખરતરગચ્છની માનના અથવા સમાચારીમા પણ કો, કાંઈ સ્થાન મેદ જેવામા આવે છે તેમ આ અથ માહેની કાંઈ કાંઈ દ્રષ્ટીકતને અથે પણ ભિન્ન ભિન્ન દ્રષ્ટીકત જણાય છે ઘણતા તરીકે આ અથના ચોથા પાનાની ચોથી પંચિમી લીંમીમા સમવમરણની રચનાની દ્રષ્ટીકતમાં આ અથક મહારાજે લખેનુ છે કે, “દેવોએ મુકી પુ પગટિ તેમા ચારે દિશામા માર્ગ મુળે (આ લવાનો રસ્તો ખાલી મુકી રાખીને) એક યોગ્ય પ્રમાણુ દેનમાં અવોમૂખવાળા પંચવર્ણના જાનુ પ્રમાણુ પુણેની વૃદ્ધિ કરે છે ” તપગચ્છના શ્રીમાન આચાર્ય મહારાજે જે જે રથને અથોમાં આ સમવસગજની પુષ્પવૃદ્ધિ માટે જણાવનુ છે ત્યાં આનથનો રસ્તો ખાલી મુકીને નહિ પરંતુ સવ રથને-માર્ગમા તેવાનો

ઉ નેખ છે તે સાચે આ અથર્તા મહારાજને તેમજ જણાવ્યું છે કે “ તે પુ જે વિકુર્વેલા જનન-સ્થનજીવી બને પ્રકાશના હોય છે તેને બદલે તે સખધમા એવો ઉત્પેખ છે કે વિકુર્વેલા નહિ એવા જનન-સ્થનજી બને પ્રભરના હોય છે તેમજ પાના ૯૭ મા નિષેષની કથામાં કહ્યું છે કે “ નિષેષને ભોગાવણી બાકી રહે ન હોવાથી ચારિત્ર છોડી વસ્થાને ત્યાં ગયા અને હમેશાં દશ પુરુષોને ધમ પમાડવાનો નિયમ લીધો અને જોખ રહે તો પોતે દિસા લેવી. એક દિવસે નવને પ્રતિભેધ પમાડ્યા દલભો કોઈ મળ્યો નહિ ” આમ આ અથર્તાશ્રીએ જણાવ્યું છે, પરંતુ દશમો મળ્યો પણ પ્રતિભેધ પામ્યો નહિ માવો અન્યત્ર ઉ લેખ છે આથી રીતે આ અથર્તા કોઈ કોઈ સ્થળે મા યતા દેર બિન બિન હકીકતો હોઈ વાચકબાધુ જે જે જાણી માન્યતાવાળા જે જે હોય તેમણે તે તે ગમ્મના મહાન પુરુષોના કથન પ્રમાણે તે સમજી લેવા અમારી નમ્ર સુચના છે

આ અથર્તા ભાષાતર કરા પા પછી પગમ રૂપાણુ મુનિરાજ શ્રી કર્પૂર-વિજયજી મહારાજને તપાસી જવા તેની પ્રસંગી મોખી હતી તે તેઓ શ્રીએ તપાસી આપેલ છે જે માટે તેઓશ્રીનો આભાર માનીએ છીએ

આ અથર્તા જાણ્યા બાદ તેના છુટા ફારમો વડીન બધુ કુવરજીભાઈએ વાંચવા માન્યા હતા તેમણે પણ મનન પૂર્વક વાંચ્યા હતા મુનિરાજ શ્રી કર્પૂરવિજયજી મહારાજ અને બધુ કુવરજીભાઈ અને અમોએ આ આખો અથર્તા મનન પૂર્વક વાંચ્યો છે છતાં કોઈ સ્થળ આ અથર્તા મહારાજનો આશય બરાબર સમજી શકાયો નથી જેઓ વાચક વર્ગને પણ જે તેમ લાગે તો તે શરૂમથી જાણી લેવા વિનંતિ છે

આ અથર્તા પ્રગટ કરવામાં શેઠ દુલ્લભજી દેવાજી શ્રી કરચનીઆ [સુરત] વાળા બધુએ એકરકમ સહાય તરીકે બેઠા આપી યાત્રાધારણુ તેમજ આ સખા મારફત શ્રી સિદ્ધાચળજી ઉપર પ્રાત સ્મરણીય શ્રી વિજયનાન દસગ્રંથિયજી [આત્મારામજી મહારાજ]ની દેહરીને સુરોલિન બનાવવાને પણ એક સારી રકમ આપી શરૂભક્તિનુ કાર્ય કરેલ છે જે માટે તેઓનો ઉપકાર માનવામાં આવે છે

સરકુ અથર્તા શુદ્ધિના માટે યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરવામાં આ પો છે છતાં જનસ્ય પશુમાં સુખ એવા પ્રમાદ તથા દૃષ્ટિ દોષાદિક કે પ્રેમદોષના કારણે કોઈ સ્થળે રખ નના થઈ હોય તો મિથ્યા દુષ્ટ પૂર્વક ક્ષમા વાચીએ છીએ અને તે સખધમા વાચક વર્ગ મહાશય આ અથર્તા મનન પૂર્વક વાંચી કોઈ સુધારો જણાવશે તો પ્રગટ કરવા અમે ઉત્તેજીત છીએ કટલાક અનિવાર્ય કારણોને લઈને આ અથર્તા પ્રગટ થતા ધણેજ વિનય થયો છે જેમાં ક્ષમા માગીએ છીએ

વીર મંવન રજદ્ આત્મ ચંદ્ર ૨૭
વિં મવત ૧૬૭૮ વૈશાખ સુખ પૂર્ણિમા

}

પ્રકાશક

વિષયાનુક્રમણિકા

નંબર	વિષય	પૃષ્ઠ
૧	મહાવીર પ્રભુને નમસ્કાર	૧
૨	લોકનું સ્વરૂપ	૨
૩	૧ શ્રી અગ્નિહ તના બાર ગુણોનું વર્ણન	૩
૪	આઠ પ્રતિહાર્ય તથા ચાર મૂલતિયોનું વર્ણન	૩
૫	સમવમરણનું વર્ણન	૮
૬	૨ શ્રી સિદ્ધભગવાનના આઠ ગુણોનું વર્ણન	૧૩
૭	૩ શ્રી આચાર્ય મહારાજના છત્રીગ ગુણોનું વર્ણન	૧૬
૮	આર્ષ દેશો અને તેના મુખ્ય નગરોનું વર્ણન	૨૦
૯	રૂપવાનપણા ઉપર આચાર્યશ્રી વજ્ર સ્વામીની કથા	૨૨
૧૦	ભાવદ ગુણ ઉપર કમળને બોધ કરનાર આચાર્યશ્રીની કથા	૩૨
૧૧	આમન લબ્ધ પ્રતિભા ગુણ ઉપર શ્રી રશ્મી કુન્તરી કથા	૩૭
૧૨	આપાદ ઉપર બે વણિઆઈઓની કથા	૫૮
૧૩	ભાવાપામ ઉપર નાગદાત મુલકની કથા	૫૯
૧૪	ભાવાપામ આદરણ ઉપર અમલકુમારે કહેલી મોતી કુમારીમની કથા	૬૧
૧૫	અનુદાસિત રૂપ આદરણ ઉપર મુલકની કથા	૬૫
૧૬	ઉપાનલ ૧૫ આદરણ ઉપર ચંદનગાગા અને મૃગા વતીની કથા	૬૬
૧૭	તર્જી આદરણ ઉપર નગદામ વણકની કથા	૬૮
૧૮	પ્રતિભામનામના બીજા ભદ્ર ઉપર અભયકુમાર તથા પ્રદોત રાજની કથા	૬૯
૧૯	આત્મોપનિત નામના આદરણતદ્દોષ ઉપર પિંગરી મુતારની કથા	૭૭
૨૦	ચાચાદુરપનિતનામના આદરણતર્જી ઉપર પરિત્રાજકની કથા	૭૮
૨૧	ચાર પ્રમાણના નામો બેટા અને તેનું સ્વરૂપ	૮૬
૨૨	ઉપનયની આખ્યા અને તે ઉપર જીજ્ઞાસામીના ચરિત્રમા કરેલા ઉપનયની કથા	૮૭
૨૩	સાત નયના નામો અને તેનું સ્વરૂપ	૮૯
૨૪	પરોત્તમ અનુમદ કરનાર શ્રી નરિયેશ્વરી કથા	૯૩

૨૫	૨૨ અને પરમપ્રાપ્તિની સામાન્ય વ્યાખ્યા	૯૭
૨૬	વજ્રસેત્રિશ્ક અન્વ મનોનું વજ્ર ન અને પરમપ્રાપ્તિના તેના સમાવેશની દ્રષ્ટિ	૯૮
૨૭	વૃદ્ધિનું ૨૪૫	૧૦૩
૨૮	શ્રીસંપત્તિ ઉપાસના નામ કરનાર શ્રીમદ્વાદસ્વામીની કથા	૧૧૫
૨૯	શ્રી આચાર્ય મહારાજના બીજી રીતે ૧૩૦૧ ડિસેમ્બર ૧૯૮૮	૧૧૮
૩૦	૪ ઉપાધ્યાયજી મહારાજના પચીસ મુજોનું વર્ણન	૧૨૧
૩૧	શ્રી આચાર્ય અમર વર્ણન	૧૨૨
૩૨	આરમ્ભ શ્રી દક્ષિણાદાનનું વર્ણન	૧૩૧
૩૩	સાધુ પૂર્વનું વર્ણન	૧૩૧
૩૪	સાધુ મુનિગણના સનાતીય મુજોનું વર્ણન	૧૩૭
૩૫	આદ્યારના બેલ લીસ ડેસનું વર્ણન	૧૪૩
૩૬	આવીસ પરિવ્રજનું વર્ણન	૧૫૧
૩૭	અત્તાન પરિવ્રજ ઉપર માનવગુણની કથા	૧૫૩
૩૮	ભવિષ્યનું વર્ણન	૧૫૫
૩૯	કનકવર્ણી એકાદશી વગેરે તોળનું ૨૨૩૫ (૫૩ વિધિ સાથે)	૧૫૬
૪૦	સાધુ પદ્મિમા વલનનું ૨૨૩૫ ૫૩ વિધિ સાથે	૧૬૦
૪૧	ભગવત મહાવીર પ્રથુના સમયે કેવા ઉત્તમ ચારિત્રવત શિષ્યો હતા તેનું વર્ણન	૧૬૫
૪૨	આ મયનું નામ ગુણમાળા થી રીતે છે !	૧૬૬
૪૩	આ મયમા જણાવેલ શિવકુમારે વિધિવત્ નવમરમત્રનું સ્મરણ કરવાથી ધાર્મિક પાત્રો જેથી તેની કથા	૧૬૭
૪૪	શ્રી નવમર મત્રના મહાત્મ્ય ઉપર આશ્રય માખીની વિદ્યા સાધનાર મોરની કથા	૧૬૮
૪૫	, , શ્રીમનીની કથા	૧૭૦
૪૬	, , એવાળની કથા	૧૭૦
૪૭	, , શ્રી જિનદાસ મેઠીની કથા	૧૭૨
૪૮	શ્રી દુરિયસની કથા	૧૭૪
૪૯	આરમ્ભના ક્રિષ્ણીય મુજોનું વર્ણન	૧૭૫
૫૦	પ્રસન્ન અને મય કર્તા મહારાજે કર્યા અને કઈ સાધના મય રચ્યો તેનું વર્ણન	૧૭૭

આભાર

પ્રાતઃ સ્મરણીય ન્યાયાલોનિધિ શ્રીમદ્ વિજયાન દસૂરિ (આ
ત્મસામાજી) મહારાજના પ્રસિધ્ધ વિદ્વદ્વર્ચ શ્રીમાન્ મુનિરાજ વક્ત્ર
ભવિષ્યજી મહારાજ, કે જેઓ જમાનાને અનુસરી જ્ઞાનોદ્ધાર
અને કેળવણી જેવા મહદ્ વિષયોને હાથમા લઈ, સ્થળે સ્થળે જૈન
કોમને ઉપદેશ આપી, ગુજરાત, પંજાબ, મુઝર્ષ, વગેરે દેશોમા તેવી
સંસ્થાઓનો જન્મ આપવા તેમજ વિવિધ ઉપયોગી ગ્રંથો, આગ
મોતુ સંશોધન કરી જૈન સંસ્થાઓદ્ધારા જૈન સમાજના ઉપકાર
માટે પ્રકટ કરવાના અનેક પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે આ સભા ઉપર
તેઓશ્રીનો અપૂર્વ પ્રેમ હોવાથી, ગુરુભક્તિ નિમિત્તે તે દ્વારા શ્રીઉ
ત્તરાધ્યયન સૂત્ર અને કે પન્નૂત્ર-સુત્રોધિકા જેવા આગમો, તેમજ પ્રભુ
ભક્તિ નિમિત્તે અનેક પૂજ્યો જમાનાને અનુસંગતા ખે ચાણકારક
નવીન રાગ શાંતિણીથી બનાવી ઉપદેશદ્વારા પ્રકટ કરાવી જૈન સાહિ
ત્યની અભિવૃદ્ધિ કરી રહ્યા છે જે માટે જૈનકોમ આભારી છે, તેજ
મુજબ આ શ્રી ૫ ચપરમેષ્ઠિ ગુણુરત્નમાળા અથ ખરેખર પકન
પાકન અને ધ્યાનાભિલાષિઓને ઉપયોગી હોઈ, ગામ કરચલીયા
છાહા મુરતના રહીશ ચેક દુર્લભજી દેવાળવાળાને મર્યોદ્ધારના કાર્ય
માટે પ્રસંગાનુસાર ઉપદેશ આપ્યો અને આ મલાને તે અપૂર્વ અથ
પ્રકટ કરવાની આજ્ઞા કરી જેથી આવો અત્યુત્તમ અથ પ્રકટ કરવા
આ સભા ભાગ્યશાળી થઈ છે જેથી આ સભા ઉક્ત મહાત્માનો
અત કરણ પૂર્વક આભાર માને છે

પ્રસિદ્ધકર્તા.

છીયતી અદ્વર રહેલા મોતીની જેમ અલોકની અદ્વર રહેલા લોકને પ્રજા ડગીને જેલો દેખાડયો છે વળી તે (સિદ્ધાર્થપુત્ર) કેવા છે ? જેલો વાણી માનવી પણ કવળ વચનવડ કરીનેજ પત્તુ હાથે ચડાવ કરીને નહીં “ લબ્યાધ્વનીનાવલિ ” એટલે ભવ્ય જનરૂપ પાથની શ્રેણીને “ અમૃતપદ નિન્દે ” એટલે મુખ્તિપદ પ્રત્યે પમાડી છે આ રીતે પહેલાં લોકનો લેશ અર્થ કદ્યો

અહીં વિન્તારથી અલોકમા રહેલા લોકનું સ્વરૂપ દેખાડે છે લોકમા છ દ્રવ્યો કહેલા છે તે લોક સ્વરૂપ આ પ્રમાણે—વિન્તાર ડરલા મોટા પટચૂડના^૧ મધ્ય ભાગમા જેમ એક નાનું થીંગડું દીધેલું હોય તેમ ચોતરફ વીંટીને રહેલા મોટા અલોકના મધ્ય ભાગમા તે અલોકની અપેક્ષાએ ધણેજ નાના લોક રહેલા છે તે લોકનું નિસ્થાન આ પ્રમાણે છે—જેમકે એક મોટી કુડી અધો મુખે (ઉધી) સ્થાપન કરવી, તેના ઉપર બે નાના કુડાને પરસ્પર ન પુટ કરીને સ્થાપન કરવા તેનું જેવું સન્ધાન થાય તે સન્ધાન વાળો આ લોક રહેલો છે અથવા દહિ મધન કરનારી ડભી રહેતી શીનો જેના આઠાં હોય તેવા આઠારે આ લોક રહેલો છે તેમા દહિના મધન વખતે જાના કટિ ભાગની નીચ બન્ને પાળી પહોળાઈ મુખી તરતમતાએ ડગીન વિન્તાર હોય છે એટલે કે કટિ ભાગનો નીચે અનુક્રમે વધતો વધતા વિન્તાર હોય છે પછી બીજા નિસ્તતજનોના મેડાચ કરીને કટિ ભાગ ઉપર રાજવાથી કટિના ઉપરથી આરબીને બન્ને ડાણીના ભાગ આવે ત્યાંમુખી અનુક્રમે વધતો વધતો વિસ્તાર હોય છે, અને તે ડાણીના પ્રદેશથી બખાના ભાગમુખી તે વિન્તાર અનુક્રમે હાનિ પામતો જાય છે અને તેની ઉપર મસ્તકના ભાગમુખી કટિ જટલોજ વિન્તાર હોય છે આ રીતે લોકનો આકાર છે અહીં નાલિને સ્થાને મનુષ્ય લોક જેમા રહેલા છે એવો તિર્થંગ લોક છે તેના આયામ^૨ વિષ્કભ એક રાજ પ્રમાણ છે, અને દીર્ઘતા—જડાર્ધમા^૩ અદ્વરસો યોજન છે તેની નીચ અનુક્રમે વિન્તાર પામતો અધાલોક સાતમી તમન્તમા પૃથ્વીમુખી છે તે તમન્તમા નીચ અમર્યાતા યાજ ૧ પ્રમાણ

આકાશ ભાગમુખી લાગી (જાડી) છે, તે આકાશ ખ ઠનો આયામ વિષ્કલ માત રાજ પ્રમાણ છે એજ પ્રમાણે ઉપગની સર્વ પૃથ્વીઓ એડ એડ રાજની હાનિએ કરીને પહેલી છે (એટલે કે જૂઠી પૃથ્વીનો આયામ વિષ્કલ છ ગજ, પાચમીનો પાચ રાજ, ચોથીનો ચાર રાજ, ત્રીજીનો ત્રણ, બીજીનો બે અને પહેલી પૃથ્વીનો આયામ વિષ્કલ એક રાજનો છે) હવે તિજી લોકની બપ અનુક્રમે એક એક ગજ દ્વિ પામતો ત્રી ગજમે એવાં પાચ ગજ પ્રમાણ આયામ વિષ્કલવાળો છે ત્યાગપછી ઉપગ ઉપગ અનુક્રમે હાનિ પામતો પામતો ઉપગના (નવમા) પ્રયેયકને છે એડ ગજ પ્રમાણ છે તે ચોના અતમુખી તેજાજ (એડ રાજ) પ્રમાણવાળો છે વગી મા લોક અધોચોના નીચેના ડેડાથી મા બીને ડેડ ઉપર લોકના અતમુખી ચોદ ગજ ઉચો છે તથા આ લોકના મધ્ય ભાગમા આયામ વિષ્કલે કરીને એડ ગજ પ્રમાણ અને દીર્ઘતાએ કરીને ચોદ રાજ ઉચી ત્રમ નાડી છે તેમા ત્રમ છવો દાય છે, અને તેની બહાર માત્ર મ્યાવગ છવોજ હાય છે ૧

સુહાર્થ—જેઓ આઠ પ્રાતિહાર્યને વહન કરે છે તથા જેઓ નિરતર ચાર મૂલ અતિશયે વડે મોલી રહ્યા છે, તે ભૂતકાળના, ભવિષ્યકાળના તથા વર્તમાનકાળના જિનેશ્વરને નમસ્કાર હો ૨

દ્વીકાર્થ—“ તે જિનનાયકોને ” શ્રી અરિહતોને નમસ્કાર હો તે આ ? ૬ જેઓ “ પ્રાતિહાર્યદિઃ આવહુત ”—આઠ પ્રાતિહાર્યોને ધ્યાન કરે છે, તથા “ નદેવ ”—નિરતર આન મુળ પ્રતિધ્યોત્તર ગૈરધ્યાન કરતા અતીતકાળે ધર્મ ગયેલા, આગામિ પ્રાણે (ભવિષ્યકાળે) ધ્યાનના છ, અને અમણ પણ વર્તમાન છે, તે સર્વ જિનોને નમસ્કાર હો

આ શ્લોકમા આઠ પ્રાતિહાર્ય તથા ચાર મૂળ અતિશયો કહેવાથી ભગવાનના બાર ગુણો સૂચ્યા છે તે આ પ્રમાણે—અશો કવૃદ્ધ ૧, મુર પુષ્પ વૃદ્ધિ ૨, દિવ્ય ધ્વનિ ૩, આમર ૪, આમન ૫, ભામ કળ ૬, દુહુલિ ૭, આતપન (છ) ૮, આ આઠ જિનેશ્વરોના મતપ્રાતિહાર્યો છે (૧) તેમા થી જિનેશ્વરના શરીરથી બાર ગુણો ઉચો

અગોક વૃક્ષ હોય છે તેની નીચ જિનેશ્વરે રહે છે—જેલે છે તેમા પાતે રહેલા યમો ઝાઈ પણ વૃક્ષને અગોક વૃક્ષરૂપે પરિણમાવે (વિકુર્વે) છે ત વૃક્ષ વાયુથી કુચ્છતી ઘણી ધ્વજાઓ અને ઘુઘરીઓથી શોભિત હોય છે એ પહેલો પ્રાતિહાર્ય ૧ તથા દેવોએ મૃકેલી પુષ્પ વૃદ્ધિ—તેમા ચારે દિશામા માર્ગને મુકીને (ચાલવાનો રસ્તો ખાલી મુકી-રાખીને) એક યોજન પ્રમાણ મેઝમા અધો મુખવાળા પાચવર્ણના જાતુ પ્રમાણ પુષ્પોની વૃદ્ધિ કરે છે તે પુષ્પો વિકુર્વેલા જાજ તથા રથગજ કપી જ ને પ્રમગ્ના હોય છે કેટલાએક આચાર્યો કહે છે કે—તે પુષ્પો સચિત્ત હોવા છતાં ભગવાનના અતિશયને લીધે તેમના જીવોને બાધા-પીડા થતી નથી એ બીજો પ્રાતિહાર્ય ૨ દિવ્યધ્વનિ-ભગવાન ધર્મોપદેશ આપે છે તે વખતે માલવકૌશિક (માલકોશ) નામના રાગને અનુમરતા ભગવાનના ધ્વનિની સાથે મળેલો બીજો પણ ૧ તાત, ૨ ધન, ૩ શુષિર અને ૪ આનન્દ એ ચારે વાજિનનો ધ્વનિ એક ક્રમ થઈને શ્રોત્રને મુખ કરનારો પ્રસરે છે એ ત્રીજો પ્રાતિહાર્ય ૩ કોઈની પ્રેરણા વિનાજ ભગવાનને આમરો વિજાય છે એ ચોથો પ્રાતિહાર્ય ૪ ભગવાનને જેમવા માટે મોટી ક્ષતિવાળા રત્નોથી જડિત મુવર્ણનું સિંહાસન હોય છે, અને ત વિહાર વખતે આનંદમા ચાલે છે એ પાચમો પ્રાતિહાર્ય ૫ ભગવાનનું તેજ સહન કરી શકાય તેવું નથી, તેથી અનિમેદ દૃષ્ટિએ (એકી નજરે) ભગવાનનું દર્શન કરવું અશક્ય છે, એમ વિચારીને બ્યતર દેવો ભગવાનના તેજને મ વનને (એકત્ર કરીને) શ્રી ભગવાનના મૃદ ઉપર મુખની પાછળ લામડળ કરે છે તે લામડળ પણ નૂર્મડળની જેમ બ્રહ્મવ યમાન (દેહીયમાન) હોવાથી ભગવાનનું દર્શન મુવલ થાય છે એ છઠો પ્રાતિહાર્ય ૬ ભગવાનના વિહાર સમયે તથા સ્થિતિને સમયે આઠાગમા રાત્રિ-દિવસ અદૃશ્ય રીતે દેવ દુહલિનો નાદ થાય છે એ નાતમો પ્રાતિહાર્ય ૭ ભગવાનની ઉપર આઠાગમાજ મુકતાકેળના સમૃદ્ધી અવકૃત મેન-ઉજ્જવળ બળુ ન જાતિય મુવર્ણની મળીયોથી જા નાવેલા (શુદ્ધેલા-ચેવા) મેત દિવ્ય વસ્ત્રથી પાંટેલા અને વિકસ્વર

સમવતરણની વ્યના શ્રી ગણે છે તેમાં સાધારણ પૂજામાં વાયુ કે માત્ર વાતના ભુવનપતિ દેવો એક યોગ્ય પ્રમાણ સમવતરણના ક્ષત્રને સવર્તક નામના વાયુ વડે આકૃત છે, ત્યાર પછી સ્થાપિત કુમાર એટલે મેઘકુમાર નામના ભુવનપતિ દેવો મુગધિક ગધે કંડની વૃદ્ધિ વડે ધૂમ સમાવવા માટે પૃથ્વીને આદ્ર કરે છે, ત્યારપછી વ્યતર દેવો પુષ્પવૃદ્ધિ કરે છે, તે ઉપર વ્યતર દેવો વનસ્પતિ કાયને બાધા ન થાય તેની રીતે રત્નગિવા વડે પૃથ્વીપીઠ ગાધે છે, તેના પર ભુવનપતિ દેવા કપાનો વપ્ર-કોટ (નદ) વ્યતર, તે વપ્રની આદિ દિશાએ તોગણ નહિત ચાર દરવાજા વ્યતર, તેમાં એક દરવાજો અદ્યમ ગણ અને ઉપર ડા, ચામ, પતાલ અને ધપ ઘડી વ્યતર છે, તે સર્વ રત્નમય હોય છે, તે વપ્રની ઉપર મુવર્ણના કાગળ હોય છે તે વપ્રની અદ્ય બીજો મુવર્ણમય વપ્ર જ્યોતિષક દેવતાઓ રહે છે, તેને રત્નમય કાગળ હોય છે તથા ચારે દરવાજા પ્રથમની જેમ બાજુવા તે બીજા વપ્રની અદ્ય ત્રીજો રત્નમય વપ્ર વૈમાનિક દેવો વ્યતર છે, તેના કાગળ સૂર્યકાલ અને ચંદ્રકાલ વિગેરે મણિના કરવા હોય છે, તથા ચાર દરવાજાનું વર્ણન પ્રથમની જેમ બાજુવા ત્યારપછી અદ્યના વપ્રની મધ્યે વ્યતર દેવો વિચિત્ર રત્નજડિત પીઠ રહે છે તેની ઉપર કાર્ધક ઉંચું બીજું અદ્યક રહે છે, તે અદ્યની ઉપર અગોકટક એટલે ચૈત્ય વૃક્ષને વ્યતર દેવો વ્યતર છે આ અગોક વૃક્ષનું વર્ણન અદ્ય પ્રાતિહાર્યની અદ્ય ગદેલા અગોક વૃક્ષની જેવું બાજુવા તેની નીચ વ્યતર દેવો મુવર્ણનું સિંહાસન, નજી છત્ર, ચામર વિગેરે જડિ ગહિત દેવચ્છદ (દેવચ્છદો) કરે છે હવ ભગવાન વિહાર કરતા વ્યતર રહેવા (નવ સુવર્ત ડમગ પેકી) જે મુવર્ણ ડમગ ઉપર બન ચગલો સ્થાપન કરે છે અને પાછળ હેના જે કમળોને તે વ્યતરો આગળ મૂકે છે આ કમળ પાછળના કમળોને આગળ મૂકતા દેવો વિચરે છે, તેમાં ભગવાન ગુણવિદ્યાયોગ્યતિ વડે વિહાર કરતા રત્નપીઠની ઉપર પૂર્વદ્વાર પ્રવેશ કરી ચૈત્ય વૃક્ષને પ્રદક્ષિણા કરી " નમસ્તીર્થાય " એમ બોલી પૂર્વ તરફના સિંહાસન ઉપર

પૂવ મુખે બેસે છે ત્યારપછી બીજી ગણ દિશાઓમા ભગવાનની જેવા રત્નમય ભગવાનના બિભોને વ્યતરો જ ન્યાપન કર છે, મર્વ બિભોમા ભગવાનના જેવીજ ઋદ્ધિ હોય છે, આ સમવસરણ ૧ પૂર્વાક્ષિમા પહેલી પાગ્નીએ તથા ૨ અપરાક્ષિમા પાગ્ની પાંચી પોરગીએજ હોય છે હવે પર્ષદાનો વિચાર કરે છે—ભગવાનના (થી) અગ્નિખૂણુમા મોટા-મુખ્ય ગણધગ અથવા બીજા પણ અતિશયવાળા ગણધગ ભગવાનને પ્રદક્ષિણા પૂર્વક નમસ્કાર કરી હાથ જોડી ભગવાનની પાસે બેસે છે, ત્યાગ પછી ડેવગીઓ પણ તેજ પ્રમાણે ગણ પ્રદક્ષિણા દઈ “ નમસ્તોચાય ” એમ બોલી ગણ ધગની પાછળ અગ્નિખૂણુમાજ બેસે છે ત્યારપછી મન પર્યવ જ્ઞાનીઓ પણ એજ રીતે એજ વિદિશિમા ડેવગીની પાછળ બેરે છે, તેમની પાછળ અગ્નિજ્ઞાનીઓ, તેમની પાછળ ચાંદ પૂર્વધગ તેમની પાછળ દવા પૂર્વધરો અને તેમની પાછળ હીન હીન પૂર્વ ધગ બેરે છે, તેમની પાછળ વૈમાનિક દેવીઓ ઉંચી જાનુરાખીનેજ પૂર્વની રીતેજ (પ્રદક્ષિણાદિક કરીને) રહે છે, તેમની પાછળ નાધ્વીઓ પૂર્વે રહેલી રીતેજ નમસ્કાર કરી ઉંચી જાનુ ગખીનેજ ને ૭ આ રીતે અગ્નિખૂણુમા ગણ પધ દા રહે છે હવ જ્યોતિ પીની દેવીઓ દમિણુ દિશાના દ્વારે પ્રવેશ કરી ભગવાનને પ્રદક્ષિણા કરી નમસ્કાર કરી ઉંચી જાનુ નાખીનેજ નર્દત ખૂણે રહે છે, તેમની પાછળ એજ રીતે ભુવનપતિની દેવીઓ અને તેમની પાછળ વ્યત જ દેવીઓ એમ ગણ પર્ષદાઓ નૈર્દત ખૂણે હોય છે, ત્યાગ પછી પશ્ચિમ દિશાના દ્વારે પ્રવશ કરીને જ્યોતિષી દેવો, પછી ભુવન પતિ દેવો અને પછી વ્યતર દેવો તેજ પ્રકારે પ્રદક્ષિણા દઈ નમ સ્કાર કરી અનુક્રમે બેસે છે આ રીતે વાયવ્ય ખૂણે ગણ પર્ષદાઓ હોય છે ત્યારપછી ઉત્તર દિશાના દ્વારે પ્રવશ કરી વૈમાનિક દેવો ભગવાનને પ્રદક્ષિણા કરી નમસ્કાર કરી ઈશાન ખૂણે બેસે છે, તેમની પાછળ તેજ રીતે મનુષ્યો બેસે છે અને તેમની પાછળ તેજ રીતે નમસ્કાર કરી મનુષ્યની ઓળો ઉંચી જાનુ રાખીનજ રહે છે આ રીતે ઈશાનપુણુમા પણ ગણ પર્ષદાઓ હોય છે, સવ મળીન વાર

પર્યાદાઓ આ રીતે થાય ૮ અહીં વિશેષ એ છે—અદ્ય ઋદ્ધિ વાળો દેવ અથવા મનુષ્ય જ્યાં જોયો દોષ ત્યાં બીજો મહર્દિક આવ તો તે અ પરિક ઉભો યમ તેને ત્રણમ કરી બીજા ઉકાળે બેસે છે તથા અદ્યપરિક પછી પ્રદક્ષિણા કરના મહર્દિકને અથવા પરીને ઉત્તર ધન કરીને જાય છે તેમા કાંઈ પણ વિગત ક કલહ થતો હોતા નથી

હવે મુવળ વપ્ર અને રત્નવપ્રની વચ્ચે નિત્ય વિરાધનો ત્યામ કરીને તિય ના ગ્રંથ છે, તથા કપાની વપ્ર અને મુવળ ના વપ્રની વચ્ચે દવતાઓ પાતાના વિમાનોને અને મનુષ્યો પાતાના વાહનોને મૂકે છે ત સમવસરણમા ભગવાન મૂર્ચાદયથી આરબીને ઈક પદાન મુખી ધર્મદેશના આપે છે, તેથી ઉપરાત આપતા નથી દેશના પૂર્ણ થયે ભગવાન આનન ઉપરથી ઉડીને રત્નવપ્રની ઉત્તર દિશાના દ્વાર નીકળીને ઇશાન ખૂણામા મુવળ અને રત્નના વપ્રની વચ્ચે જ્ય તન્દેવોએ રથેવા અગ્રોકવૃક્ષ, નિહામન, હન અને આમર વિગેર ઋદ્ધિ સહિત દેવચ્છદાન વિગે બેસે ૮ ત્યાંપછી મોળ ગણધન મહા ૧૪ અથવા બીજા અનિગયવાળા ગણધન મહારાજ ભગવાનના પાદ પીઠ ઉપર બેગીને ધમ દેશના આપે છે અને હોડાના સથે છે ૮

હવે ભગવાનની દેશના પૂણ થયા પછી જે બને છે, તે લખે છે—જ્યાં ભગવાનનું સમવનરણ થયું હોય ત્યાં રાજા, નાજમગી, ધ્રુવી અથવા ગામનો મુખી ચાર ચેર સ્વચ્છ અખડ તદ્દત (ચાખા) લઈને દેશનાને અ તે અદરના વપ્રના ફરવાને પ્રેશ કરે છે અને પછી રેડાના પૂણ થાય ત્યારે તેને એકી વખતે ઉભો રહીનેજ સ્વામીની સન્મુખ ઉઠાણે છે, તેના અર્ધ ભાગને પૃથ્વી પર પડતા પહેલાજ અ તવાવે દેવેદ્ર અથવા કોઈ મહર્દિક દેવ લઈસે છે, બાકી જોવા ચાખામાથી અર્ધ ભાગ મૂકનાર (ઉલારનાર) જ મહંજુ કરે છે અને બાકી જોવા અર્ધ ભાગને દાહો દાહો પહેળીને બીજા મર્વે જનો રેવાપત્તે મહંજુ કરે છે તેના પ્રભાવથી મનુષ્યોના છ માસથી થયેલા રોગો નાશ પામે છે અને ત્યાંપછી પણ છ માસ મુખી નવા નાગો ઉત્પન્ન થતા નથી હવે જે સાધુઓએ પ્રથમ ઠાઈપણ

વખત સમવનરજી જોયુ ન હોય, નમજો તે જોતા માટે જાગ યોજા ।
 દ્વરથી પણ અવગ્ય આવવુ જોઈએ જો કદાચ ને ન આવે તો એક
 આગિદ્ર તપ કરવાથી તેની શુદ્ધિ થાય છે આ મમવસન્જની રચના
 આવશ્યક સૂત્રને અનુસારે લખી છે આધુનિક કવિઓ વખતની ભાત
 ની ઉંચાઈનું પ્રમાણ, લગાઈનું પ્રમાણ, પરસ્પર વગોના અતરાલનું
 પ્રમાણ તથા પગથીયાનું પ્રમાણ પ્રભુની સ્તુતિઓમા વર્ણવે છે, તે
 આ આવશ્યકસૂત્રમા દેખાતું નથી વગી ગતુ જય માહાત્મ્યમા લખે
 છે કે—પૃથ્વીથી પાચસો ધનુષ ઉચી અને તેત્રીંગ ધનુષ ને બત્રાંચ
 આગળ ભાડી રૂપાના વખતની ભાત દોય છે, ત્રી પડી પદ્મ-સો ધનુ
 ધને આતરે સુવણ વખતની ભાત છે, નેની હાથ તથા બાહ્ય પૂર્વ
 વખતની જેટલીજ છે અને ત્રી પડી રત્નના વખતની ભાત પણ જોઈ
 જ આતરે એટલાજ પરિમાણવાળી ૭ આ પ્રમાણે વિશેષ લખેવ
 છે, પરંતુ તેમા પગથીયાની સંખ્યા લખી નથી તેથી આ બાજનમા
 જાણીતું વચનજ પ્રમાણ છે આ સમવનરજીની રચનાથી નવામી
 ત્રિજગતને પૂજ્ય છે એમ મિદ્ર થાય છે, તેથી આ પૂજ્ઞતિશાય
 કહેવાય છે તથા ભગવાન વિદ્યાર કર છે ત્યાં ચક્રવર્તીના
 ચક્રરત્નની જેમ આકાશમા સૂર્ય મહાની જેવું ધર્મચક્ર આગળ
 ચાલે છે તથા આગળ હજાર યોજન ઉંચા ધમધ્વજ પદ્મ ચાલે છે,
 શુભને સૂચવન કરનાર અનુકૂળ વાયુ વાય છે, શુભ શુભનો પણ
 જમાડી બાલુએ આવે છે, માર્ગમા ગેહવા વૃક્ષો નમ થાય છે અને
 પુષ્પો વડે ભગવાનને વધાવે છે, સર્વે હલુઓ અનુકૂળ વર્તે છે, ભગ-
 વાનના નખ તથા કેશ વૃદ્ધિ પામતા નથી, જ્યય થી (જોછામા
 જોછા) પણ ચાર પ્રકારના દેવ નિકાયના કોટી (એક કોડ) દેવ
 તાઓ ભગવાનની સેવામા હાજરજ હોય છે આ સર્વે અતિશયો
 ભગવાનનું પૂજ્યપણ પ્રગટ કરે છે, તેથી આ સર્વ પૂજ્ઞતિશાય
 કહેવાય છે ૨

નાજો વચનાનિગાય છે તેમા વિશેષ પ્રકારના પારીકા શુભો
 હોય છે, તે દેખાડે છે—ભગવાનની વાણી અર્ધમાગધી ભાષાએ મ

હિત હોય છે, માટે તે નામનો સ્કાર એ પહેલો ગુણ ૧, જે વખતે
 જે જાણનો અવસર હોય તે વખતે તે જાણના લક્ષણ સહિતપણ
 હોય તે તે નામનો સ્કારરૂપ ગુણ ૧ ઉદાત્ત સ્વરે એટલે
 ઉચે સ્વર ભગવાનની વાણી હોય છે, અન્યથા એક યોજનના વિસ્તા
 રવાળા સમવસરણમા સર્વ પ્રાણીઓ સરખી રીતે સાક્ષી થકે નહીં,
 તેથી આ ઉદાત્ત નામનો બીજો ગુણ ૨, ઉપચારોપેતત્વ-અગ્રામ્ય
 પણ (ગામડીયા જાણ નહીં તે) ગામડીયા લોકોની વાણી તુચ્છ
 હોય છે, તેથી તેનાથી વિપરીતપણે વાણીની કુચળતા ૩, જળથી ભ
 રેલા મેઘના મર્જરવની જેવું વાણીનું ગમીરપણ ૪, અનુનાદિતા-
 પ્રતિશબ્દ એટલે પકડા સહિતપણ ૫, હસિલુત્વ-વાક્યને વિષે સ
 રળપણ ૬, ઉપનીતરાગત્વ-શ્રોતાજનને પોતપોતાના વિષયમા બહુ
 માન ઉત્પન્ન કરવાપણ એટલે કે સર્વે શ્રોતાઓ પોતપોતાના મનમા
 એવું ધારે કે આ ભગવાન મને ઉદેશીનેજ ઉપદેશ આપે ૭,
 આ સાત અતિશયો શબ્દની અપેક્ષાએ કરીને જાણવા હવે અર્થને
 આશ્રીને કહે છે મહાર્થપણ-પ્રુષ્ઠ અર્થનું કહેવું ૮, અવ્યાહતપૂ
 નાંપરપણું-પૂર્વાપર વાક્યનો વિશેષ ન આવે તે ૯, શિષ્ટત્વ-સર્વ
 શ્રોતાઓને પકતાનું શિષ્ટપણું સમજાય તે એટલે કે શિષ્ટજન વિના
 બીજાનું આવું વાક્ય હોઈ શકે નહીં એમ જણાય તે ૧૦, સ્ફુટ
 અર્થ કહેવાથી કોઈને પણ સંદેહ રહે નહીં તેથી અસંદિગ્ધત્વ
 નામનો ગુણ ૧૧, આ ભગવાનની વાણીમા અર્થની વ્યાખ્યામા કોઈ
 પણ દ્રવણ હઈ શકે નહીં તેથી અપાકૃતાન્યોત્તરત્વ નામનો ગુણ ૧૨,
 દુર્ભોધ અર્થ છતા પણ બીજાના હૃદયમા તે અર્થ ઠસી જાય તેથી
 હૃદયગ્રાહિત્વ નામનો ગુણ ૧૩, ભગવાનનું વચન દેશ તથા કાળને
 અનુસરતું હોવાથી પ્રસ્તાવોચિતપણ ૧૪, તત્વાનુરૂપત્વ-કહેવાને
 હજેલી વસ્તુનું (નવતત્વોનું) સ્વરૂપ યથાર્થ રીતે કહેવું તે ૧૫,
 અપ્રકીર્ણપ્રસૂતત્વ-સંબંધના અધિકારનું પરિમિતપણ (એટલે કે
 જે સંબંધ થાયતો હોય તેની સિદ્ધિ પૂરતું જ કહેવું તે) ૧૬,
 અન્યોન્ય પરિગૃહીતત્વ-પદો (શબ્દો) તથા વાક્યોનું પરસ્પર અ
 પક્ષા સહિતપણ ૧૭, અલિંગ્યત્વ-જે રીતે તત્ત્વ કહેવાને ઇષ્ટ હોય

તેજ રીતે કહેવું તે ૧૮, અતિસ્નિગ્ધમધુરત્વ-થી, ગોળ વિગેરે ૧૯, એમ અત્યંત મિષ્ટ એટલે મીઠાશ ઉપજે તેવું બોલવું તે ૧૯, અપ રમર્મવેધિત્વ-પરના રહસ્ય (સુપ્ત વાત) વિગેરેને પ્રગટ ન કરવું તે ૨૦, અર્ધધર્માશાસાનુષેતત્વ-વસ્તુના અર્થ તથા ધર્મ સહિત બોલવું તે ૨૧, ઉદારત્વ-અર્થનો ઝગકાટ ઉઠે એવા પદો (ગાંઠો) મેળવીને બોલવું તે ૨૨, અસ્વલ્લાધાન્યનિહતા-પરની નિંદા તથા પોતાની પ્રશંસા રહિત બોલવું તે ૨૩, ઉપગત્સલાપત્વ-કહેના ગુણો ના યોગથી પ્રશંસા કરવા લાયક ૨૪ અપનીતત્વ-કારક (વિનકિત) કાળ, વચન તથા લિંગ (જાતિ) વિગેરેની વિપરીતતા વધ વચનના દોષોથી રહિતપણું ૨૫, ચિત્કૃત્વ-શ્રાતાઆને પોતપોતાના વિષયનો જવાબ મળવાથી આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરનાર ૨૬, અદુતત્વ-ધાત્વીત્વરાથી ન બોલવું તે ૨૭, અનતિવિલમ્બિત્વ-અત્યંત વિલમ્બથી એવે એક વચન બોલ્યા પછી બીજું વચન બોલવા ઘણી વાર લાગે એવી રીતે ન બોલવું તે ૨૮, વિજ્રભાદિ વિયુક્તતા-મનની જ્વાલિત તથા વાક્ય બોલવાની અશક્તિ વિગેરે દોષ રહિતપણું ૨૯, અનેક જાતિ વૈચિત્ર્ય-સર્વ સુર, અસુર, નર અને તિર્યચની ભાષાએ બોલવું તે ૩૦, અહિત વિશેષત્વ-બીજા પુરોહીની અગેશાએ શિષ્યોને વિશે વિશેષ બુદ્ધિને ઉત્પન્ન કરનાર ૩૧, સાકારત્વ-પદો તથા વાક્યો પરસ્પર મળીને ગુચાએલા ન થાય તેમ સ્પષ્ટ રીતે છૂટા પડા બોલવા તે ૩૨, સ્વત્વ પ્રધાનત્વ-પરાક્રમવાળું વચન બોલવું તે ૩૩, અપરિસ્વેદિત્વ-પ્રયાસ વિના બોલવું તે ૩૪, અભ્યવચ્છેદત્વ-કહેવાને ઇચ્છેલા પદો અર્થની સારી રીતે નિહિત થાય ત્યાં મુઠ્ઠી અવિચ્છિન્ન ધારાએ બોલવું તે ૩૫, આ ગુણોએ કરીને આ સર્વ વચનાતિશયજ કરવાય છે ૩

ચોથો અપાયાપગમ અતિનાય-મગવાનના એક યોજન વિસ્તારવાળા સમવસરજીના મેઝ (ભુમિ) માં વેરવાળા સુર-અસુરો, મનુષ્યો અને તિર્યચો એ સર્વે કોટા કોટી સંખ્યાવાળા એકત્ર રહે છે, છતાં તેમને કિંચિત્ પણ વિરોધ ટોતો નથી, તેમજ સંઘડાશને લઈને પરસ્પર બાધા-ખીડા પણ થતી નથી આ કારણથીજ સર્વના ઉપદ્રવોનો નાશ થાય છે, તથા ભગવાન જે ઠેકાણે રહેલા હોય ત્યાંથી ચારે

દિશામા સો સો ગાઉ સુધી એટલે કે પૂર્વ પશ્ચિમ બંને ગાઉ અને ઉત્તર દક્ષિણ બંને ગાઉ સુધી તથા ઊર્ધ્વ દિશાએ અને અધો દિશાએ પથામ પથાસ ગાઉ સુધી અર્ચાનું છેલ્લે દિશામા મળીને પાશસો ગાઉ સુધીના ક્ષેત્રમા કોઈ જાણને જે રહેતું નથી, ચલન (તીડ) તથા ઉંદર વિગેરેનો ઉપદ્રવ થતો નથી, રોગ કરનારો વાયુ વાતો નથી, મરણી ઉત્પન્ન થતી નથી, અતિ વૃદ્ધિ થતી નથી, અનાવૃદ્ધિ થતી નથી, દુર્ભિક્ષ (દુકાળ) પડતો નથી તથા સ્વચ્છ કે પરચ્છરનો ભય રહેતો નથી ભગવાનના વિહારમા કાટાઓ અથોમુખવાળા રહે છે આ સર્વ અપાયાપગમ અતિશયજ છે ૪

શાઓમા ભગવાનના ચોત્રીશ અતિશયો જતાવેલા છે, તે સર્વ નો આ ઉપર જતાવેલા ચાર મૂળ અતિશયોમાજ સમાવેશ થાય છે તે આ પ્રમાણે—માથે ઉત્પન્ન થયેલા ચાર અતિશયો, આઠ પ્રાતિહાર્ય, આગળ ચાલતું ધર્મચક્ર, ધર્મવજ્ર, ચરણનું આપન કરવા માટે નવ ગુણર્થ કમળની રચના, અનુકૂળ વાયુનું વાયુ, જમણી બાજુ શુભ ચક્રોનો જલુ, વૃક્ષોનું નમ્બુ, વૃક્ષો પુષ્પોવડે વધાવે તે, સમવસ જુમા ત્રણ વખત કરવા, સુગંધી જળની વૃદ્ધિ, સુગંધી પુષ્પોની વૃદ્ધિ, ભગવાનનું ચતુર્મુખ (દેશના દેવા) પણ તથા જયન્યથી પણ ચાર પ્રકારના (નિકાયના) કોટી દેવોની સેવા એ સર્વ અતિશયો પૂજાતિશરમા અતર્ગત થાય છે તથા ભગવાનની યોજન સુધી વિસ્તારવાળી, એકી વખતે સર્વ જીવોના સંદેહને નિવારણ કરનારી અને સર્વ જાપાને અનુસરનારી વાણીનો વચનાતિશયમા સમાવેશ થાય છે તથા બીજા પ્રતિક્રમ કાર્યો (નો અભાવ, અપાયાપગમ ના મના અતિશયમા સમાય છે જે કે અહીં આઠ પ્રાતિહાર્યોનો પૂજા તિશરમાજ સમાવેશ થાય છે, તે પણ વિશેષ પ્રકારનો નિયમ દેખાડવા માટે તેને જાર ગુણોમા જૂદા ગણાવ્યા છે એ રીતે આ બીજા સ્લોકનો અર્થ સંપૂર્ણ થયો

—♦(૭)♦—

શ્રી સિદ્ધભગવતના આઠ ગુણોનું વર્ણન

—૪૮(૬)૩—

મૂલાથ—અહ કર્મ કેવળ મળતો ત્યાગ કરી આઠ ગુણોએ કરીને મહિત જેઓ લોકના અગ્રભાગે પરસ્પર એકજ અવગાહનાને ધારણ કરીને રહેલા છે, તથા જેઓનું અવલગન કરીને તીર્થસ્થનાથ પણ નિચરે છે, તે પરમાત્મ પદને પામેલા સિદ્ધોને નમસ્કાર થાયો ૩

ટીકાર્થ—તે “ પરમાત્મપદને ” સિદ્ધિના સ્થાનને પામેલા અર્થાત્ સિદ્ધોને નમસ્કાર હો તે (સિદ્ધો) કેવા છે ? જેઓ અહ કર્મ રૂપી મળતો ત્યાગ કરીને “ અહ ગુણોપપન્ના ” આઠ ગુણોએ કરીને યુક્ત છતાં “ લોકમૂર્ધનિ ” લોકના અગ્રભાગે “ ધૃતૈકમિથો ડવગાહા ” ધારણ કર્યો છે એકજ પરસ્પર અવગાહ (અવગાહના) જેમણે એવા છતાં રહેલા છે તથા તીર્થ કર એવા નાથ પણ જેમને આલખીને એટલે દીક્ષા સમયે “ નમ સિદ્ધેભ્ય ” સિદ્ધને નમસ્કાર હો એ પ્રમાણે જેમનું આલગન મહણ કરીને નિચરે છે આ પ્રમાણે ત્રીજા સ્લોકનો મત્તેષ અર્થ કર્યો

હવે વિસ્તારથી કરે છે —જીવનુ મુખ્ય લક્ષણ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્ય અને ઉપયોગ છે તેને જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે આઠ કર્મરૂપી મળે છે, તેથી કરીને જીવનુ જ્ઞાનાદિક લક્ષણ હજીય નાથ છે—અવરાય છે, અને તેથી કરીનેજ જીવ પોતાના અજ્ઞાનવડે અતુર્ગતિ કેવળ સારમા પરિભ્રમણ કરે છે, તમા જે જાણી જાણે છે તેઓ મનુષ્ય જ માનિક શુભ સામગ્રીના લાભથી પોતાના સ્વરૂપને મેળવવા માટે સવર (સયમ) ને ધારણ કરી આશ્રવોને રૂપે છે, તેથી કરીને નવા કર્મનો જ થયે નથી, અહીં (સવરમા રહીને) પૂર્વે કેવળ કરેલા કર્મોનું બાર પ્રકારના તપવડે શોષણ કરે છે તથા તેમની નિર્જરા કરે છે, ત્યારપછી ક્ષપત્રેણિપર આરૂઢ થઈ પ્રથમ મોહનીય કર્મને ખપાવી ત્યારપછી એકી વચને જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય અને અનરાય એ ત્રણ કર્મને ખપાવી કેવળજ્ઞાન પામે છે, અને

કેવળી અવસ્થાએ વિચરે છે, પછી જ્યારે એક અતર્કુહૂર્તનું આયુષ્ય શેષ રહે છે, ત્યારે એ આયુષ્યની સ્થિતિ અપહાય અને વેદનીય કર્મ, નામકર્મ અને ગોત્રકર્મ એ ત્રણ કર્મોની સ્થિતિ અધિક હોય તો કેવળીસમુદ્ધાત કરીને આઠ સમયમા આ ચારે કર્મોની સમસ્થિતિ કરે છે, અન્યથા સમુદ્ધાત કરતા નથી, ત્યારપછી મનયોગ, વચનયોગ અને કાયયોગને રૂપે છે, તેમા પ્રથમ મનયોગ, ત્યારપછી વચનયોગ અને ત્યારપછી કાયયોગને રૂપે છે, અને તે સમયે જૈવેશી નામના કરણવડે સ્થિર થઈને આયુષ્ય સંહિત ચારે કર્મોની બાકી રહેલી તેર અથવા બાર પ્રકૃતિઓનો છેલ્લે સમયે ક્ષય કરે છે, અને તેજ સમયે આત્મસ્વરૂપની સ્થિતિવાળા થાય છે, તે વખતે તેની અવગાહના પોતાના શરીરના ત્રીજા ભાગે ઝાઝી ઝેટલે કે ભાગે હોય છે, અને તેમા પરમાત્મ રૂપે પરિણામ પામેલા આ આઠ શુદ્ધા પ્રગટ થાય છે, તે આ પ્રમાણે—અનંત જ્ઞાન ૧, અનંત દર્શન ૨, અધ્યાબાધપણ ૩, (ક્ષાયક) સમકિત ૪, અભ્યયપણું ૫, અરૂપીપણું ૬, અશુદ્ધ લઘુપણું ૭ અને અનંતવીર્ય ૮ તેમા જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષય થવાથી અનંતજ્ઞાન શુદ્ધ પ્રાપ્ત થાય છે ૧, દર્શનાવરણીય કર્મના ક્ષયને લીધે અનંતદર્શન શુદ્ધ પ્રાપ્ત થાય છે સામાન્ય રીતે પદાર્થને જે અહણુ કરવો—જાણવો તે દર્શન કહેવાય છે, તેમા વિશેષ અહણુની અપેક્ષા હોતી નથી, જો કે જ્ઞાન અને દર્શન અભિજ્ઞ છે, તોપણ દર્શનને સામાન્ય ધર્મના અહણુની અપેક્ષા છે અને જ્ઞાનને વિશેષ ધર્મના અહણુની અપેક્ષા છે, આ અપેક્ષાને લઈનેજ તેમની ભિન્નતા કહેવાય છે, જેમકે પ્રથમ સામાન્ય રીતે ઘટત્વ (ઘટની જાતિ) અહણુ કયા પછી ઘટરૂપ વિશેષ પદાર્થનું અહણુ થઈ શકે છે, તેમા કેવળી સંહિત સર્વ ઇન્દ્રિયોને પ્રથમ દર્શન અને પછી જ્ઞાન હોય છે, પણ કેવળીને તો પ્રથમ જ્ઞાન અને પછી દર્શન હોય છે, જેમકે પ્રથમ ઘડ, ચાખા વિગેરે વિશેષ વસ્તુનું અહણુ થાય છે અને પછી આ સર્વ સામાન્ય છે, જેમ સામાન્ય ઉપયોગ થાય છે તેથી કરીને જ ‘સવ્યન્નૂણ સવ્યદરિસીણ’ “ સર્વ જ્ઞાનવાળા અને સર્વ દર્શનવાળા પ્રત્યે ” એવો પાઠ સંગત થાય છે એટલે કે પ્રથમ સર્વજ્ઞ કહ્યા, અને પછી

સર્વદર્શી કદા આ વિષય ઉપર ઘણી ચર્ચા છે, તે અન્ય યથ-
 માથી જાણી લેવી. ૨, વેદનીય કર્મનો ફાય થવાથી અવ્યાબાધ ગુણ
 પ્રાપ્ત થાય છે આ ગુણને લીધે એકજ અવગાહનાવાળા અનંત
 સિદ્ધોને પરસ્પર બાધા-પીડા થતી નથી જેમ એક નિગોદમા રહે
 લા એક અવગાહનાવાળા અનંત જીવોને પરસ્પર અત્યંત બાધા
 સહવે છે, તેમ અહીં જ્ઞાતિ (યજ્ઞ) કરવી નહીં ઠ, મોહનીય
 કર્મનો ફાય થવાથી સમ્યક્-વ-સમ્યક્ સ્વરૂપતા નામનો ગુણ પ્રાપ્ત
 થાય છે આ ગુણને લીધે મોહથી ઉત્પન્ન થતા વિકારનો અભાવ
 હોવાથી અનંત સુખ પ્રાપ્ત થાય છે કારણકે વિકાર ઉત્પન્ન થાય તો
 આત્મસ્વરૂપના અભાવને લીધે કલેશનો સહવ છે, અને આત્મ
 સ્વરૂપે સ્થિતિ હોવાથી સર્વ દુ ખનો અભાવ હોય છે તેથી કરીનેજ
 આ સમ્યક્ત્વનું ઊભું નામ અનંત સુખ કહેવાય છે ૪, આયુષ્ય
 કર્મના ફાયથી અવ્યયત્વ (નાશરહિત-અવિનાશીપણ) નામનો ગુણ
 ઉત્પન્ન થાય છે આયુષ્યની ઉત્કૃષ્ટ ત્રિયતિ તેત્રીશ સાગરોપમની
 છે, ત્યારપછી આયુષ્યનો અવશ્ય ફાય થાય છે, પરંતુ સિદ્ધોની સ્થિતિ
 તો સાદિ અનંત જાગે હોવાથી અવ્યયત્વ ગુણ સિદ્ધોનો હોય છે
 ૫, નામકર્મનો ફાય થવાથી અરૂપિત્વ ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે કારણકે
 નામકર્મ વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શવાળા પુદ્ગળના રૂક થથી ઉત્પન્ન
 થાય છે અને પુદ્ગળના રૂક પી રૂપી હોય છે, તેનો સિદ્ધોને અભાવ
 હોવાથી અરૂપિપણ સિદ્ધ થાય છે ૬, ગોત્રકર્મના ફાયથી
 અગુરુલધુ નામનો ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે, તે આ પ્રમાણે-ઉચ્ચ ગોત્રના
 ઉદયથી મનુષ્યોની ગોત્રતા થાય છે, અને નીચ ગોત્રના ઉદયથી
 લઘુપણ પ્રાપ્ત થાય છે, એવે લોકમા સન્માન પામે તો તે ગુરુ
 કહેવાય છે, અને અપમાન પામે તો તે લઘુ કહેવાય છે, એ બન્ને
 ગોત્રકર્મના ઉદયથી થાય છે, તેનો અહીં અભાવ હોવાથી સિદ્ધોનો અ
 ગુરુલધુ ગુણ કહેવાય છે અહીં કોઈ પ્રશ્ન કરે છે કે-સત્પુરૂષોને સિદ્ધો
 પૂજ્ય હોય છે, તેથી તેમનું ગુરુપણ અને નાસ્તિકોને અપૂજ્ય છે
 તેથી તેમનું લઘુપણ સહવે છે, તો અહીં અગુરુ લઘુપણ કેમ કહ્યું ?
 આનો જવાબ એ છે જે-ઉચ્ચ ગોત્રવાળા પુરૂષના આવવાથી ઉભું

યુગ, આસન આપણુ વિગેરે પૂજા થઇ શકે છે, અને નીચ ગૌત્ર વાગાને દ્વર રાખવામા આવે છે, એવી જાનનો વ્યવહાર સિદ્ધોમા હોતો નથી, તથી તેમનુ અગુરુલુપ્તુ યોગ્યજ છે ૭, અતરા કર્મનો દાય થવાથી અનત વીર્યઉપ ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે કારણે લોકાલોખમા વર્તનારા મહાર્થોનુ એવી વખતે જ્ઞાનથવાથી તથા કાળે સ્વસ્વઉપ થકી નહીં પડવાથી અનત વીર્ય પણ પ્રાપ્ત થાય છે ૮ અ આઠ શુદ્ધોએ કરીને સિદ્ધો ચિદાનંદમય છે, એમ સિદ્ધ થાય છે

અહીં ડોઠ પ્રશ્ન કરે કે-સિદ્ધોને ચિન્મયપણુ, જ્ઞાનંદમયપદ કે અનત મુખપણુ બહે હો, પરંતુ તેમને શરીરનો અભાવ હોવાથી તે કાઈ પણ ઘટતુ નથી આનો ઉત્તર એ તો જે—

“ ન ત્રિ અતિ માણુમાણ, ત મુક્ત ન ત્રિ અ સર્વદેવાણ ।

જ સિદ્ધાણ સુરુ, અવ્યાવાહ ઉચગયાણ ॥ ”

“ અવ્યાવાહ ગુણને પામેલા સિદ્ધોને જે મુખ છે, તે મુખ ચક્રવર્તી વિગેરે મનુષ્યોને દોતુ નથી, તથા ઇદ્વાદિક દેવોને પણ દોતુ નથી ”

વગી સિદ્ધતુ મુખ આ પ્રમાણે કહ્યું છે—

“ સુરગણસુહ સમત્ત, સર્વદા પિલિયે અણતગુણ ।

ન ત્રિ પાવદ મુચિસુહ, ચતાહિ ચમગમ્ગૃહિ ॥ ”

“ સર્વ દેવોનુ સર્વ કાળ સબધી એટલે ભૂત, ભવિષ્ય અને વત માનકાળ સબધી સર્વ મુખો એકત્ર કરીએ, તેને અનત ગુણ કરીને અનત વગે કરીને વર્જિત કરીએ એટલે તેનો અનતી વાદ વર્ગ કરીએ તોપણુ તે મુખ સુક્ષ્મ મુખની સુવ્યવસ્થા પામતુ નથી ”

આ સુજિતુ મુખ વચનથી કહી ગયાય તેવું નથી, તે દક્ષાત સંહિત બતાવે છે—

“ જહ નામ કોહ મિન્દો, નગરગુણ ચંદુરિહો વિયાણતો ।

ન ચણદ પરિકહેઠ, ઉમમાણ તહ અસતીણ ॥ ”

“ જેમ કોઈ એક સ્વેચ્છ ધણા પ્રકારના નગરના ગુણોને
તણુતો હતો બીજાઓ ધી પાસે (તથા પ્રકારની ઉપમાના અભાવ)
તે કહી શકતો નથી, તેમ મુક્તિનું સુખ પણ કહી શકાતું નથી ”

તેની કથા આ પ્રમાણે છે—કોઈ એક વનવાળી સ્વેચ્છ બ્ર-
હ્મને ચારતો અરણ્યમાં જ વૃક્ષની નીચ રહે છે એકદા કોઈ રાજા
અશ્વથી હરણ કરાઈને તે અટવીમાં આવ્યો, તે અત્યંત ધ્રુમિત તથા
તૃષ્ણાતુર થયો તેને તે સ્વેચ્છ જોયો, એટલે તેને પાણી પાઈ તેના
જંગની એવા આકરી કરી મત્કાર કયો, પછી તેની માથે જઈને તેને
તેના નગરમાં પહોંચાડ્યો ત્યાંગ્રામી રાજાએ આ મારો ઉત્કારી કે
જેમ જાણીને તે ધણી ધરદાસ કરી અને પોતાની જવા જ ખાન,
ખાન વિગેરે ભોગમાં તેને જોડ્યો તો પણ તે વનના રાજની જેમ
નગરના સુખમાં સંતોષ પામતો નથી એકદા વધારાનું આવી, ત્યાં
તે સ્વેચ્છ અરણ્યને સંભારી મનમાં એક પામવા લાગ્યો રાજાએ
એકદા કારણ પૂછ્યું, ત્યારે તેણે પોતાનો અભિપ્રાય તેને સ્વેચ્છ ત
સંભારીને તેની પ્રસન્નતાને માટે તેને અરણ્યમાં જવાની રાજાએ આ
આપી ત્યાં તે પોતાના મિત્રોને નડ્યો તંઓએ તને પૂછ્યું
કે—“ નગર કેવું હોય ? આ ખાવાનું શું હતું ? બીજી શી શી વસ્તુ
હતી ? ” તેના જવાબમાં તેણે માત્ર પોતા ધી કાળતી જ વગાડી
સુખનું ચિન્હ બતાવ્યું, પરંતુ નગરના સુખની વાત કહી શક્યો
નહી આ દષ્ટાંતની જેમ મુક્તિનું સુખ વચનથી અવાચક, તો પણ
કાર્મિક ઉત્તમ આપીને દેખાડીએ છીએ—

“ જઠ મન્વકામગુણિય, પુરિસો મુત્તુણ માયણ કોડવિ ।
તળ્હાલુહાનિમુકો, ચન્દ્રિસ જહા અમિયતિત્તો ॥
શ્ય મન્વકાલ્પતિત્તો, અઠલ નિન્વાણમુગયા સિદ્ધા ।
માસયમન્વાચાહ, ચિદ્ધતિ મુહી મુહ પત્તા ॥ ”

“ જેમ કોઈ પુરુષ સવ મનવાંજીન ગુણવાળું—રસવાળું ભોજન
જમીન કુપા તૃપ્તિ હિત નણે અમૃતથી તૃપ્ત થયો હોય એમ મુખે
રહ્યું છે, તેમ કોઈ ઉપમા ન આપી શકાય એવા નિર્વાણ । પ્રાપ્ત

મિદ્ધો નર્વદા તપ્ત અન શાન્ત તથા અવ્યાબાધ મુખને પામીને
મુખી જ રહ છે અર્થાત્ તેમને ગાંધ પશુ જાતની ઇચ્છા હોવી નથી
તેથી તેઓ નિરતર સુખમય જ છે ”

તીર્થ કરો પશુ સદા મિદ્ધના સ્વરૂપનું અવવ બન કરીને જ
રહ છે તેથી કઠીને હીક્ષા સમયે “ નમ ” સિદ્ધેમ્ય ” ‘ મિદ્ધોને
નમસ્કાર હો ’ એનો પાઠ બોલે કે માતૃકાના (બારાસરી લઘુવાન)
આરભમ પશુ “ ઊં નમ મિદ્ધ ” એ પ્રભાણે બે લાપ છે જો કે સર્વે
સિદ્ધો પાત પાતાની અવગાહનાએ કરીને તથા પોતાની સત્તાએ કરીને
ભિન્ન ભિન્ન રહેલા છે, નો પશુ સ્વરૂપે કઠીને મર્વેની એકચતા હોવાથી
“ સિદ્ધ ” શઃ એક વચનમા મૂકયો કે, તથા “ નમ ” શબ્દને
નબધ છતાં પશુ આર્ષ પ્રયોગને લીધે ચતુર્થીને બદલે દ્વિતીયા
વિભક્તિ મૂકી છે આ અભિપ્રાયથી જ લૌકિક પ્રાણમા એક જ પર
મેશ્વરનું કથન કરેલું છે મર્વ કેાઇ પશુ આત્મા નિશ્ચય તયની
અપેક્ષાએ પરમેશ્વર રૂપ જ છે અને તે મધ્ય તયની અપેક્ષાએ
એક જ છે તે એક જ આત્મા બવહાર નયને આશ્રીને માયાના
વ્યપદેશથી ગતિ-આગતિ રૂપ સંસારને પામે છે, તેથી કરીને શબ્દ
નયની અપેક્ષાએ પરમેશ્વર જગતસદ્વિના કર્તા છે એમ કહવાય છે
આ વિષયમા મિવ્યાહરિઓને મોહને લીધે ઘણી ભ્રાતિ રહ છે,
પરંતુ સામ્યગદ્વિજ્ઞાન તો વિનક હોવાથી ગાંધ પશુ ઠેકાણે સદેહ
હોતા નથી આ નમાણે રીત ગાળના અર્થ પૂણ સયા ૩

શ્રી આચાર્ય મહાનિજના ઇત્રીના ગુણોનુ સ્તુતિ

યૈસ્તાર્થિકૃત્પદમલત્રિયતે ક્રમાત

યે ચાર્યદેશગુલજન્મસુરૂપતાધાન !

પદત્રિંગત ગુન્નગુણાનમતાનુ વહનિ

તૈભ્યા નમો ભવતુ મે ગગનાપકેન્દ્ર ૧૧૨

જેઓનાથી અનુક્રમે પ્રાપ્ત થયેલુ નીચેના અસ કૃત કનય છે અને જેઓ આર્યદેશ, નૃસિંહજી અને મુકુતપતાનિક છત્રીશ નિર્ભંગ ગુરુના કૃતિ કહે છે, તે ગણનાયકોને આજી નમસ્કાર દે.

ત્રીકાર્થ—તે ગણનાયકો-આચાર્યોને માટેના આચાર્યો કેવા છે ? કે જેઓએ કમાન-પદ નીચેના નીચેના કૃત્પદ-ચિત્રેથી પાટ અવકૃત કરી લીધેલા વગી જેઓ નિર્ભંગ-દોષ રહિત છત્રીશ મુકુતપતાનિક યોગ્ય એવા દેશ અને કુળ, તંત્ર વિષે જે જન્મ નીચેના ઉપવાળાપણ, તે છે માત્ર-મુખ્ય ભેમને જે કૃતિ ગુણોને વહન કરે તે-ધાન્ય કહે છે, તેવા હૃદયસ્થાન ધાઓ આ મતેપદો અર્થ કહ્યા

વિસ્તારાય—જેઓ તીર્થકર્મની પદ અર્થે આગમને ધારણ કર છે તથા શ્રી નૈનમ્મદેવે આચાર્યના છત્રીશ ગુણો સહિત હોય છે

“દેમ વૃત્ત જાઠ રૂપે, મધયળાવિ

અરિકર્ત્થગો અમોહ વિગમિવાન

નિયપરિમો નિયનિદો, મન્નર

ધાસનલદપદમો, નાળાવિહર

પંચરિદે આચારે, ગુત્તો સુન

આદ્યસદૃશ ઉવગય-નયનિ

મસમયપરસમયગિઠ, ગમીરો દિત્તિમ સિગો સોમો ।
ગુણમયકલિઓ ઇસો, પવયણવવસઓ ય ગુરુ ॥

“ દેશ ૧, કુળ ૨, જાતિ ૩, રૂપ ૪, મધ્યસ્થ ૫, તથા ૬તિ
યુક્ત ૬, આશ સો રહિત ૭, કોઈની નિદા નહીં કરનાર ૮, માયા
રહિત ૯, સ્થિરપરિપાટી (સૂત્રાર્થ ન જુલે તેવા) ૧૦, સર્વ કોઈ
પોતાના વાક્યને અહણ કરે તેવા ૧૧, પરિપદને—સજાને છોડનાર
૧૨, નિદાને છોડનાર ૧૩, મધ્યસ્થ ૧૪, દેગ ૧૫, કાળ ૧૬, અને
જાવને જાણનાર ૧૭, તાત્કાલિક બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય તે ૧૮, બિન
બિન દેશ ૧૯, જાપાને જાણનાર ૧૯, પાત્ર પ્રકારના આચારે કળીને
યુક્ત ૨૪, સૂત્ર અર્થ અને તે જન્મે ૧ જાણનાર ૨૫, આહરણ ૨૬,
ઉત્તુ ૨૭, ઉપનય ૨૮, અને નયન વિષે નિપુણ ૨૯, આહણને વિષે
કુશળ ૩૦, સ્વસિદ્ધાત ૩૧, તથા પરસિદ્ધાતનો જાણનાર ૩૨, ગમીર
૩૩, દીપ્તિમાન ૩૪, ઉપદ્રવનો નાશ કરનાર ૩૫ તથા મૌમ્ય
ગુણ ગુ ત ૩૬, આ પ્રમાણે ગતગુણોએ કરીને મુખત એવા આ ગુરુ
પવચનના ઉપદેશ જાણવા ”

આ ગાથાઓનો વિસ્તારાર્થ કહે છે—

સૂત્ર મૂચન માત્ર કર છે તેથી ગાથામા જે દેશ રાજ લખયો
છે, તે આય દેગ મમજવો, તે આર્યદેશમા ઉત્પન્ન થયેના આચાર્ય
હોવા નોર્મજ ત માત્ર દેગ આ પ્રમાણે—ભરતગેન, તેમા પશ્ચ દક્ષિ
ણાધિ ભારત, તેમા પશ્ચ મધ્ય ખંડમા સાડી પચીસ આર્ય દેશો છે,
શેષ દેશા અનાર્ય છે તે આર્ય દેશો આ પ્રમાણે છે—મગધ દેશમા
રાજગૃહી નગરી, તે ૧૧ છામડ લાખ ગામો છે ૧, અગદેગમા થ પા
નગરી તેના પાત્ર લાખ ગામો ૨, જગદેગમા તામસિપ્ત્રી નગરી
છે તેના ૫ મસ હજાર ગામો છે ૩, કલિંગ દેશમા મથનપુર નાર
છે, તેના એક લાખ ગામ છે ૪, કાશી દેશમા વારાણસી નગરી, તેના
એક લાખ ને બાણ હજાર ગામો છે ૫, વાશલ દેશમા સાકેતપુર
નગર છે, તેનું બીલુ નામ અયોધ્યા નગરી કહેવાય ૬, તેના નવાણ
હજાર ગામો છે ૬, કુરુદેશમા ગજપુર (હસ્તિનાપુર) નગર છે,
તેના એશી હજાર જણના ને પચીસ ગામો છે ૭, કુશાવર્ત દેશમા

ગૌર્યપુર નગર છે, તેના ચૌ હજાર ને ત્રાશી ગામે છે ૮, પચાસ
 દેશમાં ગાંધીનગર છે, તેના ત્રણ લાખ ને ત્રાશી હજાર ગામે છે ૯,
 બગન દેશમાં અહિંદ્રા નગરી છે, તેના એકતાવીશ હજાર ગામે
 છે ૧૦, સારાપુર દેશમાં દ્વાન્કા નગરી છે, તેના અડસઠ લાખ ને પાંચ
 હજાર ગામે છે ૧૧, વિઠેલ દેશમાં મિથિના નગરી છે, તેના આઠ
 હજાર ગામે છે ૧૨, વચ્છ દેશમાં ગૈયાળી નગરી છે, તેના અઠાવીશ
 હજાર ગામે છે ૧૩, આઠિય દેશમાં નદિપુર નગર છે, તેના દશ
 હજાર ગામે ૧૪, મલય દેશમાં ભદિલપુર નગર છે, તેના સાત
 લાખ ગામે છે ૧૫, વલ્લ દેશમાં વિરાટ નગર છે, તેના એગ્રી હજાર
 ગામે છે ૧૬, દશાદ્ધ દેશમાં મલ્લિકા નગરી છે, તેના અઠાર લાખ
 ને બાણ્ણ હજાર ગામે છે ૧૭, વરુણ દેશમાં શુકિતકા નગરી છે, તેના
 ચાવીશ હજાર ગામે છે ૧૮, સિંધુ દેશમાં વીતલય પત્તન છે, તેના
 અઠમઠ હજાર ને પાંચ સો ગામે છે ૧૯, સૌલીર દેશમાં મથુરા નગ
 રી છે, તેના છ હજાર ને આઠ સો ગામે છે ૨૦, બીજા વરુણ દેશ
 માં અચ્છા નગરી છે, તેના બેતાનીશ ગામે છે ૨૧, ચૌરસેન દેશમાં
 અપાપા નગરી છે, તેના છત્રીશ હજાર ગામે છે ૨૨, લગ દેશમાં
 માગપુર નગર છે તેના ચૌદ જો ને પત્રીશ ગામે છે ૨૩, કુણ્ણાલ
 દેશમાં શ્રાવસ્તી નગરી છે, તેના ત્રેસઠ હજાર ને ત્રેપન ગામે છે ૨૪,
 લાટદેશમાં બાણ્ણપુત્રી નગરી છે, તેના એકવીશ લાખ ને ત્રણ હજાર
 ગામે છે ૨૫, કેકય દેશમાં શ્વેતાલિકા નગરી છે, તેના પચીશ હજાર
 ને આઠસો ગામે છે અર્ધા શ્વેતાલિકા નગરી સુધીનો પૂર્વ તથા
 દક્ષિણનો ભાગ આર્ય છે, અને બીજો અનાર્ય છે, તેથી તે અર્ધ દેશ
 આર્ય છે, માટે સ કીપચીશ દેશ આર્ય છે, આટલા દેશોમાં ઉપસ
 થયેલા પુરુષો આચાર્યપણાને યોગ્ય હોય છે એ પ્રથમ શુભ પ્રયો ૧

ઉત્તરભોગાર્દિક આર્ય કુળો કહેવાય છે, તેમાં વિનયાદિક ધર્મની
 સામગ્રી હોય છે, તથા અભ્યાસિકનો ત્યાગ હોય છે, તેવા કુળમાં
 ઉત્પન્ન થયેલો પુરુષ મિત્રપદ્ધતિ કરીને શુદ્ધ હોય છે, તે આર્ય કુળ
 નામનો બીજો શુભ ૨

માતૃપદ્ધતિ શુદ્ધ હોય તે બાતિ કરેવા ૩, મારી બાતિ વિના

સાડ પીજ કળયણ થતુ નથી, તેથી શુદ્ધ જ્ઞાતિ નામનો નીજો શુભ કહેવાય છે ૩

૩પવાળો મનુષ્ય આચાર્ય પદને યોગ્ય હોય છે, કહ્યું છે કે—

“સુવશ્લોઽપિ રૂપદિ, ત્રિના લોકૈર્ન મન્યતે ।

વજ્રસ્વામિવદાચાર્યો, રૂપાનેષ પૂજ્યતે ॥”

“સારા વશમા ઉત્પન્ન થયેલો પુરુષ પણ ને ૩પની મર્યાદા રહિત હોય તો તે લોકોએ પૂજ્યતો નથી પણ વજ્રસ્વામી ॥ જેમ ૩પવાળ આચાર્ય હોય તોજ તે પૂજ્ય છે ” વજ્રસ્વામીની કથા નીચે પ્રમાણે—

જોકદા અષ્ટાપદ તીર્થે જાતમસ્વામી ગયા હતા, ત્યાં વૈશ્વમણ્વ (કુબેર) ના જે સામાનિક દેવ તિર્થજાત બાકને ગોધ પમાડવા માટે પુઠરીક અને કઠરીક નામનું અધ્યયન કરતું હતું, તે દેવ આયુધ્ય પૂર્ણ થયે ચવીને તુળવન નામના નગરમાં ધનગિરિ નામના આમચિતકની મુન દા નામની બાર્યાની કુશિમા અવતર્યો, ત્યારપછી પ્રથમથીજ વૈશાખ રગમા મગ્ન થયેલા ધનગિરિએ સ્વસ્ત્રીને ગર્ભવતી જોઈને કહ્યું કે—“હે પ્રિયા! તારા ગર્ભમાં ઉત્પન્ન થયેલો આગક તારી સહાય કરશે ” એમ કહીને મુન દાને રાત્રી મૂકીને તેણે શ્રી સિદ્ધિગિરિ શુરની મસે નિશા ગ્રહણ કરી, ત્યારપછી અનુક્રમે તેણીને પુ. જન્મ થયો, પડોશમાં રહેનારી સ્ત્રીઓએ તેનું સૂતિ કર્મ કર્યું, અને તેઓ પરસ્પર બોલી કે—“જે આ વખતે આ બાળકનો પિતા હાજર હોત તો મોટો આચાર્ય થયો હોત ” આ પ્રમાણે સ્ત્રીઓની વાણી માંભળીને તે બાળકને જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન થયું, આ બાળકની પહેલા નીજા બધા ઉપર તણે જે શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કર્યો હતો તે સર્વ સ્મરણમાં આવ્યો, તર્થી ગૃહવાસથી ઉત્તર પાગીને તેનાથી છુટવા માટે તે અત્યંત ગવા લાગ્યો, તેને મુન દા ઘણું સ્મરણપડે ન્માડવા લાગી તોપણ ત ઝાનો રહ્યા નહી, તેથી તે પણ અત્યંત ખેદ પામવા લાગી, આ અવસર ધનગિરિ સાધુ તથા મુન દાનો બાઈ છે જણે પ્રથમથીજ દીક્ષા નીપતી હતી ને ગમિત નામનો સાધુ, જે બન્નેએ મળીને સિદ્ધિગિરિ શુરને વિજિત કરી કે—“આપની આજ્ઞા હો ।

તો અમે સ્વનાતિને પ્રતિજ્ઞા કરીયે ' ત્યાર પુરૂષે ઉપયોગ દર્શને લાભ લાગીને કહ્યું કે— 'હા, ભવે જાઓ અને સ્વકુટુંબમાથી સચિત્ત કે અચિત્ત જ લિપ્ત મળે તે ગ્રહણ કરવી ' ત્યાગપત્રી તે મન્ને સાધુ સુન દાને ઘેર આવ્યા, પડોશમા ગ્હેનાગી સ્ત્રીઓની શીખા મળુથી સુન દાએ ધનગિરિને કહ્યું કે— " આ તમારા પુત્ર તમેજ પાલન કરો આનાથી હું અત્યંત ઉદ્વેગ પાની છું, ભવે આને હું તાપી શકીશ નહીં " ત્યારે ધનગિરિએ કહ્યું કે— "હે ભદ્ર! હું પુત્ર આપીને પાછાથી પશ્ચાત્તાપ પામીશ " તે જોતી કે— " ના, મને કાંઈપણ પશ્ચાત્તાપ થવાનો નથી " ફરીથી સાધુ બોલ્યા કે— " જો હું આને ગ્રહણ કરીશ તો પત્રી તને આ દુર્લભ થશે કાંઈ કે પત્રી હું પાડો આપીશ નહીં આ પુરૂષો તથા સ્ત્રીઓ સર્વ સાક્ષી છે " તેનીએ કહ્યું— " ભલે, એમ થાઓ " તે સાંભળીને ધનગિરિએ પોતાના પાત્રબ ધની ઝોગીમા તે બાળકને ગ્રહણ કર્યો અને વજ્રની ગાઠ આધીને તેણીને ધર્મલાભની આશિષ આપી શમિનસાધુ સહિત તં ગુરુ સમીપે આવ્યો બાળક પણ તરત જ રૂદનથી નિવૃત્ત થયો ત્યારપછી ધણા ભારને નીધે જોના હાથ નમી જતા હતા એવા ધનગિરિને આવતા જોઈને ગુરૂએ ઉભા થઈ પોતાના હાથમા તે વજ્રની અંધિ (ઝોગી) લઈ લીધી, અને કહ્યું કે " અદો! આ તો વજ્રની જેવો ભાર છે " પત્રી ગુરૂએ ગાઠ ઝોડી તો અદર બાળકને જોયો તે જોઈને કહ્યું કે " આ બાળક વજ્ર નામે શ્રી જિનશાસનનો પ્રભાવક થશે ' એમ કહીને તેને પાવન કરવા માટે સાધ્વીઓને આપ્યો તે સાધ્વીઓએ શ્રાવિકાઓને આપ્યો તેમના ગાગડો સાથે કીડા કરતો તે ત્રણ વર્ષનો થયો મન્મન (બોળક) ચગ્દોને બોલતો અત્યંત પ્રશસ્ત્ય સ્વરૂપવાળો તથા શુભ બંધાને ઝન્ટો તે વોકોને અત્યંત દર્શનીય (પ્રિય) થયો તે જોઈને સુનદા પણ તેને ગ્રહણ કરવા માટે અત્યંત આતુર થઈ, અને તેથી તેનીએ શ્રાવિકાઓ પાસે તેને માગ્યો, ત્યારે તેઓ બોલી કે " પારદી ચાપણ અમારાથી આપી શકાશે નહીં " એવા અવસર મિહગિરિ આવ્યાઈ દેશાતરોમા વિહાર કરતા ફરીથી તુબવન જામમા આવ્યા તે વખતે સુનદાએ સાધુઓ પાસે પોતાનો પુત્ર માગ્યો ત્યાર ધનગિરિએ કહ્યું કે " તે સર્વ

લોકની સાક્ષીએ તે પુત્ર મને આપ્યો છે, અને અમે તેનો પ્રતિગ્રહ-સ્વીકાર કર્યો છે, માટે હવે તે બાળકનો કાંઈ વિવાદ કરવા ની જરૂર નથી” તે સાક્ષીને સુન દાએ તેનો ન્યાય કરાવવા રાજા પાસે વિનંતિ કરી રાજાએ સર્વ લોકોને ઘોઠા કરી સાધુઓને બોલાવી આ પ્રમાણે ન્યાય આપ્યો કે “જે આ બાળક તેની માતાના બોલાવવાથી તેની માતા પાસે જશે તો તે તેનીનોજ બાળકો, અને પિતા રૂપ સાધુના બોલાવવાથી પિતા પાસે જશે તો તે પિતાનોજ બાળકો” આ ન્યાય મર્વ લોકોએ પણ કબુલ કર્યો પછી એક તરફ સુન દા બેઠી અને બીજી તરફ તેનો પિતા-સાધુ બેઠા, તે બંનેની વચ્ચે બાળકને રાખ્યો, પછી સુન દાએ તે બાળકને બોલક તથા રમકડા દેખાડીને લોક પ્રમાણે તથા મધુર વચનોથી બોલાવ્યો, તોપણ તે માતાની સમીપ ગયો નહીં તે વખતે બાળકને વિચાર થયો કે “જે કે આ મારી માતા છે, તેનીએ મને મર્મમા ધારણ કર્યો છે તોપણ તેની પાસે મારે જવું યોગ્ય નથી, કારણ કે મારા જવાથી તે મંદા મોહબળમા પડશે, અને મારા નહીં જવાથી તે સસારથી ઉદ્દેગ પામીને નિરાધારપણાને લીધે દીક્ષાજ બહણ કરશે, અને સદ્ ગતિને પામશે” આ પ્રમાણે વિચારીને તે બાળકે તેના આદર કયો નહીં ત્યાર પછી સાધુ-પિતાએ તેને કહ્યું કે “હે બાળક! જે તું મત જેવા ઇચ્છતા હો તો આ સાધુનું ચિન્હ રજોહરણ છે તેને તું ગ્રહણ કર” એ પ્રમાણે કહ્યું કે તરતજ તે માગતે ઉઠીને રજોહરણ ગ્રહણ કર્યું તે વખતે સાધુના પક્ષના લોકોએ ઉચ્ચે સ્વરે સાધુ આધુ (બહુ સાડ કર્યું બહુ સાડ કર્યું) એવો શબ્દ બોલીને તેને ઉત્સાહ આપ્યો રાજાએ સુન દાને કહ્યું કે “હે ભદ્રે! આ બાળકજ પિતાના વેશને આદે છે, તેમા અમે શું કરી શકીએ?” તે સાક્ષીને સુન દા પણ ખેદ પામીને વિચારવા લાગી કે “હવે તો મારા પતિ ની, પુત્રની તથા ભાઈની જે ગતિ છે, તેજ મારી પણ હો” એમ વિચારીને તેનીએ પણ નીક્ષા લીધી શુરૂએ તેનીને દીક્ષા આપીને સાધ્વીઓ સોપી પછી અવિકાઓ પાસેથી તે બાળકને પણ લઈને તેના પાવનને માટે સાધ્વીઓનેજ સોપ્યો પછી તે બાળક સ્નનપાનનો ત્યાગ કરી નાનુકે આચાર પાળા લાગ્યો, તથા ન્યાધ્વીઓ જ જો બસે છે,

તે તે સાલગવા લાગ્યો એ રીતે અવલુ ડરવાથીજ તે અગાર અગ લર્યો. અનુક્રમે તે આઠ વર્ષનો થયો, ત્યારે સાધ્વીઓ પાસેથી તેને લઈને આચાર્ય દીક્ષા આપી. પત્રી તેને સાથે લઈને આચાર્ય માલવ દેશ તરફ વિહાર કર્યો. માર્ગમા મેઘ વર્ષવા લાગ્યો. તેથી સૂરીશ્વર કોઈ એક યજ્ઞના ચેત્યમા રહ્યા. આ અવસરે વજ્રના પૂવ લવના મિત્ર એક તિયગ્નૃભક દેવે વજ્રની સંયમમા કેવી સ્થિરતા છે? તેની પરીક્ષા કરવા માટે ગાડી, ઘોડા, ઉટો, બળદો અને મનુષ્યોથી સજ્જિત એક સાર્થ રચ્યો. અને પોતે મનુષ્ય રૂપે આવીને માધુઓને વિનંતિ કરી કે “હિ સાધુઓ! અમારા સાર્થમા શિક્ષાનો અવસર થયો છે, તેથી ત્યાં આવીને તમો શિક્ષા શ્રદ્ધા કરો.” તે સાલગીને આચાર્ય શિક્ષાને માટે વજ્રનેજ આજ્ઞા કરી. ત્યારે વજ્ર મુનિ શિક્ષા લેવા ચા. યા. માર્ગમા આવતા તેણે આકાશમાથી જળના ગિદ્ડુઓ પડતા જોયા, તેથી તે પાછા વળ્યા ત્યારપત્રી તે દેવે વૃષ્ટિ બધ કરીને કહ્યું કે “હિ સાધુ! હવે વળના ગિદ્ડુ પડતા નથી, ચાલો, ચાલો.” તે સાલગીને વજ્રમુનિ પણ સાથે મા. ગયા ત્યાં શિક્ષા લેતી વખતે ઋતુને વિરુદ્ધ એવા શાકને રાધેશા જોઈને તેણે ઉપયોગ આપ્યો અને સર્વ દેવકૃત માના બાણી તેથી તે શિક્ષા લીધા વિનાજ પાછા વળ્યા. દેવતાએ કહ્યું કે-“હુ સાધુ! કેમ પાછા બાણો છો?” વજ્ર મુનિએ કહ્યું કે-“તમે દેવો છો, તેથી તમારો આહાર અમારે ક. પનીય નથી.” તે સાલગીને તે દેવ પ્રસન્ન થયો અને પ્રત્યક્ષ થઈને કહ્યું કે-“હુ તમારો પૂર્વલવનો મિત્ર નૃભકદેવ છું.” એમ કહીને તેણે તેને વક્રિય (રૂપ) કરવાની શક્તિ આપી ત્યારપત્રી એક દિવસ ખીજા નૃભકદેવે વજ્રમુનિને ઘેર દેવાવડે લોભ પમાડ્યો, તો પણ તે દેવનો અવહાર બાણીને તેણે કહ્યું કે-“આ ઘેર અકરુણ્ય છે.” તે વખતે પ્રથમના દેવની જ જેમ તેણે પ્રસન્ન થઈને આકાશ ગામિની નિધા આપી ત્યારપત્રી આચાર્ય માલવ દેશમા વિહાર કર્યો ત્યાં ત્રેવીશ સાધુઓ અગાર અગનો અને પૂર્વનો અગ્યામ કરતા હતા, તેઓનો પાઠ વજ્ર સાલગ્યો, તેથી તેને પ્રથમનું લાગેલું અર્થિ ૬૬ થયું. ત્યારપત્રી તે વજ્રને લજ્જાનવાની ઇચ્છાથી ખીજા

સાધુઓ જ જ પાઠ આપતા હતા, તે તે પાઠને પોતે જાણી જોઈનેજ જાણે નિદ્રાગ્ર હાય તેમ ગુણ ગુણ શબ્દને કરતો હતો. એકદા આચાર્ય શરીરચિત્તાને માટે બહિર્ભૂમિ ગરા અને બીજા સાધુઓ ગોશરી માટે ગયા, તેથી ઉપાશ્રયમા એકલા વજ્રગુણિ જ રહ્યા તે વખતે તેઓ બાગ સ્વભાવને લીધે ક્રીડાને માટેજ સર્વે બાણનારા સાધુઓના આસનો લઈને જૂદા જૂદા પોતાના આસનની સમીપે મૂક્યા. પત્રી પોતે આચાર્ય થઈને તે તે સાધુના નામ ગ્રહણપૂર્વક તેમના ઇષ્ટ પાઠને આપવા લાગ્યો, તેવામા આચાર્ય બહિર્ભૂમિથી આવ્યા, તેમણે ઉચ્ચે સ્વરે સ્વાધ્યાય આપતા વજ્રને સાબળ્યો તે જોઈ તેણે વિચાર્યું કે-“ આ બાગક મારા ઠરતા પણ વધાર સારો પાઠ આપે છે, તેથી અમને અહીં આવેલા જાણીને તેને લક્ષ્યને લીધે શ્રોત થયે માટે તે પ્રમાણે ન થાઓ ” એમ વિચારીને સૂરિએ ઉચ્ચે સ્વર ઉપાશ્રયની બહાર જ બહિર્ભૂમિથી આવવાની નૈવેદિકીને ઉચ્ચાર કર્યો તે સાંભળીને તરતજ તે આસનો પોત પોતાને સ્થાને મૂકીને વજ્ર ગુરૂની સન્મુખ આવ્યો, અને ગુરૂના પાઠને પાઠલું છત વડે પ્રમાર્જન કરી નમસ્કાર કરી ગુરૂના હાથમાથી હાડો લઈ ગુરૂની પાછળ પાછળ પોતાને આસને આવ્યો. પત્રી ગુરૂએ વિચાર્યું કે-“ આ ગિરિ સર્વ સાધુઓને વાચના આપવામ યોગ્ય છે, તો પણ લઘુ વયનો હોવાથી તેની પ્રતીતિ થઈ શકયે નહીં છતા પણ કેાઈ પણ ઉપાયે આની સર્વ સાધુઓને પ્રતીતિ કરાવવી જોઈએ ” એમ વિચારીને સૂરિએ સર્વ સાધુઓને એકઠા કરીને કહ્યું કે-“ મારે અમુક ગામ અવશ્ય જવાનું છે, તમારે અહીં જ રહેવું ” તેઓ બોલ્યા કે-“ અમારા સ્વાધ્યાયનો ભાગ થયે તેમા આપની શી આરા છે ? ” ગુરૂએ કહ્યું કે-“ વજ્રજ તમો સર્વેને વાચના આપશે ” તે સાંભળીને તેઓને મનમા સશય થયો, તોપણ ગુરૂનું વચન પ્રમાણુ કહ્યું ત્યાર પત્રી ગુરૂ આભાતર ગયા પાઠ લેવાને સમયે સર્વે ગુણિઓ વજ્રની પાસે આવ્યા વજ્રે પણ જેને જે અભ્યાસ ચાલતો હતો, તેને તેનો પાઠ આપ્યો, અને અર્ચની પોરચી વખતે અર્ચ પણ આપ્યો. જે માધુ જે રીતે જોઈ પામે તેજ રીતે હેતુ અને નય વડે એકજ વખત કલ્પાગી તેને અર્થનું ૥૬ કરાવું તેથી સર્વ સાધુઓ ગુણ

માન શબ્દને પરસ્પર કહેવા લાગ્યા કે—“જે શુર મહારાજ ચિરકાળ
 સુધી આમાતગ્મા રહે તો પણ મારૂં છે, આપણને તો સૂત્ર તથા અર્થ-
 નું શ્રદ્ધા સારી રીતે થાય છે ” ત્યારપછી બે ત્રણ દિવસે શુર પણ
 આગ્યા તેમણે સર્વેને પૂછ્યું કે—“હું સાધુઓ ! તમારો રનાથાપ
 બરાબર થતો હતો કે નહીં ? ” તેઓ બોલ્યા કે—“આપની કૃપાથી
 અમેને વજ્ર સાગી રીતે લણાવતા હતા હવેથી અમારા અધ્યાપક
 વજ્રજ હો, કે જેથી આપના ધ્યાનમાં વિનિ ન આવે, તથા શરીર
 બેદ પણ ન થાય ” ફરીથી આચાર્યે પૂછ્યું કે—“ત્યારે આ વજ્ર
 સાધુ આચાર્યપદવીને યોગ્ય છે ? ” સાધુઓ બોલ્યા કે—“હા,
 યોગ્યજ છે ” ત્યારે શુરે વજ્રને આચાર્યપદે આપન કર્યા ત્યાર
 પછી સર્વે મુનિઓ વજ્રને વિનય કરવા લાગ્યા વજ્રાચાર્ય પણ
 સૂત્રનું આગ્યાન આપતા પદાનુસારી લઙ્કિયો કરીને
 શુરના પણ પૂર્વગત સંદેહોનો નાશ કરતા હતા એકદા શુરે
 વિચાર્યું કે—“આ વજ્ર વિના બીજા સર્વે મુનિઓ અગાર અગના
 અભ્યાસમાં પણ આનિ પામે છે, તો દશમુ પૂર્વ ભણવાની
 શક્તિ તો કયાથીજ હોય ? વળી દશમુ પૂર્વ ભણાવનાર પણ
 માત્ર ઉદ્ધિયિનીમાં ગેહવા એક ભદ્રશુભાચાર્ય જ છે
 તેથી તેમની પાસે દશમુ પૂર્વ ભણવાને વજ્રનેજ હું
 મોકલું તો તેને નેનો લાભ થાય” આ પ્રમાણે વિચારીને
 શુરે વજ્રને બોલાવ્યા, અને દશમા પૂર્વનો અભ્યાસ કરવા માટે
 બે શિષ્યો સહિત ભદ્રશુભાચાર્ય પાસે મોકલ્યા વજ્રાચાર્યે પણ
 ત્યાંથી વિહાર કર્યો, અને અનુક્રમે ઉદ્ધિયિનીએ પહેલાં તે વખતે
 સાયકાળ થઈ જવાથી નગરીની બહારજ રાત્રિ નિર્મમન કરી તાજ
 રાત્રિમાં ભદ્રશુભાચાર્યે સ્વપ્ન જોયું કે—બીરનું બરેલું મારૂં પાત્ર
 કોઈ અતિથિ આવીને સર્વ થી ગયો પછી પ્રાત્ર કાળે બાગ્યા પછી
 આચાર્યે પોતાના શિષ્યોને કહ્યું કે—“આજે એક પ્રાધુર્લુક (પરોણા)
 સાધુ આવશે, અને તે મારી પાસેથી સર્વ વિદ્યા શ્રદ્ધા કરશે ”
 ત્યારપછી થોડીવારે વજ્રે આવીને ભદ્રશુભાચાર્યને વદના કરી આચાર્યે
 પણ શ્રીસિદ્ધિગિરિની સુખશાતા પૂછીને તેને આવવાનું કારણ પૂછ્યું
 ત્યારે વજ્રે પણ પોતાનો અભિપ્રાય કહ્યો ને સાબળી ભદ્રશુભાચાર્યે

પોતા ॥ સ્વપ્નને સત્ય થવા માટે વજ્રને શિખ્યપણે અગીકાર કર્યો.
 વજ્રે પદાનુમારિણી લગ્નિધ વડે કરીને થોડા કાગમાજ સ પૂર્ણ દશમા
 પૂવનો અભ્યાસ કરી લીધો ત્યાર પછી દૃતાર્થ યર્ષને વજ્ર કરીથી
 પોતાના ગચ્છમા આ યા તેને યોગ્ય જાણીને સિદ્ધગિરિ શુરૂએ સર્વ
 ગચ્છનો ભાર તેને સોંપ્યો, અને પોતે વિવિધ તપ કરી અતે અન
 શન લઈ સમાધિ પૂવક કાળધર્મ પામી વૈમાનિક દેવ થયા ત્યાર
 પછી વજ્રસ્વામી ક્ષીરાશ્વ લગ્નિધને લીધે મધુર વાણીએ કરીને
 ભયોને પ્રતિજ્ઞા કરતા કરતા ભૂમિપર વિચરવા લાગ્યા, અને
 અનુક્રમે દશપુરમા ચાતુર્માસ રહ્યા આ અવસરે પાટલીપુત્ર
 નગરમા એક ધન નામે શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો. તેને રૂકિમણી નામની
 પુત્રી હતી, તે સાધુ સાધ્વીની લક્ષિતમા તત્પર તથા કુમારિકા હતી
 તે ધન શ્રેષ્ઠીની માનચાળામા કોઈ વજ્રસ્વામીના ગચ્છની સાધ્વીઓ
 ચાતુર્માસ રહી તેમની પાસે નિરતર રૂકિમણી ઉપદેશ સાંભળતી
 હતી પ્રસંગે પ્રસંગે તે સાધ્વીઓ તેની પાસે શ્રી વજ્રસ્વામીના
 રૂપની પ્રશંસા કરતી હતી. તે સાંભળીને રૂકિમણીએ અભિપ્રાય
 ધારણ કર્યો કે-“હું વજ્રસ્વામીનેજ ભર્તાર તરીકે અગીકાર કરીશ,
 તે સિવાય અન્યને વગીશ નહિ ” તે વખતે સાધ્વીઓએ કહ્યું કે-
 “હે ભદ્રે ! આ તારો અભિપ્રાય કેવો ? તે વજ્રસ્વામી તો બ્રહ્મચારી
 તથા આગ્નિધારી (સુનિ) છે, તેથી તારી પ્રતિજ્ઞા શી રીતે સિદ્ધ
 થશે ? ” રૂકિમણી જોની કે જો તે પૂણ્ય મને પત્નીપણે અગીકાર
 નહીં કરે તો હું તેમની પાસે ચારિત્ર ત્રહણ કરીને તેમની શિખા
 યર્ષશ, તેથી મારી પ્રતિજ્ઞા મ યજ્ઞ છે ” ત્યાર પછી ચાતુર્માસ પૂર્ણ
 થયે સ્વામી દશપુર નગરથી વિહાર કરી ગામેગામ પૂણ્ય પ્રાણી
 ઓને યોગ કરતા અનુક્રમે પાટલીપુત્ર આવ્યા તે નગરના રાજાએ
 મહોત્સવ સ્વરૂપ શુરૂનો ધર્મોપદેશ સાંભળ્યો શુરૂના રૂપ અને વાણીથી
 તે રાજા અત્યંત હર્ષિત થયો પછી શુરૂને નમીને ત્યાંથી ઉઠી પો
 તાના અત્ત પુરમા જઈ રાજાએ સર્વ રાણીઓને કહ્યું કે-“જેમણે
 વજ્રસ્વામીનું રૂપ જોયું નથી, તેમણે કાંઈ પણ જોયું નથી, અને
 જેઓએ તેમની વાણી સાંભળી નથી, તેઓએ કાંઈ સાંભળ્યું નથી ”
 આ પ્રમાણે રાજાના ગુણથી સ્વામીની પ્રશંસા સાંભળીને સર્વ

રાણીએ રાજની રજા લઈ ગુરુને વહન કરવા અન્યત્ર હિસુક થઈ તે અવસરે ધન શ્રેષ્ઠીની પુત્રી રૂકિમણીએ પોતાના પિતાને કહ્યું કે- “મિ તો વજસ્વામીનેજ ભર્તાર તરીકે અગીકાર કર્યા છે, તેથી મને વરવા માટે તમે તેમને નિમત્રણ કરો ” તે સાંભળીને શ્રેષ્ઠી પણ વિવાહના વસ અલ કાર વિગેરે સામગ્રી લઈ અત પુરની રાણીએ આહી તેજ વખતે તેમની સાથેજ આ યો તે વખતે સૂરિએ ઉપયોગ દર્શને બોલ્યું કે-“મારા રૂપથી મોહિત થયેલી સ્ત્રીઓને યોગ ન થાયો ” એમ વિચારીને પોતાનું રૂપ ગોપવી રૂપ ધારણ કરીને રજા ત્યાર પછી અત પુરની સ્ત્રીઓ પણ આવી શ્રેષ્ઠી પણ આવીને તેણે કુરૂપ જોઈ એ પામ્યો, તો પણ પુત્રીની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરવા તેણે શ્રીવજને વિવાહ કરવા પ્રાર્થના કરી ત્યારે ગુરુએ સર્વ સ્ત્રીઓને પ્રતિજ્ઞા કરવા માટે ક્ષીરાચલ લિંગિએ કરીને વૈરાગ્યમય દેશના આપી તે સાંભળીને સ્ત્રીઓ પરસ્પર બોલી કે “અહો ! ગુરુની જેવી વાણી છે, એણે રૂપ નથી આચાર્ય તો રૂપવાન હોવા જોઈએ પરંતુ સસારમા સર્વગુણોના સભવ એક સ્થાને ક્યાથી હોય ? આ પ્રમાણે તેની શકા દૂર કરવા માટે કરીને વૈકિય લિંગિ વડે બીજે દિવસે અન્યત્ર સુદર રૂપ બનાવીને સુવણ કમળ ઉપર રજા તે જોઈને સર્વ લોક ચમત્કાર પામ્યા અને પરસ્પર બોલવા લાગ્યા કે અહો ! આ ગુરુની શક્તિ અચિત્ય છે ત્યાર પછી આચાર્યે રૂકિમણીને જોઈ પમાણીને તેને દીક્ષા આપી આ કારણથી સુદર નમોદર રૂપ એ આચાર્યનો ગુણ છે આ પ્રમાણે રૂપ ગુણ ઉપર આચાર્ય વજસ્વામીની કથા કહી એ ચોથો ગુણ ૪

વગી આચાર્ય દંડસહનન હોવા જોઈએ કારણ કે શરીરનું સામર્થ્ય ન હોય તો ગચ્છમા અધ્યાપન તથા સમન પ્રમાણે ક્રિયા કરી એ વિગેરે બાવહાર શી ગીને થઈ શકે ? એ પાચમો ગુણ થયો ૫

તથા “ધૃતિ યુક્ત”-ધૃતિ એટલે મનનું વીર્ય અર્થાત્ સાહસ, તેણે કરીને યુક્ત આચાર્ય હોવા જોઈએ કેમકે ધૈર્ય વિના ગચ્છનું પાલન થઈ શકે નહીં, તેમજ પૂજન પણ થઈ શકે નહીં કહ્યું છે કે-

“ધૈર્યવન્તો જના પૂજ્યા, નાધીરાસ્તુ કદાચન ।

શમ્યા પૂજ્યત્વમાલોક્ય, સૂરિર્ગચ્છે સ્થિરો ભવેત્ (Sમવત્)

“ધૈર્યવાન લોકો પૂજ્ય થાય છે, અધી- જનો કદાપિ પૂજ્ય થતા નથી શમી (ખીજડી) વૃક્ષની પૂજા જોઈને એક આચાર્ય પોતાના ગમ્મમાં સ્થિર થયા હતા ” તેની કથા આ પ્રમાણે—

કોઈ એક યોગી શિવને આચાર્ય આચાર્ય પદ પર સ્થાપન કર્યો સ્વચ્છદષણાથી સહિત એવા તે આચાર્ય સર્વે ગમ્મના સાધુઓની સાર-સભાગ કરતા ઉદ્દેગ પામ્યા, તેથી તે ગમ્મનો ત્રાગ કરવાની ઇચ્છાથી શરીર ચિતાના મિથે કરીને એકલાજ નગરની બહાર નીકળી ગયા જે ગાઉ ફર ગયા ત્યારે માર્ગમાં કોઈ ગામની સમીપે દેવાધિષ્ઠિત શમીવૃક્ષ એધુ, તે વૃક્ષને ઘણા લોકોએ અનેક વચ્ચના થીયરા બાધેલા હતા, તમા સિદ્ધર અને તેલથી તેની પૂજા કરેલી હતી તે જોઈને સૂરિએ ચિત્તમાં વિચાર કર્યો કે—“આ દેવાધિષ્ઠિત વૃક્ષ સ્થિર છે, તેથી લોકો તેની પૂજા કરે છે માટે હું પણ આચાર્ય પદને પામીને (પામેવ હોવાથી) જે સ્થિર થાઉં નો સર્વ લોકોને પૂજ્ય થાઉં ” એમ વિચારીને તે સૂરિ ત્યાગીજ પાછા વળીને ફરીથી ગમ્મમાં આવી તેનો બાર ઉપાગ્યો તેથી તે પૂજ્ય થયા આ છઠ્ઠો ગુણ ૬

“અનારાગી ”—જેને વસ્ત્ર આહાર, પાણી વિગેરેની ઇચ્છા ન હોય તે અનારાગી કહેવાય છે આથી આચાર્યનું નિર્લોભપણ કહ્યું એ સાતમો ગુણ થયો ૭

“અવિકલ્પન ”—કોઈએ પોતાનો અપ અપરાધ પણ કહ્યો હોય, તેને વારંવાર કહ્યા કરવો તે વિકલ્પન કહેવાય ૮ આનું વિકલ્પન જેને ન હોય તે અવિકલ્પન ગુણ કહેવાય છે આચાર્યમાં આ ગુણ ન હોય તો મોઠો પણ અપરાધ વારંવાર કહેવાથી આવોચના (પ્રાયશ્ચિત્ત) લેનાર માણસ અત્યંત લજ્જા પામે છે, અને ગનમાં ઉદિગ થાય ૯ તેથી આચાર્યે શિષ્યના મુખથી એકવાર સાલગીનેજ ઉચિત દંડ (આવોચણ) આપવામાં યત્ન કરવો જોઈએ એ આઠમો ગુણ કહ્યો ૮

“અમાયી ”—માયા સહિત આચાર્ય માયાવી-કપડો હોય તો તે ગમ્મનું મારી ગીતે પાવન કરી શકે નહીં તેથી તે દેખ સહિત આચાર્ય હોવા જોઈએ, એ નવમો ગુણ કહ્યો ૯

“સ્થિર પરિપાટિ” —કોઈના બુદ્ધિની લઘિ મહિત હોવાથી જેને મૂંઝ તથા અર્થતુ વિસ્મરણ ન થતુ હોય તે સ્થિર પરિપાટિ કહેવાય છે એ દશમો ગુણ કહ્યો ૧૦

“ગૃહીત વાક્ય” —જેના વચનને સર્વ લોકો “યોગ્ય (યથાર્થ)” છે ” એમ જાણીને સ્વીકાર કરે તે ગૃહીત વાક્ય કહેવાય છે એ અગ્યારમો ગુણ ૧૧

“જિત પરિવદ્” —સમાને છતનાર, પ્રગલ્ભ વચન ન હોય તો સભા મધ્યે સભામોખ થવાથી જે વાક્ય બોલવુ હોય તેને બદલે મુખમાથી બીજુજ વાક્ય નીકળી જાય છે જેમ કોઈ માણસ રાજા પાસે “આશીર્વાદ” મળે બોલવાને બદલે “ઉચ્ચટર” મળે બોલ્યો આવો હોય જેને ન હોય તે જિત પરિવદ્ કહેવાય છે એ બારમો ગુણ ૧૨

“જિત નિદ્ર” —નિકાને છતનાર જેના નેત્ર નિકાથી ધૂણિ ૧ હોય, તે કોઈના પ્રશ્નનો જવાબ આપે, તો પણ સ્ફુટ રીતે સૂત્ર તથા અથનો પ્રકાશ કરી શકે નહી તેથી જિત નિદ્ર એ તેરમો ગુણ કહ્યો ૧૩

“મધ્યમસ્થ” —લોકો ઘણી ઉપર રાગવાળા અને કોઈની ઉપર દ્વેષવાળા હોય છે પરંતુ આચાર્યે કોઈ ઉપર રાગ ઠ દ્વેષ રાખ વા ન જોઈએ અને સમભાવે કરીને વર્તવુ જોઈએ એ મધ્યસ્થ નામનો ચૌદમો ગુણ થયો ૧૪

“દેગ કાળભાવશ” —આ ત્રણ ગુણો સાથે લખેલા છે તેથી કરીને દેશ ૧૫ કાળ ૧૬, અને ભાવશ ૧૭, તેમા જેદેગની યોગ્યતા પ્રમાણે વર્તે તે દેશશ કહેવાય છે એટલે કે જે દેશમા જ કાર્ય ઉચિત હોય, તે દેશમા તેજ કાર્ય કરે તે દેશશ નામનો પંદરમો ગુણ છે ૧૫

જે જાગી ઉચિતતાએ પ્રવર્તે તે કાળશ કહેવાય છે સ્વાધ્યાયમા, ધ્યાનમા ગોચરીમા, પ્રતિવેષનામા તથા પ્રતિક્રમણમા કાળનીજ અપેક્ષા ૧૭ તથા આપાદ માસમા સગીરની છાયા જે પગલા જેટલી

હોય ત્યારે ચોરગીનો સમય થાય છે, ઇત્યાદિક કામનો નિર્ણય કરવા
જ સમર્થ હોય તે કામજ કહેવાય છે એ ચોરગીનો શુભ કહેા. ૧

“લાલજ” —લાલ એટલે અન્યના મનનો અભિપ્રાય, તેને
જ જાણે તે લાલજ કહેવાય છે આનો શુભીજ આચાર્ય પદને યોગ્ય
છે કહ્યું છે કે —

“પરમાવાનુદન્યેન, પુરુષો યા પ્રવર્તતે ।

સ એવ નિપુણ ઘરિર્યયા કમલનોધક ॥”

“જે પુરુષ બીજના મનના અભિપ્રાયની અનુકૂળતાએ પ્રવર્તન
કરે તેજ કમજને જોધ કરનાર સૂરિની જેમ નિપુણ કહેવાય છે”
તેની કથા આ પ્રમાણે —

કાંઈ એક નગરમાં એક ઘેઘી રહેતો હતો, તે આવક ધનવાન,
બુદ્ધિમાન તથા સર્વ જનને નાન્ય હતો, તેને કમજ નામે પુત્ર હતો,
તે કળાવાન હતો, તો પણ તેને ધર્મ તથા તત્ત્વના વિચારમાં લેશ
પણ રુચિ થતી નહીં જ્યારે તેનો પિતા તેને કાંઈ પણ તત્ત્વ વિચારનો
ઉપદેશ આપે, ત્યારે તે ઉઠીને ચાલ્યો જતો હતો, તેથી તેને જોધ
કરવા તેનો પિતા શક્તિમાન થયો નહીં એકઠા કાંઈક આચાર્ય તે
નગરની સમીપના એક ઉદ્યાનમાં સમવસર્યા તે સાલગીને નગરના લોકો
તથા કમજનો પિતા એકો પણ સૂરિને વહના કરવા ગયા, તેમની પાસે
દેશના સાલગીને ઉઠવી વળતે તેણે આચાર્યને વિનંતિ પૂર્વક કહ્યું
કે—“મારો કમજ નામનો પુત્ર ધર્મ વિચારમાં અત્યંત અજ્ઞાની છે, તેને
કાંઈપણ પ્રકારે આપગીતાર્થ હોવાથી જોધ પમાડો તો બહુ સાચુ થાય”
તે સાલગી આચાર્યે તેનું વચન અગીકાર કયું પછી ઘેઘીએ ઘેર
આવી પુત્રને કહ્યું કે—“હું પુત્ર ! બહાર ઉદ્યાનમાં ગીતાર્થ શ્રુત પધાર્યા
છે તેમની પાસે જઈને તારે તેનો ઉપદેશ સાલગીને” એ પ્રમાણે
પિતાની પ્રેરણાથી કમજ પણ શ્રુત પાસે જઈને નીચી દષ્ટિ રાખીને
શ્રુતી પાસે બેઠો આચાર્યે દ્રવ્ય, શુભ અને પર્વાયના વિચારવાગી
દેશના આરબી તે વળતે તેની પાસે એક બહારી વૃક્ષ (જોરડીનું ઝાડ)
હતું, તેના મૂળમાં રહેવા મોકોડા બિલમાંથી નિકળતા તથા તેમાં
પ્રવેશ કરતા કમજે જોયા તેની મજતરી નેણે કરી દેશનાને

અ તે આચાર્યે તેને પૂછ્યું કે-“હે ભદ્ર ! આટલા સમય સુધીમા તે શું જાણ્યું ? ” કમળે કહ્યું-“હું ” ફરીથી આચાર્યે પૂછ્યું કે-“શું જાણ્યું ? ” ત્યારે તે જો યો-“આ બિલભાઈ એકસો ને આઠ મકોડા બહાર નીકળ્યા અને તેટલાજ તેમા પાછા પેડા એ મે જાણ્યું ” ફરીથી આચાર્ય જો યા-“ જરે ! અમે જે કહ્યું, તેમાથી તે કાંઈ જાણ્યું કે નહીં ? ” તેણે કહ્યું-“ ના, તે તો મે કાંઈ સ જાણ્યું પણ નથી ” તે સાંભળીને “આ અયોગ્ય છે ” એમ જાણી આચાર્ય મોન રહ્યા પછી તેના પિતાને તેની હકીકત કહીને આચાર્યે વિહાર કર્યો ત્યાર પછી એકદા બીજા આચાર્ય તેજ ઉદ્યાનમા પધાર્યા તે વખતે પણ એકીએ તેમની પાસે પુત્રને બોધ કરવા વિચારી કરી ત્યારે સૂરિ જો યા કે-“બહુ સાડ, તમારા પુત્રને અહીં મોકલજો, તથા તેને શીખામણ આપજો કે-હે પુત્ર ! શુદ્ધ પાસે નીચી દૃષ્ટિ રાખીને બેસવું નહીં, પરંતુ શુદ્ધના સુખ સાચું જોવું, અને તે જોવે તેમા ઉપયોગ રાખવો ” ત્યાર પછી તે એકી આચાર્યનું વચન અગ્નિકાર કરી ઘર આ યા, અને પુત્રને તે પ્રમાણે શીખામણ આપી શુદ્ધ પાસે મોકલ્યો તે પણ ત્યાં જઈને શુદ્ધના સુખ સાચું દૃષ્ટિ રાખીને બેઠો. શુદ્ધે કહ્યું-“હિ કમળ ! તું કાંઈ તત્ત્વનું સ્વરૂપ જાણે છે ? ” ત્યારે તે જાણ્યો-“મન ગમતું ખાવું, પીવું અને સૂવું એ ત્રણ તત્ત્વને હું જાણું છું ” તે સાંભળી હસીને આચાર્ય જાણ્યા-“આતો ગામ ડીયાનું વચન જુ જોઈયો પરંતુ જાણવાનું ત્યાગ, કરવાનું નથા મહત્ત્વ કરવાનું છે, તેમાથી કાંઈ પદ તું જાણે છે ? ” કમળ જો યો-“તે હું કાંઈ જાણતો નથી તમેજ કહો હું સાંભળીશ ” ત્યારે આચાર્યે બોધ કરવા માટે ત્રણ ચાર ઘડી સુધી તત્ત્વના નિર્ણયવાળી દેશના આપી પછી કમળને પૂછ્યું કે-“તે શું તત્ત્વ જાણ્યું ? ” ત્યારે ને જાણ્યો કે-“હે શુદ્ધ ! તમે જોણતા હતા, ત્યારે તમારી કૃતાર્થિકા એકસોને આઠ વાર નીચે ઉંચે જતી મે જાણી બીજું તો તમારું કહેલું તમેજ જાણો ” આ પ્રમાણે તેનું વચન સાંભળીને આચાર્યે ખેડ સુકત યજ્ઞ વિચાર્યું કે-“ અહો ! અધને દર્શનનું દર્શન કરા

વ્યા જોવું થયું ” પછી તેના પિતાને તે વૃત્તાત કહીને આચાર્યે
 અન્યત્ર વિહાર કર્યો ત્યાર પછી એકદા અન્ય આચાર્ય તેજ ઉપ
 વનમાં સમવસર્યા પ્રથમની જેમ નગરના લોકો પછુ તેમને વાઢવા
 ગયા ક્રમજનો પિતા પછુ ધર્મ દેશના સાબળીને જોડ્યો કે-“ હે
 ભગવન્ ! મારો પુત્ર ધર્મ વિચારમાં અત્યંત મૂર્ખ છે પ્રથમ અત્રે
 પધારેલા જે આચાર્ય મહારાજે તેને અત્યંત જોષ પમાડ્યો, પરંતુ
 તેને કાંઈ પણ જોષ લાગ્યો નથી પ્રથમ તેણે મકોડાની ગણતરી કરી,
 અને પછી કૃકાટિકાની ગણતરી કરી એવો મૂર્ખ છે ” તે સાબ
 ળીને આચાર્ય જોડ્યા કે-“ તમારા પુત્રને લૌકિક ધવહારમાં ઠાંઈ
 પણ બુદ્ધિ છે કે નહી ” શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું કે-“ તે એક ધર્મના વિચાર
 સિવાય બીજી બધી બાબતમાં નિપુણ છે ” ત્યારે આચાર્ય
 જોડ્યા કે-“ તો તેને મુજેથી જોષ કરો થકારો અવસરે તેને અહીં
 મોકલજો ” ત્યાર પછી શ્રેષ્ઠી ત્યાંથી ઉઠીને પોતાને ઘેર ગયા, અને
 પુત્રની પાસે આચાર્યના શુણની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા કે-“ અહો !
 આ જે આચાર્ય પધાર્યા છે, તે ત્રિકાલ જ્ઞાની છે, અને સર્વના મુખ
 હુ ખની વાત જાણે છે માટે હે પુત્ર ! તારે પણ તેમની પાસે જઈને
 પ્રશ્ન પૂછવા ” તે સાબળીને કમળે ત્યાં જવાનું કબુલ કર્યું પછી તે
 ત્યાં ગયો, અને આચાર્યને નમન કરી તેમની પાસે જોડો આચાર્ય
 તેનો અભિપ્રાય જાણવા માટે જોડ્યા કે-“ હે કમળ ! તારા હાથમાં
 મણિખંડ (પાયા) ઉપર મત્સ્યના મુખ સહિત મોટી ધૈનની રેખા
 દેખાય છે ” તે સાબળીને કમળે પૂછ્યું-“ તેનું શું કારણ ? ” સૂરિ
 જોડ્યા-“ મત્સ્યની રેખાથી ઘણું ધન પ્રાપ્ત થાય છે વિગેરે વગી
 તારા હસ્તની રેખા ઉપરથી અમે બહીષ્ણે છીએ કે તારો જન્મ શુકલ
 પશુમાં હોવો જોઈએ, અને તે વળતે અમુક અમુક સ્થાને
 અમુક અમુક ગૃહો રહેલા હશે ” તે સાબળીને કમળ આશ્ચર્ય
 પામ્યો, અને તરતજ ત્યાંથી ઉઠીને પોતાને ઘેર જઈ પોતાની
 જન્મપત્રિકા જાણી શરૂને દેખાડી શરૂએ પણ તેને તેજ પ્રમાણે
 રહેલા શંકો દેખાડ્યા તથા કહ્યું કે-“ અમુક વરસે તારા લગ્ન થયા છે,
 અને અમુક વળતે તને તાવની ખીમારી થઈ હતી ” ઇત્યાદિક

સાલગી ઠમળ બોલ્યો-અહો! આ ગુરુ તો ત્રિકાગ જ્ઞાની છે” પત્રી તે હુમેશા ગુરુને વાદવા આવવા લાગ્યો સૂરિ પણ ત્યાજ ચાતુર્માસ રહ્યા દરરોજ સુભાષિત વડે નાચિકાના વર્ણનવડે તથા કૌતુકની કથાઓ વડે ઠમળનું ચિત્ત પોતાને વશવર્તી કર્યું, કૌતુકની કથામા વચ્ચે ધર્મના વિચારને પણ જણાવતા હતા તેથી કમળ કાઈક ધર્મનો જાણુ પણ થયો ચાતુર્માસ પૂર્ણ થયે વિહાર કરતી વખતે આચાર્યે કમળને ઉપદેશ કર્યો કે-“અમારા સ્મરણની ખાતર કાઈક પણ અમારૂં વચન સ્વીકાર કર” ઠમળે પણ કશુંક કહ્યું ત્યારે ગુરુએ વિચાર્યું કે-“આને થોડા પ્રત્યાખ્યાનનું પણ મોટું ફળ દેખાડું તેનું ફળ જોઈને તેને પ્રતીતિ થશે, તેથી તેને સ્વાદ લાગેલો હોવાથી (પછી) તે મોટા પ્રત્યાખ્યાનો પણ શ્રદ્ધા કરશે” એમ વિચારીને સૂરિ જો યા કે-“હે કમળ! તારે તારી પાડોશમા જે કુભાર રહે છે, તેની ટાલ જોઈને પછી હુમેશા જોજન કરવું” કમળે કહ્યું-“આપનું વચન મારે પ્રમાણુ છે” ત્યાર પછી સૂરીએ વિહાર કર્યો હવે તે કમળની પાડોશમા રહેનાર તે કુભાર હુમેશા ઉગાટે માથે વાસણુ ધરે છે, તેની ટાલ જોઈને તે જોજન કરે છે, એકઠા તે કુભાર માટી ખોદવા માટે માટીની ખાણુ ગયો હતો ત્યા માટી ખોદતા તેણે એક છુર્ખુ ખાડામા રહેલું દ્રવ્યનું નિધાન જોયું તે જોઈને તે કુભાર હર્ષ પામીને તે નિધાન લેવા માટે અડખે પડખેથી માટી પાડવા (દૂર કરવા) લાગ્યો આ અવસરે તેનગરમા કમળ કોઈક કાર્યમા ગુથાયો હતો, તેથી જોજન કરવા માટે મોડો ઘેર આવ્યો જોજન કરતી વખતે તે કુભારની ટાલ જોવાનું સ્મરણમા આવ્યું, તરતજ તે પોતાના ઘરની વડી ઉપર ચડીને ઉચું મુખ કરી તેની ટાલ જોવા લાગ્યો, પણ તે કુભારને ત્યા ન જોવાથી તેની સ્ત્રીને પૂછ્યું કે-“આને પટેલ કયા ગયા છે?” તેણીએ કહ્યું “માટી ખોદવા ગયા છે,” તે સાલગીને કમળ પણ તેની ટાલ જોવા માટે માટીની ખાણુ તરફ દોડ્યો તે વખતે તે કુભાર ઉગાટે માથે નિધાન કાઢતો હતો કમળે દૂરથીજ સૂર્યના આતપથી ચકચકિત તેની ટાલ જોઈ, તેથી મનોરથની સિદ્ધિને લીધે હર્ષ પામીને તે ઉચે સ્વરે જો યો-“અહો! જોયું જોયું” તે ગળદ સાલગીને કુભાર પણ મનમા લય પામ્યો કે-“આ કમળે મારૂં

નિધાન જોયું તેથી તે જોયું જોયું એમ જાણે છે માટે હવે મારે રાજ તરફથી નિમ્મલ થયે તો તે દોષને દાકવા માટે હું આનેજ સંતોષ પમાડું ” એમ વિચારીને તેણે તત્કાલ ઉભા થઈ કમળને જોલાવ્યો કે—“ હે કમળ ! જો તે જોયું તો તે ઠીક થયું છે શામાટે પાછો જાય છે ? ” તારો અને મારો અર્ધો ભાગ તે સાબળી કમળે વિચાર્યું કે—“ આ મને અર્ધ ભાગ આપવાનું કહે છે, તે પરથી અનુમાન થાય કે જો આને કાંઈક પ્રાપ્ત થયું છે કારણ કે માટીનો અર્ધો ભાગ આપવા મને શા માટે જોનારો ? એ વિચારી પાછો આવી કમળ જોલ્યો કે—“ અરે મૂર્ખ ! તું મનેજ અર્ધભાગ આપવાનું કહે છે, પણ રાજ ભાગ આપ્યા વિના તારો અને મારો બન્નેનો નિમ્મલ થાય, માટે તે દોષની શાંતિ કરવી જોઈએ અને તે દોષની શાંતિ માટે હું જ ચત્ત કરીશ તેમા તારી શક્તિ નથી હું આના ત્રીજા ભાગથી રાજના સર્વ અધિકારીઓને સાધીશ ” તે વાત કુભારે પણ અગીકાર કરી પછી જાને જણાવે બહાર પેચી કાઢ્યું, અને તેના ત્રણ ભાગ કર્યા તેમથી બે ભાગ કમળે લીધા, અને એક ભાગ કુભારને આપ્યો તે દ્રવ્ય લઈ ઘેર આવી કમળે વિચાર્યું કે—“ અહો ! આવી વિરતિ (નિયમ) પણ મને સુખને માટે તથા લાભને માટે થઈ, તો મહાવિરતિ (સર્વવિરતિ-સયમ) મહણ કરવાથી મોટો લાભ અને મોટું સુખ પ્રાપ્ત થાય, તેથી કરીને હવે તે જ શુદ્ધમહાત્મા જ્યારે અહીં આવશે, ત્યારે હું મહાવિરતિ મહણ કરીશ ” ત્યારપછી બે ત્રણ વર્ષે તે જ શુદ્ધ કરીથી તમા આત્મા તેમની પાસે કમળે દેશવિરતિરૂપ ચારિત્ર અગીકાર કર્યું આયુષ્યનો ક્ષય થયે સમાધિ મરણે વૈમાનિક દેવ ઉત્પન્ન થયો આ દેહાત્મ તાત્પર્ય એ જ આચાર્યે અન્યનો અભિપ્રાય જાણ્યો જોઈએ એ સત્તરમો શુભ છે ૧૭

“ આત્મસત્ત્વવૃદ્ધિપ્રતિષ્ઠા ”—જેણે બુદ્ધિને જાણે સમીપે જ રહી હોય તેમ મહણ કરી હોય તે આસન્નવૃદ્ધિપ્રતિષ્ઠા કહેવાય છે એટલે કે આ યદ્દર્શનીએ પોતાનો પક્ષ અગીકાર કર્યો હોય, તે વખતે તરત જ તેનું નિરાકરણ કરવામા તથા પ્રત્યુત્તર દેવામા જેની શક્તિ હોય તે આસન્નવૃદ્ધિપ્રતિષ્ઠા કહેવાય છે કહ્યું છે કે—

“મટિત્યેવ સ્વનુદ્યા ય”, પર્યુક્તિર્નિકૃન્તતિ ।

તા ચ દરિયયા કેશી, પ્રદેશીનૃપબોધક ॥”

“જે પોતાની બુદ્ધિથી તત્કાળ અન્યની યુક્તિઓને તોડી નાખે છે, તે જ સૂરિ કહેવાય છે તે ઉપર પ્રદેશી રાજાને બોધ કર નાર કેશી શુરુનું દેખાત છે ”

તેની કથા આ પ્રમાણે—આમ્લકદંડના નામની નગરીમાં એકઢા ભગવાન મહાવીરસ્વામી સમવસર્યા તે સમયે કેઈ દેવ આવીને ભગવાનને નમસ્કાર કરી આ પ્રમાણે બોલ્યો—“હે સ્વામી ! આપની પાસે નૃત્ય કરવા માટે મને ઘણું હર્ષ (ઉત્સાહ) થાય છે ” ભગવાને જવાબ આપ્યો કે—“તમારો દેવોનો એ આચાર છે જ ” ફરીથી દેવે કહ્યું—“ત્યારે હું નૃત્ય કરીને સર્વ સાધુઓને દેવની શુદ્ધિ દેખાડું ” તે સાંજીને ભગવાન મૈત્ર જ રક્ષા કારણ કે નૃત્ય જોવાની આશા આપવાથી કેટલાક સાધુઓને સ્વાધ્યાય ધ્યાનમાં વિષ્ણુ કરનારરૂપ અનુકૂળ ઉપસર્ગ થાય, અને નિષેધ કરવાથી તેની ભક્તિનો ભગ થવાને લીધે અલ્પ થાય ત્યારપછી ભક્તિથી પ્રેરાયેલા દેવે વૈદ્યિક ભગ્નિવડે સમવસરણની ભૂમિ સાફ કરી તંમા ગ ધોદકની વૃદ્ધિ કરી, અને સુગંધિ પુષ્પોથી પૃથ્વીને ઢાકી લીધી પછી પોતાની દક્ષિણ ભુજામાંથી સારા રૂપરાજા સોળ વાંની ઉમ્મરવાળા એકસો ને આઠ કુમારો તથા વામ ભુજામાંથી તેવા પ્રકારની એકસો ને આઠ કુમારીકાઓ પ્રગટ કરી ફરીથી પણ જન્મે ભુજામાંથી જ વિવિધ વાજિ મોને ધારણ કરનારા તેટલા જ કુમારો તથા કુમારીકાઓ પ્રગટ કરી બત્રીશ પ્રકારના નૃત્યનો પ્રારંભ કર્યો તે અષ્ટ ભાગન્યાદિ રૂપ બત્રીશ પ્રકારનું નૃત્ય થયું ત્યારપછી તે દેવ પોતાની મર્વ શુદ્ધિ થાવરીને ભગવાનને પ્રણામ કરી સ્વર્ગે ગયો તે સર્વ જોઇ શ્રીગોતમ ગણધરે શ્રીમાન્ જિનેદ્રને ત્રણ પ્રદક્ષિણા પૂર્વક નમસ્કાર કરી પૂછ્યું કે—“હે ભગવાન ! આ દેવ કોણ હતો ? ” ભગવાને કહ્યું—“સૌ ધર્મદેવલોકનો નિવાસી સૂર્યાશ નામના વિમાનનો સ્વામી હમણા જ દેવપણે ઉત્પન્ન થયેલો—સૂર્યાશ નામનો દેવ છે ” ફરીથી શ્રીગોતમ

પૂછ્યું — “ તેને કયા સુકૃતે કરીને આવી ઋદ્ધિની લગ્નિ પ્રાપ્ત થઈ ? ” ત્યારે ભગવાને તેના પૂર્વજવની કથા આ પ્રમાણે કહી —

આ પૂર્વજવે કેકય દેશનો પ્રદેશી નામે રાજા હતો તે નારિતક મતભા હોવાથી જીવ પરલોકથી આવે છે, તથા પરલોકમાં જાય છે, એમ માનતો નહોતો અને પૃથ્વી, અપ્, તેજ તથા વાયુ એ ચાર મહાભૂતના યોગથી ચેતના ધર્મ ઉત્પન્ન થાય છે એમ માનતો હતો. પરંતુ શરીરથી ભિન્ન એવા ચેતના ધર્મવાળા જીવને માનતો નહોતો. આ કારણથીજ પુણ્ય પાપ અને જાઘ મોક્ષને પણ માનતો નહોતો. તેથી હિંસા કરતો, મૃધા વચન બોલતો, અદત્તને મ હુણ કરતો, મૈથુનને સેવતો તથા પરિગ્રહને વૃદ્ધિ પમાડતો ઉલટો આનંદ પામતો હતો. હ મેશા શિકાર કરવાથી તેના હસ્ત રૂધિર વડે વ્યાપ્ત થઈ જતા હતા. તે રાજાને ચિત્ર નામનો મોટો ભાઈ હતો, તેજ રાજ્યધૂરાને વહન કરતો હતો, રાજ્યકાર્યની ચિંતા કરતો હતો, તથા રાજાનું સારથિપણ પણ તેજ કરતો હતો, તેથી તે ચિત્ર સારથિ નામે કહેવાતો હતો. આ પ્રદેશી રાજાને કુણ્ડાલ દેશનો અધિપતિ ધ્યાનસ્થિ નગરીનો સ્વામી જિતશત્રુ નામનો રાજા મિત્ર હતો. તેના મોટે પ્રદેશી રાજાએ એકદા પ્રાભૂત તૈયાર કરીને ચિત્ર સારથિને આવસ્થિત નગરીએ મોકલ્યો. તે પણ ત્યાંથી પ્રયાણ કરી કેટલેક દિવસે આવસ્થિત નગરીએ પહોંચ્યો. ત્યાં જિતશત્રુરાજાને જય વિજય શબ્દોવડે વધાવી પ્રદેશી રાજાએ મોકલેલું પ્રાભૂત-લેખકું કર્યું. જિતશત્રુ રાજાએ પણ પ્રદેશી રાજાના કુશળ સમાચાર પૂછી ચિત્ર સારથિનું સન્માન કર્યું, અને તેને સર્વ નાતુમાં અનુદાન એવા એક મોટા મહેલમાં ઉતારે આપ્યો. તે ચિત્ર તે મહેલના ગવાક્ષમાં બેઠો હતો, તે વખતે તેણે નગરમાંથી નીકળીને એકજ દિશા તરફ જતા પુરજનોને જોયા. તેથી તેણે કોઈ બાણીતા માણસને તેનું સ્વરૂપ પૂછ્યું. ત્યારે જોવાયો કે — “ હે મહાત્મા ! આ નગરીની સમીપના ઉગ્રાનમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ સ્વામીના સત્તાનીચા શ્રીદેશીકુમાર ના મના આચાર્ય પધાર્યા છે, તેમને વદન કરવા તથા તેમના મુખથી

ધર્મદેશનાનું શ્રવણ કરવા આ સર્વે ધાર્મિકજનો એકઠા થઈને જાય
 જી ” આ પ્રમાણે તેનું વચન સાંભળીને ચિત્ર સારથિને પણ તેમનો
 ઉપદેશ સાંભળવાનું ઠાણું થયું તેથી તે ઉઠીને વાહનમાં બેઠી પરિ-
 વાર સહિત તે ઉદ્યાનમાં ગયો ત્યાં અન્યજનોની રીત પ્રમાણે પ્રણામ
 કર્યા વિનાજ આચાર્યની પાસે જઈને બેઠો હવે ચાર જ્ઞાનને ધારણ
 કરનારા આચાર્ય મહારાજ પણ સર્વ જનને હિતકારક દેશના દેવા
 લાભ્યા તેમાં યુક્તિ સહિત જીવ અજીવના વિવેચનને સાંભળીને
 ચિત્ર પણ કોઈ વખત નહીં સાંભળેલા અથ ને પામ્યો, તેથી મિથ્યા
 ત્વનો ત્યાગ કરી સમ્યક્ત્વરૂપી રત્નને પામ્યો દેશનાને અતે સભા
 જનો ઉઠ્યા તે વખતે ચિત્રે પણ ભક્તિપૂર્વક શુરૂને નમસ્કાર કર્યો
 આ પ્રમાણે હમેશા તત્ત્વવાણની રૂચિવાળો થઈ હેય, ઉપાદેય પદા
 થીને જાણી તેણે શુરૂપાસે જાર જતને ધારણ કરી કેટલેક દિવસે
 જિતશત્રુ રાજાએ પણ પ્રદેશી રાજા માટે હસ્તિ, અશ્વ વિગેરેનું પ્રા-
 ભુત-લેણું તૈયાર કરી તથા ચિત્રનું પણ જસાલૂપણથી સન્માન કરી
 તેને પોતાના રક ધાવાર-છાવણીમાં જવાની રજા આપી તે વખતે
 ચિત્ર પ્રયાણ કરતી વેળાએ પણ કેરીકુમાર આચાર્યને વાહવા ગયો
 તેમને વાહીને તેણે વિશ્વસિ કીકે—“ હે સ્વામી ! સ્મૃદ્ધિવાળી અ-
 મારી શ્રેતાખિકા નગરી આપને જોવા લાયક છે તેમાં ઘણા ધર્મિષ્ઠ
 ઇન્દ્રપુત્રો (વણિપુત્રો) રહે છે ત્યાં આપને પણ પધારણુ યોગ્ય
 છે આપના પધારવાથી લોકોને ઘણું ધર્મલાભ થશે ” તે સાંભળીને
 આચાર્યે કહ્યું કે—“ હે મિત્ર ! જે વનમાં જીવોનું ભક્ષણ કરનાર
 સિંહ રહેતો હોય, તેવા વનમાં મૃગોને શો લાભ થાય ? ” ત્યારે
 ચિત્ર બોલે કે—“ આપને તે સિંહનું શું પ્રયોજન છે ? અમારી
 જેવા આપના ઘણા ભક્તો છે, તેઓ સાધુઓને પદ્મ, ફલક, દર્બ
 વિગેરે આપી ભક્તિ કરશે ” તે સાંભળી આચાર્ય મૌન રહ્યા ત્યાર
 પછી ચિત્ર પોતાના દેશ તરફ આ બોલ કેટલાક પ્રવાણીએ કરી પો-
 તાની નગરીએ પહોંચ્યો ત્યાં મૃગવન નામના જ્ઞાનના આરક્ષકને
 બોલાવીને તેણે આજ્ઞા આપી કે—“ હે ઉદ્યાનપાલક ! મૃગવન ઉદ્યાનમાં
 જો કોઈ સાધુવેવને ધારણ કરનાર મુનિવરો આવે, તો તેમને તારે

શય્યા, ફલક, દર્શ વિગેરે આપીને ભક્તિ કરવી, અને મને તે સમાચાર આપવા " ત્યારપછી શ્રી કેશીકુમાર નામના આચાર્ય પણ લાભ ભણીને આવસ્તી નગરીથી વિહાર કરી ગામેગામ વિચરતા કેકય દેશમાં મેલતાઊડતા નગરીની બહાર રહેવા મૃગવન ઉદ્યાનમાં આવ્યા ત્યાં ચિત્રસારથિએ પ્રથમથીજ આજ્ઞા કરેલા ઉદ્યાનપાળે તેમનું આગમન ભણીને શય્યા, ફલક, વિગેરે સાહિત્ય આપી સાધુઓની ભક્તિ કરી, અને તે સમાચાર ચિત્રને આપ્યા તેણે પણ અવસરે આવીને ગુરૂને વાંધા, અને કહ્યું કે—“ હે સ્વામી ! અહીં આપને મોટો લાભ થયે, માટે આપે અહીં પાંચ દિવસ રિચરતા કરવી ” એ પ્રમાણે વિશિષ્ઠ કરીને ચિત્ર પોતાને ઘર ગયો ત્યારપછી ધાર્મિક અને શ્રદ્ધાવાળા નાગરિકજનો ઉદ્યાનમાં પધારેલા આચાર્યને ભણીને તેમને વાઢવા ગયા ગુરૂને વાઢીને તેમની પાસે બેઠા ગુરૂએ તે દેશની ભાષામાં ધર્મદેશના આશ્રમી હવે આ અવસરે કામોજ દેશથી પ્રદેશી રાજાને લેટમાં અશ્વો આવ્યા હતા, તેમની પરીક્ષા કરવા માટે ચિત્ર સારથિએ રાજાને વિનંતિ કરી રાજાએ તેનું વચન સ્વીકાર્યું ત્યાર ચિત્રે અશ્વોને રથમાં બેઠયા તેમાં બેઠીને રાજાએ તે અશ્વોની પચાધારા ગતિએ કરીને પરીક્ષા કરી થયેા કાળ અશ્વોને વહન કરાવવાથી તે યાકી ગયા, તેમના મુખમાંથી હઠી જેવા ઉજવળ પ્રીલુ નીકળવા લાગ્યા અને આખું શરીર પરસેવથી આર્દ્ર થયું, તે જોઈને સારથિએ રાજાને વિનંતિ કરી કે—“ હે મહારાજ ! ધણ ચાલવાથી આ અશ્વો યાકી ગયા છે તેથી તેમને શ્રમ ઉતરવા માટે આ સમીપના મૃગવનમાંજ ગાઢ છાયાવાળા વૃક્ષ નીચે વિશ્રાંતિ કરીયે ” રાજાએ કહ્યું—“ બહુ સારું ” એમ કહી રાજા સારથિ સાહિત અશ્વોને હાકી મૃગવનમાં ગયો ત્યાં કેશીકુમાર આચાર્ય જાણ્યજનોને ધર્મપદેશ આપતા હતા, તેમની ચોટક દૂર ચિત્રસારથિ પણ રથથી અશ્વોને ઊડી તેમને આર્દ્રપૃષ્ઠ કરવા લાગ્યો એટલે તેમની પીઠ પર હાથ ફેરવવા લાગ્યો આ અવસરે જલ્પ જનોને ઉપદેશ દેતા આચાર્યને રાજાએ જોયા ત્યારે રાજાએ મનમાં વિચાર્યું કે—“ અહો ! આ મૃદ શું જોલે છે ? અને તેની પાસે રહેલા આ મૃદ જનો શું સાબળે છે ? અહો ! આ વક્તા અને શ્રોતા સર્વ મૃદજ લેળા

યયા છે ” એમ વિચારીને રાજાએ ચિત્રસારથિને કહ્યું કે—“ આ કોણ છે ? અને શુ ઉપદેશ આપે છે ? ” ચિત્ર જોડ્યો—“ હે મહારાજ ! આ પાર્થનાથ સ્વામીના સતાનીયા શિષ્યો છે, અને તે દેહથી છુવ લિજ્જ છે એવો ઉપદેશ આપે છે ” ત્યારે રાજાએ કહ્યું—
 “ કઈ યુક્તિએ કરીને શરીરથી છુવ લિજ્જ છે એમ નિશ્ચય કરે છે ? ”
 ચિત્ર જોડ્યો—“ જો ત્યા જઈને સાલગીએ તો તે જાણી શકાય ”
 રાજાએ કહ્યું—“ બહુ સાડ, ચાલો જઈએ ” એમ કહીને રાજા પણ ત્યાંથી આઘીને આચાર્યની પાસે આવી સ્તબની જેમ ઉભો રહ્યો તેણે આચાર્ય ને પૂછ્યું કે—“ કઈ યુક્તિવડે તમે શરીરથી આત્માને લિજ્જ માનો છો ? ” આચાર્ય જો યા—“ હે રાજા ! જો આવા પ્રકારના પ્રશ્નો પૂછવાની તમારી ઇચ્છા હોય તો વિનયનો કેમ લગ કરો છો ? ” રાજાએ કહ્યું—“ અહીં શુ મે અયોગ્ય કહ્યું ? ” સૂરિ જો યા—“ દૂરથી તમે અમને જોઈને મનમાં વિચાર્યું હતું કે આ મૂઠ આ મૂઠોની સભામાં શુ મિથ્યા જોવે છે ? આ પ્રમાણે તમે વિચાર કર્યો હતો, તે મત્ય કે અસત્ય ? ” આ પ્રમાણે સૂરિનું વચન માલગીને રાજા આશ્ચર્ય પામીને જોડ્યો કે—“ પરના અભિપ્રાયને તમે શી રીતે જાણો છો ? ” સૂરિએ કહ્યું કે—“ પાચ જ્ઞાનમાંથી મારે ચાર જ્ઞાન છે તેમાં પહેલું મતિજ્ઞાન છે, તે ઇંદ્રિયોની પ્રેરણાથી (જ્ઞાનથી) ઉત્પન્ન થાય છે બીજું શ્રુતજ્ઞાન છે, તે શાસ્ત્રના અવધા સથી ગ્રંથજી કરેલા વેદ વાક્યોએ કરીને પદ્ધતિનું જ્ઞાન કરાવે છે ત્રીજું અવધિજ્ઞાન છે, તે ઇંદ્રિયોના જ્ઞાનની અપેક્ષા વિના જ કેવળ આત્માથી જ પ્રગટ થાય છે, અને તે રૂપી દ્રવ્ય સખધી હોય છે તથા ચોથું મન પર્યવ નામનું જ્ઞાન છે, તેનાથી મનુષ્ય હોડમ વર્તતા સની છુવેના વિચિત્ર અવસ્થાવાળા મનના પર્યાયોને આત્માવડે જ પ્રત્યક્ષ કરીને અર્થાપત્તિએ કરીને પરનું મનચિતિન જણાય ■ આ ચાર જ્ઞાન માર છે તેથી હું પરના મનના વિચાર જાણુ છું પાચજી જે કેવળજ્ઞાન છે, સૂર્યના પ્રકાશમાં અન્ય તારા ઓના પ્રકાશની જેમ તેમાં આ ચારે જ્ઞાનોનો સમાવેશ થાય છે તે જ્ઞાનો વિષય ત્રણ કાળ સખધી સર્વ દ્રવ્યો અને તેના સર્વ પર્યાયો ■, તથા રૂપી અને અરૂપી પદાર્થોને પ્રકાશ કરનાર છે તે જ્ઞાન

તો મારે નથી, પરંતુ અવધિ અને મન પર્યંત જ્ઞાનના બળે કરીને તમારો અભિપ્રાય મેં જાણ્યો છે ” તે સાલજીને રાત્રીએ વિચાર્યું કે—“ અહો ! આ મહારાજાની છે આની સાથે મારે જે સલામણું થયે તે મને અત્યંત લાભ માટે થશે ” એમ વિચારીને બેસવા ની ઈચ્છાથી તેણે સૂરિને કહ્યું—“ જો આપની આજ્ઞા હોય તો હું નીચે બેસું ” સૂરિએ કહ્યું—“ આ પૃથ્વી તમારી જ છે જે રીતે તમને સુખ ઉપજે તેમ કરો ” ત્યાર પછી નાના નીચે બેઠો અને બોલ્યો કે—“ આપના મનમાં જીવ અને દેહનું ભિન્નપણું છે, તે ઘટતું નથી જો જ્ઞાન કોઈ આત્મા સુખી અને કોઈ દુઃખી છે તેની વ્યવસ્થા કરવા માટે પુણ્ય પાપની કપના કરવી પડે અને ત્યાર પછી તે આત્માને પુણ્ય પાપ ભોગવવા માટે પરલોકમાં જવા આવવાની કપના કરવી પડે, તો તે સર્વ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી વિરૂદ્ધ છે કારણ કે મારા પિતામહ તમારા અભિપ્રાયે મહાપાપી હતા તેને હું અત્યંત પ્રિય હતો તે મારા પિતામહ તમારા કહેવા પ્રમાણે નરકે ગયા હોવા જોઈએ, અને ત્યાં તો ઘણા દુઃખો સંભળાય છે તેથી જો તમારું વચન સત્ય હોય તો તેણે નરકમાંથી આવીને મને કેમ નિવેધ ન કયો કે હે પાત્ર ! તું પાપ કરીશ નહીં, અને હું તો પાપ દરવાથી ઘણું દુઃખ પામ્યો છું આવી રીતે ન થવાથી મેં નિશ્ચય કર્યો કે દેહ અને જીવ એકજ છે, ભિન્ન નથી તથા કોઈ પરલોકમાં પહોંચતો નથી ” તે સાલજીને આચાર્ય બોલ્યા કે—“ હે રાજા ! જો કોઈ પુરુષને તમારો રાજીને ભોગવતો તમે જાણ્યો હોય તો તમે તેને કાંઈ કહી કરા કે નહીં ? રાજાએ કહ્યું—“ તેને ઘણું પ્રકારની પીડા ઉપજાવીને મારીશ નાણુ ” ત્યારે સૂરિ બોલ્યા—“ જો તે પુરુષ તમને એમ કહે કે મને એક ક્ષણવાર સુખ કરા કે જેથી હું મારા કુટુંબને શીખામણ આપું કે હે પુત્રો ! આણું અદૃત્ય કરવાથી હું અત્યંત કઠિનનાણું ધ્યાન થયો છું તેથી તમારે કોઈએ આણું કુદ્દ કમ કરવું નહીં આ પ્રમાણે તમને પ્રાર્થના કરે તો તમે તેનું વચન અગીયાર કરો કે નહીં ? રાજાએ કહ્યું—“ ના, હું તેને રજા આપું નહીં ” ત્યારે સૂરિ બોલ્યા કે—“ એજ રીતે તમારા પિતામહ તમને બોધ કરવા શી રીતે અહીં આવી શકે ? ” આ પ્રથમ પ્રશ્નનો ઉત્તર પૂર્ણ થયો

આ પ્રમાણે સૂરીશ્વરે કહ્યા પછી રાજાએ ફરીથી કહ્યું કે—“ હે ભગવન્ ! મારા પિતામહ મને સદેશો દેવા ન આવી ગઈ તે વિષે આપે સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી કં પના કરીને મોટી ઉપમા વડે મને જવાબ આપ્યો, પરંતુ એટલા માત્રથીજ મારી પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ થતો નથી તેથી મારી પ્રતિજ્ઞા તો સત્યજ છે કારણ કે મારા પિતાની માતા પોતાના પિતાને ઘેર હતા, ત્યારથીજ આપના શાસનમા અતુંગગી હતા, તે પરવ્યા પછી પણ તેજ ધર્મમા સ્થિર હતા તેથી તે સર્વ જીવો ઉપર કયા રાખતા, દાન દેતા, શીજ પાળતા અને તપસ્યા પણ કરતા હતા, તો તે આપના કહેવા પ્રમાણે તો સ્વર્ગે ગયા હોવા જોઈએ અને તેણીને હું અત્યંત વહાલો હતો, તેથી તેનીએ અહીં આવીને મને કેમ બોધ ન કર્યો કે—“ હે પૈત્ર ! તુ ધાર્મિક થા મને પણ ધર્મના પ્રસાદથીજ સ્વર્ગનું મુખ મળ્યું છે અને તારા પિતા મહે પાપનું ઉપાર્જન કરીને નરકનું દુષ્ણ પ્રાપ્ત કર્યું છે ” એમ મને અહીં આવીને કેમ કહેના નથી ? કેમકે તેનીને અહીં આવતા કોઈ અટકાવનાર નથી દેવતાઓ તો સ્વેચ્છાએ વિચરે છે માટે આ પ્રમાણે નહીં થવાથી મારી પ્રતિજ્ઞા જ સત્ય થાય છે ” તે સાંભળીને સૂરિ બોલ્યા કે—“ હે રાજા ! તમે સ્નાન કર્યું હોય, પછી ગરીર ઉપર સુત્ર ધિન્ દ્રવ્યનો લેપ કર્યો હોય, તથા ઉત્તમ વસ્ત્ર અને આભૂષણથી વિભૂષિત થયા હો, તે વખતે તમને કોઈ ચાડાગ કહે કે—“ હે સ્વામી ! આ અમારા વિદ્યાગૃહમા એક ક્ષણ વાર આવીને ઉઠા રહો, બેસો અથવા ગયન કરો આવુ તેનું વચન તમે અગી ગર કરો કે નહીં ? ” રાજાએ જવાબ આપ્યો કે—“ તેવા અશુચિ સ્થાનમા પવિત્ર અગવાળો હું શા માટે જાઉં ? અને તેનું વચન શી રીતે અગીકાર કરું ? તથા તેનું તેવું વચન સાંભળવાનો પ્રસંગ જ મારે કેમ આવે ? ” ત્યારે સૂરિ બોલ્યા કે—“ હે રાજા ! દેવો પૈકિય શરીરને ધારણ કરનારા, મળ રહિત, દિવ્ય સુખને ભજનારા અને મનુષ્ય સાથેના સબંધ રહિત હોય છે વગી મનુષ્યો આદારિક શરીરવાળા અને અશુચિ (અપવિત્ર) સાત ધાતુ, વિદ્યા, મૂત્ર અને મળ મુખ હોય છે તેમજ મનુષ્ય લોકનો ગંધ મરકી વિગેરેના ઉપદ્રવ વખતે અથવા દુઃકાળને સમયે પાચ્યો જોજન ઉંચે જાય

છે અને ઉપદ્રવ ન હોય ત્યારે ચારનો ભોજન સુધી ઉચે જાય છે તે વિષે કહ્યું છે કે—

“ ચત્તારિ પચ જોયણ સયાહ ગધો ય મણુઅ લોયસ્મ ।

ઉટ્ટ વચ્છદ જેણ, ન હુ દેવા તેણ આવતિ ॥ ૧ ॥ ”

“ મનુષ્ય લોકનો ગધ ચારસો અથવા પાંચસો ભોજન ઉચે પ્રસારે છે તેથી કરીને દેવો અહીં આવતા નથી ” તથા—

“ સકતિ(ત) દિવ્યપેમા, વિસયપસત્તા સમત્તકત્તવ્વા ।

અણહીણમણુઅકજ્ઞા, નરમવમસુદ ન ઇતિ સુરા ॥ ૨૨ ॥ ”

“ દેવો દિવ્ય ગ્રેમમા સ કમેલા હોય છે, વિષય મુખમા આસક્ત હોય છે, તેમના કર્તવ્યો (કાર્યો) સમાપ્ત થયેલાજ હોય છે, તથા તેમના કાર્યો મનુષ્યને આધીન હોતા નથી તેથી તેઓ આ અશુભ મનુષ્યલોકમા આવતા નથી ” તેથી તમારી પિતામહીનું અહીં આગમન સંભવતું નથી કારણ કે તેમને મનુષ્ય ભવ સ જાધી મોહ હોતો નથી તથા તેઓ આ મનુષ્ય લોકના દુર્ગંધને સહન કરી શકતા નથી એ પ્રમાણે બીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર પૂર્ણ થયેલ

આ પ્રમાણે સૂરિએ રાજાને પ્રત્યુત્તર આપ્યો તો પણ તે ફરી થી જોડ્યો કે—“ મારી પિતામહીને અહીં નહીં આવવાનું કારણ આપે યુદ્ધિના વૈભવથી કંપેની ઉપમાવડે સિદ્ધ કર્યું પરંતુ મેં દેહ અને જીવનો અસેહ (એકમતા) ધારી સુકિતઓથી સિદ્ધ કર્યો છે તેથી મારી પ્રતિજ્ઞા સત્યજ્ઞ છે તે આ પ્રમાણે—એક ચોરને મેં છિદ્ર વિનાની કુલીમા જીવતો નાખ્યો હતો પછી તે કુલીને દબરીતે ઢાંકી દીધી અને તેના પર ચોતરફ મારી વિગેરે પદાર્થોના સજ્જડ લેપ કર્યો, પછી થોડા દિવસે તે કુલી ઉઘાડી, તો ચોરને મરેલા જોયો પરંતુ તેના જીવને નીકળવાનો કાંઈ પણ માર્ગ જોયો નહીં તેથી મેં જાણ્યું કે—આની ચૈતન્યની સકિત એનાજ શરીરમા લય પામી છે એ કદાચ જૂદો કોઈ જીવ પદાર્થ હોત તો તેને બહાર નીકળવાનો માર્ગ પણ હોત તે માર્ગ નહીં હોવાથી મારી પ્રતિજ્ઞા સત્ય છે ” આ પ્રમાણે રાજાએ કહ્યું ત્યારે સૂરિશ્વર જોડા

કે—“હે રાજન્ ! એક લોયરામા દુહુભિને વગાડનાર રહેલો હોય તે લોયરાનુ દ્વાર સારી રીતે દંદ બધ કરીયે અને પછી તે દુહુભિ વગાડે, તો તેનો શબ્દ બહાર રહેલા મનુષ્યો સાંભળેકે નહીં ?” રાજા એ કહ્યું—“હા, સાંભળે ” સૂરિ બોલ્યા—તે શબ્દને નીકળવાનુ દ્વાર છિદ્ર કોઈ પણ ઠેકાણે જણાય છે ?” રાજાએ કહ્યું—“ના ” સૂરિ બોલ્યા—ત્યારે સ્વર્ગ પરિણામવાળા શબ્દને નીકળવાનુ દ્વાર દેખાતુ નથી, તો આકાશનો જેવા અરૂંધી આત્માને નીકળવાનુ દ્વાર શી રીતે દેખાય ?” આ ત્રીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર

સૂરિ મહારાજે આ પ્રમાણે જવાબ આપ્યા છતાં રાજાને બરાબર બ્રહ્મા ઉત્પન્ન થઈ નહીં તેથી તેણે ફરીથી કહ્યું કે—“હે ભગવાન્ ! આ પણ આપે પોતાની બુદ્ધિથી ઉપમા પ્રમાણ વડે જીવની સિદ્ધિ કરી, તો પણ મારા હૃદયમા તે વાત દંદ થઈ નથી કારણ કે તેજ કુળીમા સુદ્રિત કરેલા ચોરના કલેવરમા કૃમિઆઓ પડેલા હતા તો તે જીવે છિદ્ર વિનાની કુળીમા કયા દ્વારથી પેદા ? વગી ચોરના શરીરમા પણ છિદ્ર દેખ્યા નહીં કે જેથી તેના શરીરમાથી જીવો નીકળ્યા હોય એમ સિદ્ધ થઈ શકે તેથી મેં નિશ્ચય કર્યો કે વિકાગ પામેલા ચોરના શરીરનુ જ એવુ રૂપ થયુ તો એ રીતે મારી પ્રતિજ્ઞાજ સત્ય થાય છે ” આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા સૂરિ બોલ્યા કે—“હે રાજન્ ! અગ્નિથી અત્યંત તપાવેલા લોખના ગોળામા અગ્નિ પેઢેવો કે કે નહીં ?” રાજાએ કહ્યું—“હા, તેમા અગ્નિનો પ્રવેશ છે ” ત્યારે સૂરિ બોલ્યા—“તે લોહના ગોળામા છિદ્ર નહીં છતાં પણ જેમ અગ્નિનો પ્રવેશ સંભવે છે, તે જ પ્રમાણે જીવ પણ દ્વાર-છિદ્ર વિના પ્રવેશ કરી શકે છે એમ કેમ શ્રદ્ધા કરતા નથી ? આ રીતે ચોરા પ્રશ્નનો ઉત્તર સમાપ્ત થયો ”

આ પ્રમાણે સૂરિએ કહ્યું તો પણ રાજા ફરીથી બોલ્યો કે—“હે ભગવાન્ ! આપના કહેવામા એમ છે કે સર્વે જીવો સરખા જ લક્ષણવાળા છે, તે ઘટી શકતુ નથી કેમકે જે લક્ષણ સગ્રુ હોય તો સર્વેનુ બરાબર પણ સમાન જ હોવુ જોઈએ અને તેમ હોય તો તે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી વિરૂદ્ધ છે કેમકે બાળકે મૂકેલુ બાણ નજીકમા જ

પડે છે, અને જીવાને ઊંડેલું બાણ દૂર જાય છે તેથી કરીને જીવ અને દેહનો અલોદ્ધ માનીયે તો તે સર્વ ઘટે છે, અર્થાત્ નાના શરીરમાં થોડું બળ હોય અને મોટા શરીરમાં મોટું બળ હોય તેથી કરીને સર્વ જીવોનું સમાન લક્ષણ માનવાથી તેમનું બળ પણ સમાન માનવાથી તે ઘટી શકતું નથી, તેથી મારી પ્રતિજ્ઞા જ સત્ય થાય છે ” આ પ્રમાણે રાજાએ પૂર્વપક્ષ (પ્રથમ) કર્યો, ત્યારે આચાર્યે ઉત્તરપક્ષ કર્યો કે—“ હે રાજન ! કોઈ બાળવાન જીવાન ધનુષધારી વાસના અથવા શરિરના ધનુષ ઉપર બાણ ચડાવીને તેને ઊંડે, તો તે બાણ જેટલી ભૂમિને ઉડવડન કરે છે (જેટલે દૂર જાય છે) તેટલી જ ભૂમિને તે જ બાણ તે જ ધનુષધારીએ બાળકને કીડા કરવાના ધનુષ ઉપર ચડાવીને મૂંઝુ હોય તો ઉડવડન કરે ? કે સમીપની ભૂમિમાં પડે ? ” રાજાએ કહ્યું—“ તે બાણ સમીપની ભૂમિ ઉપર જ પડે, પરંતુ પ્રથમના બાણની જેટલી દૂર ભૂમિ મુઘી જઈ શકે નહીં ” સૂરિએ પૂછ્યું—“ તેનું શું કારણ ? ” રાજાએ કહ્યું—“ તેમાં સાધનની ખામી, એજ કારણ છે કેમકે બાણ મૂકનાર તે જ છે, તો પણ બાળને કીડા કરવાનું જે ધનુષ છે તે નિર્મળ સાધન હોવાથી તેટલા દૂર મેત્ર મુઘી તે બાણ જઈ શકે નહીં ” ત્યારે સૂરિ બોલ્યા કે—“ હે રાજન ! એ જ પ્રમાણે બાળકનું શરીર પણ ધાતુ ધી અપુષ્ટિને લીધે નિર્મળ સાધન છે, અને જીવાનનું પુષ્ટ શરીર સખળ સાધન છે ” રાજાએ કહ્યું—“ જીવાન અને બાળકનું મિત્ર ભિન્ન વીર્ય હોવાથી જીવનું લક્ષણ જે મમાન વીર્યપણ આપ કહો છો તે અમત્ય છે ” સૂરિ બોલ્યા—“ મજામૂત કાવડે કળીને જેવો ભાર વહન કરાવ છે, તેવો નાની કાવડે કરીને ભાર વહન થઈ શકતો નથી કારણ કે સાધનનું નિર્મળપણ છે આ જ તારા પ્રશ્નનો ઉત્તર સમજી લે તેથી કરીને સર્વ જીવોનું સમાન જ લક્ષણ છે એમ જ અભીકાર કર ” એ પાચમા પ્રશ્નનો ઉત્તર બોલ્યો પ.

આ પ્રમાણે કહ્યા છતાં રાજા ફરીથી બોલ્યા કે—“ હે બાળવાન ! મેં એક ચોરને જીવતોજ ત્રાજવામાં મૂકીને જોખ્યો, પછી તેને ગાળામાં ફાંસો દઈને મારી નાખ્યો તેના શરીરમાંથી એક બિંદુ પણ ઉધિર પડ્યું નહોતું પછી તેને મગેલાને ત્રાજવામાં નાખ્યો તો પણ

પ્રથમની જેટલોજ તેનો તોલ થયો. ૪૨૫ પૃષ્ઠ હીન—ઓછો થયો નહીં. તેથી મે તર્ક કર્યો કે જો દેહધી લિપ્ત કાંઈ જીવ પદાર્થ હોય તો તે જીવ ગયા પછી શરીરનો કાંઈક પણ ભાર ઓછો થવો જોઈએ તેમ તો થયું નહિ. તેથી જીવ અને શરીર એકજ છે. લિપ્ત લિપ્ત નથી એમ મારો પક્ષજ સિદ્ધ થયો. ” તે સાંભળીને આચાર્ય મહારાજે પ્રત્યુત્તરમાં જણાવ્યું કે—“હે ગજન! કોઈ માણસ ખાલી પાણી ભરવાની આમડાની મસકને ત્રાજવામાં નાખી તેનો તોલ નિશ્ચિન કરે પછી તેજ મસકમાં વાયુ ભરીને ફરીથી ત્રાજવામાં નાખીને તેનો તોલ કરે, તો તેમાં કાંઈ પણ ભારની વૃદ્ધિ થાય ? ” રાજાએ કહ્યું—“ના, કાંઈ પણ વધે નહીં. ” સૂરિ જોયા—“જો તેમાં ભારની વૃદ્ધિ ન થાય, તો અમૃત એવા આત્માનો ભાર શરીરમાં શી રીતે વધે ? ” એ છઠ્ઠા પ્રશ્નનો ઉત્તર પૂર્ણ થયો. ૬

ત્યારપછી રાજાએ ફરીથી પૂર્વપક્ષ કર્યો કે—“એક ચોરને મે સૂચ્છ કહ્યો કરોને જોયો તો તેમાંથી આમડી, રૂધિર વિગેરે સાત ધાતુઓ જોઈ તથા મલ મૂત્ર જોયા પછી કાંઈ પણ સ્થાને જીવને જોયો નહીં. તેથી મે નિશ્ચય કર્યો કે જીવ અને શરીર એકજ છે. લિપ્ત નથી. ” આ પ્રમાણે પ્રદેશી રાજાનું વચન સાંભળીને સૂરિ જોયા કે—“હે પ્રદેશી રાજા! તું પણ વનોપજીવી લોકોની જેવો અતિ મૂઠ લાગે છે. ” રાજાએ પૂછ્યું કે—“વનોપજીવી જનતુ દહાત કંવુ છે ? તે કહે. ” ત્યારે આચાર્ય જોયા કે—

કેટલાએક વનોપજીવી લોકો કે જંગલો કાંઈ કાપીને તેને વચીને માથાવિકા કરનારા હોય છે. તેઓ એકઠા એકઠા થઈને પાનપોતાની કુહાડી વિગેરે ઉપકરણો લઈને અશન પાન વિગેરે ભાતુ લઈને વનમાં ગયા ત્યાં જઈને કાંઈ એક પુરૂષને તેમણે કહ્યું કે—“આ સૂકી અરણીનું કાંઈ છે અને આ સૂકા આકેડાના વૃક્ષનું કાંઈ છે. આ બન્નેમાંથી અગ્નિને ઉત્પન્ન કરીને તું અન્ન રાધવાનું કામ કરજે. અમે બપોર પછી અહીં આવશું અને અહીંજ સોજન કરીને સાય કાળે ઘેર જઈશું. ” તે સાંભળીને તે પુરૂષે તેનું વચન અગીકાર કર્યું. પછી તેઓ કાંઈ લેવા માટે ભિન્ન ભિન્ન સ્થળે ગયા પેલો આદેશ કરેલો માણસ સુખેથી વૃક્ષની નીચે સૂઈ રહ્યો. મધ્યાહ્ન પછી તેમને આવવાનો સમય

યથેા જાણી તે ઉઠયો અને અગ્નિ ઉત્તમ કરવા માટે વસતાવડે અરણિના લાકડાને ઊલવા લાગ્યો તેના કકડેકકડા કર્યા તો પણ તેમા તેણે કોઇ દેહાણું અગ્નિ જોયો નહીં તેજ રીતે આકડાના કાષ્ટ ના પણ કકડા ઠરીને જોયુ તો પણ અગ્નિ દેખ્યો નહિ અગ્નિ વિના અપાક થઇ શકે નહિ, તેથી તે અત્યંત ખેદયુક્ત રહ્યો ત્યારપછી તે કાષ્ટવાહકો કાષ્ટ લઇને આવ્યા, અને તેને પૂછ્યુ કે-“અરે ! તે અપાક કર્યો કે નહીં ?” તે જોયો-“અગ્નિ વિના શી રીતે કરૂં ?” તેઓ જોત્યા કે-“અરે ! અરણિનુ કાષ્ટ અને આકડાનુ કાષ્ટ અગ્નિનું સ્થાન છે, તને આપીને અમે ગયા હતા તેવી તે તેમથી કેમ અગ્નિ ને પ્રગટ કર્યો નહીં ?”, તેણે કહ્યુ-“મે તો બંને કાષ્ટના સૂક્ષ્મ કાષ્ટ ઠરીને જોયુ પણ અગ્નિ પ્રાપ્ત થયો નહીં આ મે કદેલા કકડાને ‘રાશિ જુઓ’ તે માલગીને તેઓ ક્રોધ પામીને જોત્યા કે-“અરે ! તુ તો મૂર્ખ છે આ રીતે તેમથી અગ્નિ શી રીતે મળે ?” તે જાણ્યો-“ત્યારે કેવી રીતે તેમથી અગ્નિ પ્રાપ્ત થાય ?” તે માલગીને તે ઓઝે અણિનુ કાષ્ટ નીચે રાખીને અને આકડાનો હડ ઉપર રાખીને તેમનુ પરસ્પર મથન કયુ તેની વચ્ચે છાણાનો બૂકા પણ નાખ્યો, તેમ કરવાથી અગ્નિ પ્રગટ થયો તંને સગાલીને તે વડે અપાક કર્યો પછી રસાઇ જમીને સર્વ પોતપોતાને ઘર ગયા

હે રાજા ! આ હાલતની જેમ તુ પણ મૂર્ખ છે” આ પ્રમાણે સરિએ કહ્યુ ત્યારે રાજા જોઈયો કે-“તમે તો નિપુણ છો, વગી શાની છો તેમ છતાં આ સભાની સમય ‘તુ મૂર્ખ છે’ એવુ વચન કહીને માફ અપમાન તમે કેમ કર્યું ? આમ કરવુ તમને યોગ્ય નથી” આચાર્યે કહ્યું-“હે રાજા ! આ મનુષ્ય લોકમા મનુષ્યોની કેટલી પર્વદા (સભા) છે ? તે તુ જાણે છે ?” રાજાએ કહ્યું-“હા, જાણુ છું ત્યાર પર્વદા છે-રાજપર્વદા ૧, ગાયપતિ પર્વદા ૨, બ્રાહ્મણ પર્વદા ૩, અને ક્ષત્રિ પર્વદા ૪” ફરી આચાર્ય જોત્યા-“તે તે પર્વદાઓમા કોઈએ અપરાધ કર્યો હોય તો તેને કેરો કેવો હડ થાય ? તે તુ જાણે છે ?” રાજાએ કહ્યું-“હા જાણુ છું રાજસભામા કોઈએ અપરાધ કર્યો હોય તો તેને છેદી છત્રીને એટલે દુકડા

કરી કરીને મારવામા આવે છે ૧ ગાથાપતિની સલામા કોઇ અપરાધ કરે તો તેને ચોતરફ ઘામના પૂજાથી સળમાવવામા આવે છે ૨ બ્રાહ્મણની સલામા અપરાધ કરનારને લોહાની તપાવેલી સળીવડે કપાળમા ડામ દેવા છે ૩ અને કવિની સલામા અપરાધ કરનારનો કવિઓ વાલિવડે તિરસ્કાર કરે છે ૪ આ પ્રમાણે ૬૬ અપાય છે ” તે સાક્ષીને સૂરિ જોયા કે—“ હે રાજા ! આ પ્રમાણે જાણતા છતાં તુ અમને કેમ ઉપાસલ દે છે ? કે તુ કુચુક્ત કરીને વાર વાર જોડે છે કે મારી જ પ્રતિજ્ઞા અત્ય છે, એવું જોડીને તુ વક્તાને ધારણ કરે ॥ તેથી તને અપરાધીને અમારે આવો તારા દડ કરવો યોગ્ય છે ” આ રીતે સાતમા પ્રશ્નનો ઉત્તર સમાપ્ત થયો. ૭ અહીં કોઈ એમ કહે છે કે—‘ તમારે મને આવું (તુ મૂર્ખ છે એવું) કહેવું યોગ્ય નથી ’ આ વાક્યથી આરંભીને તેણે સૂરિએ સમાધાન કર્યું ત્યાં સુધીનો આઠમો પ્રશ્ન જાણવો

ત્યારપછી પ્રદેશી રાજા જોત્યો કે—“ હે પૂજ્ય ! પહેલા જ પ્રશ્નમા માન મનની કપના આવે ઝહી જતાવી, તે જ વખતથી હું પ્રતિજોધ પામ્યો છું તો પણ ઘણા પ્રશ્નો કરવાથી મને લાગ છે એમ ધારીને મેં વક્તા ધારણ કરી છે હવે આપ તો મહારાજાની છે, તેથી મને શરીરથી લિંગ છુવ દખાડો ’ આ પ્રમાણે રાજાએ કહ્યું, તેજ વખતે તેની પામે જહેલા વૃક્ષના પાદકા તથા તેની નાની શાખાઓ ચલાયમાન થઈ તે જોઈને આચાર્યે કહ્યું કે—“ હે રાજા ! આ વૃક્ષના પાદકા તથા શાખાઓને કોઈ દેવ કે બીજો કાંઈ હલાવે છે ? ” રાજા જોયો—“ એને વાયુ હલાવે છે તેમા શો સંદેહ છે ? ” સૂરિએ કહ્યું—“ તુ વાયુને જુએ છે ? ” રાજા જોયો—“ ના, હું ચક્ષુવડે જોતો નથી, પરંતુ ત વાયુ અથવા ગુણે કરીને પ્રત્યક્ષ જ હોયે ચક્ષુથી પ્રત્યક્ષ ન હોય ” ત્યારે સૂરિ જોયા—“ જેમ તુ વાયુને ચક્ષુવડે જોતો નથી અને અર્ધ ઇન્દ્રિયવડે પ્રત્યક્ષ માને છે એજ રીતે જ્ઞાન ગુણવાળા જીવને મનવડે પ્રત્યક્ષ સ્વીકાર કરે તે પણ ચક્ષુવડે પ્રત્યક્ષ નથી ” આ આઠમો અથવા નવમો પ્રશ્નો તર થયો ૮-૯

કરીથી રાજ્યે પૂછ્યું — “આપે કંથવાનો અને હાથીનો પણ
 હવ મરખોજ કર્યા તે ગી રીતે માની શકાય ? નાના સ્થાનમાં નાની
 વસ્તુ રહી શકે છે અને મોટી વસ્તુ તો મોટા સ્થાનમાં રહી શકે તેજ
 યોગ્ય છે આચાર્ય બોલ્યા—“હે આયુષ્મન ! આ તારા પ્રશ્નના જવા
 બમાં હીવાની પ્રમાણુ દ્રષ્ટાત જાણવાનું છે હીવાને કોઈ મોટી શાળા
 મા રાખ્યો હોય તો તે આખી મોટી શાળામાં પ્રકાશ કરે છે, તેજ
 હીવો નાના ઘરમાં મૂક્યો હોય તો તે તેટલાજ ઘરને પ્રકાશિત કરે છે,
 તેજ હીવાને ઘડામાં રાખ્યો હોય તો તે ઘડાનોજ ઉગ્રોત કરે છે,
 અને તેજ હીવાને નાના કળસમાં રાખ્યો હોય તો તે તેનેજ પ્રકાશિત
 કરે છે એજ રીતે આત્મા પણ જેટલા શરીર રૂપ ક્ષેત્રને અવગાહીને
 રહ્યો હોય, તેટલા જ શરીરક્ષેત્રને ચેતના રૂપ ગુણે કરીને પ્રકાશિત
 કરે છે આ નવમો અથવા દશમો ઉત્તર ભાગુવો ૯-૧૦

આ પ્રમાણે આચાર્યે કહ્યું, ત્યાર કરીથી રાજા બો મો કે-નો
 કે આપના વચન સાંભળીને હું નિઃશકપણે પ્રતિજ્ઞા પામ્યો છું,
 તો પણ મારા ગાપદાદાનો ચિરકાળથી આવતો માર્ગ ત્યાગ કરવા
 હું સમર્થ નથી આ પ્રમાણે નેનું વચન સાંભળીને સૂરિ બોલ્યા—
 “હે રાજન ! આ રીતે બોલવાથી તો તું લોહવણિક જેવો થયો ”
 રાજાએ પૂછ્યું — “તે લોહવણિક કેવો હતો ? સૂરિબોલ્યા—સાંભળ

કોઈ એક ગામમાં ઘણા વણિકો એકઠા મળી ગાડાઓ લઈ
 કોઈ ગામ તરફ ચાલ્યા, માર્ગમાં તેઓએ એક લોહ (લોહા)ની ખાણ
 જોઈ, તેથી તે સર્વેએ ખોતખોતાના સર્વ ગાડાઓ લોહથી ભરી દીધા
 પછી તેને વેચવા માટે કોઈ નગર તરફ જતા માર્ગમાં એક તાજાની
 ખાણ તેમની દ્રષ્ટિએ પડી તે જોઈને તેઓ હર્ષ પામી પરસ્પર બોલ્યા
 કે અહો ! આ તાણુ લેવાથી આપણને ઘણું લાભ થશે, તેથી આ
 લોહનો ભાર ત્યાગ કરીને આપણે તાણુજ લઈએ તે સાંભળીને
 માત્ર એજ વણિક વિના બીજા સર્વેએ તે વચન અગીકાર કર્યું અને
 લોહનો ત્યાગ કરી સર્વ ગાડાઓ તાણાથી ભર્યા તે એકજ વણિકે
 “અદ્વીક્ત સુકૃતિનઃ પરિપાલયન્તિ” “પડિત પુરુષો જેનો
 અગીકાર કર્યો હોય તેનું જ પાલન કરે છે ” એમ વિચારીને તે

લોહાનો ભાર તજ્યો નહીં ત્યારપછી આગળ ચાલતા તેઓએ માર્ગમાં રૂપાની ખાણ જોઈ ત્યાં તેઓ હુર્ધથી જોત્યા ઝડેા । આ તાણુ તો અ પ મ યવાળુ છે, અને રૂપુ તો ઘણા મૂલ્યવાળુ છે તેથી તાળાને તજીને રૂપુ ને તે સાલનીને તે એક મૂઢ વણિક વિના ખીજ સર્વેએ તાળાનો ભાર ત્યાગ કરી સર્વ ગાડાઓમાં રૂપાનો ભાર ભર્યો ત્યાથી આગળ ચાલતા સોનાની ખાણ જોઈ તેથી મર્દેએ હુર્ધિત થઈ રૂપાનો ત્યાગ કરી માનાનો ભાર ભર્યો તો પણ તે એક મૂઢ વણિકે લોહાનો ત્યાગ કર્યો નહીં ત્યાથી આગળ જતા તે ઓએ રત્નાની ખાણ જોઈ તેથી તેઓએ સોનાનો ત્યાગ કરી રત્નો ભર્યા તેમૂટે તો લોહાનો ભાર તજ્યોજ નહીં પછી તે સર્વે પોતાને ઘેર આવ્યા તેમા તે સર્વે રત્નવાળાઓ સમૃદ્ધિવાળા અને સુખી થયા અને લોહુને ગ્રહણ કરનારો વણિક લોહાને વેચવાથી અપ લાભ પામ્યો અને ખીજ મર્દને મોટી સમૃદ્ધિવાળા જોઈ પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો

આ દેશાત પ્રમાણે હે રાજા ! તુ પણ સત્ય જ્ઞાનરૂપી રાજને પામ્યા છતાં પણ મિથ્યાત્વ રૂપી લોહુના ભારને ત્યાગ નહીં કરે, તો તુ તે લોહવણિકની જેમ મૂ બનીશ ” એમ આચાર્યે કહ્યુ ત્યારે રાજા જોયો કે-“ હુ લોહવણિકની જેમ પશ્ચાત્તાપવાળો નહીં થાઉં ” એમ કહીને રાજાએ ચિત્ર સારથીની જેમ શ્રાવજના મતો પ્રહુણુ કર્યા પછી રાજા ઉઠવાની ઇચ્છા કરતો હતો, તેટલામાં આચાર્યે કહ્યુ- “ હે રાજા ! આચાર્ય કટલા પ્રકારના હોય છે ? અને તેમને કેવી રીતે વિનય કરવો જોઈએ ? તે તુ જાણે છે ? ” રાજાએ કહ્યુ-“ જાણુ છુ આચાર્ય ત્રણ પ્રકારના કે-કળાચાર્ય, શિષ્યાચાર્ય અને ધર્માચાર્ય તેમા કળાચાર્ય અને શિષ્યાચાર્ય એ બેને મુદર લોજન વસ્ત્ર, ભૂપણુ અને આજીવિમ વિગેરે આપીને સતુષ્ટ કરવા જોઈએ અને ધર્માચાર્યને વાત્રાર નમસ્કાર કરવા, વારવાર ખમાવવા, શુદ્ધ અન્ન પાણી વડે તથા તુર્પિતવટે સતુષ્ટ કરવા જોઈએ ” આ પ્રમાણે રાજાએ કહ્યુ ત્યારે સૂરિ જોત્યા કે-“ જો એ પ્રમાણે તુ જાણે છે, તો તે વકપણુને વીધે ને અપરાધ કયો છે, તેને ખમાવ્યા વિના જવા ઇચ્છે છે ” ત્યારે રાજા જોયો-“ આ વિષયમાં મારી”

એવી છે કે કાલે પરિવાર સહિત મોટી મદિથી આપને વાઢીય અને મારો અપરાધ ખમાવીશ ” એમ કહી રાજા ઉડીને મારથી સહિત પોતાની સ્વેતાળી નગરીમા ગયો. પત્રી જીએ દિવસે સૂર્યોદય થતા સર્વ રાજવર્ગને એકઠો કરી મહા ઉત્સવ પૂર્વક આચાર્ય પાસે આવી ત્રણ પ્રદક્ષિણા પૂર્વક વદના કરી ફરીથી બાર ઘનોને દઢ કર્યા, પોતાનો અપરાધ ખમાવ્યો અને ધર્મદેશનાનું ત્રણ કથું ત્યાર પત્રી ગણ ઉડ્યો. થઇને જવા હચકે છે, તેટલામા આચાર્યે તને કહ્યું કે—“હે રાજા ! આજથી તું ધર્મનો આધાર થયો છે તેથી ઉદ્યાનની જેમ, નાટકશાળાની જેમ ઇંમુ (ચેરડી) ના મેત્રની જેમ અને ખજાના વાડાની જેમ પ્રથમ મનોહર થઇને પાછળથી અમનોહર થઇશ તહીં જેમકે ઉદ્યાન પ્રથમ નીકુ હોય ત્યારે પત્ર, પુષ્પ અને ફૂલથી ભરપુર હોઇને રમણીય દેખાય છે અને તેજ ઉદ્યાન સૂકાય જાય ત્યારે પત્ર, પુષ્પ અને ફૂલરહિત હોવાથી અરમણીય લાગે છે નાટક શાળા પણ જીન, નૃત્ય, વાજી નના રાજ તથા હાસ્યવિવાસાદિકથી સહિત હોય ત્યારે રમણીય લાગે છે, અને તે રહિત હોય ત્યારે અરમણીય લાગે છે ઇંતુના ક્ષેત્રમા જ્યાં સુધી ઇંતુઓ ખવાતી હોય, ખીજાને દેવાતી હોય અને ખીલાની હોય ત્યાં સુધી તે ક્ષેત્ર રમણીય લાગે છે, અને ઇંતુને અભાવે તેજ મેત્ર અરમણીય લાગે છે તથા ધાન્યનું ખજી પણ જ્યારે તેમા ધાન્યના કુંડા ન ખાતા હોય, મસગા તા હોય, ઉપવ્રાતા હોય, તેમાથી અનાજ દેવાતું હોય અને ખવાતું હોય ત્યારે તે ગમણીય લાગે છે, અને તેમાથી ધાન્ય વિગેરે સર્વ લઇ લીધા પત્રી તેજ ખજી અરમણીય લાગે છે એજ પ્રમાણે તું અત્યા ર સુધી ગાન્યનું પાલન કરવાથી તથા મર્વને આજીવિકા આપવાથી રમણીય છે, અને હવે પત્રી તું રાજ્ય ઉપર પણ મોહરહિત થઇને કેન્દ્રલાકની આજીવિનો નાશ કરવાથી તથા દાનશાળાદિક બંધ કરવાથી અરમણીય થઇશ તહીં ” આ પ્રમાણે શુરએ કહ્યું ત્યારે રાજા બોલે કે—“હે સ્વામી ! મારા કેકય દેશના સાત હજાર ગામો છે તેની ઉપજના તું ચાર ભાગ કરે છું તેમા એક ભાગ હુમ્ની, અથ વિગેરે મૈન્યના નિર્વાહ માટે રાખું છું, બીજો ભાગ લોકારમા નિધાન રૂપ

રાખુ ૧૩, ત્રીજો ભાગ અત પુરના લોકોની આશુવિકા માટે
 રાખુ ૧૩, અને ચાથો ભાગ દાનશાળામાં આપુ ૧૩ તે દાન
 શાળામાં અતિથિઓ, પચિસે, મુનિઓ અને પ્રાઠ્યાદિક મિત્રોને
 અન્નદાન અપાશે ” આ પ્રમાણે કહીને રાજા ઉત્તમ શ્રમણોપાસક
 (યાવક) થયો પછી સૂઝિને પાંચે તે પોતા ૧૧ નગરીમાં ગયો
 પૌષ્ઠ અને ઉપવાસ વિગેરે યાવકના સંસ્કૃત્યોવડે આત્માને પવિત્ર
 કરતો તે રાજા કાળને નિર્મમન કરવા લાગ્યો આચાર્ય મહારાજે
 પણ પોતાના અભિનંદ મુખી (એક માસ મુખી) ત્યા રહીને ખડી
 વિહાર કયો ત્યારપછી રાજા રાજ્યનું પાલન કરતો હતો તો પણ
 વિષયો થકી પરામુખ થયો, તેથી શૌરીકાતા નામની તેની પદ
 રાણીને તે અનિદ થયો તેણીએ પોતાના શૌરીકાતા નામના પુત્રને
 બ્રાહ્મણીને કહ્યું કે—“ હે પુત્ર ! તારા પિતા રાજ્યને ધૃત્યતા નથી,
 તેથી તુ તેને હાળીને નિવૃત્તમુખ બોલ ” તેણીનું ને વચન તેણે
 અંગીકાર કર્યું નહીં, ત્યારે તેણીએ વિચાર કયો કે—“ જો આ
 પુત્ર ! આ માટે રજ્યનું વચન તેના પિતાને કહેશે તો માગે
 અનર્થ થશે ” આમ વિચારીને તે રાણીએ પતિને મારવા માટે
 તેના સોજનમાં વિદાનામુ તે વિષના વિકાચથી શરીરમાં અત્યંત
 વેદના થયા છતાં પણ તથા તેણીને અપરાધ જાણવામાં આવ્યા
 છતાં પણ રાજાએ તેણીના ઉપર વેશ માત્ર પણ ક્રોધ કયો નહોતો
 પછી રાજા આચાર્યને વેદના કરી, પચપચ્છેમાંનું સ્મરણ કરી, સર્વ
 છવોને ખમાવી તથા સજા પામી પ્રત્યાખ્યાન (અનશન) કરી
 સમાધિથી મરણ પામી સૌવર્ભ દંવલોકમાં મુરોબ નામના વિમાનમાં
 ચાર પાંચેપમના આયુધવાળો દેવ ઉપત્ત થયો

આ પ્રમાણે જાગવાનું વચન સાંભળીને ગોતમ મણુધરે
 દરીથી પૂછ્યું કે—“ હે જાગવાન ! આ દેવ સ્વર્ગથી ચલીને ક્યા
 ઉત્પન્ન થશે ? ” જાગવાન ગોત્થા—“ આ દેવ સ્વર્ગથી ચલી, મહા
 વિદેહ રત્રમાં શ્રેણીનો પુત્ર થઈ, પ્રત્યક્ષા લેશે અને અનુક્રમે કેવળ
 જ્ઞાનને પામીને સિદ્ધિવધને વરશે તેથી સર્વ હુ જોનો અત
 ડરશે-પાન પામશે ” આ પ્રમાણે આચાર્યના અદા મા મુજુ ઉપર
 શ્રી કેળીકુમાર અને પ્રદેશી રાજાની કથા કહી એ પીને અદારમે
 મુજુ પૂર્ણ થયો ૧૮

નાના પ્રકારના દેશોની ભાષાને જે જાણે, તે નાનાવિધ દેશ ભાષાજ્ઞ કહેવાય છે. આચાર્યને જિન જિન દેશોમાં વિચરવું પડે છે, તેથી તેઓ જે તે તે દેશની ભાષા જાણવામાં નિપુણ હોય, તો તે તે દેશના લોકોને તે તે ભાષાએ કરીને પ્રતિજ્ઞા આપવા સમર્થ થઈ શકે છે. અન્યથા થઈ શકતા નથી. આ ઓગાંશીશમો શુદ્ધ કલ્પો ૧૯.

‘ પચચિહે આચારે જુતો ’—આચાર્ય પાંચ પ્રકારના આચારે કરીને યુક્ત હોવા જોઈએ. તે પાંચ આચાર આ પ્રમાણે—જ્ઞાનના આચાર કરીને યુક્ત હોય છે તેથી નતિ, યુગ, અવધિ, મન પર્યાય અને કેવળ આ પાંચ જ્ઞાનમાંથી જે સહજે તે કાંઈ પણ એક જે વિગેરે જ્ઞાનવડે યુક્ત હોવા જોઈએ અને જ્ઞાન મળ્યાથી કાળે વિનય પૂર્વક કરવો. ઇત્યાદી આચારને પાલણ કરવાવાળા જે વીંશમો શુદ્ધ કલ્પો ૨૦.

દર્શનાચાર યુક્ત—દર્શનના આચારે કરીને યુક્ત અર્હી દર્શન જોઈએ સમ્યક્ત્વ-તત્ત્વને વિષે શ્રદ્ધાન જાણવું તેથી આચાર્ય સમક્ષિતના આચારવડે યુક્ત હોવા જોઈએ એ એકવીંશમો શુદ્ધ ૨૧.

ચારિત્રાચાર યુક્ત—ચારિત્ર ઉપ આચારે કરીને યુક્ત હોવા જોઈએ તે બાવીંશમો શુદ્ધ ૨૨.

તપ આચાર યુક્ત—તપ રૂપી આચાર કરીને યુક્ત હોવા જોઈએ એ મેવીંશમો શુદ્ધ ૨૩.

વીર્યાચાર યુક્ત—વીર્ય જોઈએ મન, વચન અને પ્રયાનુ બાળ તેનું જે આચરણ કરવું તે વીર્યાચાર કહેવાય છે, તે વીર્યાચારે કરીને યુક્ત હોવા જોઈએ એ બેવીંશમો શુદ્ધ ૨૪.

સૂત્રાર્થ તદુભયવિધિજ્ઞ—સૂત્ર, નર્થ અને તે બંનેને જાણવું જાણાવવું તથા તેનો ઉપદેશ આપવો તે રૂપ વિધિને જાણનાર હોવા જોઈએ એ પંજીશમો શુદ્ધ ૨૫.

આહરણ હેતુ ઉપનયનવનિપુણ—આહરણ જોઈએ દૃષ્ટાત, તથા હેતુ, ઉપનયન અને નય આ ચારને વિષે નિપુણ હોવા જોઈએ એ બેવીંશમો શુદ્ધ ૨૬.

કે આહરણ્ય નિપુણ ૧, હેતુ નિપુણ ૨, ઉપનય નિપુણ ૩ અને નય નિપુણ ૪ આ ચાર ગુણો છે તેમની અનુક્રમે આખ્યા આ પ્રમાણે છે—
 આહરણ્ય એટલે દષ્ટાત, તે સિદ્ધાંતની પદ્ધતિથી “જ્ઞાત” એવે નામે કહેવાય છે તે વિષે સ્થાનાગ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે—“ જનવિદ્યે જાતે પત્રત્તે ત જહા-આહરણ્ય? આહરણ્યતદેસે ૨ આહરણ્યતદેસે ૩ ઉવચ્ચાસોચણ ” આ આલાવાની બાજબી આ પ્રમાણે છે—પ્રયોગમાં રહેલો અર્થ જેનાથી જણાય તે જ્ઞાત એટલે દષ્ટાત કહેવાય છે તે ચાર પ્રમાણ છે તે આ પ્રમાણે—આહરણ્ય ૧, આહરણ્ય તદેશ ૨, આહરણ્ય તદાપ ૩, ઉપન્યાસોપનય ૪ તેમાં પ્રથમ આહરણ્ય એટલે શું ? તે કહે છે—પ્રયોગમાં રહેલો અર્થ જેનાવડે આહરણ્ય કરાય એટલે જણાય તે આહરણ્ય કહેવાય છે એટલે કે પ્રયોગમાં જેટલો અર્થ હોય, તેટલો મર્મ અથ જમા મળી શકતો હોય તે આહરણ્ય કહેવાય છે અર્થાત્ આહરણ્ય એટલે પૂર્ણ દષ્ટાત જેમકે—“પાપ દુ ખને માટે થાય છે બ્રહ્મહત્ત ચક્રીની જેમ ” આ પ્રયોગમાં સર્વ પ્રકારના પાપને દુ ખનું કાઢ્યું કહ્યું ત બ્રહ્મહત્ત ચક્રીને વિષે સવ થા પ્રકારે જોયું છે માટે આ (બ્રહ્મહત્ત) દષ્ટાત આહરણ્ય કહેવાય છે ૧ હવે આહરણ્યતદેશનો શું અર્થ ? તે કહે છે—જે પ્રયોગમાં દષ્ટાતનો કોઈ એક દેશ-ભાગ સદેશ હોય છે, તે દેશને આશીને આહરણ્યપણું—દષ્ટાત પામે દેખાડવામાં આવે, તો તે આહરણ્યતદેશ કહેવાય છે જેમકે—
 “ આ શ્રીનુ મુખ ચ દ્ર જેવું છે ” આ પ્રયોગમાં મુખને નૌમ્યતા ગુણ વર્ણવ્યો છે પરંતુ આખા મુખનું વર્ણન કરવાનું નથી તેથી ટરીને ચ દ્રની સૌમ્યાતારૂપ એક દેશની જ અહીં ઉપમા આપેલી છે પરંતુ મુખ ઉપર રહેલા નેત્ર, નાસિકા વિગેરે અવયવો ચ દ્રને વિષે સંભવતા નથી તેમજ ચ દ્રનાં અંદર રહેતું ઝલકપણું પણ મુખને વિષે સંભવતું નથી પરંતુ એક નૌમ્યતાગુણ જ માત્ર અહીં ચ દ્રના દષ્ટાતથી ઉપમા અપાય છે આ બીજો દષ્ટાતનો પ્રકાર કહ્યો ૨ આહરણ્યતદાપ—જ પ્રયોગમાં જ કાંઈ સાધ્ય હોય અને જ કાંઈ સાધન હોય તે બન્ને દષ્ટાતમાં દોષ ક્ષેપ હોય એટલે કે દષ્ટાત જ હોય તે સાધ્ય કે સાધનમાં વર્તેલું જ ન હોય, તે આહરણ્યતદોષ કહેવાય છે જેમકે કાંઈ મૂર્ખા મીઠાસકે આ પ્રમાણે પ્રયોગ કર્યો—

“ શબ્દ નિત્ય છે, અમૂર્ત છે માટે, ઘટની જેમ ” અહીં શબ્દને વિષે નિત્યપણું સાધ્ય છે, અને અમૂર્ત પણ એ સાધન છે તે બંને (સાધ્ય અને સાધન-નિત્યપણું અમૂર્તપણું) ઘટ રૂપી દૃષ્ટાન્તમાં સ્પષ્ટ થાય છે નથી કારણ કે ઘટમાં અનિત્યપણું રહેતું છે તેથી સાધ્ય વિરૂદ્ધ છે, અને ઘટમાં મૂર્તપણું રહેતું હોવાથી સાધન વિરૂદ્ધ છે તેથી આ આહરણ્યતદ્વોષ કહેવાય છે અથવા તો દૃષ્ટાન્તમાં અસંભવ વચન બોલવું તે પણ આહરણ્યતદ્વોષ કહેવાય છે જમક કોઈ માણસ નિયમ લેતા આ પ્રમાણે બોલે કે—“ હું સર્વથા પ્રકારે મપાવાદનો ત્યાગ કરું છું શુરના મસ્તકનો ઉદ્ભવની જેમ ” આ પ્રયોગમાં એ કે શુરના મસ્તકનો ઉદ્ભવ સર્વથા પ્રકારે ત્યાગ કરવા લાયકજ છે, તો પણ આવું દૃષ્ટાન્ત સમાધાન બોલવું અયોગ્યજ છે તેથી આ પણ આહરણ્ય તદ્વોષજ કહેવાય છે અથવા જે દૃષ્ટાન્તમાં સાધ્ય સ્પષ્ટ થાય, પરંતુ તેમાં બીજો દોષ ઉત્પન્ન થતો હોય તો તે પણ આહરણ્ય તદ્વોષજ કહેવાય છે જેમ કોઈએ આ પ્રમાણે પ્રયોગ કર્યો— “ પુણ્યના કાર્યમાં અધિક અધિક પ્રયત્ન કરવો, અધિક અધિક પુણ્યનું ઘણું છે માટે ” જેમકે નારદીય પુરાણમાં કહ્યું છે કે—

“ વર કૃપશતાઢાપી, વર ગ્રાપીશતાત્નતુ ।

વર વ્રતશતાત્પુત્રઃ, સત્ય પુત્રશતાદરમ્ ॥ ”

“ મો દુષ્ટા કરાવવા કરતા એક વાવ કરાવવી સારી છે, સો વાવો કરાવવી તે કરતા એક વ્રત કરવો સારો છે, સો વ્રતો કર્યા કરતા એક પુત્ર ઉત્પન્ન કરવા સારો છે, અને સો પુત્ર ઉત્પન્ન કરવા કરતા સત્ય બોલવું, તે સારું છે ”

અહીં સત્યને પુણ્યનું ઘણું કહેવું તે યોગ્ય છે, પરંતુ કૃપા, વાવ વિગેરે તો મમારના કારણે હોવાથી દોષનો મહત્ત્વ છે તેથી આ પણ આહરણ્યતદ્વોષજ કહેવાય છે અથવા કોઈ બુદ્ધિમાન બોલે કે—“ આ જગત કોઈનું બનાવેલું છે વિશેષ પ્રકારના સંનિવેશ વાળું છે માટે જેમ જેમ ધર્મનો કર્તા કુભાર છે, તેમ જગતનો પણ કર્તા કોઈ હોવો જોઈએ અને તેથી તેનો કર્તા જે છે તે ધર્મરજ છે ” આ પ્રયોગમાં ઘટનો કર્તા કુભાર જ્યોત્ સ્વાત-દૃષ્ટાન્ત છે તે

કુશાર અનીશ્વર છે (ઇશ્વર નથી) તેથી આ દષ્ટાંતે કરીને જગતના કર્તાપણે દર્શના કરેલા ઇશ્વરનું પણ અનીશ્વર પણ જ સિદ્ધ થયું તેથી આ પણ આહરણપદોપજા કહેવાય છે આ સર્વ ત્રીજા ભેદમાં તાણવા કે હવે ઉપન્યાસોપનય નામનો ચોથો ભેદ કહે છે પોતાનો મત સ્થાપન (પ્રસિદ્ધ) કરવા માટે દષ્ટાંત રૂપે જે વસ્તુ સ્થાપન કરી (કહી) હોય, તેજ દષ્ટાંતમાં તેના જ મતને જાહેર કરનારો કોઈ એક ધર્મ (ગુણ) કે જે તે દષ્ટાંતમાં જ રહેલો હોય તેને સ્થાપન કરવામાં આવે, તો તે ઉપન્યાસોપનય કહેવાય છે જેમકે—“ આત્મા અકર્તા કે અમૂર્ત છે માટે આકાશની જેમ ” આ પ્રમાણે સામ્યમતવાળાએ પોતાનો મત સ્થાપન કર્યો તે ઉપર કોઈ કહે છે કે—આકાશ અભોક્તા પણ છે, તેથી આત્માને અભોક્તા પણ માનવો પડશે, અને તેમ માનવું સામ્યતા મતને અનિષ્ટ છે કેમકે તેઓ આત્માને ભોક્તા તો માને છે અથવા કોઈએ જે પ્રયોગ કહ્યો હોય, તેમાંજ કોઈ બીજો પ્રશ્ન કરે ત્યારે તેને તેજ ઉત્તર આપે, તો તે પણ ઉપન્યાસોપનય કહેવાય છે જેમકે—“ જે જોએ સર્વ સંજનો ત્યાગ કર્યો હોય, તેઓ વસ્ત્ર-પાનાદિકનો સંબંધ કરતા નથી ન્યબદ્ધે સ્વામી વિગેરેની જેમ ” આ પ્રમાણે કોઈએ કહ્યું, તેને બીજા કોઈએ પ્રશ્ન કર્યો કે—“ તેઓ કુદી વિગેરે તાંત્રી શ્રદ્ધા કરે કે નહીં ? ” આવો પ્રશ્ન કરનારને “ સંબંધ કરતા નથી ” એજ ઉત્તર આપવાનો છે તેથી આ પણ ઉપન્યાસોપનય કહેવાય છે આ પ્રમાણે દષ્ટાંતનો ચોથો ભેદ પૂર્ણ થયો ૪

હવે આ ઉપર કહેલા દષ્ટાંતના ચાર ભેદના પ્રતિભેદો કહેના માટે સ્થાનાગસૂત્રમાં આ પ્રમાણે કહ્યું છે—“ આદ્યારણે ચતુર્વિદ્ પદ્ધતે ત જઠાયગતે ૧ ઉવાતે ૨ ઠવચ્ચક્રમે ૩ પદ્મપદ્મત્રિ-રાસી ૪ ” આ આલોચનાથી વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે અહીં સમુદાય રૂપે થયેલા દષ્ટાંતને આહરણ કહે છે, તે ચાર પ્રકારના છે અપાય ૧, ઉપાય ૨, સ્થાપના ઈર્ષ કે અને પ્રત્યુત્પત્તિ વિનાશી ૪ તેમાં અપાય એટલે શું ? તે કહે છે અપાય એટલે અનર્થ તે અપાયને સુખ્યપણે બધા દેખાડવામાં આવે તે અપાયરૂપ દષ્ટાંત કહેવાય

છે તેના પશ્ચુ આર પ્રકાર છે દ્રવ્યાપાય ૧, ક્ષેત્રાપાય ૨, કાલાપાય ૩ અને ભાવાપાય ૪ તેમા જે પ્રયોગમા દ્ર વને જ અનર્થરૂપે દૃષ્ટાત તરીકે કહેવામા આવે, તે દ્રવ્યાપાય કહેવાય છે તેનો પ્રયોગ આ પ્રમાણે “દ્રવ્યાપાય ત્યાગ કરવા લાયક છે અનર્થનું કારણ છે માટે જે વણિક ભાઈઓની જેમ અહીં જે વણિક ભાઈઓ પી કયા આ પ્રમાણે-

કોઈ જે વણિક ભાઈઓ પરદેશ જઈ ધન ઉપાર્જન કરી પોતાના ઘર તરફ આ યા પોતાના મામની સમીપે આવતા માર્ગમા એક સુવર્ણની ભરેલી વાસળી તેઓને હાથ લાગી તેના લોભથી તે બન્નેના મનમા એક બીજાને મારવાનો અધ્યવસાય થયેલ તેથી તે બન્નેએ પોતપોતાના મનમા વિચાર કર્યો કે “જન્મથી આર બીને અમેને પરસ્પર અત્યંત પ્રેમ છે, તેમા જે આ દુષ્ટ અધ્યવસાય ઉત્પન્ન થયો, તેનું કારણ આ દુષ્ટ દ્રવ્યજ છે તેથી કરીને આ દુષ્ટ વાસળીનો જ ત્યાગ કરવો યોગ્ય છે” આ પ્રમાણે વિચારીને તે બન્નેએ પોતાના નગરની સમીપના દ્રહમાજ તે વાસળી નાખી લીધી તે વાસળીને કોઈ મત્સ્ય ગળી ગયો પછી બન્ને ભાઈઓ ઘર આવ્યા માતાના ચરણમા નમસ્કાર કર્યો તેમને એક બેઠેન હાલી તે તેમને મારે લોજન તૈયાર કરવા સાડ નગરમા શાક લેવા ગઈ તે વખતે કોઈ ધીવર (મચ્છીમાર) પાસેથી તે જ વાસળીવાળા મત્સ્યને લીધો પછી ઘેર આવીને તેણી છરીવટે તે મત્સ્યને કાપવા લાગી તેવામા તેના ઉદરમાથી તે સુવર્ણની વાસળી નીકળી તે વાસળીને તેણી પોતાના કથુકમા છુપાવવા લાગી તે તેણીની માતાએ તેણીને જોઈ તેથી “હો વત્સા ! શુ સતાડે છે ?” એમ માતાએ કહીને તેણીના કથુકમા હાથ નાખ્યો એટલે તરતજ તે બેઠેને માતાને છરીવટે મર્મસ્થાનમા વીધી તેથી માતા તત્કાળ મરણ પામી તે જોઈ ભયખીત થયેલી બેઠેને તે વાસળી ભાઈઓને દેખાડી તે જોઈને ભાઈઓએ વિચાર કર્યો કે-“અહો ! દ્રવ્ય અનર્થનું મૂળજ છે” આ પ્રમાણે સંસારથી ઉદ્વેગ પામીને તે બન્નેએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી અનુક્રમે તેઓ ચારિત્રનું પાલન કરી સદ્ગુણિ પામ્યા આ પહેલું દ્રવ્યાપાય ૩૫ આહરણ કહેવાય છે

હવે જે ક્ષેત્રમા અપાયનો-અનર્થનો સંભવ હોય, તે બીજું

ક્ષેત્રપાય નામનું આહરણ કહેવાય છે તેનો પ્રયોગ આ રીતે—“ક્ષેત્ર પાય ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે હું ખતું મૂળ (કારણ) છે માટે યાદવોને મથુરાના ત્યાગની જેમ ” અહીં આ પ્રમાણે કથા છે—શ્રીકૃષ્ણે ૪ સને મારી નાખ્યો, ત્યારે પ્રતિવાસુદેવ જરાસંધ તેના પર અત્યંત ક્રોધાય માન થયો તેથી તેના રાજગૃહ નગરની પાને રહેલી મથુરા નગરીમા રહી શકાયે નહીં એમ જાણીને અનર્થના કારણ રૂપ મથુરાનો ત્યાગ કરીને યાદવો બીજી દિશામા ગયા એ બીજી ક્ષેત્રપાય આહરણ થયું

હવે જે કાલે અપાયનો સંભવ હોય, તે કાલાપાય નામનું ત્રીજું આહરણ કહેવાય છે તેનો પ્રયોગ આ પ્રમાણે—“બુદ્ધિમાન માણસે અપાયવાળા કાળનો ત્યાગ કરવા ચત્ન કરવો જોઈએ દ્વેષા ધનની જેમ ” અહીં તેની કથા આ પ્રમાણે છે—એકદા શ્રીકૃષ્ણે નેમિનાથ સ્વામીને પૂછ્યું કે “આ દ્વારકા નગરી કેટલી કાળ રહેશે ? ” ત્યારે નેમિનાથ જો યા કે—“આજથી બાર વર્ષને અંતે મહિરાથી અધ થયેલા યદુકુમારોએ ઉપદ્રવિત કરેલો દ્વેષાયન નામનો તાપસ દ્વારકાને બાગી નાખશે ” તે સાંભળીને બાર વર્ષનો કાળ અપાય રૂપ જાણીને દ્વેષાયન તાપસ દ્વારકામાંથી નીકળી ઉત્તરાપથમા બ્રમણ ઠરી છેવટ પૈવતક ગિરિની શુક્રમા આવીને રહ્યો આ ત્રીજું અપાય રૂપ કાળનું આહરણ કહેવાય છે

હવે જે કાલમા અપાયનો સંભવ હોય તે ચોથું બાવાપાય નામનું આહરણ કહેવાય છે તેનો પ્રયોગ આ પ્રમાણે—“બાવાપાય નો ત્યાગ કરવો જોઈએ મહા નાગની જેમ અથવા નાગદત્ત કુલકની જેમ ” તેની કથા આ પ્રમાણે—કોઈક સાધુ કોઈ ગામમા કુલક સાધુ સહિત ભિક્ષાને માટે બ્રમણ કરતા હતા તે વખતે વર્ષાકાળને લીધે ઉત્તન થયેલી એક દેડકી તે સાધુને પગતળે આવવાથી મરી ગઈ તે કુલકે પણ જોઈ ત્યારપછી ઉપાગ્રયે આવીને શુરૂએ ઇર્ષ્યાપિદિકી પડિ કમવા માડી, તે વખતે તે કુલકે તે દેડકીની આલોચના સંભારી. તે કુલકના વચનને શુરૂએ સાંભળ્યા છતાં અસાંભળ્યું કર્યું ફરીથી આવશ્યકને વખતે પણ કુલકે મરેલી દેડકીને સંભારી આપી તેથી રાષ પામીને શુરૂ તેને મારવા માટે રાત્રીમાજ ઉભો થઈને જાય છે, તેવામા એક સ્ત્રી સાથે અત્યંત અફળાઈને મરણ પામી જ્યેષ્ઠિથી

દેવતા ઉપાસક થયો ત્યાંથી ચાલીને દરિયા તરફ ગયો ત્યાં કાંઈક
 નિમિત્ત મળવાથી તેને જાતિ સ્મરણ થયું અને સાધુના ભવમા
 ક્રોધ થયો હતો તેનું ક્ષમા મળ્યું તે જાણ્યું, તેથી વૈરાગ્ય પામી
 અનન્ય પ્રવૃત્તિ કરી બિલકાળ સત્યાઈ રહ્યો આ અવસરે તે
 દેશના રાજાનો કુમાર સર્પદશને લીધે મરણ પામ્યો તેથી
 ક્રોધ પામેલા રાજાએ ગાડગીઓને આજ્ઞા આપી કે— “ જે કોઈ
 આને સર્પ હોય, તે સર્પને પગીને મારી નાખો ” તે ઉપરથી
 કોઈક ગાડગી આ અનન્ય બ્રહ્મ કરનાર પાગને મત્રના બગથી
 બિલકાથી બહાર કાઢવા લાગ્યો તે વખતે તે સર્પ વિચાર
 કર્યો કે જો હું બહાર નીકળીશ તો મારી દરિયા આ ગાડગી બગીને
 મરણ પામશે તેથી તે પૂછડાના બાગથી બહાર નીકળવા લાગ્યો
 તેના ગાડગીએ દુકડે દુકડા કરી નાખ્યા તો પણ તેણે સમાધિનો
 ભય કર્યો નહીં આ એક ભાવાપાય નામનું આહરણ હતું ત્યાર
 પછી તે સર્પ પણ મરીને દત્ત નામના રાજાનો પુત્ર થયો તેણે
 બાળ્યાવસ્થામાં શિક્ષા બ્રહ્મ કરી તે નાગદત્ત નામનો કુલક
 નિર્ગમ્યના ભવમાથી આવેલા હોવાથી અત્યંત દુષ્ટાત્મ થયો, તેથી
 સૂર્યનો ઉદય થાય ત્યાંથી પ્રારબ્ધને સૂર્યાસ્ત પર્વત જોજન કર્યા
 કરતો હતો તેથી તે તોકમા કૂરંગ નામે પ્રસિદ્ધ થયો તે એકદા
 ચાર મામળા ઉપવાસ કરનારા ચાર સાધુઓની સાથે કોઈક ગામમા
 એમામ્ન રહ્યો ત્યાં તે હંમેશા આહાર લાવીને તે વાતુર્માસ ઉપવાસી
 સાધુઓને નિમનજી કરતો હતો એકદા તેઓ ક્રોધથી તેના આહારમા
 યુક્ત્ય તો પણ ક્રોધથી ભાવાપાયનો નાશ કરનારા આ કૂરંગુએ
 તેમના યુક્તને અમૃત સમાન ગાળી આહાર કરવા માડ્યો તે અવસરે
 તેના શુભથી વશ થયેલી શાસનદેવીએ તે વાતુર્માસ ઉપવાસી
 સાધુઓને પ્રતિબોધ કરવા માટે ત્યાં આવીને તેઓને પૂછ્યું કે—
 “ નાગદત્ત સાધુ કયા છે ? હું તેને વાદવા આવી છું ” ત્યારે તેઓ
 બોલ્યા કે—“ હે ભદ્રે ! તે તારે ચોગ્ય સાધુ ખાવા બેઠો છે ત્યાં
 જઈને તેને વાદ ” તે શાબગીને શાસન દેવીએ ત્યાં જઈ તેને વાદના
 કરી તે વખતે સર્વ ભાવાપાયને વર્જનારા તેણે કષ્ટક ધેળીપર
 આડક મઠ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું, દેવોએ તેનો કેવળી મહિમા કર્યો

તે જાણીને આ ચાંચે સાધુ તેને જમાવી કેવળજ્ઞાનને પામ્યા આ બીજી બાવાપાય નામનું આહરણ થયું આ ગીતે ચાર પ્રકારનું અપાય આહરણ સમાપ્ત થયું ૧

હવે બીજા ઉપાય આહરણની વ્યાખ્યા કરે છે તેમા પ્રથમ ઉપાય આહરણ એટલે શું ? તે કહે છે—ઉપાયવડે જે અર્થ સાધવા લાયક હોય તે ઉપેય કહેવાય છે તે પણ દ્રવ્ય, ચેત્ર, કાળ અને ભાવ એમ ચાર પ્રકારનો છે તેમા જે સાધન હોય તે ઉપાય કહેવાય છે તે ઉપાયજ આહરણ એટલે દૃષ્ટાંત હોય તો તે ઉપાય આહરણ કહેવાય છે તેમા પ્રથમ દ્રવ્યોપાય આહરણને વિષે આ પ્રમાણે પ્રયોગ કહેવો—“ સુવર્ણાદિક દ્રવ્ય રસાયણાદિક ઉપાયવડે સાધવા લાયક છે ધાતુવાદની સિદ્ધિની જેમ. ” અહીં સુવર્ણરૂપી દ્રવ્ય સાધવાલાયક છે, તેમા ધાતુવાદની સિદ્ધિએ ઉદાહરણ છે, એજ પ્રમાણે દ્રવ્યોપાયના બીજા ઉદાહરણે પણ બાલુવા તથા ચેત્રરૂપ સાધ્યને વિષે ઉપાય રૂપ ઉદાહરણ જે કહેવું, તે ચેત્રોપાય ઉદાહરણ કહેવાય છે જેમકે—ક્ષેત્રને ખેડવા માટે હાથ, બળદ વિગેરે સામગ્રી ભેગ્યે તો તેજ આહરણ હોવાથી તે ક્ષેત્રોપાય આહરણ કહેવાય છે તથા કાળને બાલુવા માટે જગદગીઝ અને શુદ્ધિયા વિગેરે ઉપાય છે તેથી તેજ આહરણ હોવાથી ત્રાયોપાય આહરણ કહેવાય છે તથા અન્ય પુરુષના મનને અભિપ્રાય બાલુવામા જે કાંઈ ઉપાય હોય, તે બાયોપાય આહરણ કહેવાય છે અભય દુમારે કહેવી મોટી કુમારિકાની ન્યાની જેમ તે તથા આ પ્રમાણે—

રાજગૃહ નગરમા શ્રેષ્ઠિક રાજ્ય રાજ્ય કંઠા હતા તે રાજાના સમકિતની પરીક્ષા કરવાથી તુષ્ઠમાન થયેલા એક દેવે તેની અવજ્ઞા રાપ્તિને માટે સર્વ ઋતુના કૃષ્ણોથી ચોક્ષતો એક આરામ કરી આપ્યો હતો તેમા નિરતર આમરૂળો પણ હતા હવે તે નગરમા કોઈ ગ્રહાગની સ્ત્રીને આમરૂળનો કાગ નહીં છતાં તેને તે ખાવાનો દોહડ ઉત્પન્ન થવાથી તેણીના પતિએ આકર્ષણી વિદ્યાના બળથી તે ઉદ્યાનમા થી આમરૂળો લઈને તેણીને દોહડ પૂર્ણ કર્યો ત્યાંપછી આમરૂળને કોઈ લઈ જાય છે એમ સમજાને જણાવ્યું તેનો ચાર ચોખી લાવવા અભયકુમારને આજ્ઞા

વિચાર કર્યો કે—“કોઈ આવશ્યક કાર્યને લીધે કોઈ પુરૂષે આવું સાહસ કર્યું છે અને તે પણ આની ચોરી કરનાર કોઈ નીચ કુળનો હોવો જોઈએ” આ પ્રમાણે વિચારીને તેણે તે ચોરનો બાવ બાંધવા માટે તેવા નીચ કુળના મનુષ્યોને એકઠા કરીને તેમની પાસે તેણે એક કથા કહી—એક મોટી ઉમરની ડબ્બા પોતાને ઇષ્ટવરની પ્રાપ્તિ થવા માટે કામ દેવની પૂજા કરવા હુ મેશ્ય એક આરામભાષી પુષ્પની ચોરી કરતી હતી હવે તે ઉગ્રાનપાતક હુ મેશ્ય સુદર પુષ્પોની ચોરી થની જાણીને એમ્હા ચોરને પકડવા માટે એક લતામહાપમા સવાઈને રથો પછી તે પુષ્પોને ચોરનારી કન્યાને તેણે પકડી લ્યારે તે બોલી કે—“હુ ઇષ્ટવરની પ્રાપ્તિને માટે કામદેવની પૂજા કરવા આ પુષ્પોને લઉં છું તેથી મને આ અપરાધને યોગ્ય દડા આપ” તે સાંભળીને તે બોલ્યો કે—“તારે પરબ્યા પછી તે જિવિગે પતિને જાગમ કર્યા પહેલાં મારી પાસે આવવું આજ તારો દડો યોગ્ય છે” તેણીએ પણ તેનું વચન અંગીકાર કર્યું ત્યારપછી કેટલેક કાળે તેણી અણીષ્ટ વરને પરણી તે વખતે રાત્રીએ તેણીએ પોતાના પતિને પોતાની કદેલી પ્રતિજ્ઞા નિવેદન કરી, તે સાંભળીને તેણીને સત્ય પ્રતિજ્ઞાવાળી જાણીને તુષ્ઠ થયેલા પતિએ આરામિક પાસે જવાની રજા આપી રાત્રિને સમયે તેણી આરામિક પાસે જતી માર્ગમા ચોરોએ પકડી તે વખતે આ સ્ત્રીએ પોતાની પ્રતિજ્ઞા સત્ય કરવા માટે પોતાના પતિની પણ આજ્ઞા મળી છે એ વાત કહી તે સાંભળીને ચોરોએ કહ્યું કે—“હે સ્ત્રી! આરામિકનો મનોરથ સફળ કરીને તારે અહીં આવવું” તેણીએ તે અંગીકાર કર્યું પત્રી ત્યાંથી આગળ ચાલતી તેણીને એક રાક્ષસે પકડી તેની પાસે પણ તેણીએ મત્ય વાત કહી તેથી પ્રસન્ન થયેલા રાક્ષસે પણ ચોરની જેમ કહીને તેણીને મુકી દીધી ત્યારપછી તે સ્ત્રી ઉપવનમા આરામિક પાસે ગઈ અને પોતાના પતિની આજ્ઞા, ચોરની અને રાક્ષસની આજ્ઞા મળી તે વાત નિવેદન કરી તે સાંભળીને “અહો! આ સ્ત્રીની કેવી સત્ય પ્રતિજ્ઞા છે?” એમ વિચારી આરામિક તુષ્ઠ માન થયો અને પોતાની જોડેન તરીકે તેણીને અંગીકાર કરી રાત્રી

આપી ત્યાંથી પાછા આવતા રાક્ષસે પણ તેણીની સત્ય પ્રતિજ્ઞાથી સતુહ થઇને તેણીને તેજ રીતે રબ્બ આપી તેજ પ્રમાણે ચારે પણ તેણીને રબ્બ આપી પત્રી પોતાને ગેર આવી પતિને સર્વ વાત કહી તે સાભળીને તે તેણીના ઉપર અત્યંત સતુહ થયો તેથી તેણી પતિને અત્યંત વધેલા થઇ આ પ્રમાણે સર્વ લોકોની પાસે કથા કરીને અભયકુમારે પૂછ્યું કે—“હે લોકો ! આ કથામા પતિ, ચાર, રાક્ષસ અને આરામિક એ ચારે માંથી કોણે વધારે દુષ્ટકર કર્યું કહેવાય ?” તે સાભળીને કોઇએ ભત્તરને કોઇએ રાક્ષસને અને કોઇએ આરામિકને દુષ્ટકર કરનાર કહ્યો અને આશ્ચર્યના ચારે તો ચારનેજ દુષ્ટકર કહ્યો તેથી તેનો ભાવ બાળીને અભયકુમારે ‘આજ ચાર છે’ એમ નિશ્ચય કરી તેને પકડ્યો આ ભાવોપાસનુ આહરણ થયું આ રીતે ચાર પ્રકારના ઉપાય આહરણની વ્યાખ્યા કહી ૨

હવે વ્રાજ સ્થાપના ક્રમ નામના આહરણની વ્યાખ્યા કરું છે—૧ સ્થાપન કરવું તે સ્થાપના કહેવાય છે તે સ્થાપનાનું જ કર્મ જોડતું કરવું તે સ્થાપના કર્મ કહેવાય છે જોડણે કે જે દ્રવ્ય તે કરીને પરમતત્ત્વ ખડન કરી પોતાનો મન સ્થાપન કરાય તે સ્થાપના કર્મ કહેવાય છે એમ મૂળપ્રતાગમા પુનરિણીનું દ્રવ્ય ત આપેલું છે તે સ્થાપના કર્મનું છે તે દ્રવ્ય આ પ્રમાણે—એવાવમા ઘણા કાલ સહિત જગ ભરતું હતું તેની મધ્યમા એક કમળ હતું તેને નીચે ઠરવા માટે ચાર દિશાઓથી ચાર પુરૂષો આ બધા તેઓ પોતપોતાની દિશા તરફથી વાવમાં પ્રવેશ કરી કમળ મહા જ કરવા માટે હાથને લાગે કરવા લાગ્યા પરંતુ કાલને લીધે તેઓ તેમા જુગી ગયા પછી કાઈ પાત્રમાં પુરૂષ ત્યાં આવ્યો તેણે વાવના કાલપર રહીનેજ તે કમળને પોતાની પાસે આવવા કહ્યું ત્યારે તેના અમોઘ વચનને લીધે તે કમળ કાઠા ઉપર રહેવા પુરૂષના હાથમા આવ્યું અને તે પુરૂષ તો કાલને અર્પણ કર્યા વિનાજ રહ્યો આ દ્રવ્યનો ઉપનય આ પ્રમાણે બાળવો—અહા કાલને સ્થાને વિાચે બાળવા કમળને ઠેકાણે રાજાદિક ભવ્ય પ્રાણી બાળવા ચાર પુરૂષો કલા તે પરતીર્થિક બાળવા પાત્રમાં પુરૂષ કહ્યો તે સાધુ બાળવો

તેનું અમોઘ વચન કહ્યું તે તેની ધર્મદેશના બાણવી વાવ કહી તે સસાર બાણનાં તેમાંથી ડમળને કાઢવું તે નિર્વાણ બાણનું અસ્થાપનાએ કરીને એમ જણાવ્યું કે—કાઢવની જેવા વિષયોમાં ખુબ ગયેલા પરતીયના આચાર્યો ડમળગરૂપી ભય પ્રાણીને પણ વાવરૂપે અસારમાંથી બહાર કાઢી શકતા નથી મોક્ષ પમાડી શકતા નથી અને સાધુ પમાડી શકે છે તેથી તેની ધર્મદેશના વડ ભવ્ય પ્રાણીને ઉદ્ધાર સ્થાપન કર્યો આ કનિષ્ઠ સ્થાપનાએ કરીને પણ પરમતત્ત્વ બંધન અને સ્વમતત્ત્વ સ્થાપન કર્યું તેથી તે સ્થાપના કર્મ કહેવાય છે તેજ ઉદ્ધારણ હોવાથી સ્થાપના કર્મ આહરણ થયું

અથવા પોતાના દોષનું આચ્છાદન કરવા માટે પોતાની છાવસ્તુની સ્થાપના કરવી, તે પણ સ્થાપન કર્મ કહેવાય છે જેમકે—કાંઈ એક અતિસારના વ્યાધિવાળા માણીએ રાજમાર્ગમાં જતા ત્યાગ મનોત્સર્ગ કર્યો પછી તે પોતાનો દોષ છુપાવવા માટે તે વિષા ઉપર પુષ્પનો ઢગલો કર્યો તે જોઈ લોકોએ તેને પૂછ્યું કે—‘આ શું ? ત્યારે તે જો પો કે—’ આ સ્થળે હિ ગુણિવ નામના દેવ પ્રગટ થયા છે તેની મે પુષ્પોવડે પૂજા કરી ’ આવું તેનું વચન સાંભળી અન્ય જનોએ પણ તે સ્થાનની પૂજા કરી તે દિવસથી તે સ્થાને હિ ગુણિવ નામના દેવની સ્થાપના થઈ આ પણ સ્થાપના કર્મ કહેવાય છે આ રીતે સ્થાપના કર્મ આહરણની બાજુમાં સંપૂર્ણ થઈ ગ

જે એક પ્રત્યુત્પન્ન વિનાશી નામનું આહરણ કહેવાય છે જ હાલ પ્રાપ્ત થયેલા કાર્યનો (અસત્કાર્યનો) નાશ કરે તે પ્રત્યુત્પન્ન વિનાશી કહેવાય છે જેમ કોઈક નગરમાં રાજાની કૃપા મેળવવા માટે કેટલાક ગાયકો આયા તેના ગાયનથી સતુષ્ઠ થયેલા રાજાએ તેમને રહેવા માટે એક શ્રેષ્ઠાના ઘરની પાસે ઉતારા આપ્યો, તે જાતી શ્રેષ્ઠીએ વિચાર્યું કે—‘આ લોકો અહીં પોતાના ગાયનનો અભ્યાસ કરશે, તેથી તેમના ગાયનથી આકર્ષાઈને ઘણા નટો, જાર પુરુષો અને રાજાએવડો અહીં આવ બંધ કરશે, તેથી અમારી વહુ દીકરીઓના શીખનો ભંગ થવાનો સંભવ છે ’ આ પ્રમાણે વિચારીને તે શ્રેષ્ઠીએ પોતાની કુળ દેવીનો જોત્તવ આરંભ્યો,

તેથી હમેશા ત્રણે સધ્યા સમયે તેની પૂજામાં પડ્મ વિગેરે વાછ ત્રેનો મોટો શબ્દ થવા લાગ્યો, તેથી આ ગાધર્વ લોકોને પોતાના સગીતનો વ્યાધાત થવા લાગ્યો, તે કારણને લીધે તેઓએ ઉદ્દેગ પામી, ને શબ્દ પાસે બીજો ઉતારો માગ્યો, અને અહ્વાથી નીકળી ગયા તેથી તે ગ્રેષ્ઠી નિશ્ચિત થયો આ પ્રમાણે ગ્રેષ્ઠીએ પ્રાપ્ત થયેલા ગાધર્વ કાર્યનો વિનાશ કર્યો, તેથી આ પ્રત્યુત્પન્ન વિનાશી નામનું ઉઠાહરણ થયું એજ પ્રમાણે શુરૂએ પણ કોઈ વસ્તુમાં હુબ્ધ થયેલા પોતાના શિષ્યને જાણીને પોતાની શક્તિથી તેમની અકાર્ય પ્રવૃત્તિ નું નિવારણ કર્યું, આ પ્રમાણે લોક અને પ્રતિલોક સહિત આહરણ ની વ્યાખ્યા સમાપ્ત થઈ ૧

હવે બીજા આહરણ તદ્દેશની વ્યાખ્યા કર છે — ને દષ્ટાતનો જે દેશ—એક ભાગ તે રૂપ જે આહરણ—ઉપનયનું સ્થાન, તે તદ્દેશ હરણ કહેવાય છે આ રીતે શબ્દની સિદ્ધિ કરીને પછી પ્રાકૃત હોવાને લીધે આહરણ શબ્દને પ્રથમ મૂક્યો તેથી આહરણ તદ્દેશ એવો શબ્દ થયો, તેના ચાર પ્રકાર છે તે વિષે શ્રીસ્થાનાગ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે—“ આહરણ તદ્દેશ ચતુર્વિધઃ પદ્મત્ત ત જહ્વા-અણુનિર્દિષ્ટ ૧ ઉચ્ચા ભમ - પુચ્છા ૨ જિન્માયતન ૩ । ” આ આલવાની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે — જે અનુશાસન કરવું તે અનુશાસ્તિ કહેવાય છે એટલે કે કોઈના સદ્ગુણનું કીર્તન કરવાથી પ્રશંસા કરવી તે તે રૂપી આહરણ એટલે ઉપનય, તે અનુશિષ્ટિ (અનુશાસ્તિ) આહરણ કહેવાય છે, તેનો પ્રયોગ આ પ્રમાણે—“ તેવુ જ કાર્ય કરવું, કે જે લોકોએ જ્ઞાપ્ત કરાય સુલદ્રાની જેમ ” તેની ડથા આ પ્રમાણે—

થ પા નગરીમાં સુલદ્રા નામની ગ્રેષ્ઠીની વહુ હતી એકદા કોઈ જિનકટિપ માધુ સુલદ્રાને ઘેર શિક્ષા લેવા આવ્યા તેના નેત્રમાં રમકણ પડેલ હોવાથી તેમણી પાણી ઝરતુ હતું તે જોઈને તેણીએ મુનિની સેવાને નિમિત્તે પોતાની છત્રા વડે તે રમકણ કાઢ્યો, કાઢતી વખતે જત્રેના મુખનો પરસ્પર અર્પણ થવાથી સુલદ્રાના કપાળનું તિલક - મુનિના કપાળમાં લાગ્યું તે બીજા લોકોના જ્ઞેવામાં આવવાથી તેણીની સમગ્ર લોકમાં નિંદા પ્રસરી ગઈ તેણીનું સઘળું

કુટુંબ ખેડયુક્ત થયું તેથી કરીને તેલીએ શાસન દેવીની આરાધના કરવા માટે કાયોત્સર્ગ કર્યો અહમને અતે તેણીના કલ કને દૂર કરવા માટે દેવીએ ચ પા નગરીના ચારે દરવાજા બંધ કર્યા અને પોતે આકાશમાં રહીને જોતી કે—“હિ લોકો ! કોણ સતી શ્રી ચાલણીને ક.ચુ મુતર બાધી તે વડે દૂવામાંથી પાણી ખેંચી તે પાણી દરવાજાના બારણાને છાટે તો દરવાજા ઓછરો ” આ પ્રમાણે વચન સાંભળીને રાજાએ નગરીમાં આઘાપણા કરાવી તે વખતે મુભદ્રાએ પોતાના શીંગના નિર્મળપણાને લીધે તે કાર્ય કરવાનું અગીકાર કર્યું અને તે તેજ પ્રમાણે કયું તે જળ છાટવાથી દરવાજાના કમાઠ ઉઠક્યા અને મુભદ્રાનું કલક દૂર થયું આવું ટુકર ગાય કરવાથી લોકોએ મુભદ્રાની સલાહ કરી એજ રીતે બીજાઓએ પણ સલાહના કાર્યમાં વલન કરવો અહીં માત્ર સલાહનીજ અપેક્ષા છે પરંતુ મુભદ્રાએ જવું હાર્યું કર્યું, તેવાજ કાર્યની જરૂર નથી આ દષ્ટાંતમાં લોકની પ્રથ સા રૂપ એક દેશનીજ ઉપમા આપવાની છે, તેથી આ અનુશાસ્ત્ર ૮૫ દેગાહરણ કહેવાય છે ૧

હવે ઉપાન ભ રૂપ આહરણ તંત્રની વ્યાખ્યા કરે ૮ —ઉપા લભ એટલે ઠપકો દેવો તે તેનેજ દષ્ટાંત રૂપે જ્યાં બતાવવામાં આવે, તે આહરણ તંત્રેષ ઉપાલભ કહેવાય છે અહીં આ પ્રમાણે પ્રયોગ છે —‘ કોઈ અપરાધમાં આધુઓને પણ ઠપકો અપાય છે અહન બાવાએ મૃગાવતીને આપ્યો તેમ ” તે કથા આ પ્રમાણે—

એકલા કોશાબી નગરીમાં મહાવીર સ્વામી સમવસર્યા તેને વાઢવા માટે ચક્ર અને મૂર્ચ પોતપોતાના વિમાન સહિત આવ્યા તેના ઉવોતને લીધે કાગલું ઝાન નહો ચપાથી લગવાનને વાઢવા આ વેલી સાધ્વીઓ સમવસરણમાં જોસી રહી, પછી તે સૂર્ય અને ચક્ર પોતાને સ્થાને ગયા, ત્યારે અધકાર વ્યાપી ગયો તે વખતે સાધ્વીઓ પોતાને ઉપામયે ગઈ ત્યારે મોટી સાધ્વી મૃગાવતીને અહના સાધ્વીએ ઉપાલભ દીધો કે—“તમે એટલ મહાગજની પુત્રી છો, શતાન્તીક રાક્ષની પત્ની છો, ઉદાયન રાજાની માતા છો તેથી તમારો રાત્રીને સમયે બહાર રહેવું અયોગ્ય છે ” તેનાર્થને પોતાનો અપરાધ અમાવત્રી

તે દેવગનાન પામી આ દષ્ટાતમા એક જાગને આશ્રીનેજ ઉપાલભ ।
મુખ્યપણ છે તેથી તે આહરણ તદ્દેશ ઉપાલભ કહેવાય છે ૨

હવે ત્રીજો પૃચ્છારૂપ આહરણ તદ્દેશની વ્યાખ્યા કરે છે—જ્યા
પ્રશ્નને વિષેજ ઉપનય હોય, તે પ્રશ્નરૂપ આહરણ તદ્દેશ કહેવાય છે
અહીં આ પ્રમાણે પ્રયોગ છે—“ સંદેહ થાય ત્યારે જ્ઞાનીને પૂછવું,
કૌણિક રાજાની જેમ ” તેની કથા આ પ્રમાણે—

એકદા એ પાનગરીમા સમવસરેલા મહાવીર સ્વામીને શ્રેણી
કના પુત્ર કૌણિક રાજાએ પૂછ્યું કે—“ હેસ્વામી ! કામભોગનો ત્યાગ
નહીં કરનારા ચક્રવર્તીઓની કેવી ગતિ થાય ? ” ભગવાન બોલ્યા કે
—“ તેઓની સાતમી નરકે ગતિ થાય ” કૌણિકે ફરીથી પૂછ્યું—“ મારી
કય ગતિ થશે ? ” સ્વામી બોલ્યા—“ તું છટ્ટી પૃથ્વીમા જઈશ ”
ફરીથી તેણે પૂછ્યું—“ મારી માતમી પૃથ્વીમા ગતિ કેમ નહિ
થાય ? ” ભગવાને કહ્યું—“ ચક્રવર્તી તો બારે થઈ ગયા છે તું કાંઈ
ચક્રવર્તી નથી ” ત્યારે તેણે પૂછ્યું—“ ચક્રવર્તીને જેટલી સમૃદ્ધિ
હોય, તેટલી મારે પણ છે તેથી હું કેમ ચક્રવર્તી નહીં ? ” ભગ
વાને કહ્યું—“ તારી પાસે નવ નિધિ તથા ચૌદ રત્નો નથી ” તે સાંભ
ળીને અત્યંત ગર્વ પામેલા કૌણિક કૃત્રિમ ચૌદ રત્નો ઝળાવી ઉત્તર
ભરતશ્વેત્રને સાધવા ચાલ્યો અને ખડપ્રપાત નામની શુક્લા દ્વારને
કૃત્રિમ દડવડે તાડન કર્યું તેથી ક્રોધ પામેલા કૃતમાળ નામના દેવે
અગ્નિ મૂંઝીને તેને બાળી નાખ્યો તે મરીને છટ્ટી પૃથ્વીમા નારણી
થયો આ દષ્ટાતમા માત્ર પ્રશ્નને વિષેજ ઉપનય છે પરંતુ સમ-
દષ્ટાતમા નથી તેથી આ પૃચ્છારૂપ આહરણ તદ્દેશ કહેવાય છે

હવે ચોથા નિશ્વાવચન રૂપ આહરણ તદ્દેશની વ્યાખ્યા કરે છે—
કોઈ એકનુજ નામ લઈને બીજાઓને પણ જે ઉપદેશ વચન સંભ
ળાવવું, તે નિશ્વાવચન કહેવાય છે તે નિશ્વાવચન જ્યાં દષ્ટાતરૂપે
હોય તે દષ્ટાતનો એક દેશ નિશ્વાવચન આહરણ તદ્દેશ કહેવાય છે
અહીં આ પ્રમાણે પ્રયોગ છે—“ ઉપદેશ દેવા સાધક કોઈ એક શિ
ષ્યને આશ્રીને સર્વ શિષ્યોને સંભળાવવું દૃઢપત્રિકા નામના અધ્ય-
યનની જેમ ” તે કથા આ પ્રમાણે—

શ્રીગોતમ ગણધરે અષ્ટાષ્ટ પર્વતપરથી ઉતરીને પાવ્યર્ષી તાપસોને પ્રતિજ્ઞાધ પમાડી દીધા આગી તેઓને કેવળજ્ઞાન થયેલુ જાણી પોતાને તે જ્ઞાન ન થવાથી મનમાં ખેદ પામ્યા તે વખતે શ્રીભગવાન મહાવીર સ્વામીએ ‘ચિરમુખાસિ ગોયમા’ “હે ગોતમ! તું ઘણા કાળનો પરિચિત છો” ઇત્યાદિ વચનોવડે સમાધિ પમાડી ત્યારપછી સર્વનો મોહ દૂર કરવાના હેતુથી ભગવાને એક ગોતમને ઉદ્દેશીને દુભપત્રિકા નામનુ અધ્યયન કરુ એજ પ્રમાણે સિદ્ધાતમા ઘણા નિશ્રાવચન કહેલા છે તેથી આ નિશ્રાવચન રૂપ આ હરણુ તદ્દેશ કહેવાય છે આ પ્રમાણે ચાર પ્રકારનો આહરણુ તદ્દેશ સમાપ્ત થયો ૨

હવે ત્રીજા આહરણુ તદ્દેશની વ્યાખ્યા કરે છે-તે દૃષ્ટાતનો જે દોષ, તેજ ન્યા આહરણુ એટલે ઉપનયનુ સ્થાન હોય, તે તદ્દેશ આહરણુ ગહેવાય છે અહીં પણ પ્રાકૃતને લીધે આહરણુ શબ્દ પ્રથમ મૂકવાથી આહરણુ તદ્દેશ એવો શબ્દ બને છે તે પણ ચાર પ્રકારનો છે તે વિષે શ્રીસ્થાનાગમા કહ્યું છે કે-“આહરણતદ્દેશો નિષ્કલ્પિતે પ દ્વત્તં તં જઘ્ના-ઋદ્ધમ્મજુત્તે ૧ પદ્ધિ-નેમ્ ૨ અત્તોચનીય ૩ કુરુચનીય ૪ આ આલાવાની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે-આહરણુ તદ્દેશ ચાર પ્રકાર છે-અધર્મચુક્ત ૧, પ્રતિવોમ ૨, આત્મોપનીત ૩ અને દુહપનીત ૪ તેમા અધર્મે કરીને જે ચુક્ત હોય તે અધર્મ ચુક્ત કહેવાય છે એટલે કે જે દૃષ્ટાતે કરીને લોક અધર્મમા ભેડાય, તે અધર્મચુક્ત આહરણુ તદ્દેશ કહેવાય છે અહીં પ્રયોગ આ પ્રમાણે છે-“શનુઓ સર્વેના પ્રકારે નાશ કરવા લાયક છે નળદામ નામના તત્તુવાય (વણકર) ની જેમ” તેની કથા આ પ્રમાણે

ચાણક્ય નામના પ્રાણેષ્ટ પાટલિપુત્ર નગરના નવમા નંદ વા જાતુ ઉન્મૂલન કરીને મૌર્યવંશના ચંદ્રગુપ્તને રાજ્ય ઉપર સ્થાપન કર્યો ત્યારપછી નંદ રાજાના પુરવો ચૌર્યવૃત્તિથી નગરમા ઉપદ્રવ કરવા લાગ્યા તેથી નગરની રક્ષા માટે ચાણક્ય ઉપાય શોધવા લાગ્યો એકદા નગરમાં ભમતા ચાણક્યે એક નલદામ નામના તત્તુ વાયને જોયો તે વખતે તેના છોકરાને મકોડો કરડી જવાથી તે અત્યંત

હવે કરવા લાગ્યો તે બેઠને તે તતુવાય મકોડા ઉપર કોધાયમાન થઈને તેનું હર ગોધી કાઢી તેમા ગરમ પાણી નાખીને સર્વ મકોડાને મારી નાખેના હતા. આવું કાર્ય કરતા તેને ચાણાકયે પૂછ્યું કે— “અરે ! તુ આ શું કરે છે ? ” તે બોલ્યા કે— “આ મકોડા મારા શત્રુ છે તેથી તેમને સમૂલ ઉખેડી નાખુ છું—નાથ કરૂ છું એ હું યોગ્ય કરૂ છું ” તે સાંભળીને ચાણાકયે વિચાર્યું કે— “આને નિર્દય હોવાથી તલાશક કરવો યોગ્ય છે ” એમ વિચારીને ચાણાકયે તેને કહ્યું કે— “અહો ! જેતુ ચારોનો નિગ્રહ કરે, તો તને રાજ્યનો અધિકારી બતાવુ ” તે સાંભળીને તેણે તે કાર્ય અગીકાર કર્યું ત્યાર પછી તે તતુવાય પ્રથમથીજ પરિચયવાળા તે ચારોની માથે મિત્રાઈ કરીને તેઓને ચારીમા સહાય કરવા લાગ્યો. પછી એકદા તેણે તે સર્વ ચારોને મિત્રાઈને લીધે પોતાને ઘેર જમવા નિમત્રણ કર્યું તેમા વિષ મિશ્રિત મોઢક જમાડીને તે સર્વેને મારી નાખ્યા તેથી તે રાજ્ય નિષ્કટક—શત્રુ રહિત થયું. આ દષ્ટાંતમા ચાણાકયે તતુવાયને તલાશક ઈર્ષ્યો તે સાંભળીને લોકોને અધર્મ બુદ્ધિ વૃદ્ધિ પામે, તેથી આ અધર્મયુક્ત આહરણ તદ્દોષ કહેવાય છે ૧

હવે પ્રતિવેશ નામના બીજા ભેદની વ્યાખ્યા કરે છે—કોઈ માણસે એક દોષ ઉત્પન્ન કર્યો હોય, તો તે દોષ ઉત્પન્ન કરનારનો જે સામો દોષ ઉત્પન્ન કરવો, તે પ્રતિવેશ આહરણ તદ્દોષ કહેવાય છે તેનો પ્રયોગ આ પ્રમાણે—“કરેલા ઉપર પ્રતિકાર કરવો. પ્રવૃત્ત રાજા પ્રત્યે અભયકુમારે કર્યો હતો તેમ ” તેની કથા આ પ્રમાણે—

રાજગૃહ નગરમા શ્રેષ્ઠિક પુત્ર અભયકુમાર પાત્રસો મત્રીઓમા મુખ્ય મત્રી હતો તેને શ્રેષ્ઠિક રાજાએ પોતાની બેનની દીકરી કે જે વિદ્યાધરની પુત્રી હતી તેની સાથે પરણાવ્યો હતો તે સ્ત્રી અભયકુમારને અત્યંત વડાની હતી તેણીના સમાનને નહીં સહન કરતી તેણીની સપત્નીઓ (શોકયો) એ એક સિદ્ધ વિદ્યાવાળી માતંગી (ચાહતી) ને દ્રવ્યથી લેભા પમાડીને તેણીના ઉપર શ્લોક અપાયા તે આ પ્રમાણે—તે માતંગીએ પોતાની વિદ્યાના બળથી નગરમા મારી વિદ્યુર્વી તેથી ખેદ પામેલા લોકોએ અભયકુમારને વિરક્તિ

હરી તેણે પણ માતગીને પૂછ્યું ત્યારે તે બોલી કે-“ જોગીનું
 મુખ ડહિરથી વ્યાપ્ત હોય, તેણીને મરડીનો ઉપદ્રવ કરનારી શાકિની
 જાણવી તે શાકિની પણ તમારા અત કરણમાજ છે ” તે સાંભળીને
 તે બાળનનો તપાસ કરતા અભયકુમારે પોતાની ઇષ્ટ પત્નીનેજ તેવી
 જોઈ ત્યારપછી તેણે તે માતગીનેજ પૂછ્યું કે-“ આ માગી પત્નીનો
 શો દડ કરે ? ” તેણીએ કહ્યું કે-“ તેણીને કાઢી મૂકવી યોગ્ય
 છે ” અભયે કહ્યું કે-“ તેણીને હું તનેજ સોપુ છું તારી ઇચ્છા
 પ્રમાણે કર ’ ત્યારે તે માતગીએ તેણીને ઘરમાથી કાઢી અત્ય ત
 દ્વર અરણ્યમા મૂકી તેણી પણ ત્યા રૂઢન કરતી ભમતી હતી તેટલામા
 તેણીને કોઈ તાપસે દીઠી અને તેણીને પૂછ્યું કે તું કોણ છે ? ત્યારે
 તેણીએ પોતાનું કુળ નથા સર્વ વૃત્તાત કહ્યો તે સાંભળીને તે
 તાપસે શ્રેણિકના વશનો હોવાથી તેણીને જોળખી અને તેણીને
 આશ્વાસન આપીને એટલે રાજાની પુત્રી કે જે પ્રદ્યોત રાજાની રાણી
 શિવાદેવી નામે હતી તેણીને સોંપી ત્યા રહેતી તેણીએ અભયકુમા
 રની ભુદ્ધિ વિષે અત્ય ત પ્રથ સાં હરી તે સાંભળીને ચંદ્રપ્રદ્યોત
 રાજાએ અભયની ભુદ્ધિને હલકી પાડવા માટે એક ગણિતને આદેશ
 કર્યો કે-“ જો તું અભયની ભુદ્ધિનો પરાભવ કરે, અને તેને પકડીને
 અહીં લાવે, તો હું તને ઘણું માન આપીશ ” તેણીએ તે કાર્ય
 કરવા અગીકાર કર્યું અને તેને માટે તેણીએ મદદ માટે સામંત્રી
 માગી રાજાએ પણ તે તેણીને માઆ મુજબ આપી પછી તે
 વેશ્યાએ વિચાર કર્યો કે-“ અભયકુમારનો ધર્મના છળ વિના નિશ્ચય
 થઈ શકશે નહીં ” એમ વિચારી તે કપટી શાવિકા થઈ અને
 તીર્થયાત્રાને મીઠે રાજગૃહ નગરમા આવી ત્યા વૈભાગિરિ વિગેરે
 ઠેકણે દેવપૂજા, રાત્રિજાગરણુ વિગેરે ધર્મકાર્યને કરવા લાગી તે
 જોઈ અભયકુમારે તેણીને સાધર્મિક (મુન) માની તેથી પોતાના
 સમકિતના ભૂષણને માટે સાધર્મિક વાત્સલ્ય કરવામા શીતિવાળા
 તે અભયકુમારે તેણીને પોતાને ઘેર લોજનને માટે નિમત્રણ કર્યું
 ત્યારે તે બોલી કે-“ તમારો અને મારો એકજ ધર્મ છે જો તમે
 મને સાધર્મિકપણાને લીધે જમાડતા હો, તો તમારે પણ મારે ઘેર
 જમવું જોઈશે નહીં તો હું તમારે ઘેર આવીશ નહીં ” તે સાંભ

ખીને અભયે તેણીને ઘેર લોજન કરવાનું સ્વીકાર્યું આ પ્રમાણે કરાર કરીને તેણી અભયકુમારને ઘેર લોજન કરવા ગઈ પછી ખીને દિવસે પોતાના સર્વ સાર્થને વિદાય કરી બે વ્રણ રથોમા સુખટોને તૈયાર રાખી લોજનને માટે અભયને નિમત્રણ કર્યું તેથી અભય પણ તેણીને વધારે ખર્ચ ન થવા દેવા માટે એકલોજ તેણીને ઘેર લોજન કરવા ગયો તે વખતે રથોમાથી સુખટોએ નીકળીને તા.કા. તેને પહોંચી જાય અને પવનચેતી ઘોડાઓ વડે તેને શીખતાથી ઉઠાવે ધિની નગરીએ પહોંચાડયો પછી તે શુષ્ક પ્રદોત રાજા પામે તેને હર્ષ ગર્હ પ્રદોત રાજાએ અભયને કહ્યું કે-“ હે મત્રી ! તારી બુદ્ધિ તો મોટી સામગી હતી પરંતુ અમારી બુદ્ધિ કેવી છે ? તે તે જોઈ ? ” અભયે કહ્યું-“ મને ધર્મના છળથી ઉતર્યો છે પરંતુ જો તમે મને છોડી દો, તો સર્વ લોકની સમક્ષ ‘ મને પ્રજોતને આ અભય હરી જાય છે ’ એ પ્રમાણે આકોશ કરતા તમને હું હરા જાઉં ત્યાજ્ય મને બુદ્ધિમાન અભય જાણવો ” આ પ્રમાણે અભયે કહ્યું, તેથી તેને પ્રદોતે ધાત્રી ધનનાથી પોતાને કબજે રાખ્યો અને પ્રથમ આવેલી તેની ખીને પણ તેને મોખી પછી તે તેણીના ઉપર સપત્નીઓએ અસત્ય દોષ મૂકનાનું જાણી તેણીને વિષે અત્યંત પ્રીતિથી સુખ લોગવવા લાગ્યો.

હવે આ પ્રદોતરાજાના પામે ચાર પત્ની હતા-એક લોહજ ધ નામનો દૂત, બીજો રત્ન શિવાદવી નામનો, ત્રીજો અમિભીટ નામનો રથ અને ચોથો પત્ન અનલગિતિ નામનો હાથી તેમા લોહજ ધ નામનો દૂત એક દિવસમા મો કાશ (ગાઉ) ચાવી શકે છે, આ પ્રજોત રાજાનો ભૃગુકન્થ (ભરૂચ)નો રાજા એવક હતો, તેથી તેને મોલાવવા માટે પ્રજોત રાજા લેખ આપીને લોહજ ધને મોકલતો હતો તેથી તે દૂત વાર વાર ભરૂચમા જતો હતો, તેથી કરીને તે રાજા અત્યંત ખેદ પામીને વિચારવા લાગ્યો કે-“ વખતો વખત આ દૂતના આવવાની મને જરા પણ સુખે જોવાનું મળતું નથી તેથી કેમપણ ઉપાય વડે આ મરી જાય તો હું સુખી રહું અને આની તેવી ગતિ જાણવા થી ખીજે દૂત પણ અહીં આવી શકશે નહીં ” એમ વિચારીને તેજો ગાર્હિક પામે એક દષ્ટિનિષ સર્પનું ભરૂચ મંગાવ્યું પછી દૂતને

જતો વખતે તેના ભાતાના મોઢકમા તે દહિવિષ સર્પ નાખ્યો તે લઈ ફત ઉઝિયિની તરફ ચાલ્યો માર્ગમા લોજન સમયે એક ધ્યજે બેશીને તે ભાતાની ગાડ છોડવા લાગ્યો તે વખતે તે અપશુકનોએ તેને જમતો મિવાયો તેથી તે લોજન કર્યા વિનાજ આગળ ચાલ્યો કેટલેક દૂર જઈને ફરીથી લોજન કરવાના હેતુથી ગાડ છોડવા લાગ્યો, ત્યાર પછી અપશુકન થયા એ રીતે નજીક વાર થવાથી તે લોજન કર્યા વિનાજ ઉઝિયિનીમા આગ્યો, અને સર્વ રાજકાર્ય કર્યા તુ નિવેદન કર્યું તેના મુખથી શ્વાનિ જોઈને પ્રદોષ રાજાએ તેનું ઝાનણ પૂછવાથી તે ફતે માર્ગમા ભાતુ ખાતી વખતે થયેલા અપશુકનનો વૃત્તાત કહ્યો તે સાંભળીને રાજાએ અભયને બોલાવી પૂછ્યું કે-“આ ફતને ભાતુ ખાતી વખતે અપશુકન થવાનું કારણ શું છે?” તે સાંભળી અભયે ભાતાની પોટલીને હાથવટી સ્પર્શ કરી તથા સુધીને કહ્યું કે-“આમા મોઢક ચુકત દહિવિષ મર્પ છે તેની ખાતી માટે વનમા જઈને ડોઈ માણસે અવળું મુખ રાખીને આ પોટલી ડાડીને મૂકી દેવી” તે સાંભળીને રાજાએ આજ્ઞા કરેલા ડોઈ પુરૂષે વનમા જઈ અવળું મુખે પોટલી છોડી, તો તેમા રહેલા દહિવિષ મર્પની મ મુખ રહેવા સર્વ વૃક્ષો બળી જયા અને મુર્ત પછી સર્પ પછી મરી ગયો તે જોઈને રાજાએ તુષ્ટમાન થઈ અભયને કહ્યું કે-“માગ એક બાધનથી છુટવા સિવાય બીજું ગમે તે વરદાન માગ” ત્યાર અભય બોલ્યો કે-“આ વરદાન હાલ તમારી પાસેજ આપણું તરીકે બાધો અવસરે હું માગી લઈશ” હવે રાજાને અગારવની નામની રાણી હતી તેણીની કુક્ષિથી ઉત્પન્ન થયેલી વાસવદત્તા નામની તેને એક પુત્રી હતી તે કન્યા સર્વ કળાઓ અને ગુણોથી ભૂષિત હતી તેણીને ગાધર્વ વિદ્યા શીખવવા માટે રાજા ગાધર્વ વિદ્યામા નિપુણ આચાર્યની શોધ કરતો હતો તે વખતે તેણે સાંભળ્યું કે-ડોશાળી નગરીના ચત્રાની રાજાનો મૃગાવતીની કુક્ષિથી ઉત્પન્ન થયેલો ઉદયન નામનો રાજા ગાધર્વ વિદ્યામા કુશળ તેના ગાય નથી હાથી પણ એટલો બધો મોહ પામે છે કે તેને લાવીને હનિ શાળામા ખીલાએ બાંધે, ત્યાર પછી તે પોતાના બાધનને પણ જાણતો નથી અને ચાલનો હાથ નો પછી તે સ્ત્રીની જેમો રિયર થઈ જાય

છે આટલી બધી ઉદયનની ખ્યાતિ બહીને પ્રવેશ રાજા તેને પકડી
લાવવાનો ઉપાય ચિતવવા લાગ્યો પછી અભયની ભુદ્ધિથી તેણે
જાડા વાસંતી કબાનો હાથો બનાવ્યો તેની ઉપર હાથીનું જ ચર્મ,
મઝી લીધું તેમાં સર્વ ક્રિયા કરી ચક્રે એવા યત્રો ગોઠવ્યા તેના
પગના ભાગમાં મુખટોને છુપાવી રાખ્યા તેના પગમાં ચક્ર યત્ર
ગોઠવીને તેને તે વડે ચલાવી ડોશાળી નગરીના ઉપવનમાં તે દુર્ગમ
હાથી મૂક્યો તે હાથીના આગમનને વેચરના મુખથી ઉદયન રાજાએ
સાક્ષાત્તે તેથી તેને પકડવા માટે ઉદયન પણ એકલો જ વનમાં
ગયો, અને ગાયન ગાઇને તે દુર્ગમ હાથીને ગિર કર્યો પછી તેની
પાસે જઈ તેના પર ચડવા લાગ્યો તેટલામાં તેના પગમાંથી મુખ
ટોએ નીકળીને તેને બાધી લીધો પછી વાયુ જેવા વેગવાળા અર્થે
વડે તેને શીખરે ઉજ્જયિની પહોચાડ્યો પ્રવેશ રાજાએ તેનો
સ કાર કરીને કહ્યું કે—“ભારી પુત્રી વામવદત્તાને તમે ગાધર્વ વિદ્યા
ગીજવો પરંતુ તે કાઢી છે, તેથી તમને પ્રત્યક્ષ જોવાથી તેણીને
લગ્ન આવે, એ હેતુથી તે પહોંચા રહીને જ બચુરો ” ત્યાર પછી
બંનેને પરસ્પર જોવાથી પ્રીતિ ન મળવા દવા માટે ગાધર્વ પુત્રીને
પણ કહ્યું કે—“હે પુત્રી ! તને બાળાવનાર કોઢીયો છે તેથી તારે
તેની સન્મુખ જોવું નહીં અને પડદો વચ્ચે રાખીને જ તારે
બાણુવું ” આ રીતની વ્યવસ્થાથી ઉદયન રાજા વાસવદત્તાને બાળુ
વવા લાગ્યો એકદા કુમારીએ વિચાર્યું કે—“જે કુછી હોય, તેના
સ્વરનો ભગ દોવો જોઈએ, અને આનો સ્વર તો કિનર જેવો છે
તેનું શું કારણ હશે ? ” એમ વિચારીને તેણીએ બાણુતા છતાં
બાણુવામાં બૂલ કરી—આવડતા છતાં જોડું ગાવા લાગી તેથી ક્રોધ
કરીને ઉદયન જોડ્યો કે—“હે કાણી ! આવું જોડું કેમ ગાય
છે ? ” તે સાંભળીને તે જોતી કે—“હે કુછી ! જેવું સંગીતમાં છે,
તેવું જ જોડું છે ” તે સાંભળી ઉદયને વિચાર્યું કે—“હું કાંઈ
કુછી નથી, જમ મારા આ દોષ જોડો છે, તેમ તેણીનો કાણુપણનો
દોષ પણ જોડો હશે ” એમ વિચારીને તેણે વચ્ચેનો પડદો ફર

કરીને તેણીની સામું જોયું તેણીએ પણ તેને જોયો જન્મેને પરસ્પર પ્રીતિ થઈ પછી ઉદયને કહ્યું કે—“હે પ્રિયા ! તારૂં હરણ કરીને હું તને કૌશાળી લઈ જઈ” તેણીએ તેનું વચન અગીકાર કર્યું ત્યાર પછી ઉદયને કૌશાળી નગરીમાં પોતાના પ્રધાન યૌગધરાય ત્યાં ગયુંને આ સમાચાર મોઢત્યા તે બહીને યૌગધરાયણ ઉજ્જવિ નીમાં આવી ઉન્મત્ત (ગાડા) નો વેષ ધારણ કરી નગરીમાં લમતો લમતો બોલવા લાગ્યો કે—“મારા સ્વામીને તથા રાજાની પુત્રીને જો હું કૌશાળી લઈ જઈ, તોજ હું ખરે યૌગધરાયણ” આ વચન લોકોના મુખથી સાંભળીને રાજા કૌશાલમાન થયો તે બહી યૌગધરાયણે પણ ઉન્મત્ત વેષ કરીને જ નિર્લજ્જ થઈને પ્રદોષ રાજા દેખતા જ તેની સન્મુખ ઉભો રહીને પેચાળ કર્યો ત તોય તેનું ઉન્મત્તપણ રાજાએ જાણ્યું અને ‘આના વચન ઉપર શો વિશ્વાસ ?’ એમ વિચારી કોપનો ત્યાગ કર્યો એકઠા અનલગિરિ નામનો હાથો જાધન તોડીને નગરીમાં લમવા લાગ્યો આખા નગરમાં ડોલાહલ થઈ ગયેલ તેનો નિશહ કરવા કોઈ શક્તિમાન થઈ નહીં તેથી રાજાના પૂછવાથી અભયે કહ્યું કે—“આ વખત ઉદયને રાજા ગાયન કરે તો તે વચ માય તેથી પ્રદોષની આજ્ઞાએ કરીને ઉદયને ગાયન ગાયુ તે નાથી મોહ પામેડો અનલગિરિ સ્થિર થઈ ગયો, ત્યારે માવતો તેની ઉપર થડી તેને બધનસ્થાને લઈ ગયા તે અવસરે રાજાએ અભયને બીજું વરદાન આપ્યું અભયે પણ રાજાની પાસેજ સ્થાપન કર્યું પછી યૌગધરાયણે પ્રદોષ રાજાની વેગવતી નામની હાથણીના માવત વસતને દ્રવ્યથી લોભ પમાડી પ્રદોષ રાજાથી વિરુદ્ધ કર્યો તે વેગ વતી હાથણી એક ઘડીમાં સો ગાઉ ચાલતી હતી હવે એકઠા પ્રદોષ રાજાએ વનહોડા કરવા માટે આદેશ કર્યો કે—“આજે ઉદયને અને વાસવદત્તા એ જન્મેએ સાથેજ રહીને અમોને સગીત સુભગાવર્તુ” એમ કહીને તે વનમાં ગયો તે જુળતે કૌશાળી જ્યાં માટે વસત માવતે વેગવતી હાથણીને તૈયાર કરી, અને તે હાથણીનાજ મૂત્રના સરેલા ચાર ઘડાઓ તેની પીઠ ઉપર બાંધ્યા પછી તેના પર ઉદયને

૧, વાસવદત્તા ૨, યૌગધરાયણ ૩ અને વસત ૪ એ ચાર જણ બેઠા પછી યૌગધરાયણે હાથ ઉઠાવી કરી મર્વ લોક સાબળતા કહ્યું કે—
 “અમો ચારે જણ મેશાળી જઈએ છીએ પ્રયોતને જે કરવું હોય તે કરે” આ વાત પ્રયોતે પણ સાબળી, તેથી તત્કાળ અનલગિરિ હાથી ઉપર ચડી તે રાજા તેની પાછળ ગયો. પ્રયોતને સમીપે આવેલો ભેંધને વસ તે મૂત્રનો એક ઘડો પૃથ્વીપર નાખી ફાંટી નાખ્યો. તે મૂત્રના મધથી ઉન્મત્ત થયેલો અનલગિરિ હાથી તેની મધ સુધવા ઉલો રહ્યો તેટલામા વેગવતીએ મોટું આતર પાટી દીધું ઘણે દૂર ગઈ ફરીથી શીઘ્રપણે હાકેલો. અનલગિરિ તેમની લગભગ પહોંચ્યો ત્યારે વસ તે બીજો મૂત્રનો ઘડો પૃથ્વીપર નાખ્યો. તેથી હાથી પણ ફરીથી ત્યાજ સ્થિર થયો. આ પ્રમાણે ચારે ઘડા અનુક્રમે ફાંટ્યા, તેટલામા ઉદયન કૌશાળી પહોંચી ગયો. તરતજ તેણે પોતાની સેના પ્રયોત સામે મોકલી તેમા યુદ્ધ કરતા પ્રયોતના મુખેટો પરાજય પામ્યા. પછી મત્રીઓના કહેવાથી ભેદ પામેલા પ્રયોતે ‘આ કન્યા પોતાની ઇચ્છાથી આ વરને વરી છે’ એમ વિચારી પાશ્વિમહુમા ‘વા લાયક પહેરામણી ઉદયનને આપી, અને તે પોતાની નગરીમા પાછો ગયો. એકઠા ઉત્તરવિની નગરીમા વેદિય અગ્નિના પ્રકોપથી મોટો ઉપદ્રવ થયો. ઘણું પાણી નાખ્યું તો પણ તે છુટાયો નહીં ત્યારે રાજાએ અભયને પૂછ્યું તેણે જવાબ આપ્યો કે—“આ વેદિય અગ્નિને ધરના અગ્નિ પાસે લઈ જાઓ.” રાજાએ તે પ્રમાણે કહ્યું, તેથી અગ્નિ શાંત થયો. રાજાએ પ્રસન્ન થઈ અભયને વરદાન આગવા કહ્યું. અભયે તે ત્રીણ વરદાન પણ રાજા પામેજ રહેવા દીધું.

હવે એકઠા ઉત્તરવિનીમા મરહીનો ઉપદ્રવ થયો. તેની શાંતિ માટે રાજાએ અભયને પૂછ્યું, ત્યારે તેણે કહ્યું કે—“હે રાજા! નગરી જે રાણી વમને દદિવટે છોડે તે તમારે મને જણાવવી.” ત્યારે પ્રયોતે દદિવાદમા સર્વ શાપીઓની પરીક્ષા કરી તેમા શિવા દેવેએ દદિવટે રાજાને છોડી દીધા. તે વૃત્તાત તેણે અભયને કહ્યો ત્યારે અભયે કહ્યું કે—“એ શિવાદેવીએ ચારે દિશામા ભૂતોને અગિદાને આપવું” તેમ કરવાથી નગરમા ઉપદ્રવ શાંત થયો. તેથી

કરીને તેણીની સાથે જોડીને પશુ તેને જોડે જાનને પરસ્પર પ્રીતિ થઈ પછી ઉદયને કહ્યું કે—“હે પ્રિયા ! તારૂં હરણ કરીને હું તને કૌશાળી લઈ જઈ” તેણીએ તેનું વચન અગીકાર કર્યું ત્યાર પછી ઉદયને કૌશાળી નગરીમાં પોતાના પ્રધાન યોગધરાયણને આ સમાચાર મોકલ્યા તે બાણીને યોગધરાયણ ઉત્તરજિનીમાં આવી ઉન્મત્ત (ગાડા) નો વેપ ધારણ કરી નગરીમાં ભ્રમતા ભ્રમતા બોલવા લાગ્યો કે—“મારા સ્વામીને તથા રાજાની પુત્રીને જો હું કૌશાળી લઈ જઈ, તોજ હું ખરો યોગધરાયણ” આ વચન લોકોના મુખથી સાંભળીને રાજા કોપાયમાન થયો તે બાણી યોગધરાયણે પશુ ઉન્મત્ત વેપ કરીને જ નિર્લજ્જ થઈને પ્રલોભિત રાજા દેખતા જ તેની સન્મુખ ઉભો રહીને પેશાબ કર્યો તે જોઈ તેનું ઉન્મત્તપણું રાજાએ જાણ્યું અને ‘આના વચન ઉપર શો વિશ્વાસ ?’ એમ વિચારી કોપનો ત્યાગ કર્યો એકલા અનલગિરિ નામનો હાથી બંધન તોડીને નગરીમાં ભ્રમવા લાગ્યો આખા નગરમાં કોલાહલ થઈ ગયો તેનો નિયંત્ર કરવા કોઈ શક્તિમાન યશુ નહોતો તેથી રાજાના પુછવાથી અભયે કહ્યું કે—“આ વખત ઉદયન રાજા ગાયન કરે તો તે થયે થાય તેથી પ્રલોભની આશાએ કરીને ઉદયને ગાયન ગાયુ તે નાથી મોહ પામેવો અનલગિરિ સ્થિર થઈ ગયો, ત્યારે માવતો તેની ઉપર ચડી તેને બંધનસ્થાને લઈ ગયા તે અવસરે રાજાએ અભયને બીજી વરદાન આપ્યું અભયે પશુ રાજાની પાસેજ સ્થાપન કર્યું પછી યોગધરાયણે પ્રલોભિત રાજાની વેગવતી નામની હાથણીના માવતે વસતને દ્રવ્યથી લોભ પમાડી પ્રલોભિત રાજાથી વિરુદ્ધ કર્યો તે વેગવતી હાથણી એક ઘડીમાં સો ગાઉ ચાલતી હતી હવે એકલા પ્રલોભિત રાજાએ વનકીડા કરવા માટે આદેશ કર્યો કે—“આજે ઉદયન અને પાસવદતા એ જાનને સાથેજ રહીને અમોને સંગીત ■ ભજાવવું” એમ કહીને તે વનમાં ગયો તે વનમાં કૌશાળી જવા માટે વસત માવતે વેગવતી હાથણીને તૈયાર કરી, અને તે હાથણીનાજ મૂત્રના ભરેલા ચાર ઘડાઓ તેની પીઠ ઉપર બાંધ્યા પછી તે ત્રણ પર ઉદયન

૧, વાસવદત્તા ૨, યોગ ધરાયણ ૩ અને વસ ત ૪ એ ચાર જણ બેઠા પછી યોગ ધરાયણે હાથ ઉઠાવી કરી સર્વ લોક સાબળતા કહ્યું કે—
 “અમે ચારે જણ કૌશાળી જઈએ છીએ પ્રલોતને જે કરવું હોય તે કરે ” આ વાત પ્રલોતે પણ સાંભળી, તેથી તટલાળ અનલગિરિ હાથી ઉપર ચડી તે રાજા તેની પાછળ ગયો. પ્રલોતને સમીપે આવેલો જોઈને વસ તે મૂત્રનો એક ઘડો પૃથ્વીપર નાખી ફેંકી નાખ્યો. તે મૂત્રના ગ ધથી ઉ મત્ત થયેલો અનલગિરિ હાથી તેની ગ ધ સુધવા ઉલો રહ્યો. તેટલામા વેગવતીએ મોટું આતડ પાડી દીધું ઘણે દૂર ગઈ ફરીથી રીધપણે હાકેલો અનલગિરિ તેમની લગભગ પહોંચ્યો. ત્યારે વસ તે જીએ મૂત્રનો ઘડો પૃથ્વીપર નાખ્યો. તેથી હાથી પણ ફરીથી ત્યાજ સ્થિર થયો. આ પ્રમાણે ચારે ઘડા અનુક્રમે ફેંક્યા, તેટલામા ઉદયન કૌશાળી પહોંચી ગયો. તરતજ તેણે પોતાની સેના પ્રલોત સામે મોકલી તેમા યુદ્ધ કરતા પ્રલોતના મુઠાટો પરાજય પામ્યા. પછી મત્રીઓના કહેવાથી જોધ પામેલા પ્રલોતે ‘આ કન્યા પોતાની ઈચ્છાથી આ વરને વરી છે’ એમ વિચારી પાણિમહાશયમા જેવા લાયક પહેરામણી ઉદયનને આપી, અને તે પોતાની નગરીમા પાછો ગયો. એકઠા ઉજ્જયિની નગરીમા વહિય અગ્નિના પ્રકોપથી મોટો ઉપદ્રવ થયો. ઘણું પાણી નાખ્યું તો પણ તે ઝુઝાયો નહીં. ત્યારે રાજાએ અભયને પૂછ્યું તેણે જવાબ આપ્યો કે—“આ ને કિંમ અગ્નિને ધરના અગ્નિ પાસે લઈ જાઓ ” રાજાએ તે પ્રમાણે કહ્યું, તેથી અગ્નિ શાંત થયો. રાજાએ પ્રસન્ન થઈ અભયને વરદાન માગવા કહ્યું. અભયે તે ત્રીજી વરદાન પણ રાજા પાસેજ રહેવા દીધું.

હવે એકઠા ઉજ્જયિનીમા મરકીનો ઉપદ્રવ થયો. તેની શાંતિ માટે રાજાએ અભયને પૂછ્યું, ત્યારે તેણે કહ્યું કે—“હે રાજા! તમારી જે રાણી તમને દષ્ટિવેદી હતી તે તમારે મને જણાવવી ” ત્યારે પ્રલોતે દષ્ટિવાદમા સર્વ રાણીઓની પરીક્ષા કરી તેમા શિવા દેવીએ દષ્ટિવેદ રાજાને છતી લીધો. તે વૃત્તાત તેણે અભયને કહ્યો ત્યારે અભયે કહ્યું કે—“એ શિવાદેવીએ ચારે દિશામા જૂતોને બગિદાન આપવું નગરમા ઉપદ્રવ શાંત થયો. તેથી

હવે ચોથો દુર્યપનીત નામનો આહરણ તદ્દાપ કહેવાય છે એક દોષ ઉપર બીજા દોષને પ્રકટ કરવો તે દુર્યપનીત કહેવાય છે તેથી તે તે નામનો આહરણ તદ્દાપ કહેવાય છે “મત્સ્યનો વધ કર નાર પરિમાજકના વચનની જેમ ” તેની કથા આ પ્રમાણે —

કોઇ પાપી પુરુષ પરિમાજકનો વેપ ધારણ કરી મત્સ્ય પકડવાની જાળ રક ધ ઉપર રાખીને જતો હતો તેને કોઇ સન્મુખ મળેલા પુરુષે પૂછ્યું કે—“ અરે બિહુ ! આ તમારી કથામાં એક પણ વચનો કકડો રહ્યો નથી, અને કેવળ દોરામય જ દેખાય છે તેનું શું કારણ ? ” ત્યારે તે પાપીએ કહ્યું કે—“ અરે ! આ કથા નથી પણ મત્સ્ય પકડવાની જાળ છે ” ફરીથી તેણે પૂછ્યું—“ અરે પાપી ! શું તું મત્સ્ય ખાય છે ? ” તેણે કહ્યું—“ મહિરા સાથે મત્સ્ય ખાવા પડે છે ” ફરીથી તેણે પૂછ્યું—“ શું તું મહિરા પણ પીએ છે ? ” પાપીએ કહ્યું—“ વેશ્યાની પ્રેરણાથી સુરાપાન પણ કરવું પડે છે ” પ્રશ્ન કરનારે પૂછ્યું—“ અરે ! શું વેશ્યામન પણ કરે છે ? ” પાપી જો યો—“ હા મારા મનુષ્યોના મસ્તક ઉપર પગ મૂકીને વેશ્યાને ઘેર જાડે છે ” પુરુષે પૂછ્યું—“ તારે વળી શું કાણ છે ? ” પાપી જો યો—“ હું જેમના ઘર અને હાટની ભીંતો ફાડું છું, તે સર્વે શું મારા મનુષ્યો ન કહેવાય ? ” તેણે ફરીથી પૂછ્યું—“ ત્યારે શું તું ચોર પણ છે ? ” પાપીએ કહ્યું—“ જો હું ચોરી ન કરું, તો ઘતકીડા શી રીતે મળે શકે ? ” તેણે ફરીથી પૂછ્યું—“ ત્યારે તું કંઈ જાતિનો ? ” ત્યારે તે જો.યો—“ રાજાની દાસીનો પુત્ર છું ” તે સામળી પુરુષે જો યો—“ જો એમ છે, તો આ સર્વ જાબત તારામાં સમાવે જ છે ” આ કથાતમા ઉપરાઉપર દોષનું પ્રગટ કરવું તે જ દુર્યપનીત છે આ અર્થને સૂચન કરનાર પ્રશ્નોત્તર સહિત શ્લોક આ પ્રમાણે —

“મિત્તો કન્ધા શ્લયા તે નદિ સ્પર્શવધે જાલમશામિ મત્સ્યાન્,
તેડ્મી મધોપદશ કિમ્બુ પિદ્મિ સુરાં વેગ્યયા યાસિ વેશ્યામ્ ।
દસ્યાડર્જિ મૃષ્ણર્પરીણાં કિમ્બુ તવ રિપવો મિત્તિમેત્તાડ્મિ યેષાં,
ગૌરોડમિ ઘતહેતોસ્ત્વયિ મકલમિન્ યેન દાસીમુતોડ્મિ ॥૧૧॥”

“ હે ભિખુ ! આ તારી કયા શિવિલ કેમ છે ? ના, આ કયા નથી, મત્સ્ય પકડવાની જાળ છે શુ તુ મત્સ્ય ખાય છે ? હા મત્સ્યની સાથે ખાવા પડે છે અરે ! શુ તુ મધ પણ પીએ છે ? હા વેશ્યાની સાથે પીઉ છું અરે ! શુ વેશ્યા પાસે પણ જાય છે ? હા શત્રુના મરતક પર પગ મૂકીને જાઉ છું અરે ! તારે વગી શત્રુ પણ છે ? હા જેમની ભીંતો હું ફાડું છું, તે મારા શત્રુઓ જ ” અરે ! શુ તુ ચોર પણ છે ? હા ઘૂતકોડાને માટે ચોરી કરવી પડે છે અરે ! આટલા બધા દોષ તારામાં છે ? હા, હું દાસીનો પુત્ર છું તેથી ”

આ પ્રમાણે બીજી પણ દુરૂપનીત જાણીયું . અથવા જે દુષ્ટાતે કરીને પોતાના મતની સાધ્ય વસ્તુમાં વિરોધ આવતો હોય, તે પણ દુરૂપનીત કહેવાય છે જેમકે—“ શબ્દ નિત્ય છે—ઘટની જેમ ” અહીં ઘટનું દુષ્ટાત આપેલું છે તે ઘટ અનિત્યજ છે એમ બાળગોપાળ પર્યંત પ્રસિદ્ધ છે માટે આ દુષ્ટાતે કરીને શબ્દમાં જે નિત્યપણુ આ ધવુ છે, તે સિદ્ધ થતું નથી અને તે પોતાના મતથી વિરુદ્ધ છે તેથી તે દુરૂપનીત કહેવાય છે અથવા—“ શબ્દ અનિત્ય છે કરવાપણુ (કાર્ય) છે માટે ઘટની જેમ ” આ રીતે જોણીયું જોણીયું તેને બદલે સમજાવે લીયે—“ નહ અનિત્ય છે કરવાપણુ છે માટે શબ્દની જેમ ” આ પ્રમાણે જોણીયું હોય તો તે પણ દુરૂપનીત કહેવાય છે આ સર્વે દુરૂપનીત આહરણુતદ્વોષ કહેવાય છે આ પ્રમાણે ચાર પ્રકારના આહરણુતદ્વોષની વ્યાખ્યા કહી ૪

હવે ચોથો આહરણુનો ભેદ જે ઉપન્યાસોપનય નામનો કહ્યો છે, તેની વ્યાખ્યા કરે છે—ઉપન્યાસોપનય ચાર પ્રકારનો છે તે વિષે શ્રી સ્થાનાગસૂત્રમાં કહ્યું છે કે—“ ડયપ્રાસોયણય ચડવિદે પક્ષતે, તં જહા-તઘ્વરથુતે ૧ તયઘ્વરથુતે ૨ પઢિનિમે ૩ દેઝ ૪ ” આ આજ્ઞાવાની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે—જે પક્ષને સાધવા માટે જે વસ્તુ સ્થાપન કરાય, તેને અસિદ્ધ કરવા માટે તેમાં જીજ્ઞે ઉત્તર અપાય તે ઉપન્યાસોપનય કહેવાય છે તેના ચાર ભેદ છે—તદ્વસ્તુક ૧, તદન્યવસ્તુક ૨, પ્રતિનિષ ૩ અને હંતુ ૪ તેમાં તદ્વસ્તુકની વ્યાખ્યા

કર છે-ખીજાએ સ્થાપન કરેલી જે વસ્તુ તે તદ્વસ્તુક કહેવાય છે તેણે ડરીને સહિત એવો જે ઉપન્યાસોપનય, તે પણ તદ્વસ્તુક કહેવાય છે જેમકે સચુદ્રને જાઠે મોટું વૃક્ષ છે તેની છાયા જળમા અને સ્થગમા બન્ને ઠેકાણે પડે છે તેમા તેના જે પાદકાઓ જળમા પડે છે, તે મધ જળચર હોયો થાય છે, અને જે પાદકાઓ સ્થગમા પડે છે, તે સર્વ સ્થગચર હોયો થાય છે અહીં ગોઈ પુરુષ આ તેના પક્ષને અસિદ્ધ-ખ હન ડરવા માટે પત્રના પડવારૂપ વસ્તુને ગ્રહણ કરીને-આશ્રીને ઉત્તર આપે કે-“ હે બાઈ ! તારા કહેવા પ્રમાણે ભલે હો, પરંતુ જળ અને સ્થગના વચ્ચે જે પત્રો પડે તે પત્રો કેવા થાય છે ? ” આવા ઉત્તરવડે તેના પક્ષનું ખ હન કર્યું આવા દૃષ્ટાંતે કરીનેજ ખીજાએ કરેલા પક્ષન તેનાજ વચનજ દર્શિત કરવો, તે ઉપન્યાસોપનય કહેવાય છે અથવા અહીં આ પ્રમાણે પ્રયોગ કરવો “ જળ અને સ્થગની વચ્ચે પડેલા પત્રો જળચર કે સ્થગ ચર હોવારૂપ થતા નથી તે બેની વચ્ચે પડેલા પત્રની જેમ ” જો કદાચ પક્ષ કરનારને પાતાના પક્ષમાજ આશ્ચ હોય તો તે જળ અને સ્થગની વચ્ચે પડેલા પત્રો તે બન્ને પ્રકારના હોવારૂપે થવા ભોધ્યે અને એવા પ્રકારના તો ગોઈ પણ હોયો હોતા નથી તેથી તેજ (જળ અને સ્થગની વચ્ચે પડેલા પત્રોની જેમ એજ) દૃષ્ટાંત ઉપન્યાસોપનય કહેવાય છે ૧

હવે ખીજા તદ્વસ્તુક ઉપન્યાસોપનયની વ્યાખ્યા કરે છે- પ્રથમ વસ્તુને સાધવા માટે જે સાધન કશું હોય, તે સાધનથી અથવા કાંઈ પણ વસ્તુ લઈને તેની સ્થાપન કરેલી-સિદ્ધ કરેલી વસ્તુનું ખ હન કરાય, તે તદ્વસ્તુક કહેવાય છે જેમકે-તે ઉપરનાજ પક્ષ મા પત્રના પડવારૂપ સાધન બોલીને તે પત્રનું જોગન સ્થાપન કરવું એટલે કે જો તે વૃક્ષના પત્રો પાડીને ખાઈએ તો તે કેવા થાય ? જો પડવાના આશ્રયને રીધે જળમા પડેલા જળચર અને સ્થગમા પડેલા સ્થગચર થતા હોય તો મનુષ્યોએ ભથલુ કરેલા તે પત્રો મનુષ્યરૂપે થવા ભોધ્યે તેમ તો નહીં આ પણ પરમતના ખ હનમા તદ્વસ્તુક નામનો ઉપન્યાસોપનય કહેવાય છે તેવા પ્રકારના સાતનું હેતુ રૂપ હોવાથી આને દૃષ્ટાંત (સાત) કહી શકાય છે ૨

હવે ત્રીજી પ્રતિનિધની વ્યર્થતા કરે છે—જે ઉપન્યાસોપનયમા વાદીએ સ્થાપન કરેલી વસ્તુના જેવી બીજી વસ્તુને લઈને—આશ્રીને ઉત્તર અપાય તે પ્રતિનિધ ઉપન્યાસોપનય કહેવાય છે જેમ—કોઈક ગણએ પ્રતિજ્ઞા કરી કે—“ જે મને કાંઈ અપૂર્વ સંભળાવે, તેને હું લક્ષમૂલ્યનો હાર આપુ ” આવી ગણની પ્રતિજ્ઞા સામગીને ધણા મનુષ્યોએ ધણી ધણી વાર્તાઓ સંભળાવી, પરંતુ રાજા તેને અપૂર્વ માનતો નહીં, અને કહેતો કે—“ આ તો મેં પૂર્વે સાંભળ્યું છે ” ત્યારપછી કોઈએક સિદ્ધપુત્ર આવ્યો, તેણે કહ્યું કે—“ હે રાજા! તમારા પિતાએ મારા પિતા પાસેથી લક્ષ ધન ઉધારે લીધું હતું, તે તમે તમારા પિતાના મુખથી સાંભળ્યું હશે તેથી મને તે માગણી લક્ષ ધન આપો અને જો ન સાંભળ્યું હોય તો મેં અપૂર્વ સંભળાવ્યું તેથી તમારી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થવાથી મને લક્ષમૂલ્યનો હાર આપો ” આ પ્રમાણે બન્ને પ્રકારે રત્નપુત્રથી જ ધારેલા રાજાએ તેને લક્ષ દ્રવ્ય આપ્યું આ કષ્ટાતમા જેમ આ રાજાની પ્રતિજ્ઞા ખોટી હતી, તેમજ તે સિદ્ધપુત્રનું વચન પણ ખોટું હતું આ વિષે ગાથા આ પ્રમાણે છે—

“ તુજ્ઞ પિયા મજ્ઞ વિઓ, ધારેદ્ અણૂણય સયસહસ્ત ।
જહ મુયપૂવ્વ દિજ્ઞત, અહ ન મુય સ્વોરય દેહિ ॥ ”

“ તમારા પિતાએ માન પિતા પાસેથી અન્યૂન (પૂરપૂરું) લક્ષધન લીધું છે એ આ વાત પૂર્વે સાંભળી હોય તો મને ધન આપો અને જો ન સાંભળી હોય તો લક્ષમૂલ્યનો હાર આપો. ” આ પ્રતિનિધ ઉપન્યાસોપનય કહ્યો ૩

હવે ચાલો હેતુ નામનો ઉપન્યાસોપનય કહે છે—જે ઉપન્યાસનો (વસ્તુસ્થાપનાનો) હેતુજ ઉત્તરરૂપે હોય, તે હેતુ નામનો ઉપન્યાસોપનય કહેવાય છે જેમ કોઈ પુરૂષ જન્મે ખરીદ કંઈ છે તેને ત્યાં પૂછ્યું કે—“ હે ભદ્ર ! તું જન્મે શામાટે ખરીદ કરે છે ? ” ને ખરીદનાર જો પો કે—“ ભક્ષણ કરવા માટે જવ ફાગ—

મહત્ત મળતા નથી ” જાહો મૃ વદાનરૂપી હેતુજ ઉત્તર છે, તેથી તે
હેતુરૂપ ઉપન્યાસોપનય કહેવાય છે ૪

આ પ્રમાણે ભેદ અને પ્રતિભેદ સન્નિત આહરણનો અર્થ કર્યો
તે આહરણમા જે નિપુણ હોય તે આહરણનિપુણ કહેવાય છે એ
આચાર્યનો છત્રીશ્રમો ગુણ થયો ૨૬

જ્યે પરચકી કહેલા હેતુમા નિપુણ નામનો મનાવીશમો શુભ
કહે છે-સાધ્ય અર્થને જે પ્રમાદ-સિદ્ધ કરે તે હેતુ કહેવાય છે આ
હેતુ યાગનો અર્થ કરામે તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે-અન્યથા પ્રકારે
અનુપપત્તિ (નહીં પ્રાપ્તિ) તેજ છે એક લક્ષણ જેનું તે હેતુ કહે
વાય છે આ પ્રમાણે હેતુનું લક્ષણ છે જેનો માધ્ય વસ્તુની સાથે
અન્વય હોય તેમજ વ્યતિરેક પણ હોય તે હેતુ કહેવાય છે જેના
હોવાથી જેનું હોવાપણ તે અનન્ય કહેવાય છે જેને અભાવે જેનો
અભાવ હોય તે વ્યતિરેક કહેવાય છે એ પ્રમાણે અન્વય અને
વ્યતિરેકનું લક્ષણ બંધનું જેમકે ધુમાડાના હોવાપણથી અગ્નિનું
પણ હોવાપણ હોય તે અન્વય,યયો, અને અગ્નિને અભાવે ધુમાડાનો
પણ અભાવ હોય તે વ્યતિરેક થયો તેથી અગ્નિ સાધવામા ધુમાડો એ
હેતુ કહેવાય છે (એટલે કે અગ્નિ વિના ધુમાડાની અનુપપત્તિ-અપ્રા
પ્તિ છે તેથી હેતુનું લક્ષણ બરાબર ઘટે છે) તે હેતુના ચાર પ્રકાર છે
તે વિષે શ્રીશ્યાનામ સૂત્રમા આ પ્રમાણે કહ્યું છે - ' દ્વિઃ પદ્મવિદ્ય
પદ્મતે, ॥ જદા-જાયમઃ યાયમઃ ૨ ચસત ૩ ટુદમ '

“હેતુ ચાર પ્રકારનો કહ્યો છે તે આ પ્રમાણે— યાપક ૧, સ્થાપક ૨, વ્યસક ૩ અને લૂપક ૪ ” તેની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે—કાગને જે નિર્ગમન કરાવે તે યાપક કહેવાય છે એટલે કે વાદી અને પ્રતિવાદી વચ્ચે વાદ થતો હોય ત્યારે બેભાષી એક એવો હેતુ કહ્યો હોય કે તેને સમજવા માટે સામાવાગનો જાગ વ્યતિત થાય તેવો હેતુ યાપક કહેવાય છે કાર્મપણ વ્યાપારે પ્રીને કાગ નિર્ગમન આ પ્રમાણે થાય છે જેમકે કોઈએક કુલટા સ્ત્રી જાર પુત્રમા આસક્ત હોવાથી તેણીએ પોતાના પતિને કહ્યું કે—“ અદ્વીતી તમે હૃદયિની નગરીમા જાઓ અને આ મેનનાના પ્રાપેવા ઉપાદીકા મનોરથ પૂર્ણ કરનારા છે,

જોઈએ દુઃખ ગામમાં હોઈ શકે નહીં તેથી લોકોનો મધ્ય ભાગ તો મેડ પર્વતના ડગલ પ્રશંસામાં જ જોડી ક પનાથી જે તે સ્થાને તે મધ્યભાગ ક્યાથી હોય ?” તે માલગીને સર્વ લોકોએ ક્યક પ્રદેશમાં લોકોના મધ્ય ભાગ અગીકાર કર્યો આ રીતે જે હેતુ પોતાના પક્ષને સિદ્ધ કરે તે સ્થાપક હેતુ કહેવાય છે, જેમ ધુમાડો એ અગ્નિને સ્થાપક હેતુ છે, અથવા આ રીતે પ્રયોગ કહેવો—“સર્વ વસ્તુ નિત્ય અને આનંદ છે, અનેકાનપણે પ્રાપ્ત થાય છે” આ પ્રમાણે અનેકાત પક્ષજ સ્થાપક હેતુ છે ૨

હવે ત્રીજા વ્યસક હેતુની વ્યાખ્યા કરે છે—વ્યસ એટલે મોહ પમાડે તે વ્યસક કહેવાય છે, જેમ કોઈ ગામડીએ ગાડાવાળો નગર તરફ આવતો હતો, માર્ગમાં એક મઠેલી તિત્તિરી જોઈને તેણે વિચાર્યું કે—“આના બક્ષણ કનારાઓને આ પક્ષ તિત્તિરી લોજનને માટે થશે” એમ બાણીને તેણે તેને ગાડામાં નાખી, અનુક્રમે તે નગરમાં આવ્યો, તે વખતે તેને કોઈ ધર્ત મળ્યો, તેણે ગાડામાં રહેલી તિત્તિરીને જોઈ બંને સજ્જનો સાથે ઉચ્ચાર કરીને તે ગાડા વાળાને કહ્યું કે—“હે ગાડાવાળા! આ ચકટતિત્તિરી (ગાડાની તિત્તિરી) તુ શુ મૂલ્ય લેવું છે?” ત્યારે ગાડાવાળો બોલ્યો કે—“આનું મૂલ્ય તર્પણલોહિકા છે” આ સરસ સ્વભાવવાળા ગાડાવાળાને એ અભિપ્રાય હતો કે—જેનાથી તૃપ્ત થવાય તે તર્પણ એટલે સાથવો અને આલોહન કરાય એટલે જળવડે આર્દ્ર કગય તે આવો હિકા અર્થાત્ તે તર્પણની-સાથવાની આલોહિકાવડે આ (તિત્તિરી) પ્રમાણ છે આ ઉત્તર માલગીને તરતજ તે ધૂર્ત જ નથી આર્દ્ર કરેલો સાથવો તેને આપીને ગાડા સહિત તિત્તિરી તરફને ચાલવા માડ્યો, તે જોઈ ચકટિડ (ગાડાવાળો) વિવળો થયો, આ પ્રમાણે છળ જાતિ જેમા પ્રધાન ૩ એવો વ્યસક નામનો હેતુ થયો, આ વ્યસક હેતુનું લક્ષણ બાણુ ૩

હવે ચોથા લક્ષક નામના હેતુની વ્યાખ્યા કરે છે—લૂસી નાખે એટલે વ્યસક હેતુના દોષને દૂર કરે તે, લક્ષક હેતુ કહેવાય છે જેમ

ઉપરનાજ દષ્ટાતમા તે ધૂર્તે તે શાકટિકને છળથી હરાવ્યો, અને તેથી તે શાકટિક વિવશ થયો, તેટલામા તેનો એક મિત્ર નગરવાસી કે જે ધુર્તવિદ્યામા નિપુણ હતો, તે તેને મળ્યો, જ્યારે શકટતિત્તિરી (ગાડુ) અને તિત્તિરીને લઇને તે ધુર્ત આ યો ત્યારે શાકટિક સહિત આ બીજો ધુર્ત પહેલા ધુર્તને ઘેર જઈને તેની સ્ત્રીનો હાથ પકડી બોલ્યો કે—“આલ તાગ પતિએ તર્પણલોહિકાના મૂંચે કરીને શકટતિત્તિરીને રેચાવી લીધી છે માટે તું હવે અમારી થઇ ઉઠ ” ત્યારે પહેલા ધુર્તે કહ્યું—“અરે આ તું શુ ક' ડે ?” બીજા નાગરિક ધુર્તે કહ્યું—“આ શાકટિક તર્પણ લોહિકાને મદલું કરે છે ” તે પહેલો બોલે—“એમ શી ગીતે ?” નાગરિક બોલે—“તર્પણલોહિકાના અર્થને કેમ તું નથી જાણતો ? કેમકે તર્પણ એટલે સાથવો તેને જે આવોડન કરે એટલે જળમિશ્રિત કરે તે આવોડિકા એટલે કે સાથવાને જળ મિશ્રિત કરનારી નારી સ્ત્રી છે માટે તર્પણલોહિકાએ કરીને તારી સ્ત્રીનેજ મદલું કરવાની છે ” તે સાંજીને પહેલો ધુર્ત ખેદ પામ્યો, અને તેણે પોતાનો પક્ષ મૂકી દીધો આ પ્રમાણે પ્રતિવાદીએ કહેલા દોષને દૂર કરનાર હોવાથી આવૃષ્ઠક નામનો હેતુ થયો આ પ્રમાણે આકે પ્રકારના હેતુની વ્યાખ્યા કહી ૪

હવે બીજી વ્યુત્પત્તિએ કરીને હેતુ શબ્દને સિદ્ધ કરે છે તેમા જૂદોજ અથ નીકળે છે તે આ પ્રમાણે—“હિનોતિ ગમયતિ પ્રમેયમર્થ મિતિ હેતુ ” પ્રમાણ કરવા લાયક પદાર્થને જે પમાડે તે હેતુ એટલે પ્રમાણ તે પણ ચાર નવારે છે તે વિષે સ્થાનાગ સૂત્રમા કહ્યું છે—અથવા દેઠુ ચડવિદે પદ્મસે, તે જહા-પચરવે ૧ અણુમા જે ૨ ડચમા ૩ આગમે ૪ ” “અથવા હેતુ ચાર પ્રકારનો દર્શો છે, તે આ પ્રમાણે—પ્રત્યક્ષ ૧, અનુમાન ૨, ઉપમાન ૩ અને આગમ ૪ ” આ આવાવાની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે —“અનુત્તે વ્યાનોતિ સર્વત્ર ઇતિ અક્ષ આત્મા, તે પ્રતિ યત્પ્રાપ્તે જ્ઞાનંતત્પ્રત્યક્ષ ” —“સર્વ ઠેકાણે જે વ્યાપી જાય તે અક્ષ એટલે આત્મા કહેવાય છે તે આત્મા પ્રત્યે જે જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું તે પ્રત્યક્ષ કહેવાય છે તે પ્રત્યક્ષ અવધિ, મનપર્યવ અને કેવળ એવા ત્રણ પ્રકારે છે, અથવા અક્ષ શબ્દનો અર્થ જે ઇન્દ્રિય લઇએ, તો ઇન્દ્રિયથી ઉપજાયેલુ જ્ઞાન પણ યવહારથી પ્રત્યક્ષ કહી શકાય છે, પરંતુ પરમાર્થથી તો આ ઇન્દ્રિય

અન્ય જ્ઞાન પરાક્ષ પ્રમાણ છે ઇદ્રિયો આત્માથી ધન-ભિન્ન છે તે
યકી ઉત્પન્ન થયું છે માટે તે પરાક્ષ કહેવાય છે ૧

સાધ્ય અને સાધનનો સબંધ ગ્રહણ કર્યા પછી જે જ્ઞાન થાય
તે અનુમાન પ્રમાણ કહેવાય છે જેમ ધુમનું જ્ઞાન થયા પછી અ
ગ્નિનું જ્ઞાન થાય છે, માટે તે અનુમાન કહેવાય છે ૨

ઉપમાવડે જે જ્ઞાન થાય તે ઉપમાન પ્રમાણ કહેવાય છે જેમકે
“ ગો (બળહ)ની જેવો ગવય હોય છે ” આવું કોઈ વનચરનું વચન
ગ્રહણ કરીને કોઈ માણસ અરણ્યમાં ગયો ત્યાં ગોના જેવા અવયવ
વાળા અને ગોના ઠંઠવાળા એક પશુને જોઈ પૂર્વે સામજેલા વચનને
અનુસારે તે પશુને ગવય તરીકે તેણે નિર્ણય કર્યો આ ઉપમાન
પ્રમાણ કહેવાય છે ૩

આમ પુરૂષના વચનથી પ્રગટ થયેલું પદાર્થનું જે જ્ઞાન તે
આગમ કહેવાય છે આ આગમ પ્રમાણ કહ્યું ૪ આ પ્રમાણે પણ
હેતુ રૂપનું કહેવાય છે કેમકે પૂર્વે કહેલી વ્યુત્પત્તિથી તેની
સિદ્ધિ થાય છે

હવે અનુમાન પ્રમાણના પણ ચાર પ્રકાર છે તે વિશે શ્રી
ત્યાનાગમા કહ્યું છે કે—“ અદ્વા જડ ચડવિદ્યે પદ્મત્તે, તં જદ્વા-
નલિય તં અલિય મો દ્વડ ૧ અલિય તં નલિય સો દ્વડ ૨ નલિય તં
અલિય મા દેડ ૩ નલિય તં નલિય મો દેડ ૪ ” । “ અથવા હેતુ
ચાર પ્રકારનો કહ્યો છે, તે આ પ્રમાણે—જો તે હોય તો તે પણ
હોય ૧, જો તે ન હોય તો તે હોય ૨, જો ને હોય તો તે ન હોય ૩
અને જો તે ન હોય તો તે પણ ન હોય ૪ ” આ આલોવાની વ્યા
ખ્યા આ પ્રમાણે છે—જો તે એટલે સાધ્ય એવો અગ્નિ હોય, તો તે
એટલે ધમ હોય છે અહીં અગ્નિના હોવાપણાથી ધમનું પણ હોવા
પણ છે ૧ અહીં તે એટલે શીતનો સમૂહ નથી, તેથી અહીં અગ્નિ
છે આ વાક્યમાં શીતના અભાવે અગ્નિનું હોવાપણું કહ્યું ૨ હવે
વિપરીતપણે ત્રીજો ભાગો કહે છે—અહીં તે સાધ્ય એવો અગ્નિ છે,
તેથી અહીં તે શીત નથી આ વાક્યમાં અગ્નિના હોવાપણાથી શીતનું
નાસ્તિ પણ—અભાવ છે ૩ હવે ચોથા ભાગમાં એકને અભાવે

બીજાનો પણ અભાવ હોય તે આ પ્રમાણે—અહીં શીશપા (વૃદ્ધ) નથી, વૃદ્ધનોજ અભાવ છે તેથી અહીં વૃદ્ધનોજ અભાવ હોવાથી શીશપા નામના વૃદ્ધનો પણ અભાવજ છે ૪

આ રીતે બાર પ્રકારે હેતુનું સ્વરૂપ કહ્યું આ હેતુના જ્ઞાનમા આચાર્ય નિપુણ હોવા જોઈએ તેથી હેતુનિપુણપણા નામનો આ સતાવીશમો ગુણ જાણવો ૨૭

હવે ઉપનયની વ્યાખ્યા કરે ૩—જે અર્થ (પદાર્થ) દૃષ્ટાતવટે હૃદયે કયો હોય તેજ અર્થને કહેવાને ઇન્દ્રિયા દાષ્ટાતિકમા લઈ જાય, યોગના કરવી તે ઉપનય કહેવાય છે જેમકે જાસ્વામીના ચરિત્રમા તે ઉપનય કયો છે તેની કથા આ પ્રમાણે છે—

વસુ તપુર નગરમા ગતાયુધ નામે રાજા હતો, તેને લલિતા નામની પટ્ટરાણી હતી તેજ નગરમા સમુદ્રહત નામનો એક શ્રેષ્ઠી રહેનો હતો તેને લલિતાગ નામે પુત્ર હતો તે યુવાવસ્થાને પામેલો મહા ઉપવાન અને વસ તથા આબૂષણવટે શોભતો લલિતાગ નગર મધ્યે હુમેશા ક્રીડા કરે છે એકઠા તેને પોતાના ગવાગમા બેઠેલી લલિતા દેવીએ દીઠો તેનું ઉપ જઈ મોહ પામેલી તેણીને તે લલિતાગની માથે ક્રીડા કરવાની ઇચ્છા થઈ તેથી તેણીની પ્રેરણાથી ચતુરિકા નામની દાસીએ વ્યાપારના મિષ્ટે કરીને લલિતાગની સાથે પરિચય કર્યો. હવે ગાંધી કામદેવનું વ્રત કરવા લાગી તેથી કામદેવની પૂજના મિષ્ટથી તેની પ્રતિમાને દાસી વાર વાર રાણીના અંત પુરમા લાવની અને પાછી લઈ જતી હતી તેથી દ્વારપાળોને તેણીના પર નિશ્વાસ પેઠો પછી તે પ્રતિમાનાજ હજી ચતુરિકા દાસીએ લલિતાગને અંત પુરમા પ્રવેશ કરાવ્યો તેને ગુપ્તરીતે રાણીને તેની માથે રાણી કોગ લોગવવા લાગી. અહીં તેનો પિતા સમુદ્રહત પુત્રની સર્વત્ર શોધ કરવા લાગ્યો પરંતુ ગાંધી પણ ઠેકાણે તેનો પત્નો લાગ્યો નહીં તેથી તે શોકમા ગરક થયો આવા અવસરે અંત પુરના દ્વારપાળોને કાંઈક થકા પડવાથી ઉઘાનક્રીડા કરીને પાગ આવેલા રાજાને તેઓ એ બિલંતી કરી ૩—“હે સ્વામી ! સુવે દેવીએ પરિવ્રતાજ છે તો પણ આપે પોતેજ પોતાનું અંત પુર જોઈ તેનું આ આમને

અભયદાન આપવું તે જોખમમાથી અમને મુક્ત કરવા ” તે સાભગી રાખને પણ શ્રમ આવવાથી ગ્રસ્ત રીતે અત્યંત પુરતરફ ચાલ્યો. તેટલામા દ્વારમા ઉભેલી ચતુરિકાએ તેને આવતો જોઈ તરતજ રાખીને ચેતવી તેજ વખતે રાણીએ પણ તે લલિતાગને બારી માર્ગે કરીને ઘરની પાછળ રહેલા ખાગડુવામા નાખ્યો. પત્રી રાખ અદર આયો તેણે બધી વસ્તુઓને જોવાના મિથથી સર્વ સ્થાનકો જોયા પરંતુ કાંઈ પણ શકા ઉત્પન્ન થઈ નહીં હવે તે લલિતાગ પણ પશ્ચરની જેમ દૂવામા પડ્યો છે, તેના શરીરની ચોતરફ અશુભિ, કાદવ અને કીડાઓ વ્યાપ્ત થયા તે ઘરના વાસીદાની ધૂળ, રાખ તથા એ કવાડ વિગેરે તેની ઉપર દૂવામા ન ખાયા કરે છે, તેથી તે નારકીના જેવું જ દુખ ભોગવે છે તે ઘરની દાસીના ભોજનનું ઉચ્છિદ્ર તથા તેણીએ નાખેલા પાણીને જીવંત વડે ચાટતા તે લલિતાગે કેટલોક કાળ નિર્ગમન કર્યો ત્યારપછી વર્ષા કાળમા વરસાદ વરસવા લાગ્યો તેથી પ્રનાજ માર્ગે કરીને જળનો પ્રવાહ વહેતો વહેતો તે ખાગડુવામા આવ્યો. તેનાથી તે દૂવો ભરાઈ જતા તેમાથી કચરાની સાથે તે લલિતાગ પણ બહાર નીકળી નગરની ગટરમા પ્રવાહિત થયો. તે વખતે તેને મૂર્છા આવવાથી કાંઈ પણ કરી શક્યો નહીં તેવે અવસરે દેવયોગે લલિતાગની ધાત્રી અકસ્માત તે માર્ગે નીકળી તેણીએ તેને જોઈને જોગખ્તો કે-“ આ તો લલિતાગ કે અહીં ક્યાથી ? ” પછી તેના શ્વાસોચ્છ્વાસથી તેને જીવતો જાતી ખાટલામા નાખી ઘર આણ્યો તેને જોઈ હર્ષ પામેલા તેના પિતા વિગેરે પગિવારે વીશ્ણુ ઔપધના પ્રયોગથી તેને ઝીનના પમાડ્યો. ત્યારપછી અનુક્રમે ઘણા ઘણા ઔષધો કરીને તેને મૂળ સ્થિતિએ પહોચાડ્યો. પછી ફરીથી પ્રજ્ઞાની જેમ તે શહેરમા ફરવા લાગ્યો. તેને લલિતાગે જોયો એટલે તજ દાસી પાસે તેને ફરીથી બોલાવ્યો, પરંતુ પોતે અનુભવેલું દુખ વીસરી ગયો નહોતો. તેથી તે ત્યાં જવાનું શી રીતે છોડ ? નજર મૂકે આ પ્રમાણે જ બુદ્ધમારે પોતાની પ્રિયાઓ પાસે કથા કહી હતી તેનો ઉપનય આ પ્રમાણે બોલ્યો-અહીં જે લલિતાગ કહ્યો, તે જોગલુબ્ધ પ્રાપ્તિ બોલ્યો જે ગણીનો જોગ જ્યો, તે વિચયનું મુખ બોલ્યું જે નેનો દૂવામા વાસ

થયો, ત તને મર્જવાસ જાણવો તે દ્વારમા જે ઉચિત લોજન થયું, તે માતાએ આવેલા આહાર પાણીનું મહત્ત્વ જાણવું જે દ્વારમાથી નીકળવાનું હતું, તે યોનિથી બહાર નીકળી જન્મ થયો એમ જાણવું જે નગરની જટ કહી તે સૂતિકાગૃહ જાણવું જે તેની ધાત્રી કહી, તે શુભ કર્મ પરિણતિ જાણવી તે ધાત્રીએ તેને જે ફરીથી જીવાડયો, તે અહીં ફરીથી જ્ઞાન (બોધ) ની પ્રાપ્તિ જાણવી તે જ્ઞાનના લાભથી ફરીને તે પ્રાણી તે સ્થાનને ઇન્ડોતો નથી આ પ્રમાણે હજારોના અર્થને દાર્ષ્ટિક અર્થમા ઘટ વવો, તે ઉપનયન કહેવાય છે તે ઉપનયનમા જે આચાર્ય નિપુણ હોય તે ઉપનયનિપુણ કહેવાય છે આ આચાર્ય નો જઠાવીશમી ગુણ જાણવો ૨૮

હવે નયને વિષે જે નિપુણ હોય, તે નયનિપુણ કહેવાય છે તે નય સાત છે — નૈમ ૧, સમ ૨, જ્યહાર ૩, યજુસ્ ૪, શબ્દ ૫, સમભિરૂદ ૬ અને એવ ભૂત ૭ આ નયના વિચારમા ઘણો મોટો અર્થ રહેલો છે, તો પણ સંક્ષેપથી તેમનું લક્ષણ જતાવે છે — આ જગતમા વસ્તુઓના અનંતા ધર્મવાળા સ્વભાવા છે તે સર્વનો વિવેક કરીએ તો તેના જે પ્રકાર થાય છે — એક સામાન્ય અને બીજો વિશેષ જેમ જીવને વિષ વસ્તુપાત્ર અને પ્રમેયપાત્ર વિગેરે સામાન્ય ધર્મો છે કારણ કે એ ધર્મો અજીવ પદાર્થને વિષે પણ હોય છે તથા જીવને વિષે જે અત્યંત ધર્મ છે, તે વિશેષ ધર્મ છે કેમકે એ ધર્મ અજીવને વિષે હોતો નથી એ પ્રમાણે સામાન્ય અને વિશેષનું જ્ઞાન થાય છે

અહીં નૈમનયન વિષે સામાન્ય અને વિશેષ એ જાને ધર્મોવડે પદાર્થની પ્રરૂપણા રહે કાળમા સરખી રીતેજ કરાય છે જે પ્રકારે મામા વ અને વિશવવડે નૈમનય જાણી ગકાય તે પ્રકારે નિવાનના હજારો કરીને જતાવે છે — કોઈએ કાંઈ મામુસને પૂછ્યું કે — ‘ તું ક્યા રહે છે ? ’ તેણે જવાબ આપ્યો કે — ‘ લોકમા, તમા પણ તિરછા લોકમા, તેમા પણ મનુષ્ય લોકમા, તેમા પણ જ જૂદીપમા, તેમા પણ શરતક્ષેત્રમા, તેમા પણ

દક્ષિણ ભરતમા, તેમા પણ મધ્ય ખડમા, તેમા પણ અમુક દેશમા, તેમા પણ અમુક નગરમા, તેજ રીતે અમુક શેઠીમા, અમુક ઘરમા, અમુક શાળામા, અમુક ભાગમા, મારા પોતાના શરીરમા અને છેવટ મારા પોતાના આત્માને વિષે હું રહું છું આ દષ્ટાંતમા મેંત્રને આશ્રીને પ્રથમ લોક કહ્યો, તે સામાન્યે કરીને કહ્યો, અને છેવટ પોતાનો આત્મા કહ્યો તે વિશેષ કહ્યો તથા તે જન્મેની વચ્ચે રહેલા સર્વે વિકલ્પો પૂર્વાપરની અપેક્ષાએ સામાન્ય અને વિશેષ જન્મે રીતે કહી શકાય છે આ સર્વે વિકલ્પોને નૈગમ નય પોતાના નિવાસને માટે તારિત્રકપણે-સત્-પણે જ માને છે હવે ત્રણે કાળમા કહેવાને ઇચ્છેલા પદાર્થની પ્રરૂપણા માટે નૈગમ નયનુ દષ્ટાંત દેખાડે છે — કોઈ સુતાર વનમાથી લાકડાનો કડડો કાપી ખાધે લઈને આવતો હતો તેને કોઈએ પૂછ્યું કે—“ હે કારીગર ! તે આ ખાધે શું લીધું છે ? ” તે બોલ્યો કે—“ મારી ખાધે પ્રસ્થ છે ” અહીં હજી તે લાકડાનો પ્રસ્થ થવાનો છે હજી થયો નથી તોપણ બાવી કાળને આશ્રીને લાકડાના કડડાને પણ પ્રસ્થ રૂપે કહ્યો એજ રીતે દીવાળીના પર્વમા ભગવાન મહાવીર સ્વામી આજે નિર્વાણ પામ્યા એમ જે બોલવું તે નૈગમ નયનુ લક્ષણ છે આ નયને અનુસરનારા નૈનાયિક અને વૈશેષિક મતવાળા છે ૧

હવે સત્ત્વ નયનુ સ્વરૂપ લખે છે —સર્વ પદાર્થ જેનાવડે શ્રદ્ધા કરાય તે સત્ત્વ કહેવાય છે આથી કરીને આ નયમા સામાન્ય તત્વનોજ સમાવેશ થઈ શકે છે જેમકે—ચૈતન્ય ધર્મવડે સર્વ કોઈ જીવ એકજ છે, એજ પ્રમાણે સર્વ પદાર્થોમા સત્તા એકજ છે તેથી કરીને સત્તાજ તત્વ છે સત્તાને, જ્ઞાને અવસ્તુપણાનોજ પ્રસંગ આવે છે ગંધેડાના શીંગડાને જેમ સત્તા વિના કોઈ પણ પદાર્થ કહેવાયેજ નહીં આ કારણથીજ ‘ જે સત્ છે, તેજ પ્રકાશ છે ’ એવો અદ્વૈત મત છે આ પ્રમણે સત્ત્વ નયનુ લક્ષણ બાજુ ૨

(ન્યવહાર નયનુ સ્વરૂપ-જે અર્થ ક્રિયા કરે તે પદાર્થ કહેવાય છે પાણી લાવવાની ક્રિયા કરવાથી ઘટ્ટ પદાર્થ કહેવાય છે) જે પદાર્થ અર્થ ક્રિયાને ન કરે તો તે પદાર્થ ગંધેડાના શીંગડાની જેમ

અવસ્તુ રૂપે-૪ છે અર્થ ક્રિયા કરવાનું વિશેષને આશ્રીને કહી શકાય છે, પણ સામાન્યનો આશ્રય કરાતો નથી જેમકે ગાય દોવાય છે એમ કહી શકાય પરંતુ ગાયપણ દોવાય છે એમ કહી શકાય નહીં માટે વિશેષજ તત્વ છે કેમકે વિશેષ વડેજ વ્યવહાર ॥ પ્રવૃત્તિ હોવાથી સર્વ જગત્ પ્રવર્તે છે, આ નયને અનુસરનારા વૈદિકના ભેદવાળા મીમાંસકો છે આગમમા પણ જે પ્રકારના જીવો છે-મુખ અને સસારી સસારી જીવો પણ જે પ્રકારના છે નસ અને સ્થવર. આ પ્રમાણે વ્યવહાર નયવડે કરીનેજ જીવની પ્રકૃતિ કમળ છે ૩

જનુસૂત્ર નયનું સ્વરૂપ-યર્ષ ગયેલી વસ્તુનો નાશ થયો તેથી તે અવસ્તુ છે અને થવાની વસ્તુ હજી યર્ષ નથી તેથી તે પણ ગણી ના શીંગડાની જેમ અવસ્તુજ છે તેથી કરીને બાકી રહેવાથી વર્તમાન કાળમા રહેલી જે વસ્તુ તે-૪ મત-છની વસ્તુ છે તે વર્તમાન કાળ એક સમયનોજ છે તેથી કરીનેજ 'જે સત્ છે, તે શબ્દિક છે' એવો બોદનો મત છે એજ કારણથી આગમમા પણ-જીવ જે ઉપયોગમા વર્તતો હોય, તે વખતે તે જીવ ને સ્વરૂપવાળો-૪ કહેવાય છે જેમકે દોષના ઉપયોગમા વર્તતો માણુ ચક્રાગ કહેવાય છે તેથી કરીનેજ ઉત્તરાધ્યયનમા વિનય નામના પ્રથમ અધ્યયનમા 'માય વંદાલિયં વાસી -' તું ચક્રાગપણ ઠરીશ નહીં' એમ જનુસૂત્ર નયને આશ્રીને કહ્યું છે કે આ ચારે નયો અર્થનયો કહેવાય છે આ નયો અર્થનેજ કહેનારા છે

હવે બાકીના ત્રણ શબ્દનયોને કહે છે-શબ્દોથી પણ વાચ્ય-વાચકભાવ સળધ વડે અર્થ તું ગ્રહણ થાય છે, પરંતુ " નામ અને અથનો અલોક કરીને મળધ છે " એવું વચન હોવાથી જે શબ્દો છે, તે અર્થના પયાયોજ કહેવાય છે અહીં પનાયોનું જ મુખ્યપણું છે અર્થ પણ શબ્દને અનુસરનાર હોવાથી આ-સીજ જાય છે કહ્યું છે કે-

" ન મોઽસ્તિ પ્રત્યયો લોક, યં શબ્દાનુગમાયતે ।

અનુપિદમિવ જ્ઞાન, સર્વં શબ્દેન માસતે ॥ "

' તેવો કોઈ પણ પ્રત્યય અર્થ લોકમા નથી, કે જે શબ્દને

અનુનરતો ન હોય સર્વ જ્ઞાન (સર્વ પદાર્થનું જ્ઞાન) શબ્દ વડે કરી
નેજ જાણે જ્ઞાતપ્રાપ્ત થયેલું હોય એમ જાણે છે "

વળી જે નયમા વચ્ચા પર્યાયોએ કરીને એકજ વર્તનો અથ
કહેવાય છે જેમ કે યને વિરોધતિ અને મધ્યા (વચન) નો સળધ
એ, તેમ તેના પર્યાયોને વિરોધ પલ્લ જાતિ અને સધ્યાનો સળધ છે
આનું નામ શબ્દ નય કહેવાય છે જેમ કે ઇંદ્ર, શક, પુરુષ આ
વિગેરે શબ્દો એકજ ઇંદ્રના અર્થને કહનારા છે, એજ પ્રમાણે ઇંદ્ર,
પ્રભ, કળાસ, એ વિગેરે શબ્દો એકજ પૃથુભુવનોદરાદિક આકાશવાણી
ધર્મ રૂપ અર્થને કહે છે આ શબ્દ નર એ પ

હવે સમલિંગ નરનું સ્વરૂપ કહે છે—જે નયમા જે શબ્દો
એકજ અર્થને કહનારા હોય, તોપણ તેમા દરેક શબ્દનો અથ બ્યુત્પ
ત્તિએ કરીને ભિન્ન ભિન્ન જણાતો હોય, તે નર સમલિંગ નામનો
કહેવાય છે, જેમ કે—ઈંદ્ર શબ્દમા ઇંદ્ર ધાતુ ઐશ્વર્ય અર્થવાળો
હોવાથી ઇંદ્રનો અર્થ ઐશ્વર્યવાન થાય છે શક શબ્દમા શક ધાતુ છે
તેનો અર્થ શક્તિમાન થવાનો હોવાથી શકનો અથ શક્તિમાન થાય
છે એજ રીતે પુરુષ શબ્દમા દૈત્યોના નગરને બેઠવા રૂપ અર્થ છે
એ સર્વ અર્થ ભિન્ન ભિન્ન છે, એજ પ્રમાણે આગમમા પણ “નજ્ઞા
પતા કહે છે, પ્રરૂપણા કહે છે ” વિગેરે આવાવાના વચનો (શબ્દો)
મા સમલિંગ નયને આથીને ભિન્ન ભિન્ન અથ જાણવા ૯

એવજૂત નરનું સ્વરૂપ—સમલિંગ નય જે અર્થ જાતાઓ
દોર તે અથ જે વખતે જે વસ્તુમા વર્તતો હોય, તેજ વખતે તેજ
શબ્દનો પ્રયોગ કરવો યોગ્ય છે અને બીજા પર્યાય શબ્દોનો પ્રયોગ
કરી શકાય નહીં, તે એવજૂત નય કહેવાય છે, જેમ કે—દેવોની
સભામા ત્યારે સિંહામન ઉપર રહેલો સર્વ દેવોથી અધિક ઐશ્વર્ય
વાળો દેખાય, તારેજ તે ઇંદ્ર ઈંદ્રી શકાય છે, પણ તે વખતે મારુ વિગેર
શબ્દોથી કહી શકાય નહીં, અને જ્યારે તે પોતાની શક્તિને દેખા
ડતો હોય, તારેજ તેને શક તરીકે શકાય પણ તે વખતે નેને- ૧,
શબ્દથી કહેવો યોગ્ય નથી, એ પ્રમાણે પોતાપોતાની ક્રિયાને અવસરે
તે ને ક્રિયાને આથીને ગનેના શબ્દવે વગ્યાન કરવો તેજ યોગ્ય

હે જેમ ગૃહસ્થાથમમા રહેલા કેવા તીથ ૬૦ વર્ષમાન શ્રમના પ્રયોગથી સાબાગવામા આવે કે ૭

આ પ્રમાણે સાતે નયોની લેશથી વ્યાખ્યા કરી અહીં નેગમ, સ અહ અને વ્યવહાર એ ત્રણ નયો દ્વ્યાધિક નયો કહેવાય છે, અને બીજા નયો પર્યાયાર્થિક કહેવાય છે તેમા પણ ઋણુસૂત્ર નયને કેટલાક આચાર્યો દ્વ્યાધિક પણ કહે છે, આમા એક એક નયના અભિપ્રાયને આગ્રહથીજ વાગી રહેવું, તેજ મિશ્રાત્વ છે અને સર્વ નયનો જે ન્વીકાર કરવો, તે અમ્બ્ય વ કહેવાય છે આ સર્વ નયોને વિષે આચાર્ય નિપુણ હોવા જોઈએ એ જોગણ ત્રીશમો શુભ થયો ૨૬

આહણા કુશળ—જેના વડે હિત અર્થ અહણ કરાવાય તે આહણા એટલે બે યોને હિતોપદેશ દેવાની શક્તિ તેમાજ કુશળ-શતુર હોય, તે આહણા કુશળ કહેવાય છે એટલે બંચોને હિતોપદેશ દેવાની શક્તિવાળા જો કદાચ તથાપ્રકારના કર્મના ઉદયને વીધે પોતાનું (પોતાના આત્માનું) હિત કરવામા અસમર્થ હોય, તો શુભ બીજાઓને હિત અહણ કરાવી શકે, તો તે પણ પોતાના હિતને માટેજ થાય છે કહ્યું છે કે—

“ ગ્રાહ્યન્તિ હિત લોકાનલગ્ના સ્વહિતે તુ યે ।

પરાનુગ્રહતસ્તે હિ વન્ધ્યા સ્યુર્નન્દિપેગ્વત્ ॥ ”

“ જેઓ પોતાના હિતમા લાગ્યા—અવૃત્ત નથી અને બીજાઓને હિત અહણ કરાને છે, તેઓ પરનો અનુગ્રહ કરનારા હોવાથી નદિ પેલુની જેમ વધે છે ”

નરિપેલુની કથા

કોઈ એક નગરમા કોઈ મિથ્યાત્મી મનવાન બ્રાહ્મણ યજ્ઞ કરવા લાગ્યો તેમા સધેલા અજ્ઞાનુ ગ્રહણ કરવા માટે દોઈને ચાલત તરીકે ગઈયો તેણે બ્રાહ્મણને કહ્યું કે—“ જો બ્રાહ્મણ લોકાનન થઈ રહ્યા મુઠી વધેણ પકવાત મને આપો તો હું આ કાર્યમા રક્ષણ કરનાર થાઉ ” ને સાબગીને બ્રાહ્મણે તેનું વચન અગીકાત કર્યું પડી તે બ્રાહ્મણે યજ્ઞ કરીને બ્રાહ્મણને જમાડયા અને વધેવું અજ્ઞ તે દાસને આપ્યું તે દાસે તે અજ્ઞવડે માધુઓને પ્રતિલાભ્યા તથા અન્ય દર્શનીઓને

પણ હાન આપ્યું તથી તેણે મન્નાસોગ કર્મ ઉપાર્જન કર્યું પછી કેટલેક કાળે તે હાન મળ્યું પામીને દેવ થયો ત્યાથી ચવીને ગજગૃહ નગરમા શ્રેષ્ઠિક રાજાનો નહિવંચુ નામે પુત્ર થયો તે સમયે તે બ્રાહ્મણનો છવ પણ કેટલાક ભયો ભાગીને કદની નામના વનમા હાથણીના યૂથમા કોઇ હાથણીની કુક્ષિમા ગણ પછે ઉત્પન્ન થયો. તે યૂથમા યૂથપતિ હાથી બીજા હાથીથી પોતાના પરાભવની ચકાવાળે હોવાથી જેટલા હાથીનો જન્મ થાય તે મર્વને તરફગા મારી નાખતો હતો, અને હાથણીનો જન્મ થાય તો તેનું રણ કરતો હતો. તે વખતે આ વિપ્રના ગર્ભવાળી હાથણી પોતાના ગર્ભના અકુશગની શકા થવાથી કપટવડે લગણી થઈને ધીમે ધીમે યૂથની પાછળ ચાલવા લાગી કોઈ વખત એક બે પહોર વીટી જાય ત્યારે યૂથની સાથે મળતી, કોઈ વખત એક દિવને, કોઈ વખત બે ત્રણ દિવસે મળતી એ પ્રમાણે કરતી તે હાથણી તાપસોના આશ્રમમા મઈ અને પોતાની સૂઢવડે તાપસોના પગનો સ્પર્શ કરી તેમને નમસ્કાર કરવા લાગી તાપસોએ તેણીને ગર્ભિણી બાળીને ‘ તારા ગર્ભનું કુશળ થાઓ ’ એમ કહી તેણીને આશ્વામન આપ્યું પછી એકકા તે હાથણીએ તે આશ્રમમા પુત્રને પ્રસન્ન્યો તાપસના પુત્રોએ તે હસ્તિબાળકનું લાલન પાલન કર્યું હાય ની પણ વખતો વખત ત્યાં આવીને તેને સ્તનપાન કરાવા લાગ્યાં આ રીતે તે હસ્તિ બાળક વૃદ્ધિ પામી તાપસ પુત્રોની સાથે કીકા કરવા લાગ્યો, અને તે બાળકોની સાથે પોતે પણ નદીમાંથી પાણીવડે પોતાની સૂઢ ભરીને આશ્રમના વૃથોને નીચવા લાગ્યો આ પ્રમાણે સંચિનક્રિયા કરતો તેને જોઇને તાપસોએ તેનું સ્તેયનક્ર એવું નામ પાડ્યું આ રીતે તે વૃદ્ધિ પામતો અનુક્રમે ત્રીશ વર્ષનો જીવાન હાથી થયો એકકા તે વનમા વિચરતો હતો, તેવામા તેણે તે યૂથપતિને જોયો જીવાનીને લીધે મહા બળવાન થયેલા તેણે તે વૃદ્ધ યૂથપતિને મારી નાખ્યો અને પોતે યૂથપતિ થયો પછી તેણે વિચાર્યું કે-“ જેમ મારી માતાએ મને તાપસોના આશ્રમમા પ્રસન્ન્યો, તેમ જીજી પણ ત્યાં પ્રસવ્યે, તો તે પણ અને મારીને યૂથપતિ થશે ” એમ વિચારીને તેણે પોતાના યૂથને આશ્રમમા લઈ જઈ તે આશ્રમ ભાગી નાખ્યો.

તેથી ક્રોધ પામેલા તાપસોએ ઐશ્વિક રાજાની પાસે જઈ પોતાના વનમાં એક હસ્તિરત્ન છે એમ જણાવ્યું તે સાંભળીને રાજાએ કેટલાંક ઉપાયો કરીને તેને પકડી લાવી હસ્તિશાળામાં દંડ બંધનથી બાંધ્યો. પછી એકદા તાપસોએ તેને બાંધેલો ભેંઈ વાણીવડે તેની તર્જના કરી કે—“ એવું તે કર્મ કર્યું, તેલુજ ક્ષણ વને મળ્યું ” આ વચન સાંભળી ક્રોધાયમાન થયેલો તે હસ્તી બંધનોને ત્રોડીને તાપસોની પાછળ તેમને હણવા દોડ્યો તાપસો નાશી ગયા ચોતરફ હાહારવ ઊઠ્યો તે વખતે ઐશ્વિકનો પુત્ર નંદિવેલુ તેના પૂર્વ ભવનો વૃત્તાત સ્મરણથી તેની પાછળથી પૂજકાને પકડી પીઠપર ચડી મસ્તક ઉપર ત્રણ ઝુડી મારી તેના રુદ્ધ ઉપર ચડી બેઠો તે ભેંઈ ઐશ્વિક રાજાએ તેનો સત્કાર કરી તેને પાત્રસો ઝન્યાઓ પર છાવી. એકદા ભગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામી રાજગૃહ નગરમાં સમવસર્યા તેમને વાઢવા માટે પિતાની સાથે નંદિવેલુ પણ ગયો. ત્યાં ભગવાનની દેશના સાંભળી નંદિવેલુ પ્રતિબોધ પામ્યો એટલે તેણે ભગવાનની પાસે પ્રવ્રજ્યાની આજ્ઞા માંગી ત્યારે ભગવાન પણ આનાથી ધર્મ વૃદ્ધિ થશે એમ જાણીને ‘ હે દેવાનુમિય ! જેવી તારી ઇચ્છા ’ એમ જોડ્યા પરંતુ તેના વ્રતમાં વિઘ્ન આવવાનું ॥ એમ જાણીને ‘ પ્રતિબંધ ન કર ’ એવું બીજું વાક્ય બોલ્યા નહીં ત્યાર પછી ઘેર આવી માત પિતાની સાથે પ્રવ્રજ્યા લેવા સંબંધી પ્રશ્નોત્તરો કરી તેમની—આજ્ઞા લઈ નંદિવેલુ દીક્ષા લેવા તૈયાર થયો તે વખતે આકાશમાં રહીને શાસનદેવી બોલી કે—“ હે નંદિવેલુ ! હવે તારા લોગકર્મનો ઉદય છે, તેથી કેટલોક કાળ દીક્ષા લેવામાં વિઘ્ન ન કર પડીથી દીક્ષા ગ્રહણ કરજે ” આ પ્રમાણે દેવીએ કહ્યા છતાં પણ પોતાના મનની દૃઢતા જાણીને નંદિવેલુ શ્રીભગવાનપાસે જઈ દીક્ષા ગ્રહણ કરી અતિ દુઃખ તપ કરવાથી નંદિવેલુ યુનિને લગ્નિષ્ઠો બો પ્રાપ્ત થઈ ત્યારપછી લોગ કર્મના ઉદયને લીધે મનની ચચળતા થવાથી પ્રથમની કીડાઓ તથા ભોગો સ્મૃતિપથમાં આબ્યા તેથી મનનો નિગ્રહ કરવા માટે તથા દેહને કૃશ કરવા માટે ઘણી આતાપનાઓ તથા ઘણા તપો કરવા લાગ્યો તો પણ તેને ભોગની

“ ક્રિયાવાદીના એકસો એ શી લેદ છે, અક્રિયાવાદીના ચોરાશી લેદ છે અજ્ઞાનવાદીના સડસઠ લેદ છે અને વિનયવાદીના ળત્રીશ લેદ ॥ ” આ રીતે ૩૬૩ મતો છે

૧ ક્રિયાવાદીઓના ૧૮૦ મતો છે, તે ક્રિયાવાદીઓ આસ્તિક મતવાળાજ છે તેઓ ક્રિયાનેજ મુખ્ય માને છે, તેથી ક્રિયા વિના મોક્ષ થતો નથી તેઓ સ્વીકારે છે, પરંતુ તેમના માર્ગમા દોષ આવે છે તે આ પ્રમાણે—તેઓમાના ઠેટલાએક એમ માને છે કે—“ જીવ સ્વત સિદ્ધ કાળથી નિત્ય છે ” આ પ્રમાણે માનનારા તેમનો આ અભિપ્રાય છે—જીવ એવો પદાર્થ છે જરા પરંતુ તે સ્વત એટલે પોતાની અપેક્ષાએજ છે પોતાની મેળેજ સિદ્ધ છે માટે આવો છતાં પણ નિત્યજ છે, પણ અનિત્ય છે એમ નથી આવો છતાં પણ કાળ થકી એટલે કાળની અપેક્ષાએ છે એટલે કે માત્ર ત્રણ કાળને આશ્રીનેજ આ જીવનું સ્વત પણ—સદૃશ સિદ્ધ પણ તથા નિત્ય પણ છે આમ માનવાથી તેમના મતમા કાળનું જ કર્તાપણ સિદ્ધ થાય છે કેમકે તેઓ કહે છે કે—

“ કાલ સ્વજતિ ભૂતાનિ, કાલ સહરતિ પ્રજા ।

કાલ સુષ્પેઠુ જાગર્તિ, કાલો દિ દુગતિવ્રમ ॥ ’

“ કાળ પ્રાણીઓને ઉત્પન્ન કરે છે, કાળ પ્રાણીઓનો વિનાશ કરે છે, અને પ્રાણીઓ મુતા હોય ત્યારે પણ કાળ બાગૃત રહે છે, માટે કાળ ઉદ્ભવન કરી શકાય તેવો નથી ”

તેજ રીતે કાળે જુઓ ક્ષણ આપે છે, વર્ષાકાળ મેઘ વરસે છે, અને શીતકાળે ઠંડી પડે છે એ પ્રમાણે સર્વ જગત કાળને આધીન છે આ એક લેદ થયો ૧

બીને ઇશ્વરવાદી કહે ॥ કે—જીવ સ્વત નિત્ય છે, પણ તે ઇશ્વરને આશ્રીને છે જીવ ઇશ્વરને આધીન આ પ્રમાણે છે —

“ ઈશ્વરપ્રેરિતો ગચ્છેત્, સર્ગં વા શ્વપ્રમેવ વા ।

અયો જન્તુર્નિશાઽય-માત્મન મુસદુ લયોઃ ॥ ”

“ ઇશ્વરની પ્રેરણાથી જીવ સ્વર્ગમાં અથવા નરકમાં જાય છે તે ઇશ્વરની પ્રેરણા વિના આ જીવ પોતાને સુખ મેળવવામાં કે દુઃખ મેળવવામાં સમર્થ નથી ”

ઇશ્વરનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે —

“ જ્ઞાનમપ્રતિષ્ઠ યસ્ય, વૈરાગ્ય ચ જગત્પતેઃ ।

ऐश्वर्यं चापि धर्मश्च, महामिदं चतुष्टयम् ॥ ”

“ તે જગત્પતિ (ઇશ્વર) નું જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ઐશ્વર્ય અને ધર્મ અપ્રતિષ્ઠ-અવિનાશી એટલે નહીં સખલના પામે તેવું છે આ ચારે તેને સાથેજ સિદ્ધ છે ”

ઉપર પ્રમાણે ચાર સ્વરૂપવાળો ઇશ્વર એવેછાથી સ્વયં કહે છે, તે ઇશ્વરની આજ્ઞાથી પ્રાણીઓ સુખ કે દુઃખને પામે છે, આ બીજો લેઢ ૨

ત્રીજો પુરુષાકારવાદી કહે છે કે—જીવ સ્વતઃ નિત્ય છે, પરંતુ પુરુષાકારને આશ્રીને છે સર્વ જીવલોક પુરુષાકાર રૂપજ છે આ સર્વ જગત્ પુરુષ રૂપજ છે તેમા ઇશ્વરનું કાંઈ પણ કાર્ય નથી આ ત્રીજો લેઢ ૩

ચોથો નિયતિવાદી કહે છે કે—જીવ સ્વતઃ નિત્ય છે, પરંતુ નિયતિને આશ્રીન ॥ જે વસ્તુ જે આકારે અવશ્ય બને છે, તે નિયતિ કહેવાય છે જેમ કે સ્ત્રી પુરુષનો સંયોગ થવાથી મનુષ્યને (સ્ત્રી અથવા પુરુષને) આકારેજ જીવ ઉપજાય છે પરંતુ ગામ વિગેરે યશુ પશુની આકારે ઉત્પન્ન થતો નથી તેથી આ નિયતિ નામનો પદાર્થ પણ કોઈક જ્યોત્સના જગતમાં છે તે નિયતિથીજ સર્વ વ્યવહાર પ્રવર્તે છે એ ચોથો લેઢ ૪

પાંચમો સ્વભાવવાદી કહે છે કે—જીવ સ્વતઃ નિત્ય છે, પરંતુ તે સ્વભાવથીજ છે સ્વભાવ એટલે વસ્તુની સ્વાભાવિક-અદૃત્તિમ સ્થિતિ જેમ કે ઘોરડીના વૃક્ષ ઉપર એક કાટો સ્વભાવથીજ સરળ (ત્રીધો) હોય છે અને એક વક્ર હોય છે એ પ્રમાણે સર્વ પદાર્થોની સ્થિતિ સ્વભાવથીજ હોય છે એ પાંચમો લેઢ ૫

આ પ્રમાણે પાચે લેદો પોત પોતાના અભિપ્રાયથી નિત્યપણાને આશ્રીને થાય છે તેજ પ્રમાણે અનિત્યપણાને આશ્રીને પણ તેજ પાચે લેદો સહાય છે કરણ કે આ મતવાળાઓ પર્યાયની અપેક્ષાએ જીવ વસ્તુને અનિત્ય માન છે તેથી પાચને જમણા કરવા થી દશ લેદો થાય છે ૧૦

આ દશે લેદો જેમ સ્વત માનવામા આવે છે, તેમ કેટલાએક પરત ૧ પણ માને ॥ કેમકે તેઓ વસ્તુનું અસ્તિપણ (હોવાપણ) પરની અપેક્ષાએ માને છે જેમકે ઘટ વિનાની ખીજી સર્વ વસ્તુની અપેક્ષાએ ઘટનું અસ્તિપણ સિદ્ધ થાય છે (જોત્રે કે પદ પુસ્તક વિગેરે સર્વ પદાર્થોથી ઘટ એ કોઈ જુદીજ વસ્તુ છે) એજ પ્રમાણે સર્વ વસ્તુનું અસ્તિપણ પરની અપેક્ષાએજ સિદ્ધ થાય છે તેથી કરીને જેમ સ્વત ના પક્ષમા દશ લેદ થાય છે, તેમ પરત ના પક્ષમા પણ દશ લેદ થાય છે એ પ્રમાણે જીવના અસ્તિપણમા વીશ લેદો સિદ્ધ થયા ૨૦

આ પ્રમાણે અજીવ પદાર્થના અસ્તિપણમા પણ વીશ લેદો થાય છે, તેજ પ્રમાણે પુણ્યના અસ્તિપણમા વીશ લેદો થાય છે, તેજ પ્રમાણે પાપના અસ્તિપણમા વીશ લેદો, આશ્રવના અસ્તિપણમા વીશ લેદો, સવરના અસ્તિપણમા વીશ લેદો, નિર્જરાના અસ્તિપણમા વીશ લેદો, જાધના અસ્તિપણમા વીશ લેદો અને મોક્ષના અસ્તિપણમા વીશ લેદો થાય છે આ સર્વ લેદો મળીને કુલ એકસોને એ રી લેદો થાય ॥ આ સર્વે આસ્તિક હોવાથી ક્રિયાવાદી કહેવાય છે

હવે અક્રિયાવાદીના ચોરાશી લેદો દેખાડે છે આ અક્રિયાવાદીઓ નાસ્તિક કહેવાય છે તેઓ જીવ, અજીવ, આશ્રવ, સવર, નિર્જરા, જાધ અને મોક્ષ એ સાત પદાર્થો નાસ્તિપણે એટલે નથી એમ માને છે આ નાસ્તિકોના મતમા પુણ્ય અને પાપ એ બે તરવે નો વિચારજ કરવાનો નથી તેઓના લેદની ક પના નીચે પ્રમાણે છે —

જીવ સ્વપ્ન કાળથી છે નહીં એવે કે કોઈપણ કાળે જીવ સ્વરૂપે કરીને છેજ નહીં કારણ કે સજ્જે સજ્જે જુદાના સજ્જનો વિનાશ થાય છે, તેથી કરીને જીવનું જે અસ્તિત્વપણું રૂપ લક્ષણ છે, તેનોજ અભાવ હોવાથી કોઈપણ કાળે જીવની સત્તા-હોવાપણું છેજ નહીં એ એક ભેદ થયો. ૧ તથા જીવ સ્વતઃ ઇશ્વરને આશ્રીવને પણ છે નહીં અહીં સ્વરૂપે કરીને જીવનું નાસ્તિત્વ હોવાથી ઇશ્વરનું પણ નાસ્તિત્વ સિદ્ધ થાય છેજ એ બીજો ભેદ ૨ તથા જીવ સ્વપ્ન પુરુષાકારને આશ્રીને પણ છે નહીં અહીં પણ પુરુષાકારનું નાસ્તિત્વ પણ પૂર્વની જેમ જાણ એ ત્રીજો ભેદ ૩ તથા જીવ સ્વપ્ન નિયતિ ને આશ્રીને પણ નથી અહીં પણ પણ પૂર્વની જેમ યુક્તિ જાણવી એ ચોથો ભેદ ૪ તથા જીવ સ્વપ્ન સ્વભાવને આશ્રીને પણ નથી અહીં પણ પૂર્વની જેમ યુક્તિ જાણવી એ પાંચમો ભેદ ૫ તથા જીવ સ્વતઃ યદ્યપિ આશ્રીને પણ નથી યદ્યપિ એટલે અકરમાત્ ઇશ્વર વિના પોતાની મેળે પદાર્થ ઉત્પન્ન થાય તે અહીં કાર્ય કામણ ભાવ હોતા નથી, એટલે કે કારણ વિના પણ કાર્યની ઉત્પત્તિ થઈ શકે છે જેમકે દેહકીમાથી ૭૩કાની ઉત્પત્તિ થાય છે ખરી, પરંતુ છાત્રમાથી પણ દેહકા ઉત્પન્ન થાય છે આ જ્યદ્યપિ કહેવાય છે આવી યદ્યપિ ને આશ્રીને પણ જીવ સ્વપ્ન છે નહીં એ છઠો ભેદ ૬ આ પ્રમાણે સ્વપ્ન ને આશ્રીને ૭ ભેદો થયા, તેજ પ્રમાણે પરત્વ -પરને આશ્રીને પણ જીવ છે નહીં એ વિગેરે છ ભેદો થાય છે ગન્ને મગીને કુલ બાર ભેદો થયા એજ પ્રમાણે અજીવના નાસ્તિત્વપણામાં પણ બાર ભેદો જાણવા એજ પ્રમાણે આશ્રવમાં બાર, સવરમાં બાર, નિર્જરામાં બાર, બધમાં બાર અને મોક્ષમાં પણ બાર ભેદો થાય છે આ સર્વે મગીને ચોરાશી ભેદો થાય છે આ અક્રિયાવાદીઓ નારિનક હોવાથી આ ચોરાશી ભેદો નાસ્તિકના થયા.

હવે “અત્રાણી મત્તદ્વી” આ પદની વ્યાખ્યા કરે છે— અનાનવાદીઓના સંકસંક ભેદો છે તે આ પ્રમાણે—સર્વ વસ્તુનું જ્ઞાન માત્ર પ્રકારે થાય ૧ સત્પણાવડે ૧, અસત્પણાવડે ૨, મત્ત અસત્પણાવડે ૩, અવાચ્યપણાવડે ૪, સત્ અવાચ્યપણાવડે ૫, અસત્ અવાચ્યપણાવડે ૬ અને સત્ અમત્ અવાચ્યપણાવડે ૭ આ

સાતે ભાગાઓ જીવ પદાર્થને આશ્રીને બતાવે છે - જીવ ચૈતન્ય રૂપે કરીને સત્ (છતો) છે, તેથી જીવને વિષે સત્પણ - જતાપણ - હોવા પણ કહેવાય છે ૧ જીવ જડપણાએ કરીને અસત્ - ગહિત છે, તેથી જીવને વિષે અસત્પણ છે ૨ જનારે જીવને વિષે પ્રથમ સત્પણ સ્થાપન કરીને પછી તેનેજ વિષે અસત્પણ સ્થાપન કરીયે ત્યારે જીવને વિષે સત્ અસત્પણ રહેતુ છે ૩ જનાર એકી વખતે સત્પણ અને અસત્પણ સ્થાપન કરીયે, ત્યારે તે કહેવાને શક્ય નહીં હોવાથી જીવને વિષે અવાચ્યપણ પ્રાપ્ત થાય છે ૪ જ્યારે પ્રથમ સત્પણ સ્થાપન કરીને પછી અવાચ્યપણ માનીયે ત્યારે જીવને વિષે સત્ અવાચ્યપણ કહેવાય છે ૫ જ્યારે પ્રથમ અસત્પણ સ્થાપન કરીને પછી અવાચ્યપણ કહીયે, ત્યારે જીવને વિષે અસત્ અવાચ્યપણ કહેવાય છે ૬ અને જ્યારે પ્રથમ સત્પણને સ્થાપન કરી પછી તેનેજ વિષે અસત્પણ સ્થાપન કરી ફરીથી તેનેજ વિષે અવાચ્યપણ સ્થાપન કરીયે ત્યારે જીવને વિષે સત્ અમત્ અવાચ્યપણ કહેવાય છે ૭ આ પ્રમાણે જીવના જ્ઞાનમા સાત ભાગા-પ્રકારો થાય છે આ ભેદો જ્ઞાનના છે એ જાણવાથી શુ કળ ? એમ અજ્ઞાનવાદીઓ માને છે આ રીતે જીવ પદાર્થને આશ્રીને અજ્ઞાનવાદીઓના સાત ભેદો થાય છે, તેજ પ્રમાણે અજીવ પદાર્થને આશ્રીને પણ સાત ભેદો જાણવા તેમા જ્યારે અજીવને વિષે જડપણ સ્થાપન કરીયે ત્યારે અજીવને વિષે સત્પણ કહેવાય છે ૧ ૧ અહીં ચૈતન્યપણ નહીં હોવાથી તેને આશ્રીને અજીવને વિષે અસત્પણ પ્રાપ્ત થાય છે ૨ આગળ બીજા ભાગાઓની કલ્પના ઉપર પ્રમાણે કરી લેવી આ પ્રમાણે અજીવને જાણવા માટે સાત ભાગાઓ છે તે જાણવાથી શુ કળ ? એમ અજ્ઞાનવાદીઓ માને છે તથા પુરુષને વિષે પણ પોતાની અપેક્ષાએ સત્પણ ૧ અને પાપની અપેક્ષાએ અસત્પણ ૨ પ્રાપ્ત થાય છે બીજા ભાગાઓ ઉપર પ્રમાણે જાણવા એજ પ્રમાણે પાપને વિષે પણ પાપની અપેક્ષાએ સત્પણ ૧ અને પુરુષની અપેક્ષાએ અસત્પણ ૨ ત્યારપછીના ભાગાઓ પૂર્વ પ્રમાણે જાણવા એ પ્રમાણે આદ્યને વિષે, જીવરને વિષે, નિર્જીવને વિષે, જ પને વિષે અને મો

ક્રમે વિષે પણ સાત સાત ભાગા બાંધવા. આ દરેકને છેડે આ બાંધવાથી શુ કળ ? એમ અજ્ઞાનવાદીઓ માને છે એ પ્રમાણે સર્વ ત્ર જાણુ આ પ્રમાણે નવ પદાર્થોના સાત સાત ભાગા થવાથી કુલ ત્રેસઠ ભાગા થાય છે તેમા બીજા ચાર ભાગાઓ સળવે છે, તે આ પ્રમાણે - સત્ પદાર્થની ઉત્પત્તિ થાય છે ૧, અસત્ પદાર્થની ઉત્પત્તિ થાય છે ૨, સત્ અસત્ પદાર્થની ઉત્પત્તિ થાય છે ૩, અથવા અવાચ્ય પદાર્થની ઉત્પત્તિ થાય છે ૪, આ પ્રમાણે પદાર્થની ઉત્પત્તિને આ શ્રીને ચાર ભાગાઓની ૩ પના કરી લેવી તેમા પણ આ બાંધવાથી શુ કળ ? એમ અજ્ઞાનવાદીઓ માને છે આ ચાર ભેદો ઉપરના ત્રેસઠમા નાખવાથી કુલ સઠસઠ ભેદો અજ્ઞાનવાદીઓના થાય છે

હવે “ત્રણદશાગ્ર વ ચત્વીસા” એ પદની આખ્યા કરે છે - જેઓ વિનયનુ આચરણ કરે છે એટલે કે જેઓ માત્ર વિનયનેજ ધર્મ માને છે તેઓ વૈનયિક કહેવાય છે તેમના જત્રીશ ભેદો છે તે આ પ્રમાણે - દેવ ૧, રાજા ૨, યતિ ૩, જ્ઞાતિ ૪, સ્થવિર (વૃદ્ધ) ૫, અધમ (નીચ પુરુષ) ૬, પિતા ૭ અને માતા ૮ એ આઠ ત્યાનોને વિષે મન ૧, વચન ૨, કાયા ૩ અને દાન ૪ વડે કરીને વિનય કરવો એ આઠને ચારગુણ કરવાથી જત્રીશ ભેદો થાય છે આ વિનયવાદીઓને સિગનો (જાતિનો) નિયમ નથી. એટલે કે પુરુષ કે સ્ત્રી મને તે હાથ, તે સર્વનો વિનય કરવો, એમ તેઓ માને છે

આ પ્રમાણે એકોશ ને એ રી ક્રિયાવાદીઓ, ચોગરી અક્રિયાવાદીઓ, સઠસઠ અજ્ઞાનવાદીઓ અને જત્રીશ વિનયવાદીઓ આ સર્વે મળીને ત્રણસો ને ત્રેસઠ પરમતઓ - અન્ય મતો થાય છે તેમા નૈયાયિક, વૈશેષિક અને મીમાંસકો એ ત્રણ મતવાળા ક્રિયાવાદી છે, ગૌડ મતવાળા અક્રિયાવાદી છે, નાસ્તિક મતવાળા અજ્ઞાનવાદી છે, અને આખ્ય મતવાળા વિનયવાદી છે એમ ઘણુ ખરૂં જોવામા આવે છે

જેન મતથી જેઓ રહિત છે, તેઓ પરમતવાળા કહેવાય છે, તેમનુ કાર્મિક સ્વરૂપ દર્શનના બેઢવડે જતાવે છે તેમા પરદર્શનોના નામ આ પ્રમાણે છે - ગૌડ દર્શન ૧, નૈયાયિક દર્શન ૨, વૈશેષિક દર્શન ૩, જૈમનીય દર્શન ૪, સાંખ્ય દર્શન ૫ અને નાસ્તિક દર્શન ૬ આમ ના છેલા નાસ્તિક દર્શનને કટલાએ - દર્શન તરીકે માનતા નથી

૧ ગૌર દર્શનનું સ્વરૂપ—આ દર્શનમા ગૌર નામે દેવ છે, તે યોગસુદ્રાને ધારણ કરનાર તથા છાતી ઉપર ઋણ રખા સહિત છે તેના તીર્થકરો સાત છે તેના નામ—વિષ્ણુ ૧, શિષ્ની ૨, વિશ્વભૂક ૩, કુકુચ્છ ૪, કાચન ૫, કાચ્ય ૬ અને શાક્ય-મિહ ૭ તેમના ગૌરોદનિ વિગેરે શિષ્યો સિદ્ધાત રચનારા છે તેના સાધુઓ લિહુ નામથી ઓળખાય છે તેમનો વેષ આ પ્રમાણે હોય છે—કપાયર ગના વસ્ત્રનું ધારણ કરવું, મસ્તકે મુકન, હાથમા કમ કવુને ધારણ કરવું અને પાત્રને વિષ માસ વિગેરે જે કાંઈ પ્રાપ્ત થાય તે સર્વ ગ્રહણ કરવું તથા તેમના મતમા ધર્મ બુદ્ધ અને સદ્ય એ ત્રણ રત્ન કહેવાય છે

ગૌરોદાર તત્ત્વોને માને છે—દુ ખ ૧, સમુદય ૨, માર્ગ ૩ અને નિરોધ ૪

તેમા આ ભવ અથવા પરભવને વિરે જે જાદા જાદા પાત્ર રક ધો તે દુ ખ કહેવાય છે તે પાત્રના નામ—વિજ્ઞાનરક ધ ૧, વેદ નારક ધ ૨, સંસારરક ધ ૩, સંસ્કારરક ધ ૪ અને રૂપરક ધ ૫ તેમા સચેતન કે અચેતન પરમાણુઓનો જે વિશેષ પ્રકારનો સમૂહ તે રક ધ કહેવાય છે વિજ્ઞાનનો એટલે રૂપ, રસ વિગેરેના જ્ઞાનનો જે રક ધ તે વિજ્ઞાનરક ધ કહેવાય છે ૧ વેદનાનો એટલે મુખ્ય ખના અનુભવનો જે રક ધ તે વેદનારક ધ કહેવાય છે ૨ સંસારનો એટલે નામ, જાતિ વિગેરે સળ વનો જે રક ધ તે મહારક ધ કહેવાય છે ૩ જેનાથી પુણ્ય પાપનો ઉદય થાય તે સંસ્કાર કહેવાય છે, તેનો જે રક ધ તે સંસ્કારરક ધ કહેવાય છે ૪ પૃથ્વી, જળ વિગેરેના રૂપનો જે રક ધ તે રૂપરક ધ કહેવાય છે ૫ આ પાંચે રક ધા સંસારનું કારણ હોવાથી દુ ખતત્ત્વ છે ૧

આ પોતાનો છે અને આ પરાયો છે એવા સળ ધને વીધે જેના પર શાગ્રેયાદિકનો સમૂહ ઉદય પામે, તે સમુદાય નામે બીજું તત્ત્વ છે ૨

સવ પદાર્થો દાણિક એટલે વિનિવર (નાશવત) છે, તે માર્ગ નામનું ત્રીજું તત્ત્વ છે ૩

ચિત્તની જે કલેશરહિત અવસ્થા તે નિરોધ એટલે મોક્ષ કહે
વાય છે, એ ચોથું તત્વ છે ૪

આ ચાર તત્વથી જુદો નિત્ય રહેનારો આત્મા નામનો પદાર્થ
કોઈ પણ છે નહીં અહીં કોઈ શકા કરે કે-જો નિત્ય આત્મા ન હોય
તો પૂર્વે અનુભવેલા પદાર્થનું સ્મરણ શી રીતે થઈ શકે? આ તેની
શકા ખોટી છે કેમકે નિરતર સરખી બુદ્ધિના ક્ષણોની ઉત્પત્તિ થાય
છે, તેથી પહેલો ક્ષણ બીજા ક્ષણનું કારણ છે અને બીજો ક્ષણ ત્રીજા
ક્ષણનું કારણ છે, એમ કાર્ય-કારણભાવ હોવાથી ઉત્તરઉત્તરબુદ્ધિના
ક્ષણોમા વાસનાનો સ્પર્શ થાય છે જેમ દીવાની જ્યોતમા મિત્ર
મિત્રપણે જ્યોતના કણીયાઓ રહેલા છે, તોપણ તે સર્વે સમાન
હોવાથી એક રૂપે બાસે છે પૂર્વની જ્યોતે કરેલું કાર્ય ઉત્તર ઉત્ત
ની જ્યોતને વિષે પણ જોવામા આવે છે એજ પ્રમાણે પૂર્વવિજ્ઞાની
જેમ ઉત્તરવિજ્ઞાન પણ બાસે છે અહીં ફરીથી કોઈ પ્રશ્ન કરે કે એ
સર્વ પદાર્થો ક્ષણિક હોય તો 'તેજ' વસ્તુ આ છે ' એવી હનીતેજ
આ છે એવી પ્રતીતિ કેમ થઈ શકે? આ શમ પણ ખોટી છે
કેમકે ' આ વસ્તુ તેજ છે ' એમ જે કહેવું તે તો જ્ઞાતિ છે જેમકે
કાપી નાખ્યા પછી ફરીથી નવા ઉત્પન્ન થયેલા નખ, કેમ વિરેને
વિષે ' તેજ નખાદિક આ છે ' એવી બુદ્ધિ થઈ શકે છે, પરંતુ ત
જ્ઞાતિજ છે એજ રીતે સર્વત્ર જાણવું

આ ગૌદ મતમા પ્રત્યક્ષ અને અનુમાન એ બેજ પ્રમાણે છે.
તેમા જે વિકલ્પ રહિત હોય તે પ્રત્યક્ષ કહેવાય છે કેમકે જ્ઞાતિ
જોવાથી ઉત્પન્ન થાય છે અને જે વિકલ્પ સહિત હોય તે અનુમાન
વિષયવાળું હોવાથી પ્રત્યક્ષ નથી આ મતમા જાર ચાલતો વિરે
રેનો વિચાર ઘણો વિગ્નાસ્વાળો છે તે પડદાન સમુચ્ચય વિ
ગેરે પ્રયોગોથી જાણી શકેલા અહીં પ્રયોગો વિગ્ના કલ્પ જોવા
ભયને લીધે લખ્યો નથી. આ ગૌદનું સ્વરૂપ ૧

૨ નૈયાયિક મતનું સ્વરૂપ—આ મતમા સિદ્ધિ નામે દેવ છે
તે સદિ (જગત)નો કર્તા અને નાશ કરતાર છે આ મતના દહને
૧ જે વસ્તુ મને જોઈ હતી જાણુ

ધારણ કરનારા તાપસો શુદ્ધ છે તેઓ ઉપવીત (જનોઈ)ને ધારણ કરનાર, મરતક પર જટાને ધારણ કરનાર, હાથમાં જળના કમ ડાળને ધારણ કરનાર, સ્નાન વિગેરે શ્રાવ્ય ધર્મમાં તત્પર અને આખે શરીર ભસ્મ (રાખ)ને ધારણ કરનાર હોય છે તેઓના ભરત વિગેરે ભેદો છે, તેઓ લોકમાં પરિમાજક નામે કહેવાય છે

આ મતવાળાઓ સોળ તત્વની પ્રત્યક્ષા કર છે તેના નામ— પ્રમાણ ૧, પ્રમેય ૨, સ શય ૩, પ્રયોજન ૪, દષ્ટાત ૫, સિદ્ધાત ૬, અવયવ ૭, તર્ક ૮, નિર્ણય ૯, જ ૫ ૧૦, વાદ ૧૧, વિતંક ૧૨, હેત્વાભાસ ૧૩, છગ ૧૪, ભતિ ૧૫ અને નિમ્નસ્થાન ૧૬

તેમાં પ્રમાણ ચાર છે—પ્રત્યક્ષ ૧, અનુમાન, ૨, ઉપમાન ૩ અને શબ્દ ૪ તેમાં ઇન્દ્રિયો અથવા ઇન્દ્રિયોના વિષયોની સમીપતા અને ઇન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થતું જે જ્ઞાન તે પ્રત્યક્ષ કહેવાય છે ૧ ૧લિ ગથી લિંગીનું જ્ઞાન થાય તે અનુમાન કહેવાય છે ૨ કોઈ પદાર્થની તુલ્યતાએ કરીને બીજા કોઈ પદાર્થનું જ્ઞાન થાય તે ઉપમાન કહેવાય છે ૩ અને પ્રમાણિક પુરૂષના વચનથી જે જ્ઞાન થાય તે શબ્દ કહેવાય છે ૪ (૧)

જે પ્રમાણ ઠરાય તે પ્રમેય કહેવાય છે તે પ્રમેય બાર છે તેના નામ—આત્મા ૧, શરીર ૨, ઇન્દ્રિય ૩, અર્થ ૪, બુદ્ધિ ૫, મન ૬, પ્રવૃત્તિ ૭, હોય ૮, પ્રેત્યભાવ ૯, કૃણ ૧૦, દુઃખ ૧૧ અને અપવર્ગ ૧૨ આ સર્વનું વિવેચન ન્યાયના અથથી બાણી લેવું (૨) ‘ આ શુ છે ? ’ એમ જે વિચાર કરવો તે સ શય કહેવાય છે (૩) જેને માટે માણસોની પ્રવૃત્તિ થાય તે પ્રયોજન કહેવાય છે (૪) સાધ્ય અને સાધનના મળ થને પ્રભુ કરવાનું જે સ્થાન તે દષ્ટાત કહેવાય છે (૫) પ્રમાણવડે કરીને જે પદાર્થ અગીકાર કરવામાં આવે તે સિદ્ધાત કહેવાય છે (૬) અનુમાન પ્રમાણને વિષે પાત્ર અવયવો હોય છે—પ્રતિજ્ઞા ૧, હેતુ ૨, દષ્ટાત ૩, ઉપનય ૪ અને નિગમન ૫ એઓનું વિવેચન પણ ન્યાયના અથથી બાણી

૧ પૂમાનાથી મિતિનું જ્ઞાન થાય છે માટે પૂમાડો લિચ ૬, અને અમિ તિ ૧૧ છે

આ અવયવ કહેવાય છે (૭) તદ્દલ યાય ત્યાઃ " આ વસ્તુ ૧૧
લક્ષણે કરીને આમજ છે ' એમ જે ધારવુ તે તર્ક કહેવાય છે (૮)
તર્કમા પાત્ર જે નિશ્ચય કરવો તે નિર્ણય કહેવાય છે (૯) તત્ત્વન
બાણવાની ઇચ્છાથી જે વિદ્વાનો ૫ અપર વાત કર તે વાદ કહેવાય છે
(૧૦) એક બીજાને છતવાની ઇચ્છાથી જે વિદ્વાનો જે કથા કરે તે
જ ૧ કહેવાય છે (૧૧) જે વાત કળાથી પોતાનો પગ
સિદ્ધ થતો ન હોય તે વિતણ કહેવાય છે (૧૨) હેતુની જેવા જે
બાસે તે હેતુબાસ એન્ધે દુષ્ટ હેતુ કહેવાય છે (૧૩) પોતાના અ
ભિપ્રાયને આધીને કહેવા ચઞ્ઞનો અર્થ બીજી રીતે કરી તેમા જે
ઠપણુ આપવુ તે હા કહેવાય છે (૧૪) ખોટો ઉત્તર આપવો તે
ભતિ કહેવાય છે (૧૫) તથા પ્રતિવાદીનોજ મન સિદ્ધ થાય એવુ
જે બોલવુ તે નિમ્મહસ્થાન કહેવાય ૧ (૧૬) આ પદાર્થોનું વિશેષ
વિવેચન તેમના ભેદો અને પ્રતિભેદો એ સર્વ ન્યાયના શ્રવણી જા
ણવા મા નૈયાયિકના મનનુ સ્વરૂપ કરુ ૨

૩ ત્રેયેષિક દર્શનનુ સ્વરૂપ—આ દર્શન પ્રાયે નૈયાયિકની
તુ ય છે, તેથી તેના દેવ અને ગુરૂના વિષયમા કાઈ પણ ભેદ નથી
માત્ર જેઓ શિવના ભક્તો છે, તેઓ શિવનેજ મુશ્વરપણે અને જગ
તના કર્તાપણે અગીકાર કરે છે, અને જેઓ વિષ્ણુના ભક્તો છે,
તેઓ વિષ્ણુનેજ મુશ્વરપણે અને જગતના કર્તાપણે સ્વીકાર કરે છે
શુદ્ધ તો તેજ પ્રમાણે બાણવા પ્રમાણના પદાર્થોનૈયાયિકના પદાર્થોયા
જૂદા છે, તે દેખાડ છે—આ મનમા સાત પદાર્થો છે

દ્રવ્ય ૧, શુદ્ધ ૨, કર્મ ૩, સામાન્ય ૪, વિશેષ ૫, સમવાય ૬
અને અભાવ ૭ આમા પહેલા ૭ ભાવ રૂપે છે અને સાતમો
અભાવરૂપે છે

દ્રવ્ય નવ છે—પૃથ્વી ૧, અગ્નિ ૨, તેજ ૩, વાયુ ૪, આકાશ
૫, કાળ ૬, દિશા ૭, આત્મા ૮ અને મન ૯ નૈયાયિકના મનમા
પણુ અર્થ નામનુ ચાશુ પ્રથે ૧ કરુ છે અહીં સમવાયિ કારણુ દ્રવ્ય
છે, અથવા શુદ્ધનો જે આશય તે દ્રવ્ય, એ પ્રમાણે દ્રવ્યનુ લક્ષણ
કહેલુ છે અહીં વનરપતિનો પૃથ્વી દ્રવ્યમા સમાવેશ થાય છે કેમકે

‘જ ધવાળી પૃથ્વી હોય છે’ એવું પૃથ્વીનું લક્ષણ આપવામાં આવેલું ॥ આ નવ દ્રવ્યોના લક્ષણો તથા લેહો તેના અથથી બાળી લેવા (૧)

ગુણ ચોવીશ છે—રૂપ ૧, રસ ૨, ગંધ ૩, સ્પર્શ ૪, સંખ્યા ૫, પરિમાણ ૬, પૃથક્ત્વ ૭, સંયોગ ૮, વિભાગ ૯, આ આનાથી વ્યવહેર અથવા કાળવહે પર (માદો) છે એ પર કહેવાય છે ૧૦, તેનાથી વિપરીત અપર કહેવાય ॥ ૧૧, ગુરુત્વ ૧૨, દ્રવ્ય ૧૩, સ્નેહ ૧૪, શબ્દ ૧૫, ભુદ્ધિ ૧૬, સુખ ૧૭, દુઃખ ૧૮, ઈચ્છા ૧૯, દ્વેષ ૨૦, પ્રયત્ન ૨૧, ધર્મ ૨૨, અધર્મ ૨૩ અને અસ્કાન્ ૨૪ આમાંના કેટલાક દ્રવ્ય પ્રત્યે સામાન્ય ગુણો છે, અને કેટલાક વિશેષ ગુણો છે તે સર્વનો વિસ્તાર તેના અથથી બાલવો. (૨)

કર્મ પાંચ છે—ઉચ્ચે દેહકવુ તે ઉત્તમપણ ૧, નીચે દેહકવુ તે અવમોપણ ૨, સંક્રાંત્ય કરવો તે આક્રમ્યન ૩, બાળુ કરવુ તે પ્રસાર ૪ અને જવુ તે ગમન ૫, જમણ કરવાનું કર્મ ગમનમાજ સમાય છે (૩)

સર્વને વિષે જે સમાન આકારનું રહેવાપણ તે સામાન્ય કહેવાય છે તે બે પ્રકારનું છે—પર અને અપર તેમાં સત્તા એ પર સામાન્ય કહેવાય છે કેમકે સત્તા સર્વ દ્રવ્યમાં રહેલી છે (૧) દ્રવ્યને વિષે દ્રવ્યપણ, ગુણ વિશે ગુણપણ અને કર્મને વિષે કર્મપણ જે રહેલું છે, તે અપર સામાન્ય કહેવાય છે ૨ (૪)

સર્વ અન્ય પદાર્થોથી જે નિવૃત્તિ-રહિતપણ તે વિશેષ કહેવાય ૩ તે વસ્તુના ઉપવક્ષણને વિષે છેલામાં કેલો હોય છે જેમકે પૃથ્વી વિગેરે દ્રવ્યોમાં છે લો પરમાણુ અથવા તે પરમાણુનું રૂપ એ વિશેષ કહેવાય ॥ (૫)

આધાર અને આધેય રૂપ સંબંધ હોયને જેના હોવાથી જેનું હોવાપણ અને જેના નાશથી જેનો નાશ થાય, તેવા બે પદાર્થોને જે સંબંધ તે સમવાય કહેવાય છે જે તત્તુ એ પદનો આધાર ૪ (તત્તુને વિષે પદ રહે છે તેથી તત્તુ આધાર ૩ અને પદ આધેય છે) તત્તુના હોવાપણથી પદનું હોવાપણ થાય છે અને તત્તુનો નાશ થવાથી પદનો પણ નાશ થાય છે તેથી કરીને તત્તુ અને પદ એ

બન્ને સાથેજ સિદ્ધ છે એમ કહેવાય છે તે બન્નેનો જે સબંધ છે તે સમવાય કહેવાય છે તેથી કરીને અવયવ અને અવયવીનો જે સબંધ છે તે સમવાય છે, તેજ પ્રમાણે શુદ્ધ અને શુદ્ધીનો ક્રિયા અને ક્રિયાવાનનો તથા જાતિ અને વ્યક્તિનો જે સબંધ છે તે પણ સમવાય છે (૬)

આ દ્રવ્ય, ગુણ વિગેરે ૯ પદાર્થો ભાવ રૂપ છે, અને સાતમા અભાવ પદાર્થ છે, તે ચાર પ્રકારનો છે—પ્રાગભાવ ૧, પ્રત્યક્ષભાવ, ૨, ઇતરેતરાભાવ ૩ અને અત્યંતાભાવ ૪, તેમા કાર્યની ઉત્પત્તિ થયા પહેલા કારણને વિષે કાર્યનો જે અભાવ છે, તે પ્રાગભાવ કહેવાય છે જેમ ઘટ ઉત્પન્ન થયા પહેલા તેના ઠારણુ રૂપ માટીના પિંડમા ઘટ કાર્ય નો અભાવ છે તેથી તે પ્રાગભાવ કહેવાય છે (૧) કાર્યનો નાશ થવાથી તેજ કાર્યનો જે અભાવ થયો તે પ્રત્યક્ષભાવ કહેવાય છે જેમ ઘટો ભાંગી જવાથી તેના ઠી કરા થયા, ને ઠી કરામા ઘટનો અભાવ છે, તેથી તે પ્રત્યક્ષભાવ છે (૨) ભિન્ન ભિન્ન જાતિવાળા બે પદાર્થોમા એક બીજાનો જે અભાવ છે તે ઇતરેતરાભાવ કહેવાય છે, તેનું ખીજું નામ અન્યોન્યાભાવ પણ કહેવાય છે, જેમ ઘટ અને પટ એ બે ભિન્ન જાતિવાળા પદાર્થો છે તેમા ઘટ એ પટ નથી, અને પટ એ ઘટ નથી એટલે કે ઘટને વિષે પટનો અભાવ અને પટને વિષે ઘટનો અભાવ છે તે અન્યોન્યાભાવ કહેવાય છે (૩) તથા જે વસ્તુમા ત્રણ કાળે પણ ભાવ-હોવાપણુ સંભવતું નથી તે અત્યંતાભાવ કહેવાય છે જેમ ચિત્તન કદાપિ જડ થઈ શકતો નથી, માટે ચિત્તને વિષે જડપણનો અત્યંતાભાવ છે (૪) આ સાત પદાર્થો કદા (૫)

આ વૈશેષિકના મતમા પ્રમાણે બે છે—પ્રત્યક્ષ અને અનુમાન. અહીં ઉપમાન અને શબ્દ એ બે પ્રમાણનો અનુમાનને વિષે સમાવેશ થાય છે જે પ્રકારે તેમનો તેમા સમાવેશ થાય છે, તે તેના અથમાથી જાણી લેવો.

આ મતમા સુદ્ધિને વિષે આત્માના પુરુષ્યાદિક નવ શુદ્ધિનો નાશ થાય છે, તેથી સુદ્ધિ જીવનુ જડપણુ થાય છે કારણ કે તેઓ કહે છે કે—એકવીશ પ્રકારનાદુષ્ણો નાશ થવો એજ મોક્ષ છે એકવીશ

હુ ખો આ પ્રમાણે છે—પાચ ઈન્દ્રિયો અને છઠ્ઠ મન, ૬, એ છના વિ
પયો—શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, ગંધ અને ધ્યાન ૬, એ રીતે બાર
થયા તથા એ ૬ વિષયોમા બુદ્ધિના છવ્યાપારા મૂળી કુલ ૧૮ થયા
તથા શરીર ૧૬, સુખ ૨૦ અને દુઃખ ૨૧ આ એકવીસ હુ ખ કહે
વાય છે આ પ્રમાણે વૈશેષિક મત કહ્યો ૩

૪ મીમાસક(જૈમીનીય) દર્શન— મીમાસા એટલે વિચાર તેના
એ પ્રકાર છે—પૂર્વ મીમાસા ૧ અને ઉત્તર મીમાસા ૨ પૂર્વ મીમા
સામા વેદો જ તત્ત્વ છે ઉત્તર મીમાસામા એક બ્રહ્મ જ તત્ત્વ છે
માટે તે અદ્વૈત કહેવાય છે બ્રહ્મ એટલે સર્વને વિષે એક સમુદાય
વાળું જ્ઞાન તે બ્રહ્મ જ સત્ય છે અથવા જે કાંઈ સત્ (છતુ) છે
તે બ્રહ્મ જ છે મીમાસકો ત્રણ ઠઠને અથવા એક ઠઠને ધારણ
કરનારા હોય છે તેઓ યજ્ઞોપવીત (જનોઈ) ને ધોઈને ત્રણ
આચમન કરે છે, મૂગચર્મનું આસન રાખે છે, કાંપીન (લગોટી) ને
ધારણ કરે છે, અને લોજન કરવી વખતે પ્રથમ ગાય, કૂતરા વિગેરે
પાચને ગ્રાસ (લોજન) આપે છે તેમા જેઓ કુટીચર કહેવાય છે
તેઓ કુટી (ઝુપડી) મા વસે છે, જેઓ બહુઠક કહેવાય છે તેઓ
નદીને કાંઠે રહે છે, જેઓ હસ કહેવાય છે તેઓ સર્વ કુળમાથી
શિક્ષા ગ્રહણ કરે છે અને જેઓ પરમહન કહેવાય છે તેઓ અન
શન કરનાર હોય છે તેઓ કોઈને ઈશ્વર તરીકે માનતા નથી તેઓ
કહે છે કે—“ અર્તાદ્રિય પદાર્થોનિ સાક્ષાત્પણે જ્ઞેનાર કાઈપણ
નથી તેથી નિત્ય એવા વેદના વચનોથી તત્ત્વનો નિર્ણય થાય છે ”

અહીં પૂર્વ મીમાસામા યજ્ઞાદિક ક્રિયાની પ્રેરણા કરવી એજ
ધર્મ છે કેમકે “ નોદમા જ્ઞાણો ધર્મ ” પ્રેરણા એ ધર્મનું લક્ષણ
છે ” એવું વચન ૬ જેમ ‘ સ્વર્ગવાસો વજેત્ ’ સ્વર્ગની ઇચ્છા
વાળાએ યજ્ઞ કરવો જોઈએ ” ઇત્યાદિ અને ઉત્તર મીમાસાને વિષે
આત્માનો પોતામા જ લય થવો તેજ મોક્ષ છે, અને યન કરવો
તે મૂર્ખતા છે એમ કહ્યું છે તેઓના મતમા પાચ પ્રમાણો છે

પ્રત્યક્ષ ૧, અનુમાન ૨, ઉપમાન ૩, શબ્દ ૪ અને અર્થાપતિ

૫ તેમા અર્થાપત્તિ એટલે જોયેલા અથવા સાબળેલા અર્થને અનુ
સરીને નહીં કહેલા અર્થની જે કંપના કરવી તે જેમ " પુષ્ટ
શરીરવાળો દેવદત્ત દિવસે જન્મતો નથી " એ અર્થ જોયો કે
માણસ્યો હોય તે ઉપરથી " તે ગત્રે લોજન કરે છે " એવી જે
કંપના કરવી તે અર્થાપત્તિ કહેવાય છે જે દિવસે લોજન કરતો
ન હોય છતાં તેનું શરીર પુષ્ટ હોય તો તે રાત્રિ લોજન કર્યા સિવાય
સંભવતું નથી, તેથી પુષ્ટપણાને જે અન્યથા અસંભવ એજ રાત્રિ
લોજનમા પ્રમાણ છે આ અર્થાપત્તિ પ્રમાણમા "અન્યથાડનુપપત્તિ"
એટલે બીજી રીતે ઘટી ન શકે એ જ બીજ (કારણ) છે આ
પ્રમાણે જોમનિનો મત છે

પ્રમાણર ભટ્ટના મતમા છઠું અભાવ નામનું પ્રમાણ પણ છે
પ્રત્યક્ષ વિગેરે પાત્ર પ્રમાણોના લક્ષણો પ્રથમ તે તે સ્થળે કહ્યા છે
" નહીં જાણેલા પદાર્થને જે જણાવનાર હોય તે પ્રમાણ કહેવાય છે "
એવું પ્રમાણનું લક્ષણ છે આ મળ ધી સર્વ વિસ્તાર તેના અથ
માથી જાણવો આ પ્રમાણે ગ્રીમાસકના મતનું સ્વરૂપ કહ્યું ૪

૫ સાખ્ય દર્શન—સાખ્ય મતવાળા કેટલાક વિષ્ણુરૂપે ઇશ્વરને
માને છે, અને કેટલાએક આત્માને જ ઇશ્વર માને છે કેટલાક
સાખ્ય મતવાળાઓ લાગવત નામે કહેવાન છે અને કેટલાક જટા
ધર કહેવાય છે તેઓના મતલેહને લીધે ઘણા પ્રકારો છે

સાખ્યના મતમા પચીસ તત્વો છે, તે આ પ્રમાણે—દયા,
ઉપશમ, મુજનતા વિગેરે ગુણો સત્ત્વ કહેવાય છે ગર્વ, હર્ષ, ઉત્સાહ
વિગેરે ગુણો રજ કહેવાય છે દ્રેષ, હિંસા, અસત્ય વિગેરે દોષો તમ
કહેવાય છે આ સત્ત્વ, રજ અને તમ એ ત્રણની જે સામ્ય અવસ્થા
તે પ્રકૃતિ કહેવાય છે તેથી કરીનેજ "આની આવી પ્રકૃતિ છે " એવી
લોકમા રૂઢિ પ્રવર્તે છે આ પહેલું પ્રકૃતિ નામનું તત્ત્વ છે ૧ બુદ્ધિ
વિના પ્રકૃતિ સંભવતી નથી, અને તે બુદ્ધિનું નામ મહત્ત્વ કહેવાય
છે, તે બીજું તત્ત્વ ૨ " હું કંઈ છું, હું જાણું છું " એવા ઉલ્લેખ
વિના બુદ્ધિની ૨ પૃથ્વી તેથી અહ કારનામનું ત્રીજું તત્ત્વ
૩ અહ કારન

શકે છે, તેથી આ શબ્દાદિક પાત્ર તત્ત્વો અને મહત્ત્વ તથા અહ કાર
એ સાતપ્રકૃતિના વિકાર છે આ પ્રમાણે કુલ આઠતત્ત્વ થયા ૮ આ
આઠ તત્ત્વોમાથીજ પાત્ર જૂત અને અગ્નિ ઇદ્રિયો એ સોળ તત્ત્વો
પ્રગટ થાય છે તે આ પ્રમાણે-શબ્દ માત્રથી આકાશ ૧, રૂપમાત્રથી
તેજ ૨, રસમાત્રથી જળ ૩, ગંધમાત્રથી પૃથ્વી ૪, અને સ્પર્શમાત્રથી
વાયુ ૫ આ પાત્ર જૂત પ્રગટ થાય છે હવે અગ્નિ ઇદ્રિયો પૈદી
પાત્ર બુદ્ધિ ઇદ્રિયો-ગ્રોત્ર ૧, ચક્ષુ ૨, નાસિકા, ૩, ત્રિ હા ૪ અને
ત્વચા ૫, તથા પાત્ર કર્મ ઇદ્રિયો-વાદ્ ૧, પાણી ૨, પાદ ૩, વાયુ
૪ અને ઉપસ્થ ૫ તેમા વાયા વડે ભોતવાનું કર્મ થાય છે, પાણિ-
હાથવડે લેવા દેવા વિગેરેનું કર્મ થાય છે, પાદ વડે ગમન કરવાનું
કર્મ થાય છે, વાયુ જોટલે શુભ, તે વડે મળતું (વિષ્ણનો) ત્યાગ
કરવા રૂપ કર્મ થાય છે, અને ઉપસ્થ જોટલે શુભ અગ્નિ, તે વડે
મૂનાદિક કર્મ થાય છે આ પાત્ર બુદ્ધિ ઇદ્રિયો અને પાત્ર કર્મ ઇદ્રિ-
યોને વિષે પ્રવર્તનાર અગ્નિચક્ષુ મન ઇદ્રિય કહેવાય છે આ અગ્નિ
૨ અને પાત્ર જૂત મળી કુલ સોળ પદાર્થો થયા તેમા પૂર્વના આઠ
મળવાથી ચોવીસ થાય છે તે સર્વથી ભિન્ન એવો પુરુષ એ પથી
શબ્દ તત્ત્વ છે તે પુરુષ ચૈતન્યવાળો, અકર્તા અને નિર્ગુણ છે પરંતુ
પ્રકૃતિજ કર્તા છે, તે જડ રૂપ છે પરંતુ બુદ્ધિ જડ છતાં પણ એ
સુખવાળા હર્ષણના આકારવાળી છે, અને ચૈતન્યવાળા આત્માને તેમા
મ કમ થવાથી જોટલે પ્રતિબિંબ પડવાથી તે જાણે ચૈતન્યવાળી હોય
એમ જાણે છે તેથી કરીને બુદ્ધિને પ્રાપ્ત થયેલા ભોગ આત્માને વિષે
ઉપચાર કરાય છે, તેવા હેતુથી આત્મા ભોક્તા કહેવાય છે આ પ્ર-
માણે પચીસ તત્ત્વો છે

આ મત કષિલ ઋષિએ પોતાની દેવપ્રતિ માતાની પાસે
પ્રશ્ન્યો-કહ્યો હતો, તેથી આ મત પુરાણોમા કષિલમત તરીકે જ
જાણાય છે આ મતમા ત્રણ પ્રમાણો છે-પ્રત્યક્ષ, અનુમાન અને શબ્દ
આ મતમા પ્રકૃતિ અને પુરુષનો જે વિયોગ તેજ મોક્ષ કહેવાય છે
આ માખ્યમતનું સ્વરૂપ કહ્યું ૫ આ પાત્રે દશનો આસ્તિત્વ
કહેવાય છે

હવે નાસ્તિક મન પણ કાઈક દેખાડે છે—આ મત કોઈક બહુ પતિ નામના પડિતે કહ્યો છે, તેથી બાહ્યસ્પત્ય એવા નામથી તે કહેવાય છે, આ મનમા છવ નથી, તેનું જવુ આવવુ નથી, સ્વર્ગ નથી, નરક નથી આ પ્રત્યક્ષપણે જ દેખાય છે તેજ લોક છે, તેથી એક પ્રત્યક્ષજ પ્રમાણ છે તેઓ કહે છે કે—

“एतावानेव लोकोऽयं यागानिन्द्रियगोचर ।

મત્રે ! વૃક્ષપદ પરય યદ્દદન્તિ बहुश्रुता ॥ ”

“ હે શત્રે ! જેટલો મંદ્રિયોથી જણાય છે, તેટલોજ આ લોક છે કેમકે તે બહુ જાણે વડના પગલાને કહે છે ”

આ શ્લોક ઉપર આ પ્રમાણ કયા છે—

કોઈક નાસ્તિક પાતાની સ્ત્રીને લાવવા માટે નસરાન ઘેર ગયેલા ત્યાંથી સ્ત્રી સાથે આવતા માર્ગમા પાણી અને બાતા રહિત હોવાથી તરસી થયેલી સ્ત્રીએ પતિને કહ્યું કે—“ હે નાથ ! મને તરસ લાગી છે ” ત્યારે પતિએ કહ્યું કે—“ હે પ્રિયા ! ખંદ ન કર અર્ધા પાતેજ માર્ગમા સારા વૃથાની છાયા ચ્છિત કમળોથી સુયોભિત અને જળથી ભરેલું એક સરોવર આવે છે ” તે સાંભળીને જળની આશાએ ચાલતી તે સ્ત્રી કંપે કરીને પોતાને ઘેર પહોંચી ત્યાં જળનું પાન કરી સ્વસ્થ થઇ તેણીએ પતિને બપેકે આપ્યો કે—“ તમારા અસત્ય વચનને નમસ્કાર હો ” પતિએ કહ્યું—“ મારૂં અસત્ય વચન શું છે ? ” તેણીએ કહ્યું—“ માર્ગમા તે સરોવર કયા હતું ? ” તે બોલે—“ હે પ્રિયા અસત્ય વાક્યની આશાથીજ તું ઘરસુધી પહોંચી આજ દૃષ્ટાત આસ્તિકોના વાક્યને વિષે પણ તારે બાણવુ તેની આગ્રાથીજ સર્વ જગત પ્રગર્ભ છે ” ફરીથી તેણીએ કહ્યું—“ પાચ મહા માણસોનું સરખું વચન હોય તે પ્રમાણિક ગણાય છે પરંતુ એક માણસનું વચન પ્રમાણિક હોતું નથી ” ત્યારપછી તે નાસ્તિકે સ્ત્રીને બોધ કરવા માટે વડના પગલાના આકારવાળા કાષ્ઠના પાયા કરાવ્યા પછી પરીક્ષાએ ઉડીને નમરના દરવાજા બહાર તે પાયાવડે માર્ગમા તે વડના પગલા પાડ્યા, અને નમરના લોકોને કહ્યું કે—“ હે

લોકો ! આજે રાત્રિમા આ નગરને મધ્યે અરણ્યનો ફૂતરો (૧૩) આવેલો હોતો, આ તેના પગલા બુઝો ” એમ કહી તે ઘેર આવ્યો. લોકોના મુખથી તે વાત આખા નગરમા પ્રસરી ગઈ તે નાસ્તિકની સ્ત્રી પાણી ભરવા ગઈ, તેણીએ પણ તે વાત સાંભળી, તેણીએ ઘેર આવી પતિને તે વાત કહી ત્યારે નાસ્તિકે કહ્યું કે-“ તે વાત સભ વતી નથી ” તે સાંભળી ક્રોધ પામેલી તેની બાર્યા બોલી કે-“ શ્રુ આ આખા ગામના માણસો કહે છે તે જોડુ ! અને તમે કહો તેજ સાચુ ? ” ત્યારે તે બોલ્યો કે-“ મેજ આ અસત્ય વાત ફેલાવી છે, તેને સવ લોકોએ સત્ય માની ” એમ કહી ફરીથી તે બોલ્યો કે-“ હે ભદ્રે ! વરૂના પગવાને બે કારણ કે સર્વે બહુશુભો બોલે છે, કે આ વરૂના પગલા છે ” ફરીથી તેજ નાસ્તિકે પોતાની પ્રિયાને કહ્યું કે-

“ પિવ खाद च चारुलोचने, यदतीत वरगात्रि तन्न ते ।

न हि मीरु गत निवर्तते, समुदयमात्रमिद कलेवरम् ॥ ”

“ હે સુહર નેત્રવાળી ! હજી પ્રમાણે ખા અને પી. હે સુહર અગવાળી ! જે યૌવનાદિક વીતી ગયું તે તને ફરીથી પ્રાપ્ત થશે નહીં હે બીક ! જે સુખાદિક ગયું છે એટલે તે તનયુ છે તે ફરીથી પ્રાપ્ત થશે નહીં કેમકે આ શરીર કેવળ મહાબૂતનો સમુદાય રૂપજ છે ”

આ મત ! ચાર તત્ત્વો છે પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ અને વાયુ આ ચારે સમુદાય રૂપે યદને શરીર ઉત્પન્ન કરે છે જેમ મદિરાની સામગ્રી ભેગી થવાથી તેમા મદની શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, તેમ શરીરમા ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થાય છે, અને તે જૂતોની સામગ્રી વીખાઈ જવાથી ચૈતના પણ નાશ પામે છે, તે મંરણ કહેવાય છે. ઇત્યાદિ નાસ્તિકોનો મત છે ૬

આ સર્વે પર સમયો કહેવાય છે, તેનું જ્ઞાન આચાર્યને હોવું યોગ્ય છે એ બ્રાહ્મણો ગુણ થયો ૩૭

ગ બીરપણ - બીજાઓ દુઃખનો ભાવન આણી શકે તે પ્રાયશ્ચિત્ત લેવા માટે કોઈએ પોતાનો દોષ પ્રગટ કર્યો હોય, તે દોષ લોકમા

પ્રગટ ન કરે, તે ગભીર કહેવાય છે આવા ગભીર આચાર્યનીજ
પાસે પ્રાયશ્ચિત્ત ગ્રહણ કરવું ચોખ્ખું છે એ તેરીશમે ગુણ થયો ૩૩
દીપ્તિમાન—તેજસ્વી એટલે પરદર્શનીએ પરાભવ ન કરી
કે તેવું તેજસ્વીપણ આચાર્યને વિષે હોવું એમુંએ એ ચોરી
શમે ગુણ ૩૪

શિવ—ઉપદ્રવનો નાશ કરનાર કશું છે કે—

‘येषां च वस्त्रे न पतन्ति युका, न देशभङ्ग एषु येषु मत्सु ।
गदोदकेनापि गदोपशान्ति, युगप्रधान मुनयो वदन्ति ॥’

“ જેઓના વસ્ત્રમાં શૂં પડતી હોય, જેઓ જે દેશમાં રહેતા
હોય તે દેશનો કોઈ ગત્રુ વિગેરે ભંગ કરી શકે નહીં, અને જેના
પગ ધોવાના જળવડે કરીને રોગની શાંતિ થતી હોય, તે યુગપ્રધાન
કહેવાય છે એમ મુનિઓ કહે છે ”

શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામીની જેમ સધને માટે થઈને સૂરિ જિન
શાસનની ઉન્નતિ કરવાના હેતુથી ઉપદ્રવનો નાશ કરે છે

શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામીની કથા

‘યશોભદ્ર નામના સૂરિ પૃથ્વીપર વિહાર કરતા એકઠા પ્રતિ
ષ્ઠાન પુરમાં આવ્યા તે નગરમાં ભદ્રબાહુ અને વરાહ નામના એ
ભાઈઓ પ્રાણી હતા, તેઓએ સૂરિની ધર્મદેશના સાબળી પ્રતિજ્ઞાધ
ધારી પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી અનુક્રમે ભદ્રબાહુ ચૌદ પૂર્વધર થયા,
અને વરાહે ચાર પૂર્વનો અભ્યાસ કર્યો યશોભદ્ર સૂરિએ ભદ્રબાહુને
આચાર્યપદે સ્થાપન કર્યા પછી સૂરિ સ્વર્ગે ગયા ત્યારપછી વરાહે
ભદ્રબાહુ પાસે આચાર્યપદનો માગણી કરી, ત્યારે ભદ્રબાહુએ કહ્યું
કે—“ અત્યંત ગર્વિષ્ટ હોવાથી તું આચાર્યપદને લાયક નથી ”
તે બોલે કે—“ જો મને આચાર્ય પદ નહીં આપે તો હું તમારા
શાસનની મહિનતા કરીશ ” એમ કહી સાધુ વેષનો ત્યાગ કરી તે
પ્રાણી થયો તેણે ઉત્તરધિની નગરીમાં આવી જિતશત્રુ રાજાને
પૂર્વની વિદ્યાવટે ચમત્કાર બતાવી રજન કર્યો લોકોની પાસે પોતાનો
ખોટો મહિમા આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો કે—“ હું બ્રાહ્મણવાળીજ

લગ્ન જાણનાર હું એના મે નગરીની બહાર સિતા ઉપર લગ્ન આજેખુ હું તે લગ્ન ભુખી નાખ્યા વિના હું ઘેર આવ્યો રાત્રિએ મને સાબરુ કે તે લગ્ન ભુખ્યા વિના હું ઘેર આવ્યો છું પછી પ્રાત કાળે ઊઠીને હું ત્યા ગયો, તો લગ્ન ઉપર બેઠેલા સિંહને મે જોયો તો પણ નિર્ભય થઈને મે સિંહના ઉદરની નીચે હાથ નાખી તે લગ્ન ભુખી નાખ્યું તે વખતે મારી ભક્તિથી પ્રસન્ન થયેલા તે સિંહે સૂર્યનું રૂપ ધારણ કરી મને કહ્યું કે -“ હે વત્સ ! વરદાન માગ ” ત્યારે મે માગ્યું કે-“ હે સ્વામી ! તમાગા વિમાનમાં બેસાડીને મને સર્વ જ્યોતિષગ્રંથ જતાવો ” ત્યાર સૂર્યે તે પ્રમાણે કરીને મને જ્યોતિષગ્રંથ જતાવ્યું તેથી કરીને આઠાશની જેમ ભૂમિને વિષે પણ જે ગ્રહ ગયું, જે થતું હોય અને જે થવાનું હોય તે મર્વનું મને જ્ઞાન થયું ■ ” આ પ્રમાણે તેનું વૃત્તાત સાબળી લોકો જોવા નાખ્યા કે-“ આ વરાહ મિહર એટલે સૂર્યજ છે ” તેથી લોકમાં તેનું વરાહ મિહર નામ પ્રસિદ્ધ થયું “આ મૂર્ખ લેનો શું જાણે છે ” એમ નિંદા કરતો તે જિન શાસનનો પ્રત્યનીક (ચત્રુ) થયો તેથી લેનધર્મી શ્રાવકોનો તે દ્રેષી થયો

એકદા શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી તે ઉજ્જયિની નગરીમાં આતુર્ભાસ રહ્યા તે વખતે વરાહ મિહરે લોકોની પાસે પોતાનું જ્ઞાન આ રીતે પ્રગટ કર્યું કે-“ અમુક દિવસે મધ્યાહ્ન સમયે આઠાશમાં મેઘ ચડી આવશે, તેમાંથી જાવન પડેના મોટો મત્સ્ય પડશે, તે પૃથ્વી પર અમુક ઠેકાણે મે કુડાણું કર્યું છે, તેની મધ્યે પડશે ” આ વૃત્તાત નગરીમાં પ્રસરી ગયો શ્રદ્ધાળુ શ્રાવકોએ શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી / પાને નિવેદન કર્યો શુદ્ધે કહ્યું કે-“ એ વરાહ પૂર્વજાણેલા હોવાથી જાણે છે ખરો, તો પણ શાસનનો દ્રેષી હોવાથી તે યથાર્થ રીતે જાણી શકતો નથી તેમાં સત્ય વાત આ પ્રમાણે છે -“ તેજ દિવસે મધ્યાહ્ન પછી અર્ધો ઘડી જશે ત્યારે વાયુ વટે શરીરનું ચોખ્ખું થવાથી જાવ નને બદલે સાડી એકાવન પડેના મત્સ્ય અર્ધો કુડાળામાં અને અર્ધો બહાર એવી રીતે પડશે ” તે સાબળી શ્રદ્ધાળુ શ્રાવકોએ આ વૃત્તાત પણ લોકમાં ફેલાવ્યો ત્યારપછી તે દિવસે જેમ શુદ્ધે કહ્યું

હતુ તેજ પ્રમાણે થયુ તેથી લોકમા “વરાહ મિહુર કરતા પશુ બ
દ્રબાહુ સ્વામી યથાર્થ જ્ઞાનવાળા છે એમ પ્રસિદ્ધિ થઈ ” અને વરાહ
મિહુર તે સાબળી લજ્જા પામ્યો ત્યારપછી વરાહ મિહુરને ઘેર પુત્ર
જન્મ થયો તે વખતે તે તેની મોટાઈને લીધે સર્વ લોકો તેની પાસે
વધામણી કરવા આવ્યા પરંતુ શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી આ-યા નહીં,
તેથી તે કહેવા લાગ્યો કે-“આ જોનો લોક વ્યવહારમાં પણ જ
જાની છે નહીં તો જેમ સર્વ લોકો આ-યા, તેમ તે કેમ ન આવે ? ”
આ વરાહે તે પુત્રનુ આયુષ્ય જન્મ પત્રિકામાં સો વર્ષનુ લખ્યુ હતુ
આ સર્વ વસ્તાન શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી પાસે આવ્યેએ જણા યુ ત્યારે
મડ જોડ્યા કે-“તે પુત્રનુ અ પ આયુષ્ય છે આજથી સાતમે દિ
વને તે બિલાડીના મુખથી મરણ પામશે તે વખતે વરાહ શોકાતુર
થશે, તેને પ્રતિબોધ કરવા માટે અમે જર્મશું ” આ વાન પણ વ
ગહે લોકોના મુખથી સાબળી, તેથી તેણે પુત્રની રક્ષા માટે મોટા પ્રય-
ત્ન કયો પડી સાતમે દિવસે તે પુત્રની ધાત્રી માતા બાગડને લઈ ઓર
ડાની અંદર કમાડની પાછગ જોડી તે વખતે બારણુ બંધ કરવાની
દુશ્કાથી તે ઊંચે બારણુ હલાવ્યુ, તેવામાં અધ્ધમાગ ઉપર બિલાડીના
આકારવાળી કમાડની અગ લા બાગડના મસ્તક પર પડી તેના પ્રહારથી
બાળક મરણ પામ્યો, તે જોઈ ધાત્રીએ પોકાર કર્યો તેના મરણથી
વરાહ મિહુર શોક વડે આક્રુષ્ણ વ્યાક્રુષ્ણ થયો, તે વખતે તેને પ્રતિ
બોધ કરવા માટે આચાર્ય મહારાજ તેને ઘેર આવ્યા તેમને વરાહ
મિહુરે કહ્યુ કે-“તમારૂં વચન સત્ય થયુ પરંતુ બિલાડીથી મરણ
ન થયુ ” ત્યારે ગુરૂ જોડ્યા કે-“બિલાડીના મુખવાળી અર્ગલા છે,
તે જોઈ ખાત્રી કરો અમારી વ્યવહારબાપા હોય છે, તેથી તે ખોટી
પડતી નથી ” ત્યારપછી લોકમા વાત પ્રવર્તી કે-“શ્રી ભદ્રબાહુ,
ગુરૂજ સત્ય છે, અને વરાહ મિહુર તો ગુરૂનો દેખી હોવાથી અસત્ય
વાદી છે ” આવી પોતાની અપકીર્તિ સાબળવાથી હૃદયના મોહને
લીધે વરાહ મિહુર મરણ પામી વ્યતર થયો તેને જોઈ સઘ ઉપર દ્રેષ
હોવાથી મરડી વિગેરેના ઉપદ્રવ કરવા લાગ્યો તેની શાંતિને માટે શ્રી
સ ઘે ગુરૂને વિનંતિ કરી ગુરૂએ પણ તે ઉપદ્રવની શાંતિ કરવા માટે
શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્વામીની સ્તુતિ રૂપ ઉપસર્ગહર નામનુ સ્તોત્ર

બનાવી સધને જાણાવ્યું, તેના પ્રભાવથી સર્વ ઉપદ્રવ શાત થયેા.
આ રીતે આચાર્ય સર્વ ઉપદ્રવનો નાશ કરનાર હોય છે આ પાત્રી
શ્રી ગુણ કહ્યો ૩૫

સોમ—આચાર્ય ગૌતમ ગુણે કરીને યુક્ત હોવા જોઈએ તે
ગુણ વડે તે સાધુ વર્ગને સારી રીતે ધમ માર્ગમ પ્રવર્તીવી શકે છે
આ છે હેા છત્રીયમો ગુણ કહ્યો ૩૬

હવે બીજી રીતે પણ છત્રીય ગુણે જતાવે ॥ —

“ અદ્વિહા ગણિ સપય, આચારાર્ક ચત્ત્વિહિકિકા ।

ચત્ત્વહા વિશયપવિત્તી, છત્તીમગુણા રમે ગુરુણો ॥ ”

“ ગણિની સ પદા આચારાર્ક આઠ પ્રકારની છે, તે હરેક પણ
ચાર ચાર પ્રકારની છે, તથા તે ઉપરાત ચાર વિનયની પ્રતિષ્ઠિ ॥ તે
સર્વ મગીને ગુણ છત્રીય ગુણે થાય છે ”

વિવેચન—જેને ગણ-ગમ્ય હોય તે ગણી જોડે આચાર્ય કહે
વાય છે તેની સ પદા-સમૃદ્ધિ આઠ પ્રકારની છે, તે આ પ્રમાણે—આ
ચાર સ પદા ૧, શ્રુતસ પદા ૨, શરીર સ પદા ૩, વચન સ પદા ૪,
વાચના સ પદા ૫, મતિસ પદા ૬, પ્રયોગ મતિ સ પદા ૭ અને સ
બહુ પરિજ્ઞા સ પદા ૮ આ આઠ સ પદા હરેક હરેક ચાર ચાર પ્રકાર
ની છે, તે આ પ્રમાણે—ચારિત્રને વિષે નિરતર વીર્ય દ્વારણુ ૧, મહ
રહિત યુ ૨, ઉન્ન વિહારી યુ ૩, અને વિકાર રહિત યુ ૪ આ
ચાર પ્રકારે આ ચાર સ પદા છે, (૧) બહુ શ્રુત યુ ૧, સૂત્રનો
પરિચય કરવો ૨, શુદ્ધ ઉચ્ચાર કરવો, ૩, અને ઉદાત્ત વિગેરે સ્વ
રોની સ્થાપના સહિત જોણુ ૪ આ ચાર પ્રકારની શ્રુતસ પદા છે
(૨) શરીરનું પ્રમાણ (કદ) અને લક્ષણો સાથે હોવા જોઈએ ૧,
હીન તથા અધિક શરીર નહાં હોવાથી અલબ્ધપણુ ૨, પાંચે ૩
દ્વિયો પરિપૂર્ણ હોવી જોઈએ ૩, જ્ઞાન સધયણુ સ્થિર હોવું જોઈએ
૪ આ ચાર પ્રકારની શરીર સ પદા છે (૩) સર્વ કાંઈ અગીકાર
કરે તેવું વચન હોય ૧, વચનમાં મધુરતા હોય ૨, વચનમાં રાગાદિ
કનો આશ્રય ન હોવો જોઈએ ૩, અને સામળનારને વચનમાં કાંઈ
પણુ સ દેહ ન રહેવો જોઈએ ૪ આ ચાર પ્રકારની વચન સ પદા છે

(૪) શિષ્યોને ચોખ્ખતા પ્રમાણે સૂત્રનો ઉદ્દેશો આપવો ૧, એજ રીતે સમુદ્દેશ કરવો ૨, પ્રથમ આપેલા સૂત્રના આલોવાને શિષ્યોમાં સારી રીતે પરિણામની લારપણી જીજ્ઞાસાવાળી વાચના આપવી ૩, અને પૂર્વાપરનો વિરોધ ન આવે તેમ સૂત્રનો અર્થ સમજાવવો ૪ આ ચાર પ્રકારની વાચનાસ પદા છે (૫) અવગ્રહ ૧, ઈહા ૨, અવા ૩ અને ધારણા ૪ આ ચાર પ્રકારની મતિસ પદા છે (૬) આ વાદીને જીતવાની મારામા શક્તિ છે કે નહીં ? એવો વિચાર કરવો ૧, આ વાદી સાખ્ય મતનો છે કે જૈન મતનો છે ? ઇત્યાદિ વિચાર કરવો ૨, આ ક્ષેત્ર સાધુનું પરિચયવાળું છે કે અપરિચયવાળું છે ? ઇત્યાદિ વિચારવું ૩, અને આ આહારાદિક મને હિતકારક છે કે અહિતકારક છે ? ઇત્યાદિ વિચારવું ૪ આ ચાર પ્રકારની પ્રયોગમતિસ પદા છે (૭) જાણ સાધુ, જ્ઞાન સાધુ અને જહુશ્રુત નાધુ વિગેરે જેને જે ચોખ્ખ હોય તેને તેણે ક્ષેત્ર આપવું ૧ વર્ષાકાળે જીવનું હિંસા ફર કરવા માટે પાટ, પાટલા વિગેરે ગ્રહણ કરવા ૨, સમય પ્રમાણે સ્વાધ્યાય, પરિવ્રજણ, શિક્ષાદન અને ઉપધિની ક્રિયા કરવી ૩, અને પ્રમાણ, અધ્યાપક તથા રત્નાધિકની ઉપધિ જીજ્ઞાસા સાધુ પાસે ઉઠાવવી તથા તેમની વિદ્યામણાદિક ઠરાવવી ૪ આ ચાર પ્રકારની ૫ ગ્રહ પરિણામ સપત જાણવી (૮) આ આચારાદિક આઠ મ પદાઓ ચાર ચાર ભેદવાગી હોવાથી આચાર્યના જત્રાંગ ગુણો થાય છે તે દિવસ વિનયની ચાર મ પદા આ પ્રમાણે છે—સ યમ, તપ વિગેરે આચાર્યને વિષે જે વિનય કરવો તે આચાર્ય વિનય ૧, સૂત્ર વાચવું અને તેનું આખ્યાન કરવું, તેમાં જે વિનય કરવો તે શ્રુતવિનય ૨ મિથ્યાદૃષ્ટિ વિગેરેને પણ સમજાવવા પ્રમાણવું તે વિશેષજ્ઞા વિનય ૩ અને કથાવાદિક દોષોને નિવારવા તે દોષનિર્ધારના વિનય ૪ કહેવાય છે આ ચાર ગુણો પૂર્વના જત્રીશ સાથે મેળવવાથી જત્રીશ ગુણો થાય છે પરંતુ આ ગુણોનો વિચાર કરતા પૂર્વે કહેલા ગુણોમાજ આનો સમાવેશ થઈ જાય છે તેની આનો વિસ્તાર કર્યો નથી

હવે આચાર્યના ચાર કર્મો કહે છે—આરણ્ય ૧, વારણ્ય ૨, ચોખ્ખા ૩ અને પ્રતિચોધના ૪, તેમાં જન્મના સાધુઓની વારવાર માર સજાળ તેમને ક્રિયામાં યત્ન કરાવવો તે આરણ્ય કહેવાય છે

તેઓના ચારિત્રમા અતિચાર કે અનાચાર થતો હોય તેનું નિવારણ કરવું તે વાશણા કહેવાય છે ૨, સાધુઓ પ્રમાદમા રહેતા રોય તો તેમના પ્રમાદ દૂર કરાવી તેમને સન્માર્ગે પ્રવર્તાવવા એ ચોથણા કહેવાય છે ૩ તથા ડહોર વચનો ડહીને પણ સત્ક્રિયામા પ્રવર્તાવવા એ પતિચોથણા કહેવાય છે ૪ આચાર્ય જો આ કર્મોને ન કરે તો તેને અયોગ્ય બાલુવો કારણકે સાધુઓ સસારના ભયથી ભય પામીને આચાર્યને શરણે આવેલા હોય છે, આચાર્ય જ જો તેઓને રોયોમાથી નિવારણ ન કરે, તો તે આચાર્ય જ્ઞાનાદિકે ત્રણ ૦ નથી બધું થયો કહેવાય છે કહ્યું છે કે—

“ જણણીળ પ્રણિસિદ્ધા, નિહડ નિલહારડ પેમેગેળ ।

જણણી નિ થણચ્છેઞ્ચ, પત્તા અણિવારયતા ડ ॥ ”

“ માતાએ નિષેધ નહીં કરવાથી તબને જુરણ કરનાર પુત્ર પ્રસંગે (કાળે) હણાયો, અને નિવારણને નહીં કરનારી માતા પણ પલું સ્તનના છેદને પામી ”

આ ઉપર કથા નીચે પ્રમાણે બાલુની —

ગાંધ નગમમા કોઈ વિધવા આ હતી તેને એકજ પુત્ર હતો. બાટાની પાસે તેનું ઘર હતું. પુત્રને માતાએ લાઠ લઠાવ્યો હતો, તેથી તે પુત્ર જે કાંઈ કરતો, તે તેની માતા વખાણતી હતી. પુત્ર સોળ વર્ષનો થયો, ત્યારે તે એકદા રે સ્નાન કરીને બીને ગરીરેજ ચાંદામા ગયો. ત્યાં ચાલતા અકસ્માત સ્ખવના પામવાથી એક તણના ઢગના ઉપર પડ્યો. તેથી તેનું શરીર બીનું હોવાથી તેના શરીરપર સ્ખવ તબના ઢાણાઓ ચોટી ગયા. તેવીજ રીતે તે ઘર આવ્યો ને જોઈ તેની માતાએ તેની પ્રશસા કરી તેના શરીર પરથી કુહીને તલ લઈ લીધા તે એક પાલી થયા. પછી માતાએ તેને કહ્યું કે— “ હે પુત્ર ! તું અધિક આગ્રવાળો છે કેમકે તને અણુધાર્યો લાભ મળ્યો ” તે પણ માતાની પ્રશસાથી હર્ષ પામ્યો. આ પ્રમાણે તેને દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવાનો - ઉપાય હોય લાગ્યો. તેથી તે જ મેથા સ્ખવના પામી પડી જતો અને હાથને ચલાવી ચાવાકીથી પારકી વસ્તુને ચોરી ચોરી ઘરમા પેળી જતો તે

જોઈ તેની માતા તેની જુદિની પ્રશ્ન સા કરતી. આ પ્રમાણે કેટલોક પ્રશ્ન ગયા પછી લોકોએ જાણ્યું કે આ ધૂન છે તે પુત્ર પણ જુદન થયો અને તેજ વિધિથી મોટી ચોરી કરવામાં કુશળ થયો. એક દિને તેને કાટવાળે પકડ્યો. તેને મારવા માટે સજાએ પણ આજ્ઞા આપી. તે વખતે તે ચોરે ડહુ કે—“હું મારી માતાને કાઢક કહેવા દઉં છું, તેથી મને મારે ઘેર એકવાર લઈ જાઓ.” કાટવાળાને તેની ધાર્યું કે—“આ તેની માતા પાસેથી કાઢક ધન લઈને જામને આપી દે છે.” એમ ધારી તેઓ તેને ઘેર લઈ ગયા. તે વેળે મહારાજે ધરી માગી તેણીએ પણ છરી આપી. પુત્રે પણ તે છરીવડે તેની સ્તન છેદી નાખ્યા. લોકોએ તેન પૂછ્યું કે—“આવું અપરાધ કેમ કર્યું?” ત્યારે તે બોલે—“આ મારી માતાએ મને કહ્યું હતું, તોયે નહીં, તેથીજ હું ચોર થયો છું. તેથી આ મારી માતાની મારી હોવાથી મારે વધ કરવા લાયક છે.” આજ પ્રમાણે આ મહારાજે ગરબને વિષે વારણ ન કરે તો તે ભગવાનની આજ્ઞાને નિષેધ બાજુએ.

ઈતિ ઉપાધ્યાય શ્રીગમનિજયગણિએ ગચ્છેલી કુવરુનાને
નિષે આચાર્યના ગુણનુ વ્યાખ્યાન કર્યું.

અથ ઉપાધ્યાયના પચીસ ગુણ.

एकादशानि चतुर्दशापि, पूर्णायषी वाय इन्द्राणां
गुणास्तु पञ्चाधिकविंशति ये, वहन्ति तेभ्योऽल्लोचनम् ॥

અસારથ—અતઃપાન રૂપી પુરુષના અંતઃકર્મના અંતઃકર્મના અંગો તથા ચાદ પૂર્વોને જે પોને સમજી ને અર્થકરૂં કરીને બીજાને પણ બાણાવે છે, અને જે આ સદુચ્ચ-સ્વચ્ચ સદુચ્ચ પચીસ ગુણોને ધારણ કરનારા છે, તે સદુચ્ચ (સદુચ્ચ) નમસ્કાર હો. આ શ્લોકમાં પચીસ એ ગુણ ઉલ્લેખ કર્યો છે, તેથી બહુવચનમાં આવેલો જોઈએ, પણ અંતઃકર્મના અંતઃકર્મના વચક હોવાથી એકવચન બનાવે છે, નેથી અંતઃકર્મના અંતઃકર્મના

વિસ્તરાર્થ—પ્રથમ અગ્યાર અગના નામો આ પ્રમાણે છે
આચારાગ ૧, સૂત્રકૃતાગ ૨, સ્થાનાગ ૩, સમવાયાગ ૪, ભગવત્યગ ૫,
જ્ઞાતધર્મકથાગ ૬, ઉપાસકદશાગ ૭, અતકૃદશાગ ૮, અનુત્તરોપપા
તિકાગ ૯, પ્રશ્નવ્યાકરણાગ ૧૦ અને વિપાકશ્રુતાગ ૧૧

હવે આચારાગને વિષે જે શ્રુતસ્કંધનું પરિમાણ છે, જે અધ્ય
યનનું પરિમાણ છે, જે ઉદ્દેશાનું પરિમાણ છે, જે પદોનું પરિમાણ
છે, તથા જે અભિધેય (વિષય) છે, તે નદીમૂળને અનુસારે લખીયે
છીયે તેમજ આ કાળે પણ વિચ્છેદ જતા બાકી રહેલા પ્રથના
પરિમાણને પણ લખીયે છીયે તથા પ્રસંગને લીધે આ અગની
વૃત્તિ, શૂર્ણિ અને નિર્ચુક્તિનું પ્રમાણ પણ લખીયે છીયે—આ
આચારાગમા અધ્યયનોના સમુદાયરૂપ જે શ્રુતસ્કંધો છે તેમા પહેલા
શ્રુતસ્કંધમા નવ અધ્યયનો છે તેના નામ—પહેલું સ્વરૂપરિજ્ઞા નામે
અધ્યયન છે, આને વિષે સાત ઉદ્દેશો છે બીજું લોકવિજય નામનું
અધ્યયન છે, તેમા છ ઉદ્દેશો છે ત્રીજું શ્રીતોષ્ણીય નામનું અધ્યયન
છે, તેમા ચાર ઉદ્દેશો છે ચોથું સ્વચકત્વ નામનું અધ્યયન છે, તેમા
ચાર ઉદ્દેશો છે પાચમું લોકસાર નામે અધ્યયન છે, તેમા છ ઉદ્દેશો
છે છઠ્ઠું ધૃત નામનું અધ્યયન છે, તેમા પાચ ઉદ્દેશો છે સાતમું
વિમોહ નામનું અધ્યયન છે, તેમા આઠ ઉદ્દેશો છે આઠમું મહાપ
રિજ્ઞા નામનું અધ્યયન છે, તેમા સાત ઉદ્દેશો છે અને નવમું
ઉપધાનશ્રુત નામનું અધ્યયન છે, તેમા ચાર ઉદ્દેશો છે આ પ્રમાણે
નવ અધ્યયન પહેલા શ્રુતસ્કંધમા છે તે સર્વેના થઇને ઉદ્દેશનકાલ
એકાવત છે હવે બીજા શ્રુતસ્કંધમા સોગ અધ્યયનો છે તેના નામ—
પહેલું પિતૃષ્ણા અધ્યયન છે, તેમા અગ્યાર ઉદ્દેશો છે બીજું શમ્પ્રે
ષણા નામનું અધ્યયન છે, તેમા ત્રણ ઉદ્દેશો છે ત્રીજું ધર્મા નામનું
અધ્યયન છે, તેમા ત્રણ ઉદ્દેશો છે ચોથું ભાવિષ્ણા નામનું અધ્યયન
છે તેમા બે ઉદ્દેશો છે પાચમું વજ્રેષણા નામનું અધ્યયન છે, તેમા
બે ઉદ્દેશો છે છઠ્ઠું પારિષ્ણા નામનું અધ્યયન છે તેમા બે ઉદ્દેશો
છે સાતમું અવશ્યક પ્રતિમા નામનું અધ્યયન છે, તેમા બે ઉદ્દેશો
છે ત્યારપછી સાત મહાતિકા નામના અધ્યયનો છે તેમા દરેક અ

ધ્યયનમા એક એક જ ઉદ્દેશ છે, તેથી માતેના ચર્મને માત્ર ઉદ્દેશ
 ૥ પદરમુ ભાવના નામનુ અધ્યયન છે, તેમા એક ઉદ્દેશો છે તથા
 સોળમુ વિમુક્ત નામનુ અધ્યયન છે, તેમા પણ એક ઉદ્દેશો છે
 આ પ્રમાણે મોગ અધ્યયનોનો બીજો શ્રુતસ્કધ છે, અને તેમા કુલ
 ત્રેવીશ ઉદ્દેશો છે બન્ને સુતસ્કધોમા મળીને પત્રીશ અધ્યયનો
 અને પચાસી ઉદ્દેશો છે આ આચારાગમા અઢાર હજાર પદો છે
 મૂળ અધિકારને આરભીને તેની મમાસિ યાય ત્યા સુધીનુ એક
 પ કહેવાય છે આ અગમા પચાચારનો વિચાર, ગોચરીનો વિ
 ચાર, વિનયનો વિચાર, વિનય સબધી ગિમા, કર્મ સુયને માટે
 શિક્ષા, ભાષાનો વિચાર, અભાષાનો વિચાર, ચારિત્રના લેહો અને
 માયાની વૃત્તિઓ આટલા વિષયો ઉતર વિવેચન કરેલુ છે આ
 અગમા ગમા અનતા છે, અનુયોગદ્વારે સખ્યાતા છે, નિર્ધુક્તિ
 સખ્યાતી છે, વેદકો સખ્યાતા છે અને શ્લોકો સખ્યાતા છે આ
 પ્રમાણે ગણધરે રચેલા અગનુ પરિમાણ છે હાલ તો અગી હજાર
 પરિમાણ સૂત્રનુ છે, બાર હજાર પ્રમાણ વૃત્તિ છે, આઠ હજાર ને
 ત્રણસો પ્રમાણ ચર્ચિ છે, સાડાચાર સો પ્રમાણ નિર્ધુક્ત છે સર્વ
 મળીને ત્રેવીશ હજાર બસો ને પચામ આખા અગનુ પ્રમાણ છે
 આ અગના તપના દિવસો પચાસ છે આ અગનુ ઉપાગ ઔપપા
 તિક નામનુ છે, તેના શ્રયનુ પરિમાણ ૧૧૮૭ છે, વૃત્તિનુ પ્રમાણ
 ૩૧૨૫ છે તેના તપના દિવસો ત્રણ છે એ આચારાગનુ વિવેચન
 કર્યું આ અગ દીક્ષા લીધા પછી ત્રણ વર્ષે ભણવા યોગ્ય છે

બીજા સૂત્રકૃત નામના અગમા બે શ્રુતસ્કધ છે, ત્રેવીશ અધ્ય
 યનો છે અને ત્રેવીશ ઉદ્દેશો છે તેમા પહેલા શ્રુતસ્કધમા ગાથાપોઠ
 શક નામના મોગ અધ્યયનો છે બીજા શ્રુતસ્કધમા સાત અધ્યયનો
 છે પરંતુ તેમનુ વિવેચન નદીસૂત્રની વૃત્તિ કરનારે કર્યું નથી, તો
 પણ આ શ્રયને અનુસારેજ અધ્યયનના નામો અને ઉદ્દેશોઓ લખીયે
 છીયે-તેમા પહેલુ સમય નામનુ અધ્યયન છે, તેમા સ્વ સમય અને
 અન્ય સમય (સિદ્ધાત) સબધી વિવેચન કરેલું
 ઉદ્દેશો ૨૦
 ત્રીય નામનુ અધ્યયન છે, તે

ઉપરજ થદા રાખવી એ વિષય જણાવ્યો છે, તેમા ત્રણ ઉદ્દેશો છે ત્રીજુ ઉપસર્ગ નામનુ અધ્યયન છે, તેમા ઉપસર્ગને છતવા સબધી વિવેચન છે, તેમા ચાર ઉદ્દેશો છે ચોથુ સ્ત્રીપરિણા નામનુ અધ્યયન છે, તેમા સ્ત્રીનો સગ કરવો એ દોષ છે, ને સબધી વિષય લીધો છે, તેમા બે ઉદ્દેશો છે પાંચમુ નરક વિભક્તિ નામનુ અધ્યયન છે, તેમા નરકનુ વર્ણન છે, તેમા બે ઉદ્દેશો છે છઠ્ઠુ વીગસ્તવ નામનુ અધ્યયન છે, તેમા શ્રી મહાવીરની સ્તુતિ છે, તેમા એકજ ઉદ્દેશો છે સાતમુ કુશીલ પરિભાષા નામનુ અધ્યયન છે, તેમા કુશીળના દોષ વર્ણવ્યા છે, તેમા પછુ એકજ ઉદ્દેશો છે આઠમુ વીર્ય નામનુ અધ્યયન છે, તેમા બાલવીર્ય અને પડિતવીર્ય દેખાડ્યુ છે, તેમા પછુ એક ઉદ્દેશો છે નવમુ ધર્મ નામે અધ્યયન છે, તેમા યથાર્થ ધર્મનુ સ્વરૂપ કહ્યું છે, તેમા પછુ એક ઉદ્દેશો છે દશમુ સમાધિ નામનુ અધ્યયન છે, તેમા સમાધિને વિષે સ્થિર રહેવુ એ વિષય વર્ણવ્યો છે તેમા પછુ એક ઉદ્દેશો છે અગ્યારમુ માર્ગ નામે અધ્યયન છે, તેમા યથાર્થ માર્ગની પ્રરૂપણા કરી છે, તેમા પછુ એક ઉદ્દેશો છે બારમુ સમવસરણ નામનુ અધ્યયન છે, તેમા ત્રણસો ને ત્રેમઠ મતો વર્ણવ્યા છે, તેમા પછુ પાંચસો ચાલીસ થયા, તેને પાંચસો ઉપાખ્યાયિકાએ ગુણવાદી બે એક ઉદ્દેશો છે, તેરમુ યથાતથ્ય નામનુ અધ્યયન છે, તેમા સત્ય પદાર્થની પ્રરૂપણા કરી છે, તેમા પછુ એક ઉદ્દેશો છે ચૌદમુ શ્રય નામનુ અધ્યયન છે, તેમા બાહ્ય અને આંતર શ્રયિનું સ્વરૂપ કહ્યુ છે, તેમા પછુ એક ઉદ્દેશો છે, પદરમુ યમયિક નામનુ અધ્યયન છે, તેમા સાધુને શ્રદ્ધણુ કરવા લાયક વસ્તુ બતાવી છે, તેમા પછુ એક ઉદ્દેશો છે, સોળમુ ગાથાભેદક નામનુ અધ્યયન છે, તેમા પદરે અધ્યયનોમા કહેલા વિષયોનો સંગ્રહ છે, તેમા પછુ એક ઉદ્દેશો છે, આ પ્રમાણે પહેલા શ્રુતસ્કંધમા એળ અધ્યયનો અને છઠીય ઉદ્દેશો છે, બીજા શ્રુતસ્કંધમા પહેલુ પુકરીક નામનુ અધ્યયન છે, તેમા વાવના કમળનુ અને પુરૂષનુ દેહાત છે, તેમા એક ઉદ્દેશો છે બીજુ ક્રિયાત્યાન નામનુ અધ્યયન છે, તેમા ક્રિયાના તેર સ્થાનો કહેલા છે, તેમા એક ઉદ્દેશો છે, ત્રીજુ આહાર પરિણા અધ્ય

વિરહેદ જતા બાકી ત્રણહજાર ત્રણસોને સીતેર પ્રમાણ સૂત્રો છે, પદરહજાર બસો ને પચાસ પ્રમાણ વૃત્તિ છે, આના તપના દિવસો અઢાર છે, દીક્ષા લીધા પછી આઠ વર્ષનો પર્યાય થાય ત્યારપછી આ અગ બણવા લાયક છે જીવાણિગમ આ અગનુ ઉપાગ છે તેના ચારહજાર અને સાતસો સૂત્રો છે, તેરહજાર પ્રમાણ વૃત્તિ છે, પદરસો પ્રમાણ ચુર્ચિ છે, તથા તેના તપના દિવસો ત્રણ છે, આ પ્રમાણે સ્થાનાગનુ દિવ્યન કર્યું

હવે થોથા સમવાયાગનો વિચાર કરે છે,—આ અગમા એકથી આર બીને એક એક વધારતા મો, એકસોનેએક, સ ખ્યાતા, અમ ખ્યાતા અને અનંત સમવાય (સમૃદ્ધ) સૂધી પદાર્થોની પ્રરૂપણા કરેલી છે આ અગમા પણ સ્થાનાગની જેમ જીવ અજીવ વિગેરે પદાર્થોનો સમવાય—સમૃદ્ધ કહેલો છે છેવટ બાર અગ સબધી દિવ્યણી કરેલી છે આ અગમા એકજ શુતસ્કંધ છે, એકજ અધ્યયન છે, એકજ ઉદ્દેશો છે, તેમા એક લાખ સુમાળીશ હજાર પદો, સ ખ્યાતા અક્ષરો, સ ખ્યાતા વેદકો, સ ખ્યાતા શ્લોકો, સ ખ્યાતી નિર્ચુક્તિઓ, અનંતા ગમ્મા, અનંતા પર્યાયો, પરીતા ત્રસો છે અને અનંતા સ્થાવરોનો ગમાવેશ કરેલો છે આ પ્રમાણે ગણધરે રચેલા આગમનુ પ્રમાણ છે, હાલમા તો એક હજાર છ નો ને સડસડ પ્રમાણ સૂત્ર છે, ત્રણ હજાર સાતસો ને છેતેર પ્રમાણ વૃત્તિ છે, ચારસો પ્રમાણ ચુર્ચિ છે, તપના દિવસ ત્રણ છે અને દીક્ષાથી આઠ વર્ષ ગયા પછી આ બણવા લાયક છે આ અગનુ ઉપાગ પ્રજાપના છે તેમા સૂત્રનુ પ્રમાણ સાતહજાર ને આઠસો છે, ત્રણ હજાર સાતસોને અઠાવીશ પ્રમાણ વૃત્તિ છે, આ વૃત્તિ પ્રાચીન છે, અને મહાયગિરિની રચેલી વૃત્તિ આનાથી બીજી છે આના તપના દિવસો ત્રણ ॥ આ પ્રમાણે સમવાયાગનુ વિવેચન કર્યું

હવે પાચમા વગવતી અગનુ વિવેચન કરે છે—આનુ જ બીજી નામ વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞાસિ અગ છે આને વિષે એકસોને એક શતકો ૧૧ નેજ અધ્યયનો છે, તેમા દશ હજાર ઉદ્દેશાઓ છે, એકજ શુતસ્કંધ છે અને અઠાસીહજાર પદો છે, તેમા જીવ, અજીવ, જીવાજીવ

લોક, અલોક લોકલોક, સ્વસમય અને પરસમયની વ્યાખ્યા કરેલી છે, જોતમસ્વામીના પૂછેલા છત્રીય હજાર પ્રશ્નો છે, સ્વખ્યાતા અક્ષરો છે, પરીતા વાચનાઓ છે, સખ્યાતા વેદકો છે, સખ્યાતા શ્લોકો છે, સખ્યાતી નિર્ધુક્તિઓ છે, અનતા ગરમા છે, અનતા પર્યાયો છે, પરીતા ત્રસો છે, અને અનતા સ્થાવરો ॥ આ પ્રમાણે ગણધરે રચેલા આગમનુ પરિભાષુ છે, હાવમા તો સૂત્રનુ પ્રમાણુ પદર હજાર માત્રો ને જાવન છે, અઠાર હજાર છસો ને સોળ પ્રમાણુ વૃત્તિ છે, ચાર હજાર પ્રમાણુ ચૂર્ણિ છે, પ્રવજ્યા લીધા પછી ઇગ્ગા હોય ત્યારે આ અગનુ અધ્યયન થઈ શકે છે, તપના દિવસો એક સો ને છાસી છે, આનુ ઉપાગ સૂરમન્નસિ છે, તેમા બે હજાર પ્રમાણુ સૂત્ર છે, એક હજાર પ્રમાણુ વૃત્તિ છે, તપના દિવસો ત્રણ છે આ પ્રમાણે પાચમા અગનુ વિવરણુ છે

હવે છઠ્ઠા જ્ઞાતધર્મ કથાગનુ વિવરણુ કર છે — જ્ઞાત એટલે દ્વિજાત, તેનાથી (તેદ્વારાએ ધર્મકથા કહેવી તે જ્ઞાત ધર્મકથા કહેવાય છે અહીં પ્રાકૃત જાપામા નાતા ધર્મકથા કહેવાય છે, તેમા "દીર્ઘામ્યૌ મિયો વૃત્તૌ" પ્રાકૃત એ વ્યાકરણના સૂત્રવડે જ્ઞાત થઈને ઊંડે હીર ચાય છે તેથી જ્ઞાતા થઈ જને છે આ અગમા ગ્રંથકથ છે, પહેલા ઋક ધમા જોગણીય અધ્યયનો છે, અને બીજામા દશ વગો છે, તેજ અધ્યયનો છે, તેમા પહેલા રક ધમા પ્રથમના દશ અધ્યયનોમા ૪ દ્વિજો છે, તેમા નગર, રાજા, માતપિના, ઉધાનો, પ્રવજ્યા, વિશેષ તપો, પરલોકી ગતિ અને અતકિયા એ સર્વ વર્ણુઓ છે, આ પ્રમાણે પ્રથમના દશ અધ્યયન ની વ્યવસ્થા છે, બાકીના નવ અધ્યયનોમા એક એક અધ્યયનને વિષે પાચમેને ચાલીસ આખ્યાયિકાઓ-કથાઓ છે, એક એક આખ્યાયિકામા પાચસો ઉપાખ્યાયિકાઓ છે, અને એક એક ઉપાખ્યાયિકામા પાચસો આખ્યાયિકોપાખ્યાયિકાઓ છે, તેનુ ગણિત આ પ્રમાણે-એક અધ્યયનવડે પાચસો ચાલીસ આખ્યાયિકા ગુણવાથી પાચનો ચાલીસ થયા તેને પાચસો ઉપાખ્યાયિકાએ ગુણવાથી બે લાખને સીરોરહજાર થયા, તે અકને પાચનો આખ્યાયિકોપાખ્યા

ચિકાએ ગુણવાથી તેર કરોડને પચાસલાખ ચાય છે, તેને નવ અધ્યયનો વડે ગુણવાથી એકસોને એકવીસ કરોડ અને પચાસલાખ (૧૨૧૫૦૦૦૦૦૦) થયા, આટલી નવ અધ્યયનોમા કયાઓ છે, હવે બીજા શ્રુત રક ધમા દસ અધ્યયનો છે, એક એક અધ્યયનમા પાચસો આખ્યાયિકાઓ છે, એક એક આખ્યાયિકામા પાચસો ઉપાખ્યાયિકાઓ છે, અને એક એક ઉપાખ્યાયિકામા પાચસો આખ્યાયિકા પાખ્યાયિકા છે તેનું ગણિત આ પ્રમાણે—એક અધ્યયનમા પાચસો આખ્યાયિકાઓ છે, તેને પાચસો ઉપાખ્યાયિકાએ ગુણવાથી બે લાખ ને પચાસ હજાર થયા, તેને પાચસો આખ્યાયિકા પાખ્યાયિકાએ ગુણવાથી બાર કરોડ ને પચાસ લાખ થયા, આ આઠને દશ અધ્યયનો વડે ગુણવાથી એક મો ને પચીસ કરોડ થયા (૧૨૫૦૦૦૦૦૦૦) આ દશ અધ્યયનોમા પૂર્વે કહેલી નવ અધ્યયનની કયાઓ પણ કહેવામા આવી છે, અને નહીં કહેવી કયાઓ પણ કહેવામા આવી છે, તેથી પૂર્વે કહેવી એક મોને એકવીસ કરોડ અને પચાસ લાખ આસખ્યા (૧૨૫૦૦૦૦૦૦૦) માથી બાદ કરવા, બાકીની ત્રણ કરોડ અને પચાસ લાખ નહીં કહેલી કયાઓ છે આ અગમા પરીક્ષા પાચના છે, સખ્યાતા અનુયોગ દ્વારે છે, સખ્યાતા વેદકો છે, સખ્યાતા શ્લોકો છે, અને સખ્યાતી નિર્મુક્તિઓ છે, બસે શ્રુતરક ધના ધમને ઓગણત્રીસ અધ્યયનનો છે, તેટલાજ એટલે ઓગણત્રીસજ ઉદેશ છે, તથા પાચ લાખને છોતેર હજાર પદો છે આ પ્રમાણે ગણધરે રચેલા આગમનું પરિમાણ છે, તેના તપના દિવસો તેત્રીસ છે હાલમા પાચ હજાર ને પાચસો સૂત્રનું પ્રમાણ છે, ચાર હજાર જસો ને બાવન વૃત્તિનું પ્રમાણ છે, પ્રત્યક્ષા લીધા પછી ગમે ત્યારે આ અગમણવાનું છે આ અગમનું ઉપાગ જ બુદ્ધીપ મશસિ છે તેમા ચારહજાર એકસો ને છેતાત્રીસ સૂત્રનું પ્રમાણ છે, એકહજાર આઠસોને સાઠ ચુલ્લિનું પરિમાણ છે, તેની વૃત્તિઓ ઘણી છે, અને તપના દિવસો ત્રણ છે આ પ્રમાણે સાતા ધર્મ કથાગની ટિપ્પાગી કહી

હવે સાતમા ઉપાસકદશાગનો વિચાર કરે છે—આ અગમા ઉપાસકો (શ્રાવકો) ના નગરો, નગરનાસ્વામી (રાજા) માતા પિતા, ઉમાનો, આચાર્યો, જાતનું નહણું, પરિચરનું પ્રમાણ, ભોગનો ત્યાગ

વર્ગો છે, તેટલાજ (૫૭) ઉદ્દેશા છે, આ અગમ્ય અનુત્તર વિમાનમા ઉપગમનારોના નગરો, સભ્યો, માતા-પિતા, ઉદ્યાનો, ચેત્યો, સમૃદ્ધિઓ, ધર્મીઓ, પ્રમદ્ભા, વિશેષ તપો, પ્રત્યાખ્યાન, સ લેખના, અનુત્તરમા ગતિ, ફરી આર્યકુળમા જન્મ, પ્રમદ્ભા, કેવળનાન અને મોક્ષગમન આ વિષયો આપ્યા છે, આ અગમ્ય પરીત વાચના છે, સ ખ્યાતા અક્ષરો છે, સ ખ્યાતા વેદકો છે, સ ખ્યાતા શ્લોકો છે, અ ખ્યાતી નિર્ચુકિતઓ છે, છે તાત્પર્ય લાખ ને આઠ હજાર પદો છે, પ્રમદ્ભા લીધા પછી ગમે ત્યારે લખવાનું છે, તેમા દાઉપણ નિયમ નથી આ પ્રમાણે ગણધરે રચેલા આગમનું પરિમાણ હતું, હાલમા તો થતુ ઓછુ છે તપ ૥ દિવસો સાત છે, આનું ઉપાગ ૬ પાવન સિકા છે, આ પ્રમાણે અનુત્તરોપપાતિક દશાગનું સ્વરૂપ કહ્યું

હવે દશમા પ્રશ્નવ્યાકરણગનો વિચાર કહે છે—આ અગમ્ય એકજ શ્લોકક છે, પીઆલીશ અધ્યયનો છે, પીરતાલીશ ઉદ્દેશ છે પ્રશ્નોનું આકરણ એટલે કથન કરવું તે, આ પ્રમાણે તેની વ્યુત્પત્તિ હોવાથી પ્રશ્નવ્યાકરણ એવું આનું નામ છે આ અગમ્ય પૂછેલા પ્રશ્નો એકસો ને આઠ છે, નહીં પૂછેલા પ્રશ્નો એક સો ને આઠ છે, તથા પૂછેલા અને નહીં પૂછેલા પ્રશ્નો પણ એક સો ને આઠ છે તેમની વ્યાખ્યા કરેલી છે આમા અગવિદ્યાઓ તથા બીજી પણ અતિશયવાળી વિદ્યાઓનું કથન કરેલું છે નાગકુમાર અને સુવર્ણકુમારનો વાદ તથા અસુરકુમાર અને વૈમાનિક દેવનો વાદ બતાવેલો છે, પાચ આશયો અને પાચ સ્વરોનું સ્વરૂપ દેખાડ્યું છે, આ અગમ્ય પરીત વાચના છે, સ ખ્યાતા અક્ષરો છે, સ ખ્યાતા વેદકો છે, સ ખ્યાતા શ્લોકો છે, અ ખ્યાતી નિર્ચુકિતઓ છે, આ લાખ ને આઠ હજાર પદો છે આ પ્રમાણે ગણધરે રચેલા આગમનું પરિમાણ છે, તપના દિવસો ચૌદ છે હમણા તો એક હજાર બસો ને પચાસ સૂત્રનું પ્રમાણ છે, ચાર હજાર ને છ તો વૃત્તિનું પ્રમાણ છે આ અગમ્ય ઉપાગ પુષ્પ નુસિકા છે આ પ્રમાણે પ્રશ્નવ્યાકરણ અગમ્યની દિપ્તિ કહી

હવે અગમ્યમા વિષાક સૂત્રનો વિવેક કરે છે—આ અગમ્ય એક શ્લોકક છે, નીચ અ યય ૥ છે, નીચ ઉદ્દેશ છે તેમા પહેલા શ્લોક

સ્કંધમા દુ ખના વિપાક (ઉદય)વાળા જીવોનું દુ ખ વર્ણવ્યું છે, બીજા શ્રુતસ્કંધમા સુખના વિપાકવાળા જીવોનું સુખ અને પ્રવ્રજ્યા અરુણું વર્ણન કર્યું છે આ અગમા પરીત વાચના છે, સ ખ્યાતા અક્ષરો છે, સ ખ્યાતા વેદકો છે, સ ખ્યાતા શ્લોકો છે, સ ખ્યાતી નિર્યુક્તિઓ છે, એક કરોડ ચોરાશી લાખ અને બત્રીસ હજાર પદો છે આ પ્રમાણે ગણધરે રચેલા આગમનું પ્રમાણ છે આના તપના દિવસો ચોવીસ છે હાલમા તો એક હજાર જસો ને સોળ સૂત્રનું પ્રમાણ છે, નવ સો વૃત્તિનું પ્રમાણ છે, આનો અભ્યાસ કરવામા વર્ષનો નિયમ નથી આનું ઉપાગ વૃષ્ટિદશા છે નિરયાવલીથી વન્હિદશા સુધીના ચારે ઉપાગોના સૂત્રનું પ્રમાણ અગ્યાર સો ને નવ છે આ પ્રમાણે વિપાક શ્રુતાગનું વિવેચન કર્યું આ પ્રમાણે અ ચારે અગનું વિવેચન કર્યું

મારમા દષ્ટિવાદાગને વિષે પ્રથમ પાચ લેઈનું નિરૂપણ કર્યું છે, ત્યારપછી ચૈદ પૂર્વનો વિચાર છે પૂર્વમા રચેલા સૂત્ર અને અર્થને લખવાની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રથમ પરિકર્મ સૂત્રો છે, તે દષ્ટિવાદનો પહેલો લેદ છે જેમ ગણિત શાસ્ત્રના અર્થને બહુ જ કરવા માટે પ્રથમ પરિકર્મના સોળ સૂત્રો કહ્યા છે તે આ પ્રમાણે— સ કલિત (સરવાળા) ૧, અવકલિત (બાદબાકી) ૨, ગુણાકાર ૩ ભાગાકાર ૪, વર્ગ ૫, ઘન ૬, વર્ગમૂળ ૭ ઘનમૂળ ૮, ત્યારપછી સમચ્છેદ કરવા ૯, સમચ્છેદને લેખા કરવા ૧૦, ભિન્ન ગુણાકાર ૧૧, ભિન્ન ભાગાકાર ૧૨, ભિન્ન વર્ગ ૧૩, ભિન્ન ઘન ૧૪, ભિન્ન વર્ગમૂળ ૧૫ અને ભિન્ન ઘનમૂળ ૧૬ આ ક્રિયાસૂત્રો સીખ્યા પછીજ ઉત્તર ગણિત શાસ્ત્રના અર્થનું બહુ જ ઘણું શકે છે, તેજ પ્રમાણે પૂર્વના મૂત્ર અને અર્થને બહુ જ કરવા માટે પ્રથમ પરિકર્મ મૂત્ર છે, તે દષ્ટિવાદનો પહેલો લેદ છે ૧

ત્યારપછી સૂત્રો છે, તે સૂત્રોમા પૂર્વના સૂત્રોના અર્થનું સૂચન કરેલું છે, તથા મર્વ દ્રવ્યો, સર્વ પર્યાયો, સર્વ નયો અને મર્વ ભગના વિકલ્પોને દેખાડ્યા છે તે સૂત્રનો સ પ્રદાય વિચ્છેદ ગયો છે આ દષ્ટિવાદનો બીજો લેદ છે ૨

તીર્થ કરો તીર્થની પ્રવૃત્તિને સમયે ગમચ ગંજુધરને ઉદ્દેશીને પ્રથમ પૂર્વના સૂત્રોનો અર્થ કહે છે, પછી ગણધરો પૂર્વના સૂત્રો

રત્ન છે, ત્યારપછી આગામી વિગતે સૂચો નવું છે તે પૂર્વે એક છે
 તેમાં પડે છે પાદ પૂર્વ છે તેમાં સર્વ દ્રવ્યો અને સર્વ પદાર્થો
 ઉત્પત્તિને આશીને પ્રદુષણ કરી ને તેમાં બિંદુ કરી ને તેમાં
 વસ્તુઓ છે અને આર વિગતોમાં ૧૦ ૬ શ્રીયુ આગામી પૂર્વ છે
 આમ એવે પરિણામ, તે ૧ અવન - ૨ દેવે જમન આગામી પદાર્થો
 (જાન) તેને દિવસમાં દેવાથી તે નામ આગામી પદાર્થો ને
 આમા નવ દ્રવ્યો સર્વ પદાર્થો આ - સર્વ ૨, ૧૧ નું પરિમાણ કરેલ
 છે આમા ઉન્નુલાખ પદો છે આદ્ય વસ્તુઓ છે અને આર ગુણિતો છે
 તેનું વીર્યપ્રવાહ પૂર્વ છે આમા સર્વ દ્રવ્યો, સર્વ પદાર્થો, સર્વ
 દ્રવ્યો અને અણુઓ વીર્ય વર્જ્યુ છે આમા ગીતર લાખ પદો
 છે, ૧૧ વસ્તુઓ છે અને આદ્ય ગુણિતો છે ૩ આમા અસ્તિ-
 ત્વપ્રવાહ નામનું પૂર્વ છે આમા સર્વ દ્રવ્યોનું અસ્તિપદ
 (હોવાપણ) અને નાસ્તિપણ (નહીં હોવાપણ) એવે કે પાત્રના
 સ્વરૂપની અપેક્ષાએ અસ્તિપણ અને અન્યના સ્વરૂપની અપેક્ષાએ
 નાસ્તિપણ વર્જ્યુ છે તેમાં અકાર વસ્તુઓ, ૬૫ વિગતો અને
 સાક લાખ પદો છે આમ જ્ઞાનપ્રવાહ નામનું પૂર્વ છે તેમાં સર્વ
 નાનાનો વિગતાર કરેલો દેવાથી તે જ્ઞાનપ્રવાહ કરેવાય છે તેમાં
 ૧૦ વસ્તુઓ છે, ગુણિત છે નહીં, અને એક પદોમાં ૧૦
 કરોડ પદો છે છઠ્ઠું સત્યપ્રવાહ નામનું પૂર્વ છે સત્ય એવે
 સત્ય અથવા સત્ય વચન, તેને વિરતારથી કરેલું દેવાથી તે
 સત્યપ્રવાહ કરેવાય છે આમા એ વસ્તુ છે, ગુણિત નથી, અને ૭
 કરોડ ને એક પદો છે આનું આત્મપ્રવાહ નામે પૂર્વ છે તેમાં
 અનેક પ્રકારના નયમનના ભેદ કરીને આત્માને કરેલો દેવાથી તે
 આત્મપ્રવાહ કરેવાય છે આમા મોળ વસ્તુઓ છે, ગુણિત નથી,
 અને ૮૫૫ કરોડ પદો છે આક્રમ્ય કર્મપ્રવાહ પૂર્વ છે તેમાં
 જ્ઞાનાવસ્થાપાદિક આદ્ય પ્રકારના કર્મો અને તેમની પ્રકૃતિ, સ્થિતિ,
 અનુભાગ અને પ્રદય કરેલા દેવાથી તે કર્મપ્રવાહ નામે કરેવાય છે
 તેમાં નીચ વસ્તુઓ છે, ગુણિત નથી અને એક કરોડ ને એક
 હજાર પદો છે નવમું પ્રત્યાખ્યાનપ્રવાહ નામનું પૂર્વ છે તેમાં
 એક સહિત પ્રત્યાખ્યાનપ્રવાહ સ્વરૂપ કરેલું દેવાથી તે પ્રત્યાખ્યાન

પ્રવાહ કહેવાય છે તેમાં ત્રીશ વસ્તુઓ છે, ચૂલિકા નથી અને ચારાશી લાખ પદો છે. દશમુ વિદ્યાપ્રવાહ પૂર્વ છે તેમાં સાધનની અનુકૂળતાવડે અતિશયને પામેલી વિદ્યાઓ કહેલી હોવાથી તે વિદ્યાપ્રવાહ નામે કહેવાય છે તેમાં પદર વસ્તુઓ છે, ચૂલિકા નથી, અને એક કરોડ ને દશ લાખ પદો છે. અગ્યારમુ અવધ્ય નામનું પૂર્વ છે તેમાં જ્ઞાન, તપ અને મયમ વિગેરે શુભ કૃત્યાગા અને અશુભ કૃત્યને આપનાર પ્રમાદ વિગેરનું અવધ્યપાતું વર્ણન કરેલું હોવાથી તે અવધ્ય નામે કહેવાય છે તેમાં બાર વસ્તુઓ છે, ચૂલિકા નથી અને છવીશ કરોડ પદો છે. બારમુ પ્રાણા યુગ્મપ્રવાહ પૂર્વ છે તેમાં ઉદિયાદિક નવ પ્રાણો અને આયુષ્યનુ યુક્તિથી વર્ણન કર્યું છે તેથી તે પ્રાણાયુગ્મપ્રવાહ નામે કહેવાય છે તેમાં તેર વસ્તુઓ છે, ચૂલિકા નથી, અને એક કરોડ ને છાપન લાખ પદો છે તેરમુ ક્રિયા વિશાલ પૂર્વ છે તેમાં કાયદિક વિગેરે ક્રિયાઓનું અને છઠ ક્રિયા વિગેરેનું વિસ્તારથી વર્ણન કર્યું છે, તેથી તે ક્રિયા વિશાલ નામે કહેવાય છે, તેમાં ત્રીશ વસ્તુઓ છે, ચૂલિકા નથી, તથા નવકરોડ પદો છે. ચૌદમુ લોકભિદુસાર નામનું પૂર્વ છે, અક્ષરને માથે ભિદુની જેમ લોકને વિષે ભિદુની જેમ સારપૂત હોવાથી તે લોકભિદુસાર નામે કહેવાય છે, તેમાં પચીશ વસ્તુઓ છે, ચૂલિકા નથી, તથા સાડાબાર કરોડ પદો છે. આ ચૌદ પૂર્વો કહ્યા હવે ઉપર રહેલી ઇત્રિકા (અબાડી) મહિત્વ હાથી એના પ્રમાણે કરીને પૂવના અથે લખવાને વિષે લોકને જણાવવા માટે અનુક્રમે પૂર્વનું પરિમાણ લખે છે — ૧-૨-૪-૮-૧૬-૩૨-૬૪-૧૨૮-૨૫૬-૫૧૨-૧૦૨૪-૨૦૪૮-૪૦૯૬-૮૧૯૨ આટલા હાથીઓ પ્રમાણે સાહીના ઢગલાવડે પૂર્વો લખી શકાય છે, એવે કે પહેલું પૂર્વ લખીયે તેા એક હાથી જેટલા સાહીના ઢગલાથી તે લખી શકાય છે, બે હાથી જેટલા સાહીના ઢગલાથી ત્રીજું પૂર્વ લખાય છે, ચાર હાથી જેટલા સાહીના ઢગલાથી ચોથું પૂર્વ લખાય છે, તે અનુક્રમે છેવટ ૮૧૯૨ હાથી જેટલા સાહીના ઢગલાથી ચૌદમુ પૂર્વ લખાય છે, સર્વ

મળી સોળહજાર વ્રણસોને ત્રાશી ૧૬૩૮૩ હાથીઓ થાય છે, આ દષ્ટિવાદને વિષે પૂર્વગત નામનો ત્રીજો ભેદ કહ્યો ૩

દષ્ટિવાદને વિષે ચોથો ભેદ અનુયોગ નામનો છે, તેનો વિચાર કહે છે — સૂત્રનો પોતાના અર્થની સાથે જે અનુક્રમ મળે તે અનુયોગ (વ્યાખ્યા) કહેવાય છે, તે જે પ્રકારનો છે — મૂલાનુયોગ અને ગઠિકાનુયોગ તેમાં પહેલો મૂલાનુયોગ આ પ્રમાણે છે — તીર્થકરોને સમ્યક્ત્વનો લાભ-પ્રાપ્તિ થયા પછી જેટલા ભવ થાય છે, તે સર્વનું વર્ણન કરવામાં આવે છે, એટલે કે સમકિત પાત્રીને દેવલોકમાં જવું, ત્યાંના આયુષ્યનું પ્રમાણ, દેવસુખના લોગ વિગેરેનું વર્ણન, એજ પ્રમાણે દરેક ભવે જે જે ભણવા લાયક વૃત્તાત હોય તે તે જણાવી છેવટ દેરીને દેવલોકમાં જવું, ત્યાં આયુષ્ય લોગવીને ત્યાંથી થવડું માતાના ઉદરમાં ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થવું, ત્યાંથી જન્મ થવો, જન્મ-ભિષેક, પછી પ્રમજ્યા અહણ કરવી, વિહાર કરવો, તપ કરવો, કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થવું, તીર્થકરનું જ્ઞાન લોગવડું અને છેવટ સિદ્ધિપદમાં જવું એ સર્વ પહેલા મૂલાનુયોગમાં વ્યાખ્યાન કરાય છે બીજો ગઠિકાનુયોગ આ પ્રમાણે છે — પહેલા મૂલાનુયોગથી પૂર્વે અને પછી પણ જે વશદિક સર્વનું વ્યાખ્યાન કરવું તે ગઠિકાનુયોગ કહેવાય છે જેમ શ્રી આદીશ્વરની પહેલા કુલકરની ઉત્પત્તિ, તે કુલકરોના પૂર્વે ભવો તથા તેમના ચરિત્ર વિગેરેનું જે વર્ણન કરાય તે કુલકર ગઠિકાનુયોગ કહેવાય છે તથા શ્રી આદીશ્વરની પછી ભરતચક્રીને આરણીને અજિતનાથ મુખી વચ્ચેને વિષે ધર્મની પ્રવૃત્તિ અને તેનું જે વર્ણન તે પણ ગઠિકાનુયોગ કહેવાય છે જેમ શેરડીના ગાઠાની વચ્ચે જે કાઠનો ભાગ છે, તે લોક રૂઢિથી ગઠિકા (ગ ડેરી) કહેવાય છે, તેજ પ્રમાણે ધર્મના પ્રથમ પ્રવર્તક તીર્થ કરોની વચ્ચેના કાગમાં જે નિરતર પછે ધર્મની પ્રવૃત્તિ થાય તે ગઠિકા કહેવાય છે તેનો જે અનુયોગ એટલે વ્યાખ્યા તે ગઠિકાનુયોગ કહેવાય છે જેમકે અપ્રાપ્ત તીર્થ ઉપર સગર ચક્રવર્તીના સાઠ હજાર પુત્રો આવ્યા હતા, ત્યારે તેમની પાસે સુખુદ્ધિ નામના મંત્રીએ શ્રી આદીશ્વરના વચ્ચેનું વર્ણન કરના આ પ્રમાણે સિદ્ધિગઠિકાનુ વ્યાખ્યાન કર્યું હતું કે-શ્રી ભરત ચક્રવર્તીની પાટ તેની

પત્રીના આઠ રાત્રીઓ અરિસાબુવનમાજ કેવળજ્ઞાન પામ્યા હતા અને સિદ્ધિને વર્ધા હતા ત્યારપત્રી અસ જ્યાતા રાત્રીઓ તેની પાટના અનુક્રમે આવેલા હતા તેઓ ત્રણ જ અને જોગવનાર ચથા અને સિદ્ધિપદને પામ્યા ત્યારપછી એક રાત્રી સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાનમા જઈ મનુષ્ય ભવમા આવી સિદ્ધિપદને પામ્યો અને ત્યારપછીના અગ જ્યાતા રાત્રીઓ તેજ ભવે સિદ્ધિપદને પામ્યા એજ પ્રમાણે સર્વાર્થ સિદ્ધિ વિમાનમા જવા ઉપ આતરાવાળા અસ જ્યાતા રાત્રીઓ સિદ્ધિ પદને પામ્યા ત્યારપછી બે રાત્રીઓ સવાચ સિદ્ધિ વિમાનમા જઈ મોક્ષે ગયા અને તેની પછીના અસ જ્યાતા રાત્રીઓ તેજ ભવે મોક્ષે ગયા, એજ પ્રમાણે સર્વાર્થસિદ્ધિના આતરાવાળા અસ જ્યાતા રાત્રીઓ સિદ્ધિપદને પામ્યા ત્યારપછી ત્રણ રાત્રીઓ સર્વાર્થ સિદ્ધિ જઈ મોક્ષે ગયા, અને તેની પછીના અસ જ્યાતા રાત્રીઓ તેજ ભવે મોક્ષે ગયા એજ પ્રમાણે સર્વાર્થસિદ્ધિના આતરાવાળા અસ જ્યાતા રાત્રીઓ મોક્ષે ગયા ત્યારપછી ચાર રાત્રીઓ સર્વાર્થસિદ્ધિ ગયા અને આગળ ઉપરની જેમ જાણુ આ અનુક્રમે સર્વાર્થસિદ્ધિમા એક એકની વૃદ્ધિ કરવી અને આગળ ઉપર પ્રમાણે જાણુ એ પ્રમાણે પચાસ રાત્રીઓ સર્વાર્થસિદ્ધિ ગયા, આગળ ઉપર પ્રમાણે જાણુ જેમ એક એકની વૃદ્ધિ કરતા અસ જ્યાતા રાત્રીઓ સર્વાર્થસિદ્ધિ જઈ મોક્ષે ગયા ત્યાર પછી જોગણુપચાસ રાત્રીઓ સર્વાર્થસિદ્ધિ ગયા અને એક રાત્રી તેજ ભવે મોક્ષે ગયો આવો વ્યવહાર-અનુક્રમ પણ અસ જ્યાતી પાટ સુધી જાણુવો એજ પ્રમાણે સર્વત્ર દ્વાનિ કરવામા પણ સર્વાર્થ સિદ્ધિમા જણુ અને તેજ ભવે મોક્ષે જણુ એ ક્રમ કહેવો આ વિષયનો વિસ્તાર સિદ્ધિદંડિકા નામના પ્રકરણમાથી જાણી લેવો આ પ્રમાણે સર્વે તીર્થ કરોનો પહેલો મૂલ્યાનુયોગ અને પછી ગડિકાનુયોગ જાણુવો આ દષ્ટિવાદને વિષે અનુયોગ નામનો ચોથો લેહ કહ્યો ૪

દષ્ટિવાદને વિષે પાચમો લેહ સુલિકા નામનો છે તે આ પ્રમાણે—પરિકર્મ, સૂત્ર, પૂર્વગત અને અનુયોગ આ ચાર લેહોને વિષે કહેલા તથા નહીં કહેલા અર્થનો જેમા સુશ્રદ્ધ કરવો હોય તે સુલિકા કહેવાય છે આ પાચમો લેહ કહ્યો ૫ આ ૧

દષ્ટિવાદમાર્થ્ય લેહો જાણવા જાણવામા તેા ચાહ પૂર્વોજ મુખ્યતા
એ કહેલા છે

અગ્યાર અંગ અને ચાહ પૂર્વ મળીને પચીશ થાય છે આજ
પચીશ શુદ્ધો ઉપાન્યાયના હોય છે

દષ્ટિવાદની સુલિકા ૩૫ બીજા સિદ્ધાંતો પણ વર્તમાન કાળે
પણ છે તેમના નામો લખીએ છીએ તેમા પણ દિવસના પહેલા અને
ચાથા પહેરે તથા રાત્રિના પણ પહેલા અને ચોથા પહેરે જે સૂત્રો
જણાય છે તથા તેની વ્યાખ્યા કરાય છે તે કાલિક સૂત્રો કહેવાય છે
તેમના નામ—ઉત્તરાધ્યયન ૧, દશાસુતસ્ક ૫૨, કૃપ ૩, વ્યવહાર ૪,
નિરીય ૫, મહાનિરીય ૬, ઋષિભાષિત ૭, જ બૃહદીપ પ્રજ્ઞસિ નામ
નુ ઉપાગ પૂર્વે કહ્યું છે તે ૮, દ્વીપ માગર પ્રજ્ઞસિ ૯, સૂર્ય પ્રજ્ઞસિ
નામનુ ઉપાગ પૂર્વે લખી ગયા તે ૧૦, ચંદ્ર પ્રજ્ઞસિ ઉપાગ પૂર્વે કહ્યું
તે ૧૧, હુદ્રનિમાન પ્રવિભક્તિ ૧૨, મહદ્દિમાન પ્રવિભક્તિ ૧૩, અંગ
સુલિકા ૧૪, વર્ગ સુલિકા ૧૫, વિવાહસુલિકા ૧૬, અરુણોપપાત
૧૭, વરુણોપપાત ૧૮, ગરુડોપપાત ૧૯, વૈશ્રમલોપપાત ૨૦, ધર
ણોપપાત ૨૧, વેલ ધરોપપાત ૨૨, દેવેન્દ્રોપપાત ૨૩, ઉત્થાનશ્રુત
૨૪, સસુત્થાનશ્રુત ૨૫, નાગપર્યાવલિકા ૨૬, નિર્યાવલિકા ૨૭, કૃત્તિકા
૨૮, ક પાવનસિકા ૨૯, સુમ્પિકા ૩૦, પુષ્પસુલિકા ૩૧, વૃષ્ણિદયા
૩૨, નિર્યાવલિકાથી આરંભીને વૃષ્ણિદયા સુધીના છએ ઉપાગો
પૂર્વે લખી ગયા છીએ આ ઉપરાંત સર્વ અંગો મળી કુલ ૪૪
કાલિક શ્રુત કહેવાય છે

ત્રણ સંખ્યા સિવાયના બીજા કાગમા જે સૂત્રો જણાય છે તથા
વ્યાખ્યાન કરાય છે તે ઉત્કાલિક સૂત્રો કહેવાય છે તેના નામ —
દશવૈકાલિક ૧, કૃત્તિકાકરિકા ૨, સુત્રકરિકા ૩, મહાક પશુત ૪,
ઉપપાતિક ઉપાગ પૂર્વે કહ્યું તે ૫, રાજપ્રજ્ઞસિ ઉપાગ પૂર્વે કહ્યું તે
૬, છવાભિગમ પૂર્વે કહ્યું તે ૭, પ્રજ્ઞાપના ઉપાગ પૂર્વે કહ્યું તે ૮,
મહાપ્રજ્ઞાપના ૯, પ્રમાદાપ્રમાદ ૧૦, નદીસૂત્ર ૧૧, અનુયોગદ્વાર
૧૨, દેવેન્દ્રસ્તવ ૧૩, રાહુલવૈતાલિક ૧૪, ચંદ્રાવિભય ૧૫, પૌરુષીમ
૧૬, મહલપ્રવેશ ૧૭, વિદ્યાચરણવિનિશ્ચય ૧૮, ધ્યાનવિભક્તિ
૧૯, મરણ વિભક્તિ ૨૦, આત્મવિશેષાધિ ૨૧, વીતરાગશ્રુત ૨૨

સલેખના શ્રુત ૨૩, વિહારક ૫ ૨૪, મરણ વિધિ ૨૫, આતુર પ્રત્યાખ્યાન ૨૬, તથા મહાપ્રત્યાખ્યાન ૨૭, તેમજ દશ પ્રકીર્ણકો પણ વિલેખિકસૂત્ર કહેવાય છે, તેના નામ ચતુશરણ ૧, ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન ૨, આતુર પ્રત્યાખ્યાન પ્રથમ કહી ગયા છીએ તે ૩, સસ્તારક પ્રકીર્ણક ૪, ચદાવિઝય પૂર્વે કહ્યું છે તે ૫, તદુલ્લેખા લિપ્ય પ્રથમ કહ્યું છે તે ૬, ટેવે દ્રસ્તવ પ્રથમ કહ્યો છે તે ૭, ગણવિદ્યા ૮, મહાપ્રત્યાખ્યાન પ્રથમ કહ્યું છે તે ૯, તથા અણવક ૫ ૧૦ વળી અગવિદ્યા અને જ્યોતિષરહસ્ય પણ પ્રકીર્ણક કહેવાય છે તથા ચાગ્ર મૂળ સૂત્રો છે તેના નામ-આવશ્યક ૧, પાક્ષિક સૂત્ર ૨, દશ વૈકાલિક ૩, અને ઉત્તરાધ્યયન ૪ પિઠવિશુદ્ધિ પણ મૂળસૂત્રમાં જ ગણાય છે યોધનિર્ચુકિત પણ તેમાં જ ગણાય છે હવે છ છેદ ગ્રંથો છે, તેના નામ-નિર્ણય ૧, જૃહાત ૫ ૨, છત્રક ૫ ૩, બ્યવહાર સૂત્ર ૪, દશા શ્રુતક ૫ ૫, અને પચકત્પ તથા છત્રક ૫ ૬, મહાનિર્ણય પણ નિર્ણયમાં જ ગણાય છે પૂર્વના સૂત્રોને જુના પાડીને ભિન્ન ગ્રંથમાં કહ્યા, માટે તે છે. સૂત્રો કહેવાય છે આ ગ્રંથોને લખાવનાર ઉપાધ્યાર હોય છે

ઇતિ ઉપાધ્યાય શ્રી શમવિજય ગણિએ રચેલી ગુણમાળાને વિષે ઉપાધ્યાયના ગુણોનું વિવેચન સમાપ્ત થયું

—❧❧❧—

સાધુના સત્તાવીશ ગુણો

સત્તાધિકા વિંશતિરુત્તમા ચૈર્મુનેર્ગુણા સુત્રતિમિધ્રિયન્તે ।

કર્મજ્યાયૈવ સમુદયતેમ્યો, નમોઽસ્તુ તેમ્યો મુનિસત્તમેભ્યઃ ॥ ૧ ॥

અક્ષરાર્થ—અતિશે સત્પુરુષો સત્તમ કહેવાય છે, મુનિઓને વિષે જે સત્તમ તે મુનિસત્તમ કહેવાય ॥ તેઓને નમસ્કાર હો ! તે મુનિસત્તમ કેવા છે ? કર્મના ક્ષય ને માટેજ ઉદયમવાળા એટલે ક્રિયાવડે સમ્યક્ પ્રકારે મન, વચન અને કાયાની શુદ્ધિથી ઉદય કરનારા, પરંતુ સ્વર્ગાદિકને માટે ઉદય કરનારા નહીં વળી તે મુનિ

સંલેખના શ્રુત ૨૩, વિહારક ૫ ૨૪, મરણ વિધિ ૨૫, આતુર પ્રત્યાખ્યાન ૨૬, તથા મહાપ્રત્યાખ્યાન ૨૭, તેમજ દશ પ્રકીર્ણકો પશુ હિતકાલિકસૂત્ર કહેવાય છે, તેના નામ ચતુશરણ ૧, ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન ૨, આતુર પ્રત્યાખ્યાન પ્રથમ કહી ગયા છીએ તે ૩, સસ્તારક પ્રકીર્ણક ૪, ચંદાવિગ્રહ પૂર્વે કહ્યું છે તે ૫, તદ્દલવેળા લિપ પ્રથમ કહ્યું છે તે ૬, દેવે દ્રસ્તવ પ્રથમ કહ્યો છે તે ૭, ગણવિદ્યા ૮, મહાપ્રત્યાખ્યાન પ્રથમ કહ્યું છે તે ૯, તથા અનુવકત્વ ૧૦ વળી અગવિદ્યા અને જ્યોત્તિકરકક પશુ પ્રકીર્ણક કહેવાય છે તથા ચાર મૂળ સૂત્રો છે તેના નામ-આવસ્ત-૧, પાક્ષિક સૂત્ર ૨, દશ વૈકાલિક ૩, અને ઉત્તરાધ્યયન ૪ પિંડવિશુદ્ધિ પશુ મૂળસૂત્રમા જ ગણાય છે જોડનિર્ધુક્તિ પશુ તેમા જ ગણાય છે હવે છ છેક ગ્રંથો છે, તેના નામ-નિશીથ ૧, બુદ્ધત્વ ૫ ૨, જીનકત્વ ૩, વ્યવહાર સૂત્ર ૪, દશા શ્રુતસ્કંધ ૫, અને પચ્ચકત્વ તથા જીનક ૫ ૬, મહાનિશીથ પશુ નિશીથમાજ ગણાય છે પૂર્વના મૂત્રોને જુદા પાડીને ભિન્ન પ્રથમા કથા, માટે તે છે. સૂત્રો કહેવાય છે આ ગ્રંથોને ગણાવનાર ઉપાધ્યાય હોય છે

હતિ ઉપાધ્યાય શ્રી રામવિજય ગણિએ રચેલી ગુણમાળાને વિષે ઉપાધ્યાયના ગુણોનું વિવેચન સમાપ્ત થયું

—❧❧❧—

સાધુના સત્તાવીસ ગુણો

મહાધિકા રિંગતિરુત્તમા યે-ધૃનેર્ગુણા સુપ્રતિભિરિવન્તે ।

કર્મચર્ચાયેવ સમુદયતેમ્યો, નમોઽસ્તુ તેમ્યો મુનિસત્તમેભ્યઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—અતિશે સત્પુરુષો સત્તમ કહેવાય છે, મુનિઓને વિષે જે સત્તમ તે મુનિસત્તમ કહેવાય છે તેઓને નમસ્કાર હો । તે મુનિસત્તમ કેવા છે ? કર્મના ક્ષય ને માટેજ ઉગ્રમવાળા એટલે ક્રિયાવડે સમગ્ર પ્રકારે મન, વચન અને કાયાની શુદ્ધિથી ઉચ્ચ કરનારા, પરંતુ સ્વર્ગાદિકને માટે ઉચ્ચ કરનારા નહીં વળી તે મુનિ

સત્તમ કેવા ૭ ? કે ૮ સુમતિઓએ—મારા ૪ મતો—મહામતો તે સુમતો કહેવાય છે, તે સુમતો જેને છે તે સુમતિઓ કહેવાય છે, તેવા સુમતિઓએ મુનિના સત્તાવીશ ઉત્તમ ગુણો ધારણ કરાય છે અર્થાત્ જે સુમતિઓએ મુનિના સત્તાવીશ ઉત્તમ ગુણો ધારણ કરેલા છે, તે કર્મ ક્ષયને માટેજ ઉદ્યમવાળા ઉત્તમ મુનિઓને નમસ્કાર હો.

વિસ્તરાર્થ—જેઓ સત્તાવીશ ગુણોને ધારણ કરે છે, તેઓજ જનગાર કહેવાય છે તે વિષે સમવાયાગમા કહ્યું છે કે—

“સત્તારીસ અણગારગુણા પન્નત્તા, ત જહા-પાણાતિ વાયવરમણે, એવ પચ પચ તિ સોર્તિદિયનિગ્ગહે જાવ ફાસિદિયનિગ્ગહે, કોહવિવેગે જાવ લોભરિવે, માયસથે કરણમથે જો ગમથે ગમા તિરાગતા મણમમાહરણતા વતિસમાહરણતા કાપ સમાહરણતા ચાણસપણયા દસણસપણયા ચરિત્તસપણયા વયણામ્મવિયાસણયા મારણતિ અહિયામણયા”

આ સૂત્રની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે—જનગારના એટલે સાધુના સત્તાવીશ ગુણો કહ્યા છે—અગવાને નિવેચન કરીને દેખાડ્યા છે તે આ પ્રમાણે—

૧ સવથા પ્રકારે પ્રાણાતિપાત વિરમણ—પાત્ર ઇદ્રિયો, ઉત્સુક, આયુષ્ય અને મન, વચન, કાયાના ૪૬ બળ એ ૪૭ પ્રાણો છે, તે પ્રાણોનો છુવથી વિનાશ-વિધોષ કરવો તે પ્રાણાતિપાત કહેવાય છે તેનાથી સર્વથા પ્રકારે એટલે કે મન, વચન અને કાયાથી કરવું, કરાવવું અને અનુમોદના કરવા વડે વિરામ પામવો—નિર્વાન થવું તે પ્રાણાતિપાત વિરમણ નામનો પહેલો ગુણ છે (૧)

૨ એજ પ્રમાણે મૃત્યાવાદ વિરમણ—મૃત્યા એટલે મિથ્યા (અસત્ય) જે બોલાય તે મૃત્યાવાદ કહેવાય છે, તેનાથી પણ સર્વથા પ્રકારે વિરામ પામવો તે મૃત્યાવાદ વિરમણ નામનો બીજો ગુણ છે ૨

૩ તથા અન્તોદાન વિરમણ—કોઈએ નહીં આપેલી વસ્તુનું અહણ કરવું તે અન્તોદાન એટલે ચોરી કહેવાય, તેનાથી સર્વથા

પ્રકારે વિરામ પામવો તે અદ્વૈતાદ્વાન વિરમણ કહેવાય છે સાધુએ
દત્ત ખેતરવા માટે પણ નહીં આપેલું તૃણ પણ ગ્રહણ કરવું નહીં,
માટે સર્વથા અગ્રહણ કર્યું, એ ત્રીજો ગુણ છે ૩

૪ મૈથુન વિરમણ—તિર્થ ચ, મનુષ્ય અને દેવ સખધી મૈથુનથી
જે વિરામ પામવો તે મૈથુન વિરમણ કહેવાય છે તે પણ સર્વથા
પ્રકારે એટલે મન, વચન અને કાયા વડે કરવું, ઠરાવવું કે અનુમોદ
વું નહીં, એમ નવ પ્રકારે શુદ્ધ પાળવું, એ ચોથો ગુણ છે ૪,

૫ પરિગ્રહ વિરમણ જેનાથી જીવ ગ્રહણ કરાય—મૂર્છાવાળો થાય
તે પરિગ્રહ કહેવાય છે, એટલે કે પરવસ્તુને વિષે મૂર્છા તેનાથી જે
વિરામ પામવો તે પરિગ્રહ વિરમણ કહેવાય છે અહીં પણ સર્વથા
પ્રકારે વિરમણ જાણવું એ પાચમો ગુણ છે ૫ આ પાંચે સાધુઓને
મહાત્મનો છે અહીં ડોહ શકા કરે કે સત્તિભોજન વિરમણ નામનું
છડું મન ગ્રહણ કરવું જોઈએ, તે અહીં કેમ લખ્યું નથી ? આ
શબ્દનો જવાબ એ છે જે સત્તિએ અધિકાર તમમ્ (કાય) રૂપ અપ
કાય સવત્ર પ્રસરે છે, તેથી સર્વ વસ્તુ સચિત્ત થઈ જાય છે, અને
સચિત્તનું બક્ષણ કરવાથી પ્રાણુતિપાતનો દોષ લાગે છે, તેથી પ્રાણુતિ
પાન વિરમણ વ્રતમાજ સત્તિભોજન વિરમણનો સમાવેશ થાય છે

૬ શ્રોત્રે દ્વિયનિગ્રહ—શ્રોત્ર ઇન્દ્રિયના ત્રણ વિષયો છે જે
ઇન્દ્રિયવડે જેનું જ્ઞાન થાય તે તેનો વિરામ કહેવાય છે તે ત્રણ વિષયો
આ પ્રમાણે છે—જીવશબ્દ ૧, અજીવ શબ્દ ૨ અને મિશ્ર શબ્દ ૩
તેમા દ્વીન્દ્રિયાદિક જીવોના મુખમાથી નીકળેલો જે શબ્દ તે જીવ
શબ્દ કહેવાય છે ૧ પુદ્ગલના નકષોના મયોગ અને વિયોગથી થ
યેલો શબ્દ અજીવશબ્દ કહેવાય છે ૨ તથા જ્યાં જીવનો શબ્દ અને
અજીવનો શબ્દ એ બન્ને મળેલા હોય તેમ શબ્દ વગાડનાર માણસ
ના શબ્દથી મિશ્રિત થયેલો શબ્દનો શબ્દ તે મિશ્ર શબ્દ કહેવાય છે
૩ આ ત્રણે પ્રકારના શબ્દો બે પ્રકારના છે—ઈષ્ટ અને અનિષ્ટ
તેમા ઈષ્ટ શબ્દ સહજવાથી તેના પર રાગ થાય છે અને અનિષ્ટ
શબ્દ માણસનાથી તેના પર દ્વેષ થાય છે તેથી કરીને તેમને વિષે
રાગ અને દ્વેષ બંનેને જીવવાથી પ્રેતેદિ નિગ્રહ નામનો છઠ્ઠો ગુણ
થાય છે ૬

૭ અમુર્ષદ્રિય નિશ્ચલ—અમુર્ષદ્રિયના પાચ વિષયો છે —ધેતવર્ણ ૧, રાતો વર્ણ ૨, પીળો વર્ણ ૩, લીલો વર્ણ ૪, અને કાળો વર્ણ ૫ આ પાચે પણ ઈષ્ટ અને અનિષ્ટ ઐશ જે ભેદના છે તેને વિષે રાગ દેષને છતવાથી અમુર્ષદ્રિયનિશ્ચલ નામનો સાતમો ગુણ થાય છે ૭

૮ દ્રાણે દ્રિય નિશ્ચલ—નાસિકા ઇન્દ્રિયના જે વિષયો છે સુર-ભિગધ ૧ અને દુરભિગધ ૨ આ પણ જે પ્રકારના છે—ઈષ્ટ અને અનિષ્ટ તેના પર રાગદેષનો જય કરવાથી દ્રાણે દ્રિય નિશ્ચલ નામનો આઠમો ગુણ થાય છે ૮

૯ રસને દ્રિય નિશ્ચલ—રસના ઐશ્વર્યે જિહ્વા ઇન્દ્રિય તેના પાચ વિષયો છે —તીજો રસ ૧, કંઠવો રસ ૨, ઝપાયવો રસ ૩, ખાટો રસ ૪ અને મધુર રસ ૫ આ પાચે ઈષ્ટ અને અનિષ્ટ ઐશ જે પ્રકારે છે તેમના પર રાગ દેષનો જય કરવાથી રસને દ્રિય નિશ્ચલ નામનો નવમો ગુણ થાય છે ૯

૧૦ સ્પર્શે દ્રિય નિશ્ચલ—સ્પર્શ ઇન્દ્રિયના આઠ વિષયો છે શુદ્ધ (ભાર) સ્પર્શ ૧, લઘુ (હળવો) સ્પર્શ ૨, મૃદુલ (સુવાળો કામળ) સ્પર્શ ૩, ખર (કઠણ) સ્પર્શ ૪, સ્નિગ્ધ (ચીકાશવાળો લીનો) સ્પર્શ ૫, રૂક્ષ (સૂકો) સ્પર્શ ૬, શીત (થડો) સ્પર્શ ૭ અને ઉષ્ણ (ઉનો) સ્પર્શ ૮ આ આઠે પણ ઈષ્ટ અને અનિષ્ટ ઐશ જે પ્રકારના છે, તેમને વિષે રાગ દેષનો જય કરવાથી સ્પર્શને દ્રિય નિશ્ચલ નામનો દશમો ગુણ થાય છે ૧૦

૧૧ ક્રોધ વિવેક—પ્રથમ તો ક્રોધને ઉત્પન્ન થવા જ ન દેવો કદાચ ઉત્પન્ન થાય તો પણ તેનો વિવેક કરવો એટલે કે તેનો પૃથક્કા ભાગ કરવો અથવા તેને ૨ નિષ્ક્રાંત કરવો તે ક્રોધ વિવેક નામનો અગ્યારમો ગુણ છે ૧૧

૧૨ માન વિવેક—માનનો એટલે જાતિ વિગેરેના મદનો વિવેક કરવો એટલે પૃથક્કાવ કરવો અથવા નિષ્ક્રાંત કરવો તે માન વિવેક નામનો બારમો ગુણ છે ૧૨

૧ આત્મામાત્રી દર કરવો

૨ તેનું મર્ષ પણ પરિણામ - ભવા દેવુ નહી

૧૩ માયા વિવેક—માયા એટલે અન્યને ઠગવું તે તેનો વિવેક એટલે પૃથગ્ભાવ અથવા નિષ્ક્રુણ કરવો તે માયાવિવેક નામનો તેરમો ગુણ છે ૧૩

૧૪ લોભ વિવેક—લોભ એટલે સર્વ વસ્તુને વિષે ગૃહિપણ, હુબપણ, તેનો વિવેક એટલે પૃથગ્ભાવ અથવા નિષ્ક્રુણ કરવો તે લોભવિવેક નામનો ચૌદમો ગુણ છે ૧૪

આ પ્રાણાતિપાત વિરમણથી આરભીને લોભવિવેક સુધીના ચૌદ ગુણો આદરવાથી સાધુનું જે સ્વરૂપ થાય છે તે હવે પછી જતાવેલા ગુણોવડે કહે છે —

૧૫ ભાવમત્ય—અહીં આત્મા સિવાયની સર્વ પરવસ્તુના સગનો ત્યાગ કરવાથી જે આત્મભાવ એટલે નિશ્ચય નયની અપેક્ષાએ શુદ્ધ ચીત્ત તે સત્ય કહેવાય છે જો કે બ્યવહારનયની અપેક્ષાએ બાહ્યાત્માની સત્તા વડે અને અતરાત્માની સત્તા વડે તે સત્ય યુક્ત છે તોપણ તેનું જે પરમાત્મસ્વરૂપ દેખાડયું તેજ આતુ (જીવતુ) સત્ય છે તેથી કરીને જ ભવજ્રમણના કારણરૂપ પ્રાણાતિપાતાદિક દોષોનો આ આત્મા સાથે પૃથગ્ભાવ કરવાનું કશું છે તેથી આ ભાવસત્ય નામનો પંદરમો ગુણ છે ૧૫

હવે ભાવસત્ય ગુણને આશ્રીને બીજા જે આનુષંગિક—પ્રાસંગિક ગુણો છે, તેમનું વિવેચન કરે છે

૧૬ કરણ સત્ય—જે કરાય તેનું નામ કરણ એટલે ક્રિયા કહેવાય છે તે કરણને વિષે જે સત્ય તે કરણ મત્ય કહેવાય છે તે ક્રિયા છ આવશ્યક રૂપ તથા સમિતિ, શુષ્ઠિ વિગેરે રૂપ છે, તેમા છ આવશ્યક આ પ્રમાણે છે સામાયિક ૧, ચતુર્વિંશતિ બિવસ્તવ ૨, શુદ્ધ વદનક ૩, પ્રતોભા જે અતિચાર લાગ્યો હોય તેનું પ્રતિક્રમણ કરવું એટલે ફરીથી તે અતિચારમા પ્રવર્તવું નહીં ૪, જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રને વિષે અનિચારનો પ્રસંગ (પ્રાપ્તિ) આગ્યો હોય તો આત્માને શુદ્ધ કરવા માટે વિધિ પ્રમાણે કાયોત્સર્ગ કરવો ૫, તથા કાળને અનુસરીને ચતુર્વિધ આદારનું પ્રત્યાખ્યાન કરવું ૬, આ છ આવશ્યક (ક્રિયાઓ) મત્ય આશય વડે કરીને દ્રવ્યથી

અથવા ભાવથી હ મેચા ખાત કાળે અને સાય કાળે સાધુઓએ કરવા લાગ્યું છે આ ક્રિયાઓ અવશ્યક કરવા લાયક હોવાથી તેનું આ વશ્યક એવું નામ દેહેવાય છે હવે પાત્ર સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિ એ આઠે પ્રવચનની માતા રૂપે કહેવાય છે તે પછી કરણ ૩૫ છે તેમને વિષે નિરતર સાધુએ પ્રવર્તવાનું છે તેમા સમિતિ ૫૨ અને ગુપ્તિ ત્રણ છે તેમા સમ્યક્ પ્રકારે ઇતિ એટલે ચારિત્રને પાળ વુ તે સમિતિ શબ્દનો અર્થ છે તેના પાત્ર પ્રકાર આ પ્રમાણે છે ઇર્ધા સમિતિ ૧, ભાષા સમિતિ ૨, એપણા સમિતિ ૩, આઠાનમક મત્તનિખેવણા સમિતિ ૪, અને ઉચ્ચાર પ્રસવણ જેલ જલસિ ધાણ પરિધાપના સમિતિ ૫ હવે આ પાથેનું સ્વરૂપ કહે છે

૧ ઇશુ એટલે ગમન તે ઇર્ધા કહેવાય છે, અર્થાત્ કાયાની ચેષ્ટા તેને વિષે સમિતિ એટલે શુભ પ્રયોગ વ્યાપાર જેમકે માર્ગમા વિહાર કરતા ચાર હાથ પ્રમાણ પૃથ્વીને હાથ વડે પ્રતિલેખી-જેમ તથા ધર્મના ઉપકરણ ઓધા વડે પ્રમાર્જન કરી-પૂજ પછી પાદ ન્યાસ કરવો-પગ સ્થાપન કરવો તે ઇર્ધાસમિતિ કહેવાય છે, તથા જોસવામા, ઉમા રહેવામા અને સુવામા ધર્મના ઉપકરણ વડે વાર વાર સ પાતિમ છવોની રક્ષા કરવા માટે શરીરની જે પ્રતિવેખન પ્રમાર્જના કરવી તે પછી ઇર્ધાસમિતિ કહેવાય છે, એજ પ્રમાણે સુતી વખતે કુકડાની જેમ પગને ઉંચા રાખવાની જે ક્રિયા કરવી તે પછી ઇર્ધાસમિતિ કહેવાય છે ૧

૨ ભાષણને વિષે જે શુભ વ્યાપાર કરવો તે ભાષા સમિતિ કહેવાય છે કહ્યું છે કે—

“ મધુર નિપુણ થોવ, કજાવહિય અમગ્નિયમતુન્દ્ર ।

પુવ્ય મદસકલિય, મચ્છતિ જિણધમ્મસજુત્ત ॥ ”

“ મધુર, નિપુણતાવાળું સ્તોક—અ પ, કાર્યાપતિત-(પ્રસ ગને લગતું) કામ વિના ન જોલવું તે, ગવ સહિત, તુન્દ્રતા રહિત એટલે ચતુરતા સહિત પરતુ ગામડીયા જેવું નહીં, પ્રથમ બુદ્ધિવટે વિચારીને જોલવું કહ્યું છે કે—

“ શ્રુતે કસ્મિન્નાસ્થા પ્રકૃતિરપિ કા કૌ સુરગુરુ,
મવન્ત્યસ્ય શ્રોતુઃ પ્રથમમિતિ મચિન્ત્ય મનસા ।
વચો વાચ્ય તથ્ય મિતમિતરથા મૌન મુચિત,
કદાચ્ચો નાથ* સ્યા નિપુણવચનોઽનેન વિધિના ॥ ”

“ આ શ્રાતાની કયા ગાત્રમા શ્રદ્ધા છે ? તેની પ્રકૃતિ કેવી છે ? તેના દેવ અને ગુરુ કોણ છે ? આ પ્રમાણે પ્રથમ મનમા વિચાર કરીને પછી માપવાળું (અ પ) અને મત્ય વચન બોલવું, અ યથા મૌન રહવું જ યોગ્ય છે અથવા ક્યારે હું આ વિધિવડે નિપુણ વચન વાળો નાથ થઈશ ? એમ વિચારવું ”

આ પ્રમાણે વિચારીને બોલવું તથા જિનધર્મને અનુસરતું વચન બોલવું ” જો કે બોલતા મુખે વચ્ચે અથવા હાથ રાખવાનો છે અને તે ઇર્ષાસમિતિ કહેવાય છે તે પછી તે ભાષા સમિતિની ઉપકારકારક (કારણ) હોવાથી કારણને વિષે કાર્યનો ઉપચાર કરીને ભાષાસમિતિજ બાંધવી ૨

૩ તથા આહાર પાણીની ગવેષણાને વિષે જે સમિતિ એટલે શુભ ઉપયોગ રાખે તે એવણા સમિતિ કહેવાય છે જ્યાં આહાર પાણીની ગવેષણા બેતાલીશ દોષો પ્રાપ્ત થાય છે, અને આહાર કરવાની મહત્તમ પાંચ દોષોનો પ્રસંગ આવે તે તેનું વિવેચન આ પ્રમાણે—ઉદ્ગમના સોળ દોષો છે, ઉત્પાદનાના સોળ દોષો છે અને એવણાના દશ દોષો છે તે સર્વ મળી બેતાલીશ દોષો થાય છે તે વિષે કહ્યું છે કે—

“ સોલસ ઉદ્ગમદોસા, મોલસ ઉપ્પાયણા ય જે દોસા ।
દસ એમણા દોસા, વાયાલીસ કહ હવતિ ॥ ”

“ ઉદ્ગમના દોષો સોળ છે, ઉત્પાદનાના દોષો સોળ છે, તથા એવણાના દશ દોષો છે આ સર્વ મળીને બેતાલીશ દોષો છે ”

તેમા ઉદ્ગમના સોળ દોષો આ પ્રમાણે છે

આદાકમ્મુદેસિય-પૂર્વકમ્મે ય મીસજાણ ય ।

ઠવણા પાહુદિયાણ, પાઠયર કીય પામિચે ॥

પરિવટ્ટણ અમિહરૂ, મિન્ને માલોહરૂ ય અન્નિજ્જે ।

અણમિદ્ધ મ્પેયરણ, મોલસ પિંદુગમે દોસા ॥ ”

આ બે ગાથાનુ વિરેચન કરે ૩-સાધુને માટે આહાર કે પાણી તૈયાર કરીને તેને તે આપવું તે આધાર્મિક દોષ કહેવાય છે ૧ સર્વ સાધુઓને અથવા સર્વ વાચકોને નિમિત્તે જે તૈયાર કરાય છે તે આદેશિક દોષ કહેવાય છે ૨ ગૃહસ્થે પોતાને નિમિત્તે રાશ્ત્રી હોય તેમાજ આધાર્મિક દોષવાળો એક પણ દાણો અથવા દીવું માન પણ મેળવીને જે દેવાય તે પૂતિકર્મ કહેવાય છે ૩ ગૃહસ્થે પોતાને નિમિત્તે સાધુને નિમિત્તે અને પાળ દીઓને નિમિત્તે મિથ્ર કરીનેજ જે રાશ્ત્રી હોય અને તેજ સાધુને જે અપાય તે મિથ્રજન નામનો દોષ કહેવાય છે ૪ તૈયાર કરેલા જોજનમાથી પ્રથમ સાધુને નિમિત્તે જુદું સ્થાપન કરી રાષ્ટ્રી હોય અને પછી તેમાથીજ જે અપાય તે સ્થાપના દોષ કહેવાય છે ૫ જેમરાજા વિગેરે મોટા પુરુષોને પ્રાભૂત (સેટલ) કરાય, તેમ ગૃહસ્થ સાધુની સન્મુખ આવીને તેને જો કે નિર્દોષ આહાર આપે, તોપણ તે પ્રાભૂત દોષ કહેવાય છે ૬ જે વસ્તુ ઓરડા વિગેરેમા અધારે પડી હોય તેને દીવા વિગેરેના પ્રકાશવટે પ્રગટ કરે, અથવા બહાર અજવાળે આણે અને પડી તે વસ્તુ આપે, તો તે પ્રાકુષ્કરણ નામનો દોષ છે ૭ જે વસ્તુ વેચાતી લઇને અપાય તે કીત નામનો દોષ છે ૮ જે વસ્તુ ઉધારે (ઉઝીતી) લઇને અપાય તે પ્રામિત્ય દોષ છે ૯ જે વસ્તુ પરાવર્તન એટલે અઢવોબઢવો કરીને અપાય તે પરિવર્તિત દોષ છે ૧૦ પરમામથી અથવા હાટ વિગેરેથી લાવીને અપાય તે અવગ્રાહ્ય દોષ કહેવાય છે ૧૧ જે વસ્તુ પેટી વિગેરેના બારણા ઉઘાડીને અથવા કુડણા વિગેરેના મોઢીવા ઉઘાડીને અપાય તે ઉઘ્ણિત દોષ કહેવાય છે ૧૨ જે વસ્તુ અગાશી વિગેરેથી નીચે ઉતારીને અથવા ખાખવા વિગેરે ઉપર ચડી શીકા વિગેરે ઉંચા સ્થાનથી નીચે ઉતારીને અપાય તે માલાપહૂતદોષ કહેવાય છે ૧૩ જે વસ્તુ નોકર વિગેરે પાસેથી બગાટકારે ખુશવીને દેવાય તે આશ્ચિયદોષ કહેવાય છે ૧૪ ઘણા સ્વામીવાળી વસ્તુને

કૌણ એકજ સ્વામી આવે તો તે અનુત્પદ દોષ છે ૧૫ તથા જે ઊંચ વિગેરે વસ્તુ પોતાને માટે શખેલી દોષ, તે વસ્તુ બીજાને આપવા માટે જળ વિગેરે નાખી વધારીને અપાય તે અધ્યવપૂરક નામનો સોળમો દોષ છે ૧૬ આ સોળ ઉદ્ગમના દોષો ગૃહસ્થથી ઉત્પન્ન થાય છે તે સાધુએ વર્જવા યોગ્ય છે

હવે સોળ ઉત્પાદના દોષો વર્ણવે છે, તે વિષે કહ્યું છે કે—

“ ઘર્ષ દુર્ઘ નિમિત્તે, આજીવગ વર્ણામગે તિગિચ્છા ય ।

કોદે માયે માયા, લોમે ય હવતિ દમ ણ ॥

પુણ્ય પન્થા સથર, વિજ્ઞામતે ય ચુન્ન જોગે ય ।

ઉપ્પાયણા ય દોસા, મોલસમે મૂલકમ્મે ય ॥ ”

આ દોષોનું વિવેચન કરે છે—સાધુ આહાર માટે થઇને ગૃહસ્થોના બાળકોને અપદી વિગેરે વગાડી રમાડે તે વખતે તેણે ધાત્રીનું કામ કર્યું, તેથી તે ધાત્રીદોષ કહેવાય છે ૧ જ્યારે પોતાના ગામના અને પરગામના સમાચાર તથા સંદેશો કહીને આહાર શ્રદ્ધા કરે ત્યારે ૧ દોષ નામનો દોષ લાગે છે ૨ જ્યારે આહારને માટે નિમિત્તને કહી ત્યારે નિમિત્તદોષ લાગે છે ૩ જ્યારે આહારને માટે પોતા ॥ ભત્તિ, કુળ વિગેરે પ્રગટ કરે ત્યારે આશ્ચર્ય દોષ લાગે છે ૪ અમે મુનિઓ હાનને ખાત્ર છીએ એમ કહી શિક્ષા શ્રદ્ધા કરે ત્યાં વળીપક દોષ લાગે છે ૫ જ્યારે રોગાદિકની ચિકિત્સા (દવા) કરીને આહાર શ્રદ્ધા કરે, ત્યારે ચિકિત્સા પિડ નામનો દોષ લાગે ॥ ૬ જ્યારે ઘેબરને વહોરનાર સાધુની જેમ ક્રોધ કરીને આહાર શ્રદ્ધા કરે ત્યારે ક્રોધપિડ નામનો દોષ લાગે છે ૭ જ્યારે માન કરીને કૃપણના ઘરથી પણ આહાર શ્રદ્ધા કરે ત્યારે માનપિડ દોષ લાગે ॥ ૮ જ્યારે આપાદભૂતિની જેમ માયા કપટ કરીને આહાર શ્રદ્ધા કરે ત્યારે માયાપિડદોષ લાગે છે ૯ જ્યારે સરસ આહાર શ્રદ્ધા કરવા માટે લોભથી વાર વાર તેજ ઘર આવે ત્યારે લોભપિડદોષ લાગે છે ૧૦ જ્યારે હાતારની ત્વિતિ—અથવા કરીને આહાર શ્રદ્ધા

કરે ત્યારે સસ્તવદોષ લાગે છે ૧૧ દેવતાના મંત્રનો ભાષ કરીને
જ્યારે આહાર ગ્રહણ કરે ત્યારે મંત્રપિંડ દોષ લાગે છે ૧૨ જ્યારે
વિજાનું આરાધન કરીને આહારાદિક ગ્રહણ કરે ત્યારે વિગ્રાપિંડ
દોષ લાગે છે ૧૩ સૌભાગ્ય કરનારા કોઈ ઔષધનો યોગ કરીને
આહાર ગ્રહણ કરે ત્યારે યોગપિંડદોષ લાગે છે ૧૪ સૌભાગ્ય કર
નાર ચૂર્ણ શરીરે યોગીને આહાર ગ્રહણ કરે ત્યારે ચૂર્ણપિંડદોષ લાગે
છે ૧૫ કોઈ ઔષધના યોગે કરીને ગર્ભપાતાદિક કાર્ય કરે ત્યારે
મૃત્યુ કર્મદોષ લાગે છે ૧૬ આ સોળ ઉત્પાદના દોષો છે, તે સાધુશી
ઉત્પન્ન થાય છે તે પણ વર્જવા યોગ્ય છે

હવે જોષણના દશ દોષો ગૃહસ્થ અને સાધુ બન્નેથી ઉત્પન્ન
થાય છે તે આ પ્રમાણે—

“સંકિય મવિસ્તય નિતિક્ષત, પિહિય સાહરિય દાયગુમ્મીસે
અપરિણત લિત્ત છદ્ધિય, ઇસણદોસા દમ હવતિ ॥”

આ ગાથામાં કહેલા દશ દોષોનું વિવેચન કરે છે—જે પિંડને
વિષે આધાકર્મીદિક કોઈપણ દોષની શંકા ઉત્પન્ન થાય, તો તે
શકિત દોષ કહેવાય છે ૧ જ્યારે નિર્દોષ આહાર પણ સચિત્ત
જળાદિકવડે મિશ્ર થાય ત્યારે અક્ષિત દોષ લાગે છે ૨ જ્યારે પ્રામુક
આહાર પણ સચિત્ત વસ્તુવડે સ્પર્શ કરાયેલો હોય ત્યારે તે ગ્રહણ
કરવામાં નિશ્ચિત દોષ લાગે છે ૩ જ્યારે પ્રામુક આહાર પણ
સચિત્ત વસ્તુવડે આશ્ચાઘન કરેલો (ઢાકેલો) હોય ત્યારે તેને
ગ્રહણ કરતા પિહિત દોષ લાગે છે ૪ જ્યારે મોટા વાસણમાંથી
આહારને નાના વાસણમાં લઈને અપાય ત્યારે તે સાદૃત દોષ
લાગે છે ૫ જો હાતાર જ્વરાદિક બાધથી પીડાએલ હોય, અથવા
અવસ્થાદિકને લીધે તેનું શરીર કપતું હોય અથવા દાન કરનારી
સ્ત્રી ખાડણુ, પીસણુ વિગેરે કામ કરતી હોય આવો પુરૂષ અથવા
સ્ત્રી જો દાન આપે તો દાયક દોષ કહેવાય છે ૬ જે આહારમાં
(અથા ઠાયાપાકા) ચેકેલા ચણાદિકના પોખ ॥ જેમ સચિત્ત અને
અચિત્ત બન્ને વસ્તુઓ મિશ્રિત થઈ હોય ત્યારે તે મિશ્ર દોષ

* (જેને જરાવર શાસ્ત્ર નીતિ મુજબ અગ્નિ પ્રમુખ રાત્રી પરીણત
ગામિન કરવામાં આ પુ ન નૃપ-નૃમુ મુ પાકુ રત્નુ-રામ્યુ હોય તેવું)

કહેવાય છે ૭ જ્યારે અપકવ આહારાદિક ગ્રહણ કરાય ત્યારે અપ
રિણ્ણ દોષ લાગે છે ૮ જે વસ્તુ સાધુને અકામ્ય રાખે તે વસ્તુથી
લીપાયેલા હાથ વડે જો આહાર દેવાય તો તે લિપ્ત દોષ કહેવાય
છે ૯ તથા ધી વિગેરે વસ્તુ સ્વપ્ન (વેરાતી) હોય એવી રીતે દાન
આપે તો તે છર્દિત દોષ કહેવાય છે ૧૦ આ દશ દોષો ગૃહસ્થ અને
સાધુ જન્મેથી ઉત્પન્ન થાય છે અહીં જોળા ઉદ્ગમના દોષો,
સોળા ઉત્પાદના દોષો અને દશ મિશ્ર દોષો એ સર્વે મળીને એતા
ત્રીશ દોષો થાય છે

આ રીતે નિર્દોષ આહાર ગ્રહણ કર્યા છતાં પણ જોળન કરતી
વખતે પાચ દોષો ઉત્પન્ન થાય છે, તે કહે છે—જ્યારે સ્વાદિષ્ટ વસ્તુ
જોને મિશ્ર કરીને જોળન કરે ત્યારે સંયોજના દોષ લાગે છે ૧
જ્યારે પોતાના આહારના પ્રમાણથી વધારે જોળન કરાય ત્યારે
અપ્રમાણ દોષ લાગે છે ૨ જ્યારે રાગવડે જોળન કરાય ત્યારે
ઈગાલ દોષ લાગે છે ૩ જ્યારે જોળનની વસ્તુ ઉપર અથવા તેના
દાતાર ઉપર દ્રેષ કરીને જોળન કરે ત્યારે તેને લૂભ દોષ લાગે છે ૪
તથા જ્યારે ક્ષુધાદિકના કારણ વિના જોળન કરે ત્યારે તેને અકારણ
નામનો દોષ લાગે છે ૫ આ પાચ દોષો પૂર્વના એતાત્રીશ સાથે
જોળવવાથી કુલ સુકતાત્રીશ દોષો થાય છે આ સર્વ દોષોમા જે
સાવધાન રહેવું તે એપણા સમિતિ કહેવાય છે ૩

૪ તથા બાક એટલે પુસ્તક, વસ્ત્ર વિગેરે, માત્ર એટલે પાત્રો,
તેમનું આદાન એટલે ગ્રહણ કરવામા અને નિરોપણ એટલે મૂકવામા
જે સમિતિ એટલે સાવધાનપણ તે આદાન લઠમતનિરોપણ સમિતિ
કહેવાય છે અહીં પ્રાકૃત ભાષા હોવાને વીધે આદાન શબ્દ પ્રથમ
મૂકેલો છે ૪

૫ તથા ઉચ્ચાર એટલે પુરીષોત્તમ (ગૃહીનીતિ) પ્રસવણ
એટલે મૂત્ર, (લયુનીતિ) જેલ એટલે શુક્ર અર્થાત્ કંઈનો મળ,
જન એટલે શરીરનો મેવ અને સિધ્ધાણ એટલે નાકનો મળ એ સર્વ
પરિઠવવામા જે સમિતિ એટલે સાવધાનપણ તે ઉચ્ચાર પાસવણ
જેલ જલ સિધ્ધાણ પરિઠાપનિકા સમિતિ કહેવાય છે ૫ આ પાચ
સમિતિ કહી

શુદ્ધિ એટલે અશુભ પ્રવૃત્તિથી નિવૃત્તિ કરવી તે અશુભ માર્ગથી મનને વારવું તે મનોશુદ્ધિ કહેવાય છે ૧ એજ પ્રમાણે અસત્ માર્ગથી વાહીતું નિવારણ કરવું તે વચનશુદ્ધિ કહેવાય છે ૨ તે જ પ્રમાણે અશુભ વ્યાપારથી કાયાની નિવૃત્તિ કરવી તે કાયશુદ્ધિ કહેવાય છે ૩ અહીં અશુભ વ્યાપારથી વચનની નિવૃત્તિ કરવી તે વચનશુદ્ધિ કહી છે અને પૂર્વે શુભ વ્યાપારમાં જે વચનની પ્રવૃત્તિ કરવી તે સાચા સમિતિ કહી છે આજ સાધાસમિતિ અને વચન શુદ્ધિમાં તફાવત છે

આ આઠ પ્રવચન માતાને મધ્યે જે પાત્ર સમિતિઓ કહી તેનો સાધુના કરણસત્ય નામના શુભમાં જ સમાવેશ થાય છે તથા શરીર, વસ્ત્ર અને ખાતની પ્રતિલેખના પણ કરણસત્ય શુભમાં જ સમાય છે આ સોળમો શુભ કહ્યો

૧૭ યોગસત્ય મનયોગ, અને વચનયોગ અને કાયયોગને વિષે જેને આત્માની સત્યતા હોય તે આત્મ (યોગ) સત્ય કહેવાય છે આ શુભ સમહનયના અભિપ્રાયે કહ્યો છે, અષ્ટદારનયના અભિપ્રાયે આગળ કહેવામાં આવશે અહીં પ્રવચન માતાના વિચારમાં યોગ-સત્યપણ હોવાથી તથા યોગોનો ક્રિયા સાથે સળધ હોવાથી કરણસત્ય નામના શુભમાં પણ આ ત્રણે શુદ્ધિઓ કહી છે, અને તેમનો સોળમાં શુભમાં જ સમાવેશ થાય છે, પરંતુ અહીં સામાન્ય ધર્મને આશીને સત્તરમો યોગસત્ય શુભ કહ્યો છે ૧૭

૧૮ ક્ષમા—ક્રોધ રૂપેન થવાનું નિમિત્ત મનમાં છતાં પણ જે પોતાના સ્વરૂપમાં જ રહેવું—ઘણપણ વિજર પામવો નહીં, તે ક્ષમા નામનો અગત્યનો શુભ છે

૧૯ વિરાગતા—સ સારમાં કમના વિપાકને આશીને હું ખની પ્રાપ્તિ થતી જોઈને સ સારથી જે ઉદ્વેગ પામવો તે વિરાગતા નામનો યોગશીયમો શુભ છે

હવે અહીં ક્ષમા અને વિરાગતાના કારણરૂપ ત્રણ શુભોને દેખાડે છે—

૨૦ મનસગાહરણના—અશુભ ઉપયોગમાં વર્તતી વખતે

નનપણે પરિણામ પામેલા પુણ્યો જેમા સમાહાર કરાય છે—સત્યેષ કરાય છે તે મનસમાહરણતા કહેવાય છે આનો સમજ નયને અભિપ્રાયે ડરીને યોગસત્ય શુભમા સમાવેશ થાય છે, તો પણ બંધાર નયના અભિપ્રાયથી આ (મનસમાહરણતા) જૂદી બતાવી છે વળી સ્વરૂપનું ચિત્તવન કરવાથી આ વીશમો શુભ છે આને જ ન્યારે ક્રિયા રૂપ કહીયે ત્યારે તેનો મનોશુષ્કિ રૂપે કરણસત્યમા સમાવેશ થાય છે

૨૧ એ જ પ્રમાણે વચનસમાહરણતા—વાધ્યાય, નૈત્યવદન, શુક્રવદન અને પ્રનોત્તર કરવા એ વિગેરે કાર્ય વિના વાણીના આપારને કરવો નહીં, તે વચનસમાહરણતા નામનો એકવીશમો શુભ છે આ શુભ પણ સ્વરૂપે કરીને આત્માને વિષે રહેલો હોવાથી જૂદો કહ્યો છે આને જ ન્યારે ક્રિયારૂપ કહીયે ત્યારે વાગ્શુષ્કિ નામનો આ શુભ થાય છે, તેથી તે કરણસત્ય શુભમા સમાવે છે અને સમજનયના અભિપ્રાયથી તો યોગસત્યમા સમાવે છે

૨૨ એ જ પ્રમાણે કાયસમાહરણતા—સલીનતા તપમા અને સંલેખનામા આ બાવીશમો શુભ ઉપયોગમા આવે છે આ પણ પ્રથમની જેમ કાયશુષ્કિ રૂપ બાળ્યો

૨૩ જ્ઞાનસપન્નતા—મતિ, શુદ્ધ, અવધિ, મન પર્યાવ અને કેવળ એ પાંચ જ્ઞાને કરીને જે સુક્ત હોય તે જ્ઞાનસપન્ન કહેવાય છે, તેનો જે ભાવ તે જ્ઞાનસપન્નતા કહેવાય છે એટલે કે જ્ઞાનસપન્નતા જેમ જેમ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષયોપશમ થાય છે, તેમ તેમ જ્ઞાનની સપદા જે પ્રગટ થાય છે, તે ક્ષયોપશમિત્રી સપદા છે અને જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષય થવાથી જે જ્ઞાન સપદા પ્રગટ થાય છે, તે દેવજ્ઞાન રૂપ ક્ષાયિત્રી જ્ઞાન સપદા કહેવાય છે આ જે પ્રકારે જ્ઞાનસપન્નતા કહેવાય છે, તે ત્રીવીશમો શુભ છે

૨૪ એ જ પ્રમાણે દર્શનસપન્નતા શુભ કહેવો જો કે મિથ્યા દર્શન, સમકિત દર્શન અને મિથ્યદર્શન એ ત્રણ પ્રકારે દર્શન કહેવાય છે, તો પણ અહીં યોગસત્ય શુભને અનુસરતું સમકિત દર્શનજ શ્રદ્ધા કરવું અને તે સુક્ષિપ્ત સંહિત તત્ત્વને વિષે શ્રદ્ધા કરવા રૂપ

૬ તે દર્શને કરીને જે યુક્તપણ તે દર્શનસપત્તતા નામનો ચોવીશમો ગુણ છે

૨૫ ચારિત્ર સપત્તતા—જેમા જ્ઞાન અને દર્શનની સ્થિરતા થાય તે ચારિત્ર કહેવાય છે જ્ઞાન આત્માનુ ચરિત્ર છે ચરિત્ર અને ચારિત્ર એ એકજ છે આત્માની સમૃદ્ધિ પ્રગટ કરવી તે ચારિત્ર કહેવાય છે અન્ય પુણ્યોના સળધે કરીને જે આત્માનુ સ્વરૂપ આશ્વાદન થયું છે, તે આ ચારિત્રને વિષે પ્રગટ થાય છે આ ચારિત્રના પાંચ ભેદ છે—સામાયિક ૧, ઉદોપસ્થાપનીય ૨ પરિહાર વિશુદ્ધિક ૩, સૂક્ષ્મ સપરાય ૪ અને યથાખ્યાત ૫. જેમા નાન, દર્શન અને ચારિત્રનો લાભ થાય તે સામાયિક કહેવાય છે તેમા પછુ જે થોડા કાગતુ (બે ઘડીનુ) હોય છે તે ઇત્વર સામાયિક છે, અને જે જીવન પર્યંત શ્રદ્ધા કરાય છે તે યાવતકથિક સામાયિક કહેવાય છે આ યાવતકથિક ૪ સાધુને આચરવા યોગ્ય છે ૧ બીજુ ઉદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર પહેલા અને ચોવીશમા તીર્થ કરના તીર્થમા અવન્ય આકરવા યોગ્ય છે આ પ્રથમ શ્રદ્ધા કરેલા ચારિત્રને વિશેષે કરીને ઉત્તમ કરે છે, માટે તેનુ નામ ઉદોપસ્થાપનીય કહેવાય છે, અથવા મૂલ ગુણનો ભગ થાય ત્યારે જે કરીને મહાવ્રતનો આદેશ કરવો તે ઉદોપસ્થાપનીય કહેવાય છે આ અર્થ લઈએ ત્યારે આ સર્વ તીર્થ કરના તીર્થમા પ્રાપ્ત થાય છે આમા પૂર્વના પર્યાયનો ઉદ-નાશ કરવામા આવે છે અને ઉત્તર (હવે પછીના) પર્યાયની સ્થાપના (આદેશ) કરવામા આવે છે તેથી તેનુ નામ ઉદોપસ્થાપનીય કહેવાય છે ૨ ત્રીજુ પરિહાર વિશુદ્ધિ નામનુ ચારિત્ર પહેલા અને છેલા તીર્થ કર વિધમાન હોય ત્યારેજ વર્તે છે અશ્વમાથી નીકળેલા નવ (૯) મુનિઓ કયાયને અપ-પાતના કરવા માટે અમુક તપ કરે છે તે પરિહાર વિશુદ્ધ કહેવાય છે, તે તપ વર્તમાન કાળે છે નહીં ૩ જેમા લાભ કયાયને સૂક્ષ્મ કરવામા આવે છે તે સૂક્ષ્મસપરાય કહેવાય છે આ સૂક્ષ્મસપરાય ઉપસમશ્રવણ ૫ અથવા ક્ષમકશ્રેણિમા *દશમે

* (બીજા મથા કાગો ઉપરાંત યોજનિપત્તુ નાં સૂક્ષ્મ કાગીર કરી (૬૧૧) નીખવામાં આવે તે ગુણસ્થાનક દશમે થઈ શકે છે) ને પહેલા થઈ શકે નહીં ૫ જી અગીવારમે ગુણસ્થાનક ઉપર ત મોહ અને મારમે કીધુ મોહ થતા નેરમે મોગી કે ૬૧૧ અવસ્થા હોય છે (સંરોધક)

શુદ્ધિસ્થાનકે પમાય છે, પણ હાલ વર્તમાનકાળે પમાતું નથી & તેમજ મોહનો ઉપશમ કે ક્ષય થવાથી આત્મસ્વરૂપ પ્રગટ થાય છે તે વદ્ય-જ્ઞાત ચારિત્ર કહેવાય છે. પ. આ પાત્ર ચારિત્રોત્તુ જે સમ્યક્ પ્રકારે આરાધવાપણુ તે ચારિત્ર સમારાધનતા-ચારિત્ર સપત્તા નામને. પગીશમો શુદ્ધ છે ૨૫

૨૬ વેદનાધ્યાસનતા—વેદનાનુ અધ્યાસન જોડે જે સહન -
 વાપણ તે વેદનાધ્યાસનતા કહેવાય છે વેદના ઉપસર્ગ પ્રવાદો પ્રક
 છે તે ઉપસર્ગો બાવીશ છે તેનું જે સહન કરવું તે પરીમહા મંદ
 છે તે પરીસહો જોડે બાવીશ છે તોપણ તેમાંથી એ વધ પરીસહ
 છાંડીને બીજા પરીસહોની વેદનાજ સહન કરવાની છે તેથી આ બધું
 થમા ગુણમાવેદ નાધ્યાસનતા નામજ આપ્યું છે અને વધ પરીસહ
 સતાવીશમા ગુણમા કહેશે તેથી જાહાં વેદનાધ્યાસન જોડે પરીસહ
 હોજ ગણવાના છે તે પરીસહો આ પ્રમાણે—૧. પરીસહ-૧
 વેદના સહન કરવી તે ૧, પીપાસા પરીમહ-૧૫ની વેદના સહન
 કરવી તે ૨, શીત પરીસહ-શીતની વેદના સહન કરવી તે ૩
 ઉષ્ણ પરીસહ-ઉષ્ણ (તાપ) ની વેદના સહન કરવી તે ૪
 હ્રા પરીસહ-હ્રાસ, મચ્છા વિગેની કરવી વેદના સહન કરવી
 તે ૫, અથેન પરીસહ-વસની જ્વાળા (હુલેલા) વેદના સહન
 લીધે મનમા જે વેદના થાય તેને સહન કરવી તે ૬, કહેવાયો
 મુનિને સર્વથા વશનો અભાવ છે વધ પરીસહ-૭
 નહીં કારણકે એથી અગિતિમા ભાડ શબ્દ નીને વાપરેલું
 કયું છે ૮, અરતિ પરીસહ-પોતાના સમૂદયના અગિતિમા
 થના જોઈ મનમા જે અરતિની વેદના થાય તેને સહન કરવી તે ૯
 સ્ત્રી પરીસહ-સ્ત્રીના હાવ બાવ જોવાયો દરેક પરીસહ
 મનમા જે વેદના થાય તેને સહન કરવી તે ૧૦, પરીસહ-૧૧

“ पुष्पफलाय च रस, सुराण्य ममम् ।
जायता जे विरया, ते दुष्करकाय ॥”

“જાણી, પ્રાણી, કૃષ્ણી, મહાશયી”

ने-स्वाधने लज्जता छता तेमनाथी निष्ठा के मीमांसा
हुकर कार्यने करना " हुकर मीमांसा " "

અર્થાપરીસહ—અર્થથી જોટલે વિહાર કરવાથી ઉત્પન્ન થયેલી જે વેદના તેને સહન કરવી તે આ ઉપરથી જોમ જણાય છે કે સાધુને વાયુની જેમ અપ્રતિબદ્ધ વિહાર કરવાનો છે ૯ નૈષેધિકી પરીસહ—જે વરાતિમા હાલવા આલવાની ચેલાને નિષેધ કરાય તે નૈષેધિકી કહેવાય છે અર્થાત્ અ નિવાસનું નામ નૈષેધિકી કહેવાય છે તે પર્વતનો શુક્ર, વૃક્ષનું મૂળ, સ્થાન અને શૂન્ય ઘર એ વિગેરે કહેવાય છે તેમા સિંહ, વાઘ, સર્પ, વ્યતર, વેતાવ વિગેરના કરેલા ઉપસર્ગોની વેદના સહન કરવી ૧૦ શૂર્યા પરીસહ—ઉચ્ચ નીચી ભૂમિપર થ ન કરવાથી તે સમર્થ જે વેદના થાય તેને સહન કરવી તે ૧૧ આકોશ પરીસહ—આ ખુટો છે, પૂર્ત છે, અપશકુન છે, ઇત્યાદિક મિત્યાતિવચોના વચનની વેદના સહન કરવી તે કારણ કે “કુ મદા પ્રામર્કટકા ” “ગામના કટકો સહન કરવા સુકેલ છે ” એવું વચન છે, માટે આ ઉપસર્ગ સહન કરવો સુકેલ—હુ શક્ય કહ્યો છે ૧૨ યાચા પરીસહ—અર્વંદા દાન કરનારા રાજા અને ધનાઢયોએ સાધુમત શ્રદ્ધા કર્યું હોય, તેમને યાચના કરવી અતિ હુકર છે કહ્યું છે કે—

“પિંગ્મહ મુહતામણ, વાયા ઘોલેહ કઠમઝ્ઝમ્મિ ।

કહકહ કરેહ હિયય, દેહીનિ પર મણતસ્સ ॥”

“હુ મને આપ જોમ ખીજની પાસે યાચના કરતા મનુષ્યના સુખનું લાવણ્યપદ (સુખની શોભા) કરમાઈ જાય છે, વાણી કંઠને મધ્યે ઘોગાય છે, અને હૃદય ધડકે છે ”

“ગતિ ધ્રશો મુલે દંન્ય, ગાયસ્વેદો વિમર્ષતા ।

મરણે યાનિ ચિદ્નાનિ, તાનિ ચિદ્નાનિ યાચને ॥”

“ગતિની સ્થાવના, સુખ ઉપર દીનતા, શરીર પર પરસેવો અને કાતિ રાહતપણુ આટલા ચિન્હો જે મરણ વખતે થાય છે, તેજ ચિન્હો યાચકને યાચના કરતી વખતે થાય છે =

ઉક્ત વચનથી યાચના વેદના ઉપજ છે, તેને સહન કરવી તે યાચા પરીસહ કહેવાય છે ૧૩ અલાભ પરીસહ—આહાર પાણી વિગેરનો અલાભ થાય તો તપની વૃદ્ધિ અને લાભ થાય તો હેઠનો નિર્વાહ કરે એમ વિચારીને સમાધિય રક્ષણ કરવું અને

મનની વેદના થાય તેની ઉપેક્ષા કરવી તે અલાભ પરીસહ કહેવાય છે ૧૪ રાગપરીસહ—સનત્કુમાર રાજર્ષિની જેમ રાગની પીડા સહન કરવી તે ૧૫ તૃષ્ટસ્પર્શપરીસહ—વિહાર કરતાં અથવા સધાગમા દર્શાદિકનો તીક્ષ્ણ અગ્રભાગ અડવાથી વેદના ઉત્પન્ન થાય તે સહન કરવી, તથા ઉપલક્ષણથી બીજા બેરૂઢી, બાવળ વિગેરે વૃક્ષના કાટા વાગવાથી વેદના થાય તે સહન કરવી ૧૬ મલ પરીસહ—જી કગી પર્થવ સ્નાનનો અભાવ હોવાથી મેલ તથા પરસેવાને લીધે જે પીડા થાય તે સહન કરવી ૧૭ આ સત્તર પ્રતિજ્ઞા ઉપસર્ગો છે, તેઓથી થતી અશાતાવેદનીને સહન કરવી સત્કાર પરીસહ—સાધુ ભક્તાજી નોવડે શ્લુતિ કરાય અથવા પૂજાય તો પણ તેણે જઈ કે ગર્વ કરવો નહીં આ ઉપસર્ગ અનુજ્ઞા હોવાથી શાતાવેદની થાય તેને સહન કરવી એ સત્કાર પરીસહ કહેવાય છે ૧૮ પ્રજ્ઞાપરીસહ—અધિક બુદ્ધિને લીધે વિદ્યાનો મદ ઉત્પન્ન થાય, તે પણ અનુજ્ઞા હોવાથી શાતાવેદની છે, તેને સહન કરવી ૧૯ અજ્ઞાનપરીસહ—જ્ઞાનાવસ્થાથી કર્મના ઉદય વડે કરીને અજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થયા છતાં પણ માપતુષમુનિની જેમ આત્માને વિરે જે અશાતા વેદની થાય તેને સહન કરવી

માપતુષની કથા

કોઈ એક નવા દીક્ષિત સાધુને આચાર્ય મહારાજ સાધુને આચાર શીખવવા લાગ્યા પરંતુ તેના કર્મના ઉદયથી તે સૂનના એક અક્ષરને પણ ગ્રહણ કરી શક્યો નહીં, ત્યારે શુરુએ ખેડ પામીને સર્વ સિદ્ધાંતના સારભૂત “મા રૂપ મા તુ” એ છ અક્ષરો મહા કષ્ટે કરીને તેને શીખવ્યા તેનો અર્થ તેણે સારી રીતે ધારી રાખ્યો પરંતુ તે છ અક્ષરવાળું વાક્ય બરાબર હઠ કરવા માટે વારંવાર ગોખવા લાગ્યો, તેમ જિહ્વાના પરાવર્તનવડે કરીને બે અક્ષર પડતા મૂંઝી માપતુષ એ ચાર અક્ષરને ગોખવા લાગ્યો તેવી ઘોષણા કરવાથી તે લોકમા માપતુષના નામથી પ્રસિદ્ધ થયો ત્યારપછી તેના અર્થનું બરાબર જ્ઞાન હોવાથી તે અજ્ઞાનનો પરીસહ સહન કરી કેવળજ્ઞાન પામી મેળો મેળો આ અજ્ઞાન પરીસહ કહેવાય છે ૨૦

મર્યકત્વ પરીસહ—તાપસાદિક મિથ્યાતીર્થો પી લગ્નિધઓ

જેવી કે કોઈને શાપ દેવો, કોઈના પર અનુગ્રહ (કૃપાપ્રસાદ) કરવો એ વિગેરે જોઈ પોતાના સમક્ષિતથી ડગલુ નહીં તે ૨૧ આ પ્રતિકૂળ અને અનુકૂળ ઉપસર્ગોથી ઉત્પન્ન થતી અસાતા અને સાતા વેદનીને સહન કરવી તે છવીશમે ગુણ થયો. ૨૬

૨૭ મારણાતિક અધ્યાસનતા—જે ઉપસર્ગને છેડે મરણ જ થાય તે મરણાતિક ઉપસર્ગ કહેવાય છે તેને જ સહન કરવાપણુ તે મારણાતિક અધ્યાસનતા કહેવાય છે આ સત્તાવીશમે ગુણ છે ૨૭

આ પરીસંહો ઉપર શ્રી ઉત્તરાધ્યયનાદિક આગમને વિષે ઘણા દષ્ટાંતો કહેલા છે તે સ્વયમેવ યથાયોગ્ય રીતે જાણી લેવા પ્રથમ મોટો થઈ જવાના બધથી અહીં લખ્યા નથી આ સત્તાવીશ સાધુના ગુણો સૂત્રમાં કહેલા છે, હવે પ્રકરણને વિષે પણ સાધુના સત્તાવીશ ગુણો કહ્યા છે તે આ પ્રમાણે છે -

“ છવ્વય છફાયરરકા, પર્ચિદિયલોહનિગ્ગહો સત્તી ।

માવવિસોદી પહિલે-હણાય કરણે તિસુદ્ધી ચ ॥

સજમહજોયજુત્તી, અવુસલમણવયણકાયસરોહો ।

સીયાદ્દીપીડસહણ, મરણ ઉવસગ્ગ સહણ ચ ॥ ”

અર્થ—છ મત એન્ને પૂર્વે કહેલા પ્રાણાતિપાત વિરમણથી લઈને રાત્રિસોજન વિરમણ પર્યંત ૬, પૃથ્વી, અપ્, તેજ, વાયુ, વનસ્પતિ અને ત્રસ એ છ કાયની જે રક્ષા તે વદ્રકાય રક્ષા સર્વ મળી ૧૨ થયા પાચ ઇન્દ્રિયો તથા લોકભનો નિમ્મહ એટલે નિયમમાં રાખવા આ પણ ૭ ગુણો હોવાથી સર્વ મળીને ૧૮ થયા ક્ષાતિ-ક્ષમા ૧૬, ભાવવિશુદ્ધિ-આત્માની નિર્મળતા ધરના સગનો ત્યાગ કરવાથી ભાવની વિશુદ્ધિ થાય છે ૨૦ પ્રતિવેખનાદિક ક્રિયાને વિષે વિશુદ્ધિ-પ્રતિવેખના એટલે વચ પાત્રાદિકની પ્રમાર્જના, ચેત્ય વદન, અને શુદ્ધવદન એ ક્રિયાઓ શુદ્ધ રીતે કરવી તથા તેના વિધિનું ઉલ્લંઘન ન કરવું ૨૧ સયમયોગને વિષે યુક્તિ-ચારિત્રના અનુષ્ઠાનને વિષે સમિતિનું પાલન કરવાથી સહાય કરવું તે ૨૨ અકુશળ મન, વચન અને કાયાનો સ રોધ-અકુશળ એટલે દુષ્ટરીતે પ્રવર્તતા મન, વચન અને કાયાને રૂઢવા અર્થાત્ ત્રણ ગુણિ પાળવી તે ૨૫ શીતાદિક પીડાને સહન કરવી એટલે દુ સહ પરીસંહોને

છતા તે ૨૬ તથા મરણાત ઉપસર્ગને સકુન કરવો ૨૭ આ સાધુના સત્તાવીશ ગુણો પ્રકરણમા કહેલા છે, તેમનો પણ આગમમા કહેલા ગુણોમા જ સમાવેશ થાય છે આ ગુણોવાળા સાધુઓ જેવા પ્રકારના હોય છે તે ઔપપાતિક નામના ઉપાગમાથી લખીએ છીએ -

શ્રી મહાવીર સ્વામીના સમાચાર લાવનાર કૃષ્ણિક રાગનો સેવક રૂપા નગરીમા ભગવાન સમવસર્યા છે, એવા ખમર આપતા ભગવાનના સાધુઓનુ આ પ્રમાણે વર્ણન કરવા લાગ્યો -તે કાળે તે સમયે શ્રમણ ભગવાનના ધણા શિષ્યો નિઝ થો છે, તેમા કેટલાએક મતિજ્ઞાનવાળા છે, કેટલાએક શ્રુતજ્ઞાનવાળા છે, કેટલાએક અવધિ જ્ઞાનવાળા છે, કેટલાએક મન પર્વાયજ્ઞાનવાળા છે, કેટલાએક કેવળ જ્ઞાનવાળા છે, કેટલાએક મનભજવાળા-મનને છતી શકે તેવા ભગવાળા અર્થાત્ પ્રતિજ્ઞાનો નિર્વાહ કરનારા છે, કેટલાએક વચન ભજવાળા છે, કેટલાએક કુધાદિક પરીસહોને વિષે પણ કાપાતુ મ્હાનપણ ન થાય એવા કાવળવાળા છે, કેટલાએક મનવડે કરીનેજ ખીળને શાપ આપવામા અથવા તેનો અનુગ્રહ કરવામા સમર્થ છે, કેટલાએક એવોષધિની લગ્ધિને પામેલા છે, કેટલાએક જલોષધિની લગ્ધિને પામેલા છે, કેટલાએક વિપ્રોષધિ લગ્ધિને પામેલા છે, કેટલાએક આભોષધિ લગ્ધિને પામેલા છે, કેટલાએક સર્વોષધિની લગ્ધિને પામેલા છે તેમા જેલ એટલે મુખમાથી નીકળતો ઠંક, જદવ એટલે શરીર ઉપરનો એલ વિપ્રમાથી વિ એટલે વિષા, પ્ર એટલે પ્રભવણ-મૂત્ર, આ બે શબ્દનો પહેલો પહેલો અક્ષર લઈને વિપ્ર શબ્દ બનાવ્યો છે, આમ એટલે અપખવ મળ, સર્વ એટલે આ પૂર્વે કહેલા સર્વ, તેજ આષધિ રૂપે થઈ બીય તેની લગ્ધિને પામેલા છે કેટલાએક કોષ્ઠબુદ્ધિવાળા-સૂત્રાર્થ રૂપી ધા યનો સ ગ્રહ કરવામા જેની બુદ્ધિ કોઠારના જેવી હોય તે, કેટલાએક બીજ બુદ્ધિવાળા એટલે સૂત્રાર્થ રૂપી ધાન્યના સમૂહને ઉત્પન્ન કરવા માટે બીજના જેવી જેની બુદ્ધિ હોય તે, કેટલાએક પટબુદ્ધિવાળા એટલે વચની જેમ બુદ્ધિનો વિસ્તાર કરીને સૂત્રાર્થને ગ્રહણ કરવાની જેની શક્તિ હોય તે, કેટલાએક પદાનુસારી લગ્ધિવાળા એટલે એકજ પદનુ (શબ્દનુ) શ્રવણ કરવાથી તેને અનુસારે એકડો પદાને

છઠ્ઠી કરીને પારણ કરવું પછી અઠ્ઠમ કરીને પારણ કરવું, ત્યારપછી પારણના આતરાવાળા આઠ^૧ અઠ્ઠમ કરવા આઠ અઠ્ઠમને અ તે પારણ કરીને પછી એક ઉપવાસ કરી પારણ કરવું, પછી છઠ્ઠી કરીને પારણ, પછી અઠ્ઠમ કરીને પારણ, પછી ચાર ઉપવાસ કરીને પારણ, પછી પાંચ ઉપવાસ કરીને પારણ, એ પ્રમાણે એક એક ઉપવાસ વધારતા છેવટ સોળ ઉપવાસ કરીને પારણ કરવું ત્યાર પછી પારણના આતરાવાળા ચોત્રીશ અઠ્ઠમ કરવા એવડે પારણ કરીને સોળ ઉપવાસ કરી પારણ કરવું, પછી પંદર ઉપવાસ કરી પારણ, એમ એક એક ઉપવાસ ઉતરતા છેવડે એક ઉપવાસ કરીને પારણ કરવું, ત્યારપછી પારણના આતરાવાળા આઠ અઠ્ઠમ કરવા, છેવડે પારણ કરવું, પછી એક અઠ્ઠમ કરી પારણ, પછી એક છઠ્ઠી કરી પારણ, અને પછી એક ઉપવાસ કરી પારણ કરવું આ રીતે આ તપમા આરસોને ચોત્રીશ દિવસો તપના અને અકુશી દિવસો પારણના મળી કુલ પાંચનોને બાવીશ દિવસો થાય છે તેમના માસ કરીયે ત્યારે સત્તર માસ અને બાર દિવસ થાય છે આ એક લતા (સેર) થઈ, એવી ચાર લતા કરવી એટલે કે આજ રીતે ચાર વાગ તપ કરવો વિશેષ એ બાણુ કે પહેલી લતા કરતી વખતે સર્વકામ શુદ્ધિત પારણ કરવું એટલે કે સર્વ પ્રકારનું લોભન (એકવાર) કરવું, બીજી લતામાં નીવીના પારણ કરવા, ત્રીજી લતામાં પારણ આગેય કરવા અને ચોથી લતામાં ઉર્જિન (ગૃહસ્થોને તનામ કરવા લાયક) આહાર વડે પારણ કરવા આ આખા તપમા કુલ પાંચ વર્ષ નવ માસ અને અઠાર દિવસો થાય છે આ તપ કરનારા કેટલાક મુનિઓ છે

કેટલાક મુનિઓ એકાવલિ તપ કરે છે તેનો વિધિ આ પ્રમાણે કનકાવળી તપનીજ જેમ આ તપનો આરંભ થાય છે પરંતુ વિશેષ એટલે કે પ્રથમ ઉપવાસ, છઠ્ઠી અને અઠ્ઠમ કર્યા પછી જે આઠ અઠ્ઠમ કહેવામાં આવ્યા હતા તેને બદલે

૧ આચાર તિનરમા બર્ગી આઠ છઠ્ઠી કરવાનું કહ્યું છે, ત્યારપછી ગાગળ ચોત્રીશ અઠ્ઠમ મ્હા છે તથા ત્યારપછી આઠ અઠ્ઠમ કહ્યા છે તે મદન આચાર દિનરમા ચોત્રીશ છઠ્ઠી અને આઠ છઠ્ઠી કરવાના મ્હા છે તેથી તપના દિવસોની સંખ્યામાં પણ તકાવન છે

પર્યાપ્ત પારણાના આતરાવાળા આઠ ઉપવાસજ કરવા, ત્યાર પછી એક એક ઉપવાસની વૃદ્ધિ કરતા સોળ ઉપવાસ સુધી જવું, ત્યાર પછી ત્યાં ચોત્રીશ અઠૂમ કરવાના કહ્યા હતા તેને બદલે અહીં ચોત્રીશ ચોથમકુલ-ઉપવાસ કરવા ત્યાર પછી સોળ ઉપવાસ, પદર ઉપવાસ એમ એક એક ઉપવાસ ઉતરતા છેવટ એક ઉપવાસ સુધી આવવું ત્યાર પછી આઠ અઠૂમને બદલે અહીં આઠ ઉપવાસ પારણાના આતરાવાળા કરવા ત્યાર પછી એક અઠૂમ પછી એક છઠ્ઠ અને છેવટ એક ઉપવાસ કરવો આ તપમા ત્રણસોને ચોત્રીશ દિવસો તપના અને અઠાશી દિવસો પારણાના થાય છે આ તપની એક લતામા થાય છે એ રીતે ચાર લતા ઉપર પ્રમાણે બાંધવી

કેટલાક મુનિઓ લઘુ સિંહનિકીકિત નામનો તપ કરે છે તેનો વિધિ આ પ્રમાણે—આ તપમા એક ઉપવાસથી ચાર લીને એક એક ઉપવાસની વૃદ્ધિ કરતા છેવટ નવ ઉપવાસ સુધી જવું પરંતુ સિંહના અવનોકનની જેમ પાછળ (પહેલા) કરેલા તપને પણ આ ગળ આગળ કરતા જવું જેમકે પ્રથમ એક ઉપવાસ કરી પારણ કરવું, પછી બે ઉપવાસ કરી પારણ કર્યા પછી પ્રથમ કરેલો એક ઉપવાસ કરી પારણ કરવું, પછી ત્રણ ઉપવાસ કરી પારણ કર્યા પછી પૂર્વે કહ્યા બે ઉપવાસ કરી પારણ કરવું પછી ચાર ઉપવાસ કરી પારણ કર્યા બાદ પૂર્વે કરેલા ત્રણ ઉપવાસ કરી પારણ કરવું પછી પાંચ ઉપવાસ કરી પારણ કર્યા બાદ પૂર્વે કરેલા ચાર ઉપવાસ કરી પારણ કરવું આ પ્રમાણે એક તપ વધતો અને એક તપ મૂકેલો એ પ્રમાણે નવ ઉપવાસ સુધી વધતા જવું ત્યાર પછી તેજ પ્રમાણે ઉતરતા જવું તેમા પ્રથમ નવ ઉપવાસ કરી પારણ કરવું, પછી આઠ ઉપવાસને ઓળંગી (પડના મૂઢી-નહીં કરી) સાત ઉપવાસ કરી પારણ કરવું, ત્યાર પછી આઠ ઉપવાસ કરી પારણ કરવું ત્યાર પછી સાત ઉપવાસને ઓળંગી ॥ ઉપવાસ કરી પારણ કરવું અને ત્યાર પછી સાત ઉપવાસ કરી પારણ કરવું આ રીતે એક ઉપવાસ સુધી ઉતરવું આ તપમા એકસોને ચોપન

૧૫૪ દિવસો તપના અને તેત્રીસ ૩૩ દિવસો પારણાના થાય છે સર્વ મળીને છ માસ અને સાત દિવસે આ તપ પૂર્ણ થાય છે આ તપનો યત્ર જોવાથી તે ધરાધર સમજાયે તે યત્ર નીચે પ્રમાણે —

ઉતરતા	
ઉં	પાં દિં
૬	— ૧
૫	— ૧
૮	— ૧
૬	— ૧
૭	— ૧
૫	— ૧
૬	— ૧
૪	— ૧
૫	— ૧
૩	— ૧
૪	— ૧
૨	— ૧
૮	— ૧
૧	— ૧
૨	— ૧
૧	— ૧
<hr/>	
૭૩	૧૬
ઉપાં	પારં
દિન	દિન

ચડતા	
ઉં	પાં દિં
૧	— ૧
૨	— ૧
૧	— ૧
૩	— ૧
૨	— ૧
૪	— ૧
૩	— ૧
૫	— ૧
૪	— ૧
૬	— ૧
૫	— ૧
૭	— ૧
૬	— ૧
૮	— ૧
૭	— ૧
૬	— ૧
૮	— ૧
<hr/>	
૮૧	૧૭
ઉપાં	પારં
દિન	દિન

કેટલાક મુનિઓ મહા સિ હનિ કીડિત નામનો તપ કરે છે તેનો વિધિ આ પ્રમાણે—આ તપમા પણ લઘુ સિ હનિ કીડિતની જ જેમ એક એક ઉપવાસની વૃદ્ધિ અને પાછળ મૂકેલા તપને કરવાનું છે પરંતુ અહીં સોળ ઉપવાસ સુધી ચઢવાનું છે, ત્યારપછી પૂર્વની જેમ ઉતરવાનું છે આ તપમા ચાર સો ને સતાસ ૪૯૭ તપના દિવસો અને એકસઠ ૬૧ પારણાના દિવસો થાય છે સર્વ મળી અઢાર માસ ને અઢાર દિવસો થાય છે

અષ્ટ અષ્ટમિકાને વિષે આઠ પકિત હોય છે તેમા દરેક પકિતમા આઠ આઠ દિવસ હોય છે તેમા પહેલી પકિતમા દિવસે દિવસે એક એક દત્તિની વૃદ્ધિ કરવી ણીજી પકિતમા બે દત્તિથી આરભીને આઠમે દિવસે એક દત્તિ લેવી ત્રીજી પકિતમા ત્રણ દત્તિ થી આરભ કરવો તેથી છઠ્ઠે દિવસે આઠ દત્તિ, સાતમે દિવસે એક દત્તિ અને આઠમે દિવસે બે દત્તિ આવે છે ચોથી પકિતમા ચાર દત્તિથી આરભ કરાય છે, પંચમી આઠ દત્તિ થઈ રહ્યા બાદ ફરીને એક દત્તિથી લેવું એ પ્રમાણે દરેક પકિતએ વૃદ્ધિ પામતી દત્તિથી આરભ કરવો અને આઠ દત્તિ થઈ રહ્યા પછી ફરીને એક દત્તિથી લેવું આ રીતે કરવાથી આઠમી પકિતમા પહેલે દિવસે આઠ દત્તિ અને ત્યારપછી એક દત્તિથી આરભ કરવો આ રીતે આઠ અઠમિકા થોસઠ ૬૪ દિવસે પૂર્ણ થાય છે તેનો યત્ર—

પકિત	દત્તિ
૧	૧ — ૨ — ૩ — ૪ — ૫ — ૬ — ૭ — ૮
૨	૨ — ૩ — ૪ — ૫ — ૬ — ૭ — ૮ — ૧
૩	૩ — ૪ — ૫ — ૬ — ૭ — ૮ — ૧ — ૨
૪	૪ — ૫ — ૬ — ૭ — ૮ — ૧ — ૨ — ૩
૫	૫ — ૬ — ૭ — ૮ — ૧ — ૨ — ૩ — ૪
૬	૬ — ૭ — ૮ — ૧ — ૨ — ૩ — ૪ — ૫
૭	૭ — ૮ — ૧ — ૨ — ૩ — ૪ — ૫ — ૬
૮	૮ — ૧ — ૨ — ૩ — ૪ — ૫ — ૬ — ૭

નવ નવમિકાને વિષે નવ પકિતઓ છે તેમા પહેલી પકિતમા પહેલે દિવસે એક દત્તિથી આરભ કરવો, એ રીતે એક એક દત્તિ વધારતા નવમે દિવસે નવ દત્તિ અહુષ્ઠ કરવી આ પકિતમા મધ્ય દત્તિ પાચની સખ્યાવાળી છે તથાથી જ ણીજી પકિતનો આરભ કરવો, અને નવ દત્તિ થઈ રહ્યા પછી ફરીથી એક દત્તિથી આરભ કરવો આ પ્રમાણે દરેક પકિતમા પૂર્વ પકિતની મધ્યમ દત્તિથી

ઉત્તર પક્ષિનો આરભ કરવો એ પ્રમાણે નવ પક્ષિઓ કરીને નવ નવમિકા એકાદી ૮૧ દિવસે પૂર્ણ થાય છે. યત્ર સત્ત સત્તમિકા પ્રમાણે જાણુને.

દશ દશમિકાને વિષે દશ પક્ષિઓ છે તેમા પહેલી પક્ષિમા એકથી આરભીને દશમે દિવસે દશ દત્તિ ગ્રહણ કરવી બીજી પક્ષિ એમા અષ્ટ અષ્ટમિકાની જેમ એક એક દત્તિની વૃદ્ધિથી આરભ કરવો અને દશ દત્તિ પછી દ્વિતીએ એકથી આરભ કરવો એ રીતે કરતા દશમી પક્ષિમા પહેલે દિવસે દશ દત્તિ આવે છે, ત્યારપછી એક દત્તિથી આરભ કરતા દશમે દિવસે નવ દત્તિ આવે છે આ તપ સો ૧૦૦ દિવસે પૂર્ણ થાય છે.

મોઠ પ્રતિમા— મોઠ એટલે પ્રસવણ (મૂન), તે નહીં કરવાનો જે અભિગ્રહ કરવો તે મોઠપ્રતિમા કહેવાય છે. તેમા પ્રથમ આહાર કરીને પછી છ ઉપવાસનુ પ્રત્યાખ્યાન કરી ગામની બહાર જઈ અભિગ્રહ કરે કે—શરદઃ ઋતુ છતે પણ અથવા કોઈ ઉપસર્ગ કરે તોપણ મારે પ્રસવણ કરવુ નહીં આ મોટી મોઠ પ્રતિમા છે આની અપેક્ષાએ ૩૩ દિવસથી આછા ઉપવાસ કરી થોડા કાળનેા અભિગ્રહ લેવો તે નાની મોઠ પ્રતિમા કહેવાય છે.

યવમધ્ય ચ દ્ર પ્રતિમા અને વજ્રમધ્ય ચ દ્ર પ્રતિમાને કેટલાક મુનિઓ વહન કરે છે. તેમા ચ દ્ર પ્રતિમાની વૃદ્ધિ તથા હાનિની અપેક્ષાએ જે અભિગ્રહ કરવો તે ચ દ્ર પ્રતિમા કહેવાય છે, તે જે પ્રકારની છે યવમધ્યા અને વજ્રમધ્યા, તેમા શુકલ પક્ષના પડવાને દિવસે એક કવળ આહાર કરવો, બીજને દિવસે જે કવળ લેવા એ પ્રમાણે હ મેશા એક એક કવળની વૃદ્ધિ કરતા પૂર્ણિમાને દિવસે ૫૬૨ કવળ આહાર કરવો ત્યારપછી કૃષ્ણપક્ષના પડવાને દિવસે ૫૬૨ કવળ લેવા, બીજને દિવસે ચૈત્ર લેવા એ રીતે હ મેશા એક એક કવળ આછા કરતા ઉપર અમાવાસ્યાને દિવસે એક કવળ લેવો. આ યવમધ્યા પ્રતિમા કહેવાય છે કેમકે યવ (જવ) મધ્ય ભાગે જાડો હોય છે, તેની જ જેમ આ પ્રતિમા મધ્ય ભાગે વધારે કવળ લેવાથી જાડી છે હવે વજ્રમધ્યા પ્રતિમાને વિષે પણ આજ વિધિ છે. વિશેષ એટલેા છે કે—કૃષ્ણપક્ષના પડવાને દિવસે શરૂ કરવાની છે તે દિવસે ૫૬૨ કવળ

લેવા ત્યાર પછી એક એક કવળની હાનિ કરતા અમાવાસ્યાને દિવસે એક કવળ લેવાનો આવે ॥ પછી શુકલપક્ષના પડવાને દિવસે એક કવળ લેવાનો છે, ત્યારપછી એક એક કવળ વધારતા પૂર્ણિમાને દિવસે પદર કવળ લેવાના છે આ અભિગ્રહમા મધ્ય ભાગે જોાગા કવળ છે અને બને બાબુએ ઘણા કવળ છે, તેથી આ વજ્રમધ્યા પ્રતિમા કહેવાય છે આવી પ્રતિમાઓને વહન કરનારા કેટલાક મુનિઓ છે તેઓ પોતાના આત્માને તે તે અભિગ્રહોવડે ભાવતા રહેલા છે

તે કાળે તે સમયે શ્રમણ ભગવાન શ્રીમહાવીરના શિષ્યોમા ઘણા સ્થવિર મુનિઓ ઉત્તમ જાતિવાળા છે, કુળવાન છે, બળવાન છે, રૂપ વિનય, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને લક્ષ્મણ છે, લાઘવને પામેલા છે-લાઘવ એટલે અ પ ઉપધિવાળાપણુ અથવા ત્રણ પ્રકારના ગૌરવ રહિતપણુ, તેને પામેલા છે, જ્ઞાનસ્વી-મનને નિયમમા રાખનારા છે, તેજસ્વી-શરીરની કાતિવાળા છે, વચસ્વી-વચનના સાક્ષાત્કારવાળા છે, યશસ્વી છે, ક્રોધ, માન, માયા અને લોભને છૂટા કરનારા છે, ઇન્દ્રિયોને છૂટા કરનારા છે, નિદ્રાને છૂટા કરનારા છે, પરીમહોને છૂટા કરનારા છે, છવવાની ઈચ્છા અને મરણના ભયથી રહિત છે, મહા મતોને જ પ્રધાન (મુખ્ય) માનનારા છે, શુભોને પ્રધાન માનનારા છે, કરણને પ્રધાન માનનારા છે, ચરણને પ્રધાન માનનારા છે, નિઃશબ્દને-અનાચારના નિવેધને પ્રધાન માનનારા છે, નિશ્વેધને-તત્ત્વના નિર્ણયને પ્રધાન માનનારા છે, આજ્ઞેને પ્રધાન માને છે, માર્દવને પ્રધાન માને છે, લાઘવને-ક્રિડાકુશળતાને પ્રધાન માને છે, ક્ષાંતિ (સમા) ને પ્રધાન માને છે, સુખિ (નિર્દોષતા) ને પ્રધાન માને છે, પ્રજ્ઞા વિગેરે વિદ્યાને પ્રધાન માને છે, દેવ અધિષ્ઠિત મંત્રોને પ્રધાન માને છે, વેદોને પ્રધાન માને છે, જો કે હાલમા ઋગ્વેદ વિગેરે વેદો મિથ્યાદૃષ્ટિઓએ ગ્રહણ કરેલા છે, તો પણ શ્રી ઋષભદેવ સ્વામીએ કહેલા વેદો અહીં જણાવા, અથવા વેદ એટલે આગમ જણાવા પ્રજ્ઞાચર્યને પ્રધાન માને છે, નયને પ્રધાન માને છે, નિયમને પ્રધાન માને છે, સત્યને પ્રધાન માને છે, શૌચ એટલે દૈવ્યથી લેપ રહિતપણુ અથવા નિર્દોષ સામાચારી, તેને પ્રધાન માને છે, મનોહર વર્ણવાળા એટલે સારી કીર્તિવાળા છે, લક્ષ્મણવાળા છે, તપસ્વી છે,

શુદ્ધિવાળા છે, નિયાણા રહિત છે, અદ્ય ઉત્સુકતાવાળા એટલે ઉત્સુકતા રહિત છે, અમહિર્વેશ્યાવાળા છે, એટલે કે જ્ઞાનમની બહાર તેમના મનની વૃત્તિ નથી, અપ્રતિ લેશ્યાવાળા એટલે બીજા જનોને વિષે ન હોય તેવી શુદ્ધ લેશ્યાવાળા છે, ઉત્તમ શ્રમણપણામાં આસકત છે, ઇદ્રિયોને દમન કરનારા છે, આજ નિચય પ્રવચનને આગળ કરી એટલે તેને અનુસરીને વિચરે છે, તે મુનિઓ આત્મવાદને જિન સિદ્ધાંતને જાણનારા છે, શક્યાદિ પરમતના વાદોને-મિદ્ધાતોને જાણનારા છે, પ્રથમ આત્મવાદને-જિનમિદ્ધાતને દૂર કરીને (ભળીને) નડવનને વિષે રમતા મદોનમત હાથીની જેમ નિરતર પ્રશ્નોત્તરને કહેનારા છે, રત્નના ઠરડીયા જેવા છે, કુત્રિકાની દુકાન જેવા છે એટલે કે ત્રણ ભુવનમાં વર્તતા સમગ્ર પદાર્થોને આપનારા-મતાવનારા છે, અર્થાત્ સવના પ્રશ્નોત્તરો આપે છે, અન્ય મતના વાદીઓનો પરાભવ કરનારા છે, જાર અગને જાણનારા છે, સમગ્ર ગણિપિત્તકને ધારણ કરનારા છે, સર્વ અક્ષરોના સમૂહને જાણનારા છે, સર્વ ભાષાના જ્ઞાનવાળા છે, જિન નહીં છતાં જિન જેવા છે, જિનની જેમ સત્ય પ્રરૂપણા કરનારા છે અને સવમ તથા તપવડે આત્માને ભાવતા છતાં વિચરે છે

તે કાળે તે સમયે શ્રમણ ભગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીના શિષ્યો સ્થવિર ભગવતો ઈર્વાસમિતિવાળા, ભાષા સમિતિવાળા, એવણા સમિતિવાળા, આદાન ભાડ પાત્ર નિમેષણા સમિતિવાળા, ઉચ્ચાર પ્રભવણ ખેલ સિધાણ જટલ પરિધાપનિકા સમિતિવાળા, મન શુષ્પિવાળા, વચન શુષ્પિવાળા, કાચ શુષ્પિવાળા, ઇદ્રિયોને શુષ્પિ રાખનારા, પ્રદાયર્યને પાળનારા, મમતારહિતપરિશદ્-મૂર્છા રહિત, શયિને છેદનારા, (આગવ-દોષ ગહિત), નિરૂપલેપ (કર્મ-લેપ રહિત), કાસાના વાસણની જેમ રાગ (રનેહ) જળનો ત્યાગ કરનારા (નહીં સ્પર્શ કરનારા), શયની જેમ નિરજન, જીવની જેમ નહીં હણાયેલી ગતિવાળા, ભવિષ્ય કાચનની જેમ સુદર રૂપવાળા, અરિસાની જેમ પ્રગટ-નિર્મળ સ્વભાવવાળા, કાચળાની જેમ ઇદ્રિયોને શુષ્પિ કરનારા, કમળના પત્રની જેમ પક રૂપી પાપના લેપ રહિત, આકાશની જેમ આલ્લળન રહિત, વાયુની જેમ એક

સ્થાન રહિત, ચંદ્રની જેમ સુદર દેશ્યાવાતા, સૂર્યની જેવા તેજસ્વી,
સમુદ્રની જેવા ગભીર, પક્ષીની જેમ સર્વ પ્રકારે બંધન રહિત, ગેઝ
પર્વતની જેમ કપ રહિત, સરોવરના જળની જેમ શુદ્ધ દૃઢપણા,
ગેઠાના રાગિડાની જેમ એકલા, ભારત પક્ષીની જેમ પ્રમાદ રહિત,
હાથીની જેમ પરાક્રમવાળા, વૃષભની જેમ બળવાળા, સિંહની જેમ
પરાભવ ન પામે તેવા, પૃથ્વીની જેમ સર્વ પરિસહ દુખ સ્પર્શને
સહન કરનારા અને સારી રીતે હોમ કરેલા અગ્નિની જેમ તેજવટે
દેદીપ્યમાન છે તે પૂજ્યોને કોઈ પણ ઠેકાણે પ્રતિબંધ નથી તે
પ્રતિબંધ ચાર પ્રકાર હોય છે, તે આ પ્રમાણે—દ્રવ્યથી ૧, દેત્રથી
૨, કાગથી ૩ અને ભાવથી ૪ તેમા દ્રવ્યથી સચિત્ત, અચિત્ત અને
મિશ્ર સર્વ દ્રવ્યોને વિષે, દેત્રથી ગામમા, નગરમા, અરણ્યમા,
મેત્રમા, ખળામા, ઘરમા કે આગળામા કાગથી સમય, આવલિકા
વિગેરેથી લઇને બે બે માસની છ માસ સબંધી ઋતુ અયન-વર્ષ
અથવા બીજા કોઈ દીર્ઘકાળના અયોગને વિષે, ભાવથી ક્રોધ, માન,
માયા, લોભ, ભય અને હાસ્ય એ સર્વને વિષે તેમને પ્રતિબંધ નથી
તે પૂજ્યો વર્ષાઋતુ વિના બીજા રીયાળા તથા ઉનાળાના આઠ માસ
સુધી નાના ગામમા એક રાત્રિ ગ્હે છે, નગરમા પાંચ રાત્રિ રહે છે,
વાત્રી અને ચંદન જેવા એટલે કે વાત્રીવટે (વાસલા વિગેરે યસવટે)
કોઈ છેદે તો દ્રેષ ન કરે અને ચંદનથી પૂજા કરે તો રાગ ન કરે
તેવા છે, પત્થર અને સુવર્ણને વિષે તુલ્ય બુદ્ધિવાળા, સુખ દુખને
વિષે સમાન, જ્ઞા વેગે અને ખરેખરની ઇચ્છા રહિત, સસાર સાગ
રના પારને પામનારા તથા કર્મકંડથી યત્નનો નાશ કરવા માટે
ઉદ્યમવત થયેલા વિચરે છે

આ સાધુ ગુણના વ્યાખ્યાનમા સાધુઓના ઘણા ગુણો હોય
છે, તથા તે ગુણોના બેઠો પણ ઘણા છે, તે સર્વનું વ્યાખ્યાન કરતા
અથ ઘણો મોટો મંદળ જાય અને તેથી કરીને કેટલાએક આગસુઓ
આ અથને આદર કરે નહીં, તેથી અત્રે વિસ્તાર મર્યાદા નથી

આ અથમા પણ પરમેષીના ગુણો વર્ણવ્યા છે, તેથી આ
અથનું નામ ગુણુમાળા છે નવકાર મંત્રનો અર્થ કરનાર મનુષ્યોએ
પણ પરમેષીના ગુણોનું સ્મરણ થવા માટે આ અથ બાજુવા તથા

સાભગવા ચોઅ છે આ અથ ભવવાથી તથા સાભગવાથી પાપનો હાય થાય છે આ મત્રથી ગ્વેલા સિદ્ધ્યક્રમ સેવન કરવાથી મદન મુદગી (મયજામુદરો) અને શ્રીપાળ રાજા વિગેરેની જેમ મન વાંછિતની સિદ્ધિ થાય છે તેમની કથા તથા તેના યત્રની વિધિ શ્રીપાળ અગ્નિમાથી જાણી લેવો આ નવકાર મત્રનું સ્મરણ કરવાથી શિવકુમારની જેમ કેટલાએક ઘણી સપત્તિ પામ્યા છે તેમથી કેટલાકની કથાઓ લખીયે છીએ

કુમ્ભપુરમાં ધન નામેગ્રેષ્ઠી હતો તેનો શિવકુમાર ના મનો પુત્ર ઘટાદિકના વ્યસનવાળો થયો વ્યસનમાજ તેણે ધનનો હણ કર્યો તેના પિતાએ વાર્યા છતાં પણ તે સ્વેચ્છાથી વિચરતો હતો એકદા પિતા વ્યાધિથી ઘેરાયો, ત્યારે તેણે પુત્રને બોલાવી શી ખામણ આપી કે—“ હે પુત્ર ! મારા પરલોકમાં ગયા પછી તું ઘણું દુઃખી થઈશ તેથી માફ એક જ વચન તું અગીકાર કર તે એ કે પચ પરમેષ્ઠી મનને તું ગ્રહણ કર પછી તને કદ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે તું તેનું સ્મરણ કરજે તેથી તારું કદ દૂર થશે ” તે સાભગી પુત્રે પિતાના મુખથી તે મન ગ્રહણ કર્યો પછી તેનો પિતા પરલોકમાં ગયો શિવે પિતાની પરલોક સંબંધી ક્રિયા કરી ત્યાર પછી પ્રથમ સેવેલા વ્યસનમાં દેવુ થવાથી તેની ચિંતાને લીધે નગરની બહારજ ભમવા લાગ્યો કોઈ વનવાસી ત્રિદીએ તેને પૂછ્યું કે—“ હે ભદ્ર ! તું ખેદ પામેલો અને દીન મુખવાળો થઈને વનમાં કેમ ભમે છે ? ” ત્યારે શિવે પોતાનું સભ વૃત્તાત કહ્યું તે સાભગી ત્રિદીએ કહ્યું કે—“ તું ખેદ ન કર જો તું મારા કહેલા પ્રમાણે કરે તો તને અપુત્ર સપત્તિ પ્રાપ્ત થાય ” શિવે કહ્યું—“ તે શી રીતે ? ” ત્રિદીએ કહ્યું કે—“ એક સપૂર્ણ અવયવ વાળુ શબ લાવ ણીજી સર્વ સામગ્રી મારી પાસે જ છે ” ત્યારે લોભથી પરાભવ પામેલા તે શિવે કોઈ ઠેકાણેથી તેવું શબ લાવીને તેને આપ્યું, પછી ત્રિદીએ તેલથી ભરેલી એક મોટી કઠાઈ ચૂલ ઉપર મૂકી, અને નીચે અગ્નિ સળગાવ્યો પછી તે અધમ તાપસે શિવને કહ્યું કે—“ તું આ શબને આખે શરીરે તેત મસળ ” શિવે પણ તેના કહેલા પ્રમાણે કર્યું તે વખતે ત્રિદી અરીઠાની માળા લઈ મનનો જપ કરવા લાગ્યો ત્યારે શિવે વિચાર્યું કે—“ આ દી મને ઓળખતો પણ નથી, મે પણ પ્રથમ કાઈ પણ

સેવા કરી નથી, નો કેમ તે મારા ઉપર અનુકરણ કરવા તત્પર થયો ? કદાચ મને જ ઉપદ્રવ કરી તે પોતાનું કાર્ય સાધ્યો તો પછી મારૂં રક્ષણ કરનાર અહીં કોણ છે ? હા ! હા ! હું મહાકલ્યાણ પામ્યો છું, હવે હું શું કરું ? ” આ પ્રમાણે વિચારતા તેને પિતાનું વચન સ્મરણમાં આવ્યું, તેથી કદનો નાશ કરવાના હેતુથી તે મનમાં પચ પરમેષ્ઠીના નમસ્કાર મંત્રનું સ્મરણ કરવા લાગ્યો કેટલીક વેળાએ હડીના મંત્રનો જપ પૂર્ણ થયો, તે વખતે તે શન ઉભુ થવા લાગ્યું, પરંતુ નવકાર મંત્રના પ્રભાવથી પાછું તે જ સ્થિતિએ નીચે પડી ગયું તે જોઈ હડીએ શિવને કહ્યું કે—“ અરે ! તું શું ધ્યાન કરે છે કે જોયો કાલની સિદ્ધિમાં વિઘ્ન થયું ? ” શિવે કહ્યું કે—“ હું તો કાંઈ કરતો નથી ” પછી ફરીથી હડી જપ કરવા લાગ્યો શિવ પણ નવકાર મંત્રના પ્રભાવની પ્રતીતિ થવાથી તેને ગળુવામાં અત્યંત સાવ ધ્યાન થયો પછી હડીનો જપ પૂર્ણ થયો, ત્યારે પણ તે શન ઉભુ થઈ તેજ રીતે પડી ગયું હડીએ શિવને ઉપાલબ્ધ હોયો પરંતુ શિવે તો ‘ હું કાંઈ કરતો નથી ’ એવો જ જવાબ હોયો ફરીથી ત્રીજી વાર હડીએ જપ કરવા માગ્યો શિવ પણ નવકારનું સ્મરણ કરવા લાગ્યો જપ પૂર્ણ થયો, ત્યારે તે શને ઉભા થઈ હડીને જ તેજની કહાઈમાં નાખ્યો તેનો સુવણ પુરૂષ થયો તે લઈ શિવકુમાર પોતાને ઘર આવ્યો, અને તે અણુટ સપત્તિ પામીને સુખી થયો સર્વ જ સનનો ત્યાગ કરી ધર્મમાં આસક્ત થઈ સદ્મર્તિ પામ્યો

ઈતિ શિવકુમાર દષ્ટાંત

હવે ફરીથી નવકાર મંત્રના માહાત્મ્ય ઉપર આકાશ ગામિની વિદ્યા સાધનાર ચોરની કથા કહે છે —

ધ્રીપુરમાં ધનપાળ નામે શ્રી હતો તેને ધનમિત્ર નામે પુત્ર હતો તે કૌતુકથી આકાશગામિની વિદ્યા સાધવા ઉત્સુક થયો, તેથી તેણે કાંઈ અત્યાય મહાસજ્જને પૂછ્યું ત્યારે ચુરુએ સર્વ વિદ્યાના મંત્રના બીજરૂપ નવમર મંત્રને બોલીને તેને તે મંત્ર આપ્યો અને તેની સાધનાનો વિધિ પણ આ પ્રમાણે કહ્યો—કૃષ્ણ પશુની ચોદધને દિવસે ઉપવાસ કરી તે દિવસે અર્ધી રાત્રિએ વનમાં જઈ વૃક્ષ ઉપર કાચા સૂત્રનું ગીટ બાધવું, તેની નીચે પૃથ્વી પર કુ

ધ્રી તેમા અગ્નિ સજગાવવો પછી વડની શાખા ઉપર બેસી આ મત્રનો એકસોને આઠ વાર જપ કરવો જપ થઈ રહે ત્યારે સાહ સને ધારણ ઠરી ફૂટકો મારી શીકા ઉપર પડવું આટલું કરવાથી આકાશ ગામિની વિદ્યા સિદ્ધ થશે આ પ્રમાણે સર્વ વિધિ મનમા ધારીને ધનમિત્ર વનમા જઈ વડની શાખા ઉપર કાચા સૂત્રનું શાંકુ બાધી તેની નીચે પૃથ્વીપર કુડ કરી તેમા અગ્નિ સજગાવી વડની શાખા ઉપર બેસી મત્રનો જપ પૂર્ણ કર્યો પછી શીકા ઉપર પડવાને વખતે તેને ભય લાગ્યો કે—“ હા ! હા ! મહાકષ્ટ છે જો કદાચ આ કાચા સૂત્રનું શીકું ટુટી જાય તો હું અગ્નિમા જ પડું ” આમ વિચારી વિદ્યા સાધ્યા વિના જ તે વડ ઉપરથી નીચે ઉતર્યો ફરીથી સાહસનું અવલંબન કરી ઉપર ચડી જપ પૂર્ણ કરી શીકા ઉપર પડવાનો વખત આવ્યો ત્યારે ફરીથી ભય પાડ્યો, તેથી ફરીથી નીચે ઉતર્યો એમ ત્રણ વાર તે ચડ્યો અને ઉતર્યો આ અવસરે કોઈ ચોર કોઈક ધનિકના ઘરમા પેઢી રત્નના અલગારોની પેટી લઈને નાઠો તરતજ તે વૃત્તાત જાણી કોટવાળ તેની પાછળ દોડ્યો તેને આવતો જોઈ ચોરનામીને વનમા આવ્યો ત્યાં વડની નીચે પ્રકાશ જોઈ તેની પાસે આ યો ત્યાં તેણે ધનમિત્રને વારવાર વડ ઉપર ચડવાનું ઉતરવાનું કાગળ પૂછ્યું ધનમિત્રે તેને વિદ્યા સાધવાનું કારણ કહ્યું તે સાંભળી ચોરે વિચાર્યું કે—“ આ અચત્ત બીકણ જણાય છે ઉપકારીના વચન ઉપર પણ મશય કરે છે ” એમ વિચારીને તેણે ધનમિત્રને કહ્યું કે—“ તમે મારા ગુરૂ થાઓ મને વિદ્યા આપો આ મલકારની પેટી ગુરૂ દક્ષિણા તરીકે તમે રાખો ” તે સાંભળી મત્રની પ્રતીતિ કરવાના હેતુથી ધનમિત્રે તેને મત્ર આપ્યો તે ચોરે તે દિવસે કાર્યપણુ ખાધું નહોતું, તેથી તરતજ શાખા પર ચડી મત્રનો જપ કરી શીકા ઉપર અપાપાત કર્યો તરત જ આકાશ ગામિની વિદ્યા સિદ્ધ થઈ તે આકાશમા રહીનેજ જોવા લાગ્યો તેટલામા કોટવાળે આવી ‘ આજ ચોર છે ’ એમ ધારી ધનમિત્રને પકડ્યો, અને બાધીને વિટ જણા પૂર્વક તેને લઈ જવા લાગ્યો તે ચોરે જોયું તેથી તે આકાશમા રહીનેજ બોલ્યો કે—“ હે લોકો !

આ ધનમિત્ર મારો શુરુ છે તેને કદ આપવાથી હું તમને સર્વને કદ આપીશ તેથી તેને છોડી મૂકો એ ચોરેલું ધન એ તેનેજ આપ્યું છે તો પણ જો તે અર્ધ ધન આપે તો તે બધે આપે ” તે સાલગી દાટવાળ બચ પામ્યો તેથી ધનમિત્રને સત્કાર પૂર્વક ગામમાં લાવ્યો. ઇતિ આકાશ ગામિનીવિદ્યાને સાધના ચોરનું દષ્ટાન્ત સમાપ્ત કરીને નમસ્કારના માહાત્મ્ય ઉપર શ્રીમતીની કથા.

શૌરાષ્ટ્ર દેશમાં કોઈ ગામને વિષે એક ગ્રાવક હતો તેની પુત્રી શ્રીમતી નામની હતી તે કોઈ મિથ્યાત્વીને પરજાવી તે જિનેશ્વરની ભક્ત હોવાથી હું મેશા પથ પરમેષીના મહામંત્રનું મ્મ રણ કરતી હતી તેના સર્વ સાસરીયાએ ના કહ્યા છતાં તેણે જૈન ધર્મ મૂક્યો નહીં ત્યારે તેઓએ કાપ પામી વિચાર કર્યો કે— “જો આ મરે તો આપણે બીજી વધુ લાવીએ તેના પતિએ પણ તે વિચાર પસંદ કર્યો પછી તેના પતિએ કોઈ ગાડકિક પાસેથી કૃષ્ણ સર્પને લઈ એક ઘડામાં નાખી તેનું મુખ જ ધરી (ઢાકી) ગાદ અધકારમાં તે ઘડો મૂક્યો બીજે દીવસે તેનો પતિ વિપ્લવી પૂજા કરવા બેઠો તે વખતે તેણે શ્રીમતીને આજ્ઞા કરી કે ચોરડામાં ઘડો છે, તેમાં મે પુષ્પની માળા મૂકી છે, તે લાવ, કે જેથી પુષ્પ પૂજા થાય ” તે સાલગી તેનું વચન અંગીકાર કરી શ્રીમતી ચોરડામાં ગઈ ઘડાનું ઢાકણ ફર કરી “ઝં નમો અરિહતાળ ” એમ બોલી ઘડામાં હાથ નાખી પુષ્પની માળા લાવીને જેટલામાં તે પતિને આપે છે, તેટલામાં તે પતિએ કૃષ્ણ સર્પજ જોયો તેથી તે બચ પામીને મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે—“જોહો ! આનો ધર્મજ શ્રેષ્ઠ છે ” એમ વિચારી તેણે પ્રિયાન્ગ મુખથી જૈનધર્મ અંગિકાર કર્યો

ઇતિ શ્રીમતીનો દષ્ટાન્ત સમાપ્ત

નવકાર મંત્રનાજ માહાત્મ્ય ઉપર ગોવાળની કથા.

પાટલીપુર નામના નગરમાં શ્રીકાલ નામે શ્રેષ્ઠી હતો, તેને એક બા યવવળો દાસ હતો, તે વનમાં શ્રેષ્ઠીની ગાયોના વાછરડા ચારતો હતો, એકદા તે ગોપાળે વનમાં કાચોત્સર્ગે રહેલા એક ચારણ મુનિને જોયા, તરતજ તે મુનિ કાચોત્સર્ગને પારી બે હાથવડે

જાણે સ્પર્શ કરી ~ ઝ નમો અરિહતાજી” એમ જોડી આકાશમા ઉઠ્યા, તે વૃત્તાત જોઈ બાળક જોવાજે જાણ્યું કે-“મને આકાશમા મિની વિદ્યા પ્રાપ્ત થઈ ” પત્રી તે બાળક ક્રીડા કરતો નહીને સામે કાઠે ગયો, અને વાહરડાઓ આ તરફને કાઠે-૪ ચરતા હતા, તેવામા પર્વતના શિખર ઉપર વૃષ્ટિ થવાથી અકસ્માત નદીમા પૂર આવ્યું, તે જોઈ દાસે વિચાર્યું કે-“અહીંથી ઉડી સામે કાઠે જઈ વાહરડાઓને ઘેર લઈ જાઉં ” એ પ્રમાણે બાળબુદ્ધિથી વિચાર કરી નવકારનું પદ જોવી નદીમા ઝ પાપાત કર્યો, તે વખતે પૂરમા નજીકને આવેલા કાટાના સમૂહમા તે પડ્યો, તેનું શરીર ચોતરફથી વીંધાઈ ગયું, અને તે મરણ પામ્યો, ત્યાંથી મરીને તે શ્રીકાત શ્રેષ્ઠીનાજ પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો તેનું નામ સુદર્શન પાડયું, વૃદ્ધિ પામી તે સુદર્શન ચેઠ શીંગ વાન, રૂપવાન, અને ધનવાન તરીકે પ્રસિદ્ધ થયો તેને રાજાના પુત્રા હિતની સાથે મૈત્રી થઈ હતી એકદા પુરોહિતની સ્ત્રીને સુદર્શનનું રૂપ જોઈ તેની કામના થઈ, તેથી તેણીએ દાંત્રીને મોકલી “તમારો મિત્ર તમને જોલાવે છે ” એમ કપટ કરી શ્રેષ્ઠીને પોતાને ઘેર જો લાવ્યો. તેને એકાતમા લઈ જઈ તેણીએ જોગને માટે પ્રાર્થના કરી શ્રેષ્ઠીએ પોતાના શીંગની રક્ષા માટે જવાબ દીધો કે-“હે ભદ્રે ! હું તો નપુસક છું મારે પુત્રો છે પરંતુ તે કાંઈક માયાથી થયેલા છે (બીજા પુત્રથી થયેલા છે) તે સાબળી પુરોહિતની પ્રિયાએ ખેદ પામી તેને રક્ષા આપી એકદા કાંઈ મહોત્સવ હોવાથી ઉદ્યોગશૂળ કરાવીને રાજાએ સર્વ પુરોહિતને વનમા જોલાવ્યા તે વખતે સુદર્શન ચેઠે પોતાના પુત્રને રાજાની આજ્ઞા પાળવા માટે હુકમ કર્યો ત્યારે તેઓ આડખર પૂર્વક વનમા જવા નીકળ્યા તેમને રાજાની પટ્ટશાહી અભયાએ જોયા, અને પોતાની પાસે જઈ-ની પુરોહિતની પત્નિ કે જે પોતાની સખી હતી તેને કહ્યું કે-“હે સખી ! સુદર્શન ચેઠના સર્વ પુત્રો અત્યંત રૂપવાળા છે કારણ કે પુત્રો પિતાની જેવા હોય છે એમ કહેવાય છે ” તે સાબળી પુરોહિતની પત્નિએ કહ્યું કે-“ આ પુત્રો તો જાતે જ રૂપથી ઉત્પન્ન થયા છે કારણ કે ચેઠ તો નપુસક છે તેથી તેનાથી ઉત્પન્ન થઈ શક્યા આ પુત્રો નથી ” રાણીએ પૂછ્યું-“એ તે શ્રી રાજાના પુત્રો ” તેણીએ કહ્યું-“એ તેની પરીક્ષા કરી

છે તેણે પોતાના મુખથી જ પોતાનું નપુસકપણ કહ્યું છે ”
 તે સાલગી રાણી હમીને બોલી કે-“ હે સખી ! તને તેણે
 છેતરી છે તું તેનું રહસ્ય બહુતી નથી તે તો મહા પુરુષાર્થી
 છે તું તને પ્રત્યક્ષ દેખાડીશ ” એમ કહી રાણીએ દાસીઓને મો
 કવી તે વખતે શ્રેષ્ઠી પોતાને ઘેર જ સામાયિક લઈને કાચોત્મને
 રહેયો હતો તેનું હસ્થ કરી દાસીઓ તેને રાજમ દિરમા લઈ ગઈ
 રાણીએ ભોગને માટે તેની પ્રાર્થના કરી, તથા તેને આલિ ગન કર્યું,
 તોપણ તેણે શીળ રૂપી જખનર પહેર્યું હતું, તેથી તે લેશ પણ
 ચાલ પામ્યો નહી રાણી ઘણું પ્રકારે તેને શોભ પમાડવા લાગી,
 પરંતુ તે તો મેઝ પર્વતની જેમ જરા પણ ક પાવમાન થયો નહી
 આ પ્રકારે ઠરતા છતા રાણીની ઇચ્છા પૂર્ણ ન થઈ, ત્યારે સ્ત્રી ચરિ
 ત્રમા કુશળ તે રાણીએ પોતાના નખ વડે પોતાનું શરીર વિદારી
 ‘ અરે ! સીપાઈઓ ! દોડો દોડો ’ એ પ્રમાણે ઘુમ પાડી તે
 દોવાહુલ સાલગી રાજ તત્કાળ ત્યા આવ્યો તેણે શ્રેષ્ઠીનો અપરાધ
 સાલગી ક્રોધ પાત્રીને તેને શૂળી પર ચડાવવાની આજ્ઞા આપી
 રાજના મેવકોએ તેને શૂળી પર ચડાવ્યો તે વખતે શાશન દેવતા
 ઓએ તે શૂળીને જ સિંહાસનરૂપ કી આકાશમા રહી અભયા રાણી
 નોજ દોષ પ્રગટ કર્યો તે વૃત્તાત બહુ રાજ તત્કાળ શૂળી પાસે
 આ પો, શ્રેષ્ઠીનો સત્કાર કર્યો, અને તેની પાસે ક્ષમા માગી પડી
 સુકર્શન શ્રેષ્ઠીએ ઘેર અ વી તરત જ નીકા લીધી અનુક્રમે નિર્વતિ
 ચાર ચારિત્ર પાગી કેવળશાન પાત્રી મોમે મયો

ઈતિ વાછગડાને ચારનાર ગોવાળનું દષ્ટાત સમાપ્ત.

તેજ મત્રના મહાત્મ્ય ઉપર જિનદાસ શ્રેષ્ઠીની કથા.

શ્રીકાતા નામની નગરીમા જિતરાત્રુ નામે રાજ હતો
 એકદા માગીએ તેને એક ણીએર આણીને આપ્યું તે દ્વંજ અત્યંત
 સુદર અને સુગધિ હતું તે દ્વંજ રાજાએ ખાધું, તો અત્યંત સ્વાદિષ્ટ
 લાગ્યું, તે ખાવાથી રાજાનું જળ અને પુરુષપણ (વીર્ય) અત્યંત
 પુષ્ટ થયું તેથી રાજાએ માગીને બોલાવીને પૂછ્યું કે-“ તે દ્વંજ તું
 કયાથી લાવ્યો હતો ? ” તેણે કહ્યું મહારાજ ! નદીના પ્રવાહમા
 પહેલું આવતું તે દ્વંજ મે લીધું હતું તે દ્વંજ કયાથી આવે છે ?

તેની શોધ કરવાની ઇચ્છાથી એ નીના પ્રવાહની સામે ચાલતા ચાલતા ઘણે દર વિકટ પર્વત ઉપર દ્વાર રહિત કિંવાથી વી ટાપેવે એક દેવને આરામ જોયો તે ઉદાનમા બીજેરાના વૃક્ષો ઘણા ઉચા અને ફોળાથી મનોહર હતા તે ફળ લેવાની ઇચ્છાથી હું નીસરણી મૂકી તે કિ વાની જાત પર ચડવા લાગ્યો તે વખતે દેવવાણી થઈ કે 'જો તું આવીશ તો મરીશ ' તે સાંભળીને હું નાગી આવ્યો " આ પ્રમાણે સાજાગી રસમા લુબ્ધ થયેલા રાજાએ એક પુરુષને આજ્ઞા આપી કે- "કોઈપણ પ્રકારે તે ફળ લાવ " ત્યારે તે પુરુષે કોઈ પણ ઉપાયથી તે ઉદાનમા પ્રવેશ કરી ફળને ગ્રહણ કરી સમીપે વહેતી નદીમા નાંખ્યું તે વહેતું વહેતું નગરી પાસે આવ્યું, તેને રાજપુરુષોએ લઈ લીધું તે પુરુષને દેવે મારી નાખ્યો આ વૃત્તાંતથી સર્વ લોકો ત્રાસ પામ્યા, અને કોઈએ પણ તે ફળ લાવવાનું કાર્ય કરવા હા પાડી નહીં ત્યારે તે ફળના રસમા લુબ્ધ થયેલા રાજાએ હાગામા સર્વ પૌરજનોના નામ લખ્યા પછી જે દિવસે જેનું નામ આવે તે દિવસે તે માણસ ત્યા જઈ મરીને પણ તે બીજેરાના ફળને નદીમા મૂકે આ પ્રમાણે હ મેશા કરતા એન્દા જિનદામ નામના ઐશીને વારો આવ્યો ત્યારે તે પણ દેવપૂજા કરીને સાગારિક અનશન ગ્રહણ કરી તે ઉદાનમા જઈ " ઝ નમા ઝરિત્તાણ ' એમ બોલી જેવામા ફળ લેવા તૈયાર થયો, તેટલામા તેના ધર્મથી સતુષ્ઠ થયેલા દેવે તેને કહ્યું કે- " હે જિનદામ ! તે મોટું સાહસ કર્યું છે તેથી તું ઇષ્ટ વરદાન માગ " ઐશીએ કહ્યું ફળ આપો, અને મનુષ્યોની હિંસાનો ત્યાગ કરો " ત્યારે દેવ બોલ્યો કે- " બીજા સર્વ મનુષ્યો સુખેથી રહેા આ ફળ હ મેશા તારે ઘેર જ હું લાવીશ તને પણ શ્રમ ન થાવો " એમ કહી તેને ફળ આપ્યું ઐશીએ પણ તે ફળ લાવીને રાજાને આપ્યું રાજાએ કુશળતાનું વૃત્તાંત પૂછ્યું ઐશીએ પણ સત્ય વૃત્તાંત નિવેદન કર્યું તે સાજાગી રાજા તથા પૌરજનો સર્વ હર્ષિત થયા સર્વેએ તેનું સન્માન કર્યું ત્યારપછી ઐશી પ્રવ્રજ્યા લઈ કેવળજ્ઞાન પામી મોક્ષે ગયો

ઈતિ જિનદામ ઐશીનો દસાત મમાસ

આ મંત્રના ૪ પ્રભાવ ઉપર હું દિક યક્ષની કથા.

કુમુદપુર નામના નગરમા અરિમર્દન નામે રાજા હતો તે નગરમા અર્હદામ નામે શ્રેષ્ઠ અતિધાર્મિક હતો તે નગરમા ચંડપિ ગણ નામનો ચોર હતો તે દિવસે સાહુકારને વિષે ભમનો અને રાત્રે ચોરી કરતો તેને એક ગણિકાની સાથે પ્રીતિ હતી, તેથી તે જે જે વસ્તુ ચોરીને લાવતો તે તેનેજ આપતો હતો એકઠા તે ચોર કાંઈ પણ મિષથી રાજમ દિરમા પેઠો ત્યાંથી પટ્ટરાણીના રત્ન જડિત આભૂષણોની ભરેલી એક પેટી ચોરીને ઉપાડી તે લઈને તેણે વેશ્યાને આપી રાણીએ રાજાને પેગ ચોરાયા ॥ વાત કરી રાજાએ ઘણી રીતે ચોરની તપાસ કરી, પરંતુ કાંઈ પણ પત્તો લાગ્યો નહીં એકઠા કોઈ ઉત્સવ હોવાથી નગરની સર્વ સ્ત્રીઓ પોતપોતાના અવ કારોવડે શરીરને શણગારી ગીત ગાતી બહાર નીકળી તે અવસરે તે વેશ્યા પણ રાણીના આભૂષણ પહેરી બહાર જતી હતી, તેવામા રાણીની હાસીઓએ તેને જોઈ, અને તે ઘરેણા ઝોળખી તેઓએ પોતાની સ્વામિનીને કહ્યું રાણીએ રાજાને કહ્યું રાજાએ વેશ્યાને બોલાવી ધમકી આપી, ત્યારે વેશ્યાએ ચંડપિ ગણ નામના ચોરને બતાવ્યો તેથી રાજાએ તે ચંડપિ ગણને પકડી શૂળીએ ચડાવવાને હુકમ કર્યો રાજસેવકોએ તેને ગૂંચી પર ચડાવે તે ચોરના બીજા સહાયકો કોણ કોણ છે ? તે જાણવા માટે રાજાએ ગુપ્ત રીતે સેવકોને રાખ્યા હતા તે વખતે અર્હદાસ કોઈ કાર્યને માટે બહાર જતો હતો તેને ચોરે જોઈ દીનવાણી વડે પોકાર કરી કહ્યું કે—“ હે મહાત્મા ! તમે દયાળુ છે માટે મને પાણી પાઓ ” શ્રેષ્ઠીએ તેની અત્ય અવસ્થા જાણીને ‘ આની સફળિત થાઓ ’ એવી ઇચ્છાથી તેને કહ્યું કે—“ અરે ! જો તું મારા કહ્યા પ્રમાણે કરે તો હું તને પાણી પાઉં ” તેનું વચન ચોરે અગીકાર કર્યું ત્યારે શ્રેષ્ઠીએ તેની સમીપે આવી તેને નવકાર મંત્ર આપ્યો ચોરે શ્રેષ્ઠીને નમસ્કાર કર્યો, અને તે પાણી પીને મરણ પામ્યો તે મરીને નમસ્કારના પ્રભાવથી હુકિંક નામનો યક્ષ થયો આ સર્વ વૃત્તાંત ગુપ્ત રહેલા રાજસેવકોએ જોઈ રાજાને જણાવ્યો કે—“ હે સ્વામી ! તે ચોરે અર્હદાસને ઘેર કાંઈક ધન મૂક્યું હશે, તેથી તે ચોરે તેની સાથે ઘણા વખત સુધી ખાનગી

વાતો કરી છે " તે માલગી રાબ્બને ક્રોધ આવ્યો અને શેઠને પણ શૂળીએ ચડાવવાનો હુકમ કર્યો ત્યારે રાજસેવકો શ્રેષ્ઠીને વધસ્થાન તરફ લઈ ચાલ્યા તે વખતે તત્કાળ ઉત્પન્ન થયેલા તે દેવે અવધિ જ્ઞાન વડે જાણ્યું કે—“ જોહો ! મને સફળિતિ પમાડનાર મારા ગુરૂને મારા અપરાધથી શૂળીએ ચડાવે છે ” તે જોઈ તેણે આખા નગર ઉપર એક મોટી શિના વિકુર્વી આરાધના રહી કહ્યું કે—“ આ શ્રેષ્ઠી મને સફળિતિ આપનાર મારા ગુરૂ છે હું ચોર છું આ શ્રેષ્ઠીએ મને મત્ર આપ્યો હતો, તેના પ્રભાવથી હું દેવ થયો છું જો આને કાંઈ પણ કષ્ટ આપશે તો હું આ શિવાથી આખા નગરને ઢાળી મારીશ ” તે સાંભળી ભય પામેલા રાબ્બએ શ્રેષ્ઠીના પગમા પડી તેના નતકાર કરી પોતાનો અપરાધ ખમા યો તે જોઈ દેવ પોતાને સ્થાને ગયો ત્યારપછી શ્રેષ્ઠો પ્રમત્ત્યાને યજ્ઞ કરી સફળિતિ પામ્યો

ધર્મિ હુકિંક યક્ષનો દદ્યાત સમાસ

આ પ્રમાણે નવકાર મત્રના માહાત્મ્યના ધણા દહાતો છે તે અ ય ધ યોમાથી જાણી લેવા આ પ્રમાણે આ પ્રથમા પાંચે પરમેશ્ઠીના મળીને એકત્રો ને આઠ ગુણો વર્ણવ્યા હવે ગુણનો પ્રસંગ હોવાથી નવકાર મત્રનું સ્મરણ કરનાર શ્રાવકોના એકવીશ ગુણોનું વર્ણન કરે છે —

શ્રાવકોના એકવીશ ગુણો—

ધમ્મરયણસ્મ જુગ્ગો, અરુદ્ધો' સ્વવ' પગહમોમો' ।
 લોગપ્પિઝં અકુરો', મીર્ઘ' ૬ અસદ્ધો' સુદક્કિન્નૂ' ॥૧॥
 લજ્જાલુઝ્ઝ દમાન્નૂ , મત્તક્કથો' સોમદિદ્ધિ' ગુણરાગી' ।
 સક્કહ સુપરક્કજુચો', સુદોહ્મમી' ત્રિસેમન્નૂ' ॥ ૨ ॥
 પુટ્ઠાણુગો' તિણીઝં, કયન્નઝં' પરદિયત્થકારી ય' ।
 તહ ચેવ લલ્લલ્લકો' ઇગ્ગીસગુણો હવહ સદ્ધો ॥ ૩ ॥

વ્યાખ્યા—ધર્મરૂપી રત્નને યોગ્ય શ્રાવક એકવીશ ગુણવાળો હોય છે એટલે કે જેને આ એકવીશ ગુણો હોય તે શ્રાવક ધર્મરત્નને યોગ્ય છે તે ગુણો આ પ્રમાણે—અપુદ્ગ-ક્ષુદ્ર પરિણામ રહિત એટલે કોઈને પણ હેતરે નહી, અને હ મેથા ન્યાય માર્ગે જે ધન મળે

તેનાથી જ સતોષ માને તે ૧ રૂપવાન-પાચે ઇંદ્રિયો પરિપૂર્ણ હોય
અને શિશુ રહિત હોય તે તેવો સુદર આકૃતિવાન રૂપવાન માણસ
પ્રાચે કરીને લોકોમાં સત્કાર પામે છે ૨ પ્રવૃત્તિમોહ્ય-મરણ સ્વભાવ
વાળો એટલે શાન્ત મૂર્તિવાળો ૩ લોકપ્રિય-લોકોને પ્રિય અને
શતદિક્કમાં સમાન પામેલો ૪ અક્રૂર-અન્યનો દ્રોહ નહી કરનાર
૫ ભીડ-સમવાળો એટલે કે સસારથી કે પાપથી ત્રાસ પામેલો ૬
અચક-ચકતા રહિત એટલે કહાપણવાળો ૭ આશિષ્ય-સર્વ ઉપર
પ્રેમ રાખે, પોતાનું કામ છોડીને પણ બીજાનું કાર્ય માધી આપે
૮ લગ્નગુ-અશુભ કાર્ય કરતા લગ્નમાં પામે ૯ દયાળુ-તમ અને
કથાવર સર્વ જાતુઓની વશ કરનાર ૧૦ મધ્યસ્થ-સર્વ ઠેકાણે
રાગદ્વેષ રહિત ૧૧ સોમદષ્ટિ-જેવાથી જ સર્વ લોકોને આનંદ
આપનાર અર્થાત્ શીતળ દષ્ટિવાળો ૧૨ ગુપ્તરાગી-ગુણનો જ પક્ષ
પાત કરનાર ૧૩ સત્કથા સ્વપક્ષયુક્ત-સારી કથામાં પોતાનો પક્ષ
કરનાર, અસત્કથા કરનાર પરપક્ષનો ત્યાગ કરનાર અથવા જેમાં
સારી કથા હોય એવા પોતાના પક્ષવડે યુક્ત ૧૪ સુદીર્ઘદર્શી-કાર્ય
કરતા પહેલાં યજ્ઞો વિચાર કરનાર, પરંતુ શીઘ્રપણે ઉત્સુક થાય નહીં
૧૫ વિશેષજ્ઞ-ગુણ અને અગુણના વિરેકવાળો ૧૬ વૃદ્ધાનુગ-માતા,
પિતા, ગુરુ વિગેરે વૃદ્ધજનોને અનુસરનાર-તેમનો વિનય કરનાર ૧૭
ચિનીત-ગર્ભ રહિત હોવાથી સર્વનો યથાયોગ્ય વિનય કરનાર ૧૮ કૃત
જ્ઞ-કોઈએ આ ઉપકાર કર્યો હોય તેને પણ જાણનાર ૧૯ કહ્યું છે કે-

“ સન્તસ્તૃણોત્સારણમુત્તમાદ્વાત્, સુવર્ણકોટ્યર્પણમામનન્તિ ।

શીર્ષવ્પયેનાપિ કૃતોપકારા, રક્તા પર વૈરમિતોદ્વહન્તિ ॥ ”

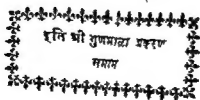
“ કોઈએ મરતકમાંથી ટીક તૃણ પણ કાઢ્યું હોય તો સ પુરોષો
કોટી સુવર્ણ આપ્યા જેવું માને છે અને બળ પુરૂષ તો પોતાનું મસ્તક
આપીને પણ ઉપકાર કર્યો હોય તો પણ તે જાણે મોટું વેર કર્યું
હોય એમ માને છે ”

પરહિતાર્થકારી-જ પ્રકારે પરનું હિત થાય તેવીજ રીતે કાર્ય કર
નાર ૨૦ તથા લઘ્વવક્ષ-મૃગિત (આકાર) અને એટલાવડે બીજાના મનના
અભિપ્રાયને જાણનાર ૨૧ આ પ્રમાણે આવકોના એકવીશ ગુણો કહ્યા

પ્રશસ્તિ

આ ગુણમાળા નામનો અથ સવત ૧૮૧૭ ના વર્ષે આશ્વિન
 માસની શુકલ દશમી (વિજ્યા દશમી) ને દિવસે પૂર્ણ કર્યો છે
 શ્રી ખરતર ગવ્હના નાયક, શ્રી જિનલાલિત નામના સૂરિની
 ભક્તિ કરનાર અને સિધ્ધાતના રહસ્યના નિધાનરૂપ શ્રીજિનલાલ
 નામના સૂરિ જય પામે. જેના ગુણભાથો નીકળેલી વાણી મધુરતાએ
 ઠરીને બુદ્ધરૂપિની વાણીને પણ તુચ્છ કરે છે, તે યશવટે જન્મને
 ઉજ્જવળ કરનાર શ્રી જિનલાલ સૂરીદ્ર જય પામે. ઉપાધ્યાય શ્રી હોમ
 કીર્તિની પાટે શ્રી જિનહર્ષ નામના મુનિરાજ થયા, તેમના સિધ્ધ
 ઉપાધ્યાય શ્રી ગુણવર્ધન નામે પ્રસિદ્ધ હતા તેમના સિધ્ધ દયા
 ગુણથી પ્રસિદ્ધિને પામેલા શ્રી દયામિત્ર નામના ઉપાધ્યાય થયા,
 તેમના ચરણકમળની રજથી પોતાના મસ્તકને રમનાર આશમવિ
 જય નામના પાઠકે (ઉપાધ્યાયે) કૃપાળુ શ્રી જિનલાલસૂરિની આજ્ઞાથી
 આ ગુણમાળા નામનો અથ રચ્યો છે તે સત્પુરુષોના કંઠપીઠ ઉપર
 ઉદ્ભાસ પામે. તે શમવિજયનો આ પ્રયાસ શ્રીજેશ્વરમેરના ગિરિ
 ઉપર રહેલા શ્રી ચિતામણિ પાર્શ્વનાથના પ્રસાદથી સફળ થયો.

શ્રી

આત્માનન્દ પ્રકાશ.

જૈન કોમમા અતિ ફેલાવા સાથે પ્રખ્યાતિ પામેલુ આ માસિક આ સભા તરફથી વીશ વર્ષ થયા પ્રતિમાને પ્રગટ કરવામા આવે છે તેમા આવતા ધાર્મિક, વ્યવહારિક અને નૈતિક સબધી ઉત્તમ લેખોથી આપણી કોમમા પ્રસિદ્ધ થતા માસિક કોમા તે પ્રથમ પઠિત ધગરે છે ૬૦ વર્ષ તેના આહુકોને વાચનનો બહોળો લાભ આપવા સાથે, વર્ષ પૂર્ણ થતા પહેલા નવીન દ્રવ્યાનુયોગ વગેરેના વિષયથી ભરપૂર એક ઉત્તમ અથ મુદ્રે બાઇન્ડીંગથી અલકૃત ડરી દર વર્ષે ભેટ આપવામા આવે છે એકજ પદ્ધતિએ આવી ભેડો લાભ દરવર્ષે આ માસિકજ આપે છે હાલમા તેનુ વીશમુ વર્ષ ચાલે છે દરેક માસિક અને પેપરવાળાએ સજ્જ મોઘવારીના સબળે લવાજમ વધાર્યુ છતા અમોએ સમાજને ઉદારતાથી વાચનનો લાભ આપવા તેનુ તેજ લવાજમ રાખ્યુ છે અને ભેટની છુક ધણીજ મોટી દરવર્ષે આપવાનો કમ ચાલુ રાખ્યો છે, તેથી આહુકોની સખ્યા વધતી જાય છે, વળી શુદ્ધશક્તિ નિમિત્તે નીકળતા આ માસિકની લઘુવય છતા આહુકોની બહોળી સખ્યા તેજ તેની ઉત્તમતાનો પુરાવો છે વાર્ષિક મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦ પોસ્ટેજ પાચ આના રાખવામા આવેલ છે તેના પ્રમાણમા લાભ વિશેષ છે નફો જ્ઞાન આતામા વપસાય છે, જેથી દરેક જોન બધુઓએ તેના આહુકે થઇ અવશ્ય લાભ લેવા ચુકવુ નહિ ,

